1. Ag…tis virg. & mart. secundo … lect.
ex 3. noct. eiusdem festi. … de …
Decea … ex 1. noct. Dom. 2. post …
… primo ponuntur. …
Decea. … ex fer. 6. Dom. 2. post Epiph.
… de B. M. V. Ant. ad Mag. …
… M. V. … de Psalt. & alia ant.

… habet dies …

1 Fer. 5. … duplex 2. Cl…
In … Præfatio & Communic. de Nati…
… S. Stephani …rum.
2 Fer. 6. Octaua S. Stephani …
uarũ. In … Præfatio de Natiuit…
de seq. oct. … præced. … SS. Innoc…
3 Sabb. Octaua S. Ioannis Apost. & E…
… SS. Innocent. In … P…

de seq. Dom. cum Ant. ad Mag. …
præced.
8 … Decea … H…
… Hom. …
9 Fer. 2. Apolloniæ virg. & mart. 3. lect.
ex 1. noct. virg. mart. … defer.
10 Fer. 3. Decea. … ex fer. 3. Dom. 2. …
11 … ex fer. 4. D…

Vesp. ant. ad Mag. Non licet.
Fer. 6. De ea. ℟. ex 2. noct. Dom. præced.
Vesp. à Cap. de B. M. V. cum Ant. ad Mag. Beata
mater.
Sabb. De B. M. V. Vesp. de Psalt. Cap. & alia
... seqq. cum ant. ad M... Dixit Dominus

RVBRICELL...
SEV ORD... RECIT...

18 Dominica 2. post Epiph. Cathedra S. Petri R...

per ant. Omnes de Saba. Reges Tharsis.
Higinii Papæ & mart.

PHILOSOPHIÆ PRACTICÆ SYSTEMA METHODICVM;

IN TRES PARTES DIGESTVM:

In quo vniuersa probè honesteque viuendi ratio tam generatim, quàm speciatim per PRÆCEPTA & QVÆSTIONES *breuiter ac perspicuè explicatur & probatur,*

PARS PRIMA;

complectens

ETHICAM GENERALEM, LIBRIS IV. PERTRACTATAM.

Auctore
CLEMENTE TIMPLERO
Stolpensi Misnico.

MD CVIII.

HANOVIÆ
Apud Guilielmum Antonium.

Epiſtola Dedicatoria

AD ILLVSTREM ET GENEROSVM COMITEM AC DOMINVM, DN. PHILIPPVM LVDOVICVM, Hanouiæ & Rineckæ Comitem, Dn. in Müntzenberg, S. Cæſ. Maieſt. Conſiliarium, &c. Dominum ſuum clementiſſimum.

LLVSTRIS AC GENEROSE Comes, Domine clementiſſime: celebris admodū eſt & in ſcholâ Peripateticorum peruagata ac trita Philoſophiæ in Theoreticam *&* Practicā *diuiſio. Vtraque eximium & præclarum Dei immortalis donum eſt: vtraque cultura & medicina animi eſt perfectionisq; humanæ dux & magiſtra: vtraque honeſtiſſimarum voluptatum nectare mentem hominis perfundit: vtraque digna eſt, in quâ excolendâ omnes ingenii nerui intendantur plurimumque curæ & operæ*

collocetur: vtraque laudem & gloriam immortalem suis cultoribus conciliat. Sed si vna pars cum alterâ accuratè comparetur, non leuis suboritur dubitatio, vtri principatus sit adscribendus. Vtrinque enim rationes existunt non contemnendæ, quibus tam huius, quàm illius præstantia inniti videtur. Et certè si Aristotelis Philosophorum Coryphæi omniumque eorum, qui in hac quæstione ei suffragantur, iudicium sequi velimus: neceßariò Philosophiæ theoreticæ palma erit tribuenda. Verum cum nihil magis deceat Philosophũ, quàm amor veritatis, & moderata iudicandi libertas: nihilque iniquius sit, teste Scaligero, quàm rerum omnium dominatorem intellectum humanũ facere seruum alienarum opinionum; plusque auctoritati aliorum, quàm veritati tribuere; videtur potius approbanda sententia eorum, qui Philosophiam practicam theoreticæ præponendam eße contendunt. Cum enim

omnes

omnes artes & disciplinæ liberales propter hominem sint inuentæ ac constitutæ: etiam earum dignitas ex necessitate & vtilitate, quam ad hominẽ relatæ obtinent, maximè videtur esse æstimanda. Iam autem nemo negare potest, nisi rerum notissimarum ignarus sit, Philosophiam practicam magis, quàm theoreticam homini esse necessariam & vtilem. Hæc enim contemplatur res, qu liberæ hominis voluntati ac operationi non sunt subiectæ; & quidem ita contemplatur, vt nudam & solam veritatis cognitionem sibi propositam habeat, in eaque tãquam suauissimo mẽtis pastu acquiescat. Illa verò versatur circa ea, quæ homini sunt bona vel mala; non, vt ea homo tantum cognoscat: sed vt mala quidem cognita duersetur & fugiat; bona verò appetat & persequatur.

Quod vt melius intelligatur, respiciendum est ad duplicem finem, ob quem homo à Deo & Natura est productus; vnum, qui

in ſcientia veri; alterum, qui in actione boni conſiſtit. Ex quibus poſterior tantò eſt præſtantior, quantò ad ſummum in hac vitâ bonum conſequendū homini eſt conducibilior. Ad illum autem finem maximè Philoſophia practica hominem deducit. Hæc enim modum in omni vocationum genere probè honeſteque viuendi tradit: Hæc actiones humanas dirigit & informat, vt legi Naturæ & rectæ rationi ſint conſentaneæ: Hæc vniuerſum virtutum moralium chorum homini contemplandū proponit; & quanta in illis pulchritudo; in his ſit deformitas oſtendit: Hæc media idonea monſtrat, quibus virtutes à nobis comparari; vitia verò declinari poſſunt: Hæc rationem bene conſtituendi & adminiſtrandi tum domum, tum Rempublicam edocet: Sine hac nemo, bonus vir; nemo, bonus paterfamilias; nemo, bonus ciuis euadere poteſt: Sine hac nulla ſocietas humana, neque priuata, neque publica, neq; domeſtica,

domestica, neque ciuilis consistere, aut cõseruari potest. Illa igitur commoda, quæ ex Philosophia practica, tanquam fructus ex plantâ fœcundissima nascuntur, si conferantur cum iis, quæ Philosophiæ theoreticæ sunt propria; quis non videt illam vt necessitatis & vtilitatis; ita dignitatis ratione huic esse anteponendam. Sed vt veritas clarius elucescat, consideretur natura prudentiæ, quæ Philosophiæ practicæ soboles est pulcherrima. Illa enim est notitia vera bonorum & malorum, quæ hominem non tantum aptũ reddit ad discernendum honestum à turpi, vtile ab inutili: sed etiam facultate instruit rectè consultandi de mediis ad benè beateque viuendum conducentibus, & sic tam sibi, quam aliis consulendi. Eadem actionum nostrarũ totiusque vitæ humanæ est magistra & directrix; omnibusque virtutibus moralibus medium præscribit & determinat ab ipsis tanquam viam regiam

obſeruandum. Unde à Platone in Menone dicitur μόνον ἡγεῖσθαι τοῦ ὀρθῶς πράττειν. *Et lib. 3. De legibus:* πρώτη τῆς ξυμπάσης ἡγεμὼν ἀρετῆς *nuncupatur. Eiuſmodi igitur prudentiam cùm Philoſophia theoretica homini conferre non poſſit: quis illam practica Philoſophia inferiorem eſſe non fatebitur? Accedit huc, quòd nemo benè contemplari res poſſit, ſolidamque veritatis notitiam ſibi comparare, niſi animum habeat à prauis cupiditatibus & affectibus, qui homini tenebras offundunt, eiusque iudicium peruertunt, repurgatum. Hæc autem repurgatio partim fit per monita ſalutaria Philoſophiæ practicæ; partim per virtutes, earumque actiones, circa quas illa verſatur. Proinde rectè Ariſtoteles ait lib. 3. Ethicorum ad Nicomachũ, cap. 6.* ὁ σπουδαῖος ἕκαστα κρίνει ὀρθῶς, καὶ τ' ἀληθὲς ἐν ἑκάστοις ὁρᾷ, ὥσπερ κανὼν καὶ μέτρον αὐτῶν ὤν: Vir bonus ſingula rectè iudicat, & in ſingulis verum perſpicit, quaſi

quasi eorum norma sit & mensura. *Et certè omnis rerum contemplatio & scientia vana esset, & non tam vtilis, quam noxia homini, nisi cum virtute morali, morumque integritate, quàm Philosophia practica profitetur, sit coniuncta. Perinde enim illa sese haberet in animo scientis, ac gladius acutus in manu furiosi. Nihil dicam, quòd error in agendo commissus longè deterior & perniciosior sit, quam qui in contemplando accidit. Hic enim falsitatis tantum nube intellectum obumbrat; ille verò etiam voluntatem & vitam hominis fœda improbitatis macula inquinat & corrumpit. Idcircò etiam ignorantia Philosophiæ practicæ longè peior, quàm theoreticæ haud immeritò iudicatur. Hinc Socrates, qui Apollinis oraculo sapientissimus est iudicatus, relicto contemplationis studio totum sese doctrinæ benè viuendi & agendi addixisse, eamque quasi è cælo*

in terram ad vſum hominum, rectamque morum inſtitutionem traduxiſſe dicitur. Exiſtimabat enim ſummam hanc eſſe ſapientiam, bona malaque diſtinguere, & illa quidem appetere & perſequi; hæc auerſari & fugere. Quamobrem etiam Philippus Macedonum Rex filium ſuum Alexandrũ diligenter hortatus fuit, vt Philoſophiæ practicæ operam daret, ne committeret, quæ ſe nunc feciſſe pœniteat. Videbat enim vir prudentiſſimus in vitæ ciuilis inſtitutione, Reipublicæque adminiſtratione facilè errare poſſe eũ, qui præceptis benè agendi non eſſet inſtructus. Ex aduerſo autem Thales Mileſius, qui vnus fuit ex ſeptẽ Sapientibus Græciæ, cùm in cœlum conuerſus, ſideraque contẽplans in foueam caderet, à Thracenſi ancillâ facetè irriſus & taxatus fuit: quod quæ in cælo ſunt, videre contenderet; quę autem in terra ante pedes ſunt, non videret. Nec reprehenſione indi-

gnus

gnus iudicatur Archimedes, qui in obsidione patriæ suæ maluerit speculationibus mathematicis operam dare, quàm afflictæ & periclitanti patriæ suæ opem ferre, eãque aduersus hostium irruentium iniurias defendere. Cùm igitur Philosophia practica, theoreticam dignitate plurimum antecedat; officii mei esse duxi, non in hac tantum excolenda omne vitæ tempus consumere; sed maximè ad illam studia mea cõuertere. Itaque hactenus non tantum priuatas meas curas & meditationes in concinnando & adornando methodico illius systemate fixas & locatas habui; sed etiam Auditoribus meis eandem doctrinam eâ, quâ potui, perspicuitate, fide & industria proposui. Et cum animaduerterem hos meos labores non tantum illis fuisse fructuosos & gratos; sed etiam aliis viris doctis non improbari: tandem bonorum amicorum consiliis & precibus me adduci passus sum, vt de iis ad typos præ-

parandis ſeriam cogitationem ſuſciperem. Totam autem Philoſophiam practicam in duas partes diſtinxi; vnam generalem, quæ modum probè honeſteq́ue viuendi in genere tradit; alteram ſpecialem, quæ eundem ad ſocietatem domeſticam & ciuilem reſtrictum conſiderat & explicat. Ex his primam, quæ vulgò κατ' ἐξοχὴν E- THICA *nuncupatur, Illuſtri Generoſitati tuæ, Inclyte Comes, dedico, dedicatamq́ue offero. Cauſa, quæ me ad hoc faciendum impulit, potiſſimum eſt duplex. Prima, eſt ſingularis & planè heroicus I. G. T. erga Philoſophiam eiusq́ue cultores amor & fauor, quem non tantum Heidelbergæ olim in celeberrimo illo Muſarum Athenæo, cum ſapientiæ & pietatis veræ ſacris initiaretur, compluribus, iisq́ue luculentiſſimis documentis, de quibus* αὐτοψία *mea teſtari poteſt, declarauit: ſed etiam ab eo tempore, quo diuinâ prouidentiâ clauum imperii ſuſ-*

cepit,

cepit, infinitis modis cum omnium bonorum admiratione & prædicatione planum & testatum fecit. Inprimis vero laudatissimo illo munificentiæ actu, dum in præclara Hanouiæ vrbe ad meliùs iuuentutem in optimarum artium & virtutum studiis instituendam, illustrem Scholam aperuit, eique viros in omni literaturæ & doctrinæ genere exercitatissimos, inter quos honoris gratia clarissimum & doctissimum virum, Dominum Iohannem Rodolphum Lauaterum *eius Scholæ Inspectorem, meumq́ue olim discipulum nomino, præfecit. Illius igitur fauoris humani ac beneuoli præsidio volui* Ethicam meam generalem *munire, munitamq́ue in publicum emittere, ne fortè maleuolorum obtrectatorum præda fiat, ac sycophanticis illorum morsibus miserè corrodatur ac dilanietur. Altera causa est debitæ gratitudinis erga Illust. G. T.*

declarandæ studium. Cum enim hactenus nonnulli ingenii mei fœtus ex officinâ integerrimi viri Dn. Guilielmi Antonii I.G.T. Typographi in lucem prodierint; existimaui ipsam honestatis & æquitatis legem efflagitare, vt ad euitandum ἀχαριστίας crimen, quo nihil fœdius & detestabilius, I.G.T. publicum aliquod animi mei grati monimentum & pignus offeratur.

Accipias igitur, quæso, Generosissime Comes, hanc Ethicæ meæ dedicationem, quam illustri nomini tuo inscripsi; & quidem ita accipias, vt non ex verborum cortice, sed ex submisso & deuoto animi mei affectu illam æstimandam censeas, ac deinceps gratiæ tuæ Fauonium studiis meis adspirare sinas. Quod reliquum est oro æternum Deum, patrem Domini nostri Jesu Christi, vt I.G.T. vnà cum illustrissima coniuge & generosissima sobole diutissima vitæ & sanitatis florentis vsura beare

are, omniumque consiliorum & actionum illius euentus fortunare dignetur, vt tota Reipublicæ administratio ad illustrandũ diuini nominis gloriam, ad propagandam orthodoxam religionem, ad promouendum publicum subditorum commodum, denique ad æternam animarum salutem dirigatur.

Steinfurti, ex Museo meo Calendis Februarii, anno à nato Christo mundi seruatore cIↄ Iↄ c VIII.

Illustri tuæ Generositati
addictissimus

M. CLEMENS
TIMPLERVS.

Ad Lectorem beneuolum.

EDIDI anteà in lucem, Lector beneuole, integrum METAPHYSICÆ & PHYSICÆ *meæ systema*. Illum laborem meum confido tibi fuisse gratum & vtilem. Quod si quædam in eo reperies, quæ videntur paradoxa; in illis examinandis libero tuo vtere iudicio; ita tamen, vt sententias meas non tam ex nouitate, quam rationum veritate tibi æstimãdas esse statuas. Quòd si etiam alicubi me lapsum esse cognoueris, da veniam humanæ imbecillitati, & meliora ac veriora substitue: vt ita ex vtraque parte nihil aliud quam veritatis cognitio & propagatio quæratur. Iam verò accipe à me primam partem *Philosophiæ practicæ*, quæ à moribus, quos informat, generali ETHICÆ appellatione vulgò indigitatur. In illa multum ab Aristotelis, multum ab aliorum, quos alioquin suspicio & veneror, & methodo & opinionibus discessi. Illam necessitatem mihi imposuit non amor nouitatis, neque temeraria contradicendi libido, à qua totus abhorreo: sed amor veritatis & rationum grauitas. Tu ad libram veritatis omnia sine præiudicio & affectu ponderato, & quod verum ac bonum est, retineto. In citando autem Aristotele secutus sum editionem Lugdunensem, quæ anno 1590, ex officina, *Iacobi Buyonii in folio* prodiit. Id quod propterea monendum esse duxi, ne in allegatis me errasse existimes. Bene & feliciter vale, & me amare perge.

INDEX

INDEX LIBRORVM, CAPITVM ET PROBLEMATVM.

LIBER PRIMVS.

Cap. IV. *De subiecto virtutis moralis.* 58

Cap. V. *De Adiunctis virtutis moralis.* 72

Cap. VI. *De effectis virtutis moralis in genere.* 83

5 Quo-

LIBER II.

In quo agitur de virtutibus moralibus, quas homo partim erga Deum, partim erga seipsum principaliter exercere debet. 118

11 An

LIBER III.

5 An

CAP. X. *De Iustitia.* 321

CAP. II.

FINIS.

CORRIGENDA.

Pag.43.v.29. lege *vires.* 109,8. *modii salis.* 110. in marg. v 5. & 6. *morale, ibid.* 8. *vitii*, pro *vita.* 138, in marg. *v.9. Lipsiana.* 141,4. dele *Philautia*, & repone, *probitate.* 154, *v.8. vitia*, pro *vita.* 155,25. *facit.* 181, 29. *μικροψυχίας*, 184 *μελέιν.* 189, 25. *δύσελπις.* 190, 3. *despicere.* 279, in marg. *v.5. & 6.* dele *opiniones*, & repone *definitiones.* 290, *νόμων.* 314, *v.1. Magnificentia.* 364, 3. quæstionem totam inuerte. 444,22. ignoscendum.

ETHICÆ GENERALIS LIBER I.

In quo agitur de naturâ partim Philosophiæ practicæ, partim Ethicæ, partim virtutis moralis in genere.

CAPVT PRIMVM

De naturâ Philosophiæ practicæ:

PRÆCEPTA.

1 *Philosophia practica est ars probè honestéque viuendi.* *Definitio.*

2 *Eius partes sunt duæ; vna generalis, altera specialis.* *Partitio.*

QVÆSTIONES.

1 *An Philosophia practica semper vno & eodem modo appelletur?*

IN vestibulo cuiusque artis vtile est considerare & explicare diuersas appellationes, quibus illa indigitatur: Ideoque non abs re erit, si idem hoc loco quoque à me fiat. Sciendum igitur est, Philosophiam practicam, quæ ita nuncupatur, vel quia finis ipsius est non γνῶναι, ἀλλὰ πράττειν, vel quia occupatur περὶ τὰ πρακτά, actiones- *Notatio nominis explicatur.*

Diuersæ appellationes recensentur & explicantur. que humanas ſecundum honeſti decoríque normã informat)ab auctoribus dici, κατ' ἐξοχὴν Philoſophiam, quatenus hæc illius pars ita eximia eſt & nobilis, vt meritò 1,nomẽ totius ſibi vendicet.
1 In hac ſignificatione intelligendum eſt,cum Philoſophia vocatur magiſtra morum, virtutum indagatrix, vitiorumq; expultrix: Item,cùm vulgò dicitur: *Natura dat viuere: Philoſophia dat rectè*
2 *viuere.*2, Philoſophiam moralem,quod modum informandi mores, vitamque moratam inſtitu-
3 endi tractat. 3, Philoſophiam ſeu ſcientiam, ſeu diſciplinam politicam & ciuilem, vel quia hominem, qui naturâ eſt animal politicum, honeſtis moribus informat, vel quia omnia ſua præcepta eò dirigit, vt tandem homo in ſocietate ciuili, quàm rectiſſimè viuat, totáque ciuitas & Reſpublica, cuius membra ſunt ſinguli homines, & ex
4. his conſtitutæ familiæ,ſit florens & felix. 4,rationem bene viuendi, quia ſcilicet modum benè, hoc eſt,probè honeſtéque viuendi explicat.

2 *Quomodo Philoſophia practica rectè ſit definienda?*

Diuersæ aliorum definitiones recenſentur & examinantur. DIuerſæ reperiuntur paſſim apud Auctores Philoſophiæ practicæ definitiones. Aliis enim eſt prudentia bene viuendi: aliis doctrina ſeu diſciplina benè viuendi & agendi : aliis doctrina
1 vitæ humanæ benè agendæ: aliis ars conforman-
2 di vitam & mores rectæ rationi ad ſummum bo-
3 num conſequendum: aliis doctrina rectæ ratio-
4 ni ſeu legi naturæ conuenienter agendi in omni-
5 bus & ſingulis vitæ generibus & gradibus : aliis
6 Philoſophia humanas actiones componens ex

naturæ

naturæ internâ commotione, ſapientiſque animi fœcunditate orta, vt in omni vitæ gradu honeſtũ attingamus, ſummóque ciuili bono pro facultate fruamur: aliis compages prudentiarum ſiue diſciplinarum practicarum, quibus voluntas & affectus hominis componitur ad bonum ciuile in hac ſocietate humanâ. 7.

Cæterum ex his definitionibus priores tres videntur obſcuræ & latiores ſuo definito, niſi vocabulum *benè* ad ſpecialem ſignificationem reſtringatur. Benè enim viuere & agere non tantum ſignificat, probè honeſtéque; ſed etiam vtiliter, iucundè, adeóque ſalubriter & piè viuere ac agere. Poſteriores autem quatuor ſunt clariores, definitóque ſuo adæquatæ. Ad quarum imitationem maioremque illuſtrationem definita à me fuit in præceptis Philoſophia practica, quòd ſit ars probè honeſtéque viuendi. Quæ definitio conſtat partim ex genere legitimo & proximo, quod eſt ars, nempe liberalis & practica, partim ex differẽtiâ ſpecificâ ſumptâ à fine & ſubiecto illius proprio & adæquato; vt ex ſequentibus quæſtionibus clarius eluceſcet.

Propria definitio proponitur & explicatur.

3 *Quod ſit ſubiectum proprium & adæquatum Philoſophiæ practicæ?*

MAgna eſt controuerſia inter doctos de ſubiecto proprio & adæquato Philoſophiæ practicæ. Alii enim id eſſe ſtatuunt hominẽ, quatenus bonis moribus eſt informandus: alii actiones humanas, vel quatenus prodeunt ex libero arbitrio & in gubernationẽ ciuitatis diriguntur, 1

vel quatenus ſecundum virtutis regulam compo- 2

Opiniones diuerſæ recenſentur & examinantur.

nuntur, & ad felicitatem hominis terrenam diri-
guntur, vel quatenus ad honestum decorumque
3 affectæ sunt: alii vitam & mores hominum, qua-
4 tenus secundum rectam rationem sunt confor-
mandi: alii fines bonorum & malorum quatenus
5 benè sunt constituendi & regendi: alii summum
hominis in hac vita bonum seu felicitatem prá-
6. cticam: alii denique ciuitatem. Ex his autem opi-
nionibus nulla videtur simpliciter esse approbā-
da. Aut enim confundunt subiectum informati-
onis cum subiecto tractationis: aut finem Philo-
sophiæ practicæ cum ipso subiecto; aut saltē sub-
iectum tractationis partiale, non totale expri-
munt. Quoniam verò quæstio proposita tan-
tum intelligenda est de subiecto proprio & adæ-
quato, in quo tractando & explicando tota Phi-
losophia practica occupatur, illud videtur aliud
esse non posse, nisi ratio & modus probè honesté-
que viuendi. Et hoc etiam patet: 1, ex ipsa defini-
tione Philosophiæ practicæ supra tradita, quâ di-
citur esse ars probè honestéque viuendi. Sensus
enim illius definitionis est, Philosophiam practi-
cam esse artem, quæ explicat modum probè ho-
nestéque viuendi, seu, quæ præcepta tradit de ra-
2 tione probè honestéque viuendi. 2, ex conditio-
nibus subiecti proprii & adæquati, quæ conueni-
unt modo probè honestéque viuendi. Is enim
toti Philosophiæ practicæ tractationi tanquam
basis & fundamentum substernitur. Is æquè latè
patet ac ipsa Philosophia practica, ita vt neque
eam excedat neque ab ea excedatur. Is veluti cen-
trum est, ex quo omnia præcepta Philosophiæ
practicæ oriuntur, & ad quod reducuntur: deni-

Propria sententia Auctoris exponitur & probatur.

Probatio 1

que ab eo essentialis & specifica differentia sumitur, quâ Philosophia practica ab omnibus aliis artibus distinguitur.

4 *Quis sit finis proprius & adæquatus Philosophiæ practicæ?*

COmmunis opinio Philosophorum est, finem proprium & adæquatum Philosophiæ moralis esse summum hominis in hac vita bonum, seu, felicitatem terrenam tam singulorum hominum, quam familiæ & Reipub. Illius enim gratia Philosophiam practicam inuentã & constitutam, & ad illud assequendum omnia, quæ in ea arte traduntur tanquam ad vltimum scopum dirigi. Sed hæc opinio non videtur simpliciter esse vera. Felicitas enim terrena hominis est communis, & quodammodo vltimus omnium artium finis; cum nulla sit, quæ non aliquod medium illam assequendi tradat. Ideoque fieri non potest, vt sit finis proprius & adæquatus Philosoph. practicæ. Neq; satis est ad tollendam difficultatem illam, distinguere felicitatẽ terrenam in theoreticam & practicam. Nam neque practica felicitas est finis proprius Philosophiæ practicæ, sed potius communis & quodammodo vltimus omniũ aliarum artium, præsertim liberalium. Itaq; rectius sentiunt illi, qui finem Philosophiæ practicæ proprium & adæquatum statuunt esse probè honestéque viuere, aut saltem explicare modum probè honestéque viuendi. Huius enim gratia immediatè Philosophia practica est inuenta & constituta, & ad hunc finem omnia præcepta eius im-

Opinio vulgata aliorum exponitur & examinatur.

Verior sententia adducitur & approbatur.

mediatè diriguntur: neque vlla alia ars est, quæ hunc finē sibi iure possit vindicare, aut quæ media proxima illius assequendi præter Philosophiā practicam nobis prescribat. Et hoc etiam videtur innuere Aristoteles lib. 2. Ethic. Nicomach. cap. 2. sub initium, cum inquit: ἡ παροῦσα πραγματεία οὐ θεωρίας ἕνεκά ἐστιν, ὥσπερ αἱ ἄλλαι. Οὐ γὰρ ἵν' εἰδῶμεν τί ἐστιν ἀρετή, σκεπτόμεθα, ἀλλ' ἵν' ἀγαθοὶ γενώμεθα· hoc est, *præsens tractatio non contemplationis causâ suscepta est, vt aliæ. Non enim vt cognoscamus quid sit virtus dispicimus, sed vt boni fiamus.* Item lib. 10. Ethic. Nicom. cap. vlt. cum ait: οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς πρακτοῖς τέλος τὸ θεωρῆσαι ἕκαστα καὶ γνῶναι, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πράττειν αὐτά. οὐδὲ δὴ περὶ ἀρετῆς ἱκανὸν τὸ εἰδέναι, ἀλλ' ἔχειν καὶ χρῆσθαι πειρατέον· *Non est in rebus agendis finis contemplari singula & cognoscere, sed potius agere illa: neque sanè de virtute satis est nosse eam, sed conandum est vt habeamus, eaque vtamur.*

5 *Quæ sint principia Philosophiæ practicæ?*

Principia Philos. pract. recensentur & explicantur.

PRincipia Philosophiæ practicæ sunt partim lex naturæ, partim recta ratio, partim sacra scriptura. Ex his enim omnia præcepta non tantum oriuntur, sed etiam in his fundantur, ita, vt nullum verum sit, nisi quod cum his congruit & consentit. Per *legem* autem *naturæ* intelligitur vel sententia certa de discrimine honesti & turpis, iusti & iniusti, quæ homini solo naturali rationis lumine sine alterius institutione & doctrinâ nota est: vel, vt alii volūt, ipsa noticia naturalis honesti & turpis, iusti & iniusti: quæ in omnibus hominibus ratione benè vtentibus deprehenditur. Per *rectam rationem* intelligitur partim rectum hominis de rebus agendis iudicium; partim axio-

mata

mata practica vera & certa, quæ de honeſto & turpi, iuſto & iniuſto à ſapientibus & prudentibus viris ex lege naturæ eruuntur & traduntur; cuiuſmodi ſunt, *Omne honeſtum eſt appetendum, omne turpe fugiendum; Nemo eſt lædendus; Suum cuique tribuendum: Quod tibi vis fieri, alteri feceris: Quod tibi non vis fieri; alteri ne feceris: Quicquid ſine detrimento commodari poteſt, id tribuatur cuique vel ignoto: Non licet ſui commodi cauſa nocere alteri: Deus eſt colendus: Parentes & magiſtratus ſunt honorandi: Tranquillitas publica eſt defendenda & eius turbatores coercendi: Pacta ſunt ſeruanda*, &c.

Per ſcripturam ſacram intelliguntur omnia effata Dei, Prophetarum & Apoſtolorum, quæ de honeſto & turpi, iuſto & iniuſto in ea ſunt tradita.

6 *Quomodo Philoſophia practica differat à Theologia ſacra?*

Vita humana differentia recenſentur.

VT hæc quæſtio rectius explicari poſſit, vtile eſt hoc loco quædam præmittere de differentiis vitæ humanæ. Hæc enim vel eſt naturalis vel aduentitia ſeu acquiſita. Naturalis vita eſt, quam homo vi ſolius naturæ viuit. Aduentitia vita eſt quam homo vi habitus cuiuſdam ad Naturam accedentis agit. Eaque vel eſt intellectualis, quam homo vi habitus intellectualis viuit; vel moralis, quam homo vi habitus moralis viuit. Et hæc rurſus vel eſt Philoſophica, quam Philoſophia practica informat & dirigit, ſiue in genere, ſiue in ſpecie, cuiuſmodi eſt vita proba & honeſta; vel Theologica quam Theologia ſacra infor-

mat & dirigit, cuiuſmodi eſt vita pia, ſancta, Christiana & ſpiritualis. His ita præmiſſis ſciendum, eſt Philoſophiam practicam differre à Theologia ſacra.

Differentia inter Philoſophiã pract. & Theolog.

1 1, ſubiecto proprio & adæquato tractationis, quod in illa eſt modus probè honeſtéque viuendi præceptis explicatus; in hac modus piè ſanctéque viuendi. Hæc enim duo ſubiecta differunt inter ſe tanquam communius & anguſtius, non ſecus ac probitas generaliter accepta, & pietas. Licèt enim omnis pietas ſit probitas; tamen non omnis probitas eſt pietas: cum probitas cadat etiam in homines ethnicos & veræ religionis ignaros; pietas autem Euangelica & Chriſtiana minimè.

2 2, ſubiecto informationis, quod in Philoſophia practica eſt homo probus & honeſtus, ſiue abſolutè, ſiue in ſocietate humana conſideratus. In Theologiâ verò ſacrâ eſt homo pius & religioſus.

3 3, fine proprio & adæquato, qui in Philoſophiâ practicâ eſt probè honeſtéque viuere, aut ſaltem explicare modum probè honeſtéque viuendi; in Theologiâ vero ſacra, piè ſanctéque viuere, aut ſaltem explicare modum ita viuendi.

4 4, fine vltimo, qui in Philoſophia practica eſt felicitas terrena & temporalis hominis; in Theologia vero ſacrâ felicitas cœleſtis & æterna.

5 5, principiis propriis, quæ in Philoſophia practica ſunt lex naturæ & recta ratio: in hac, ſola ſcriptura θεόπνευστος ſeu verbũ Dei in libris Prophetarum & Apoſtolorum comprehenſum nobisque patefactum.

6. 6, partibus integrantibus, quæ in philoſophiâ practica ſecundum communem opinionem ſtatuuntur tres,

Ethica,

Ethica, Oeconomica & Politica; in Theologia autem ſacra longè aliæ.

7 *Quomodo Philoſophia practica rectè ſit diſtribuenda?*

VVlgo in Scholis, præſertim Ariſtotelicis, tota Philoſophia practica in tres partes diuidi ſolet, nempe Ethicam, Oeconomicam & Politicam. Ratio huius diſtributionis à diuerſis diuerſa affertur. Sunt enim, qui rationem ſumunt à triplici ſubiecto informationis. Aiunt enim Philoſophiam practicam informare, aut ſingulos homines in ſe abſolutè conſideratos, eorumque actiones, aut familiam, aut ciuitatem: Seu, quod idem eſſe putant, formare aut virum bonum, aut bonum patremfamilias, aut ciuem bonum. *Vulgata diſtributio Philoſophiæ practicæ exponitur.*

Sed hæc ratio à Piccolomineo & aliis improbatur: 1, quia Ethica informat & inſtituit non ſingulos duntaxat & priuatos homines in ſe conſideratos, ſeu virum bonum: Sed in genere præcepta tradit de virtutibus earumque actionibus, à quibus ceu principiis & fundamentis ipſa Oeconomica & Politica pendet, & ſine quibus homo neque bonus paterfamilias, neque bonus ciuis eſſe poteſt. 2, quia Oeconomica non ſolum format bonum Patremfamilias, ſed totam familiam: Politica autem non ſolum ciuem bonum, ſed totam ciuitatem ſeu Rempublicam omniaq; eius membra, tam magiſtratū, quam ſubditos. *In introductione ad 10. gradus Philoſophiæ ciuilis cap. 7.*

Hinc igitur alii rationem afferunt ſumptam à ſubiecto tractationis, quod putant eſſe vitam probam & honeſtam. Illam enim aiunt

vel generaliter conſiderari, vel ſpecialiter, prout eſt vel domeſtica, vel ciuilis. In primâ explicandâ occupari Ethicam, in ſecundâ Oeconomicam, in tertiâ Politicam.

Atque hæc ratio rei veritati omninò eſt conſentanea: neque ab eâ diſſentit, ſi dicamus modum probè honeſtéque viuendi, quem tractandum ſibi ſumit Philoſophia practica, aut in genere conſiderari; & ſic conſtituere Ethicam: aut in ſpecie, prout vel familiam, vel ciuitatem, aut hominem in ſocietate vel domeſtica vel ciuili conſtitutum concernit; & ſic conſtituere Oeconomicam & Politicam.

Trimembris diſtributio ad bimembrem reuocatur.

Hinc etiam fit, vt trimembris illa diſtributio Philoſophiæ practicæ ab aliis ad bimembrẽ commode reuocetur, ita vt *alia eius pars ſit vniuerſalis*, vt Ethica, *alia particularis*, vt Oeconomica & Politica: Seu, quod idem eſt, *alia ſit generalis, alia ſpecialis, alia communis, alia propria*. Neceſſe enim eſt ſecũdum legem methodi, vt Philoſophia practica primum tractet de modo probè honeſtéq; viuendi in genere; & ſic eiuſmodi præcepta tradat, quę ad inſtitutionem generalem hominis ſiue priuati ſiue in ſocietate vel domeſtica, vel ciuili viuentis conducunt: Deinde in ſpecie; & ſic ſpecialia præcepta proponat, quæ ad familiæ & ciuitatis inſtitutionem pertineant. Ideóq; errant illi, qui putant in Ethica de iis duntaxat agi, quæ ad informandum vnum diſtinctum vitæ honeſtæ genus ſpectant, in quo homo priuatus abſolutè citra certam ac peculiarem ſocietatem conſideratus verſatur. Cæterum notandum hoc loco eſt, Piccolomineum in introductione in decem gra-

Error aliorũ taxatur.

dus

dus ciuilis Philosophiæ cap. 8. Philosophiam pra- *Distributio*
cticam distribuere in Theoricam & practicam: ac *Piccolomi-*
illam quidem vocare quę tradit principia, funda- *nei proponi-*
menta & semina vniuersæ Philosophiæ practicæ: *tur & expli-*
hanc vero, quæ descendit ad ordines, ad præce- *catur.*
pta propria & leges; diuisimque explicat, quæ cō-
petunt vnicuique gradui & conditioni hominū.
Quæ distributio etsi verbis non planè ad rem ap-
positis exprimitur: cum tota Philosophia pra-
ctica & quælibet eius pars sit practica: tamen in
sensu sano reipsa cum superiore conuenit. Per
Theoricam enim partem nihil aliud intelligit
Piccolomineus, nisi partem vniuersalem seu ge-
neralem. Per practicam verò nihil aliud, quam
particularem seu specialem, quemadmodum pa-
tet, cum ex vtriusque definitione, quam autor il-
le tradit: tum ex antecedentibus & consequenti-
bus, quæ in cap. 1. & proximè citato 8. copiosè e-
disserit.

8 *An Philosophia practica sit ars valde necessaria & vtilis?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, *Pro thesi af-*
quia Philosophia practica rationem præscri- *firmatiua*
bit in omni vocatione probè honestéq; viuendi. *Ratio*
2, quia virtutes omnes morales, earumque natu- 1
ras, causas, subiecta, proprietates & species expli- 2
cat, & quanta sit vitiorum deformitas, demon-
strat. 3, quia omnes actiones humanas à libera vo- 3
luntate pendentes informat, vt cum lege naturæ
& rectâ ratione congruant. 4, quia media osten- 4
dit regendi & domandi omnes appetitus & affe-
ctus illicitos, eosque rectæ rationis imperio sub-
iic t. Vnde non immeritò *medicina animi*, *magi-*

5 *ſtraque morum ac diſciplinæ dicitur.* 5, quia for-
mat non tantum virum bonum in genere; ſed et-
iam bonum patremfamilias & ciuem bonum:
& ſic efficit, vt homo tum ſibi & ſuæ familiæ, tum
6 aliis & Reipublicæ conſulere poſſit. 6, quia eſt
inuentrix & procreatrix omnium legum poſiti-
uarũ in quolibet vitæ genere ab homine obſer-
7 uandarum. 7, quia viam nobis planam & com-
pendiariam aperit & ſternit ad conſequendum
ſummum in hac vita bonum, hoc eſt, felicitatem
8 terrenam ac corporalem. 8, quia ſine huius præ-
ceptis nulla ſocietas humana neque priuata, ne-
que domeſtica, neque ciuilis conſeruari poteſt.
Hinc etiam Cicero lib. 1. Officiorum: *Nulla* (in-
quit) *vitæ pars, neque publicis, neque priuatis, ne-
que forenſibus, neque domeſticis in rebus, neque
ſi tecum agas aliquid, neque ſi cum altero contrahas,
9 vacare officio poteſt.* 9, quia ſine huius cognitione
nemo feliciter & cum fructu vel in hiſtoriarum
monumentis, vel in oratoriâ facultate, vel in Iu-
10 riſprudentia, vel in Theologia verſari poteſt. 10,
quia Philoſophia practica hominem præparat
ad ſtudium veræ pietatis. Vnde etiam à quodam
Philoſopho vocatur pædagogia ad Chriſtianam
11 religionem. 11, quia omnium ſapientium & pru-
dentium virorum elogiis commendatur. Hinc
Cicero 5. Tuſculan. quæſtionum exclamat: *O vi-
tæ Philoſophia dux! ô virtutis indagatrix expul-
trixque vitiorum! Quid non modò nos, ſed omnis
vita hominum ſine te eſſe potuiſſet? Tu vrbes pepe-
riſti; tu diſſipatos homines in ſocietatem vitæ conuo-
caſti: Tu eos inter ſe primo domiciliis, deinde coniu-
giis, tum literarum & vocum communione iunxiſti:*

Tu

Tu inuentrix legum, tu magistra morum & disciplinæ fuisti &c. Hinc Aristoteles rogatus, quid ex Philosophia lucratus esset, *hoc*, inquit, *vt iniußus faciam, quæ plerique legum metu faciunt.* Et Dionysius Iunior, postquam fuit expulsus regno, cuidam dicenti, quid tibi profuit Philosophia? *vt tantum*, inquit *fortunæ mutationem facilius feram.*

Obiectioni occurritur.

Quod autem quidam obiiciunt Philosophiam practicam, præsertim Ethicam generalem, repugnare Theologiæ sacræ, & à veræ pietatis studio homines abducere: id omninò falsum est & erroneum. Sicut enim proba & honesta vita non repugnat vitæ piæ & sanctæ, neque probitas morum pietati Christianæ; sed potius illa ad hanc præparat, & ab hac perficitur: ita neque Philosophia pract. repugnat Theologiæ sacræ, sed potius hominem ad hanc discendam præparat.

Kecker. in præcognitis Ethicis pagina 8.

CAPVT II.

De natura Ethicæ, & virtutis moralis in genere.

PRÆCEPTA.

Ethica generalis quid sit.

1 *Generalis pars Philosophiæ practicæ est doctrina, modum probè honestéque viuendi in genere explicans. Eaque vulgò* κατ' ἐξοχὴν *dicitur Ethica: Nec incommodè* Ethica *generalis nuncupari potest.*

Partes Ethicæ generalis quæ sint.

2 *Modus autem ille probè honestêque viuendi consistit in virtute morali, eiusque actione. Vnde duæ partes Ethicæ existunt, quarũ vna docendi gratiâ Aretologia; altera Praxiologia vocatur.*

3 Aretologia *est doctrina de virtute morali.*

Virtus moralis in genere quid sit.

4 *Virtus moralis est habitus proæreticus, per quem homo promptus redditur ad probè honestéque viuendum.*

5 *In ea consideranda venit partim natura, partim diuisio.*

6 *Natura virtutis moralis cognoscitur primariò ex causis & subiectis suis; secundariò ex adiunctis, effectis, & oppositis.*

QVÆSTIONES.

1 *Quomodo Ethica rectè sit definienda?*

Diuersæ aliorum definitiones recensentur & examinantur.

IN definienda Ethica Philosophi inter se dissentiunt. Aliis enim est doctrina morum; aliis
1 doctrina virtutum; aliis doctrina de fine hominis;
2 aliis doctrina homines quâ homines informans ad beneviuendum; aliis doctrina de officiis com-
3 munibus ad cuiusque vitæ institutionem perti-
4 nentibus; aliis ars benè beatéque viuendi; aliis di-
5 sciplina morum generalem quandam omnibus
6 & singulis benè beatéque viuendi rationem præscribens, aliis prudentia regendi voluntatem &
7 appetitum pro bono ciuili acquirendo.
8.

Ex quibus definitionibus aliæ sunt latiores suo definito, vt prima & tertia: aliæ angustiores, vt secunda, quarta & vltima: aliæ vero sunt quidem adæquatæ suo definito; sed tamen non satis perspicuæ, vt reliquæ. Idcirco ad illustrandum postremas definitiones, Ethica supra in præcepto primo fuit definita, quod sit doctrina modum probè honestéque viuendi in genere explicans.

Propria definitio exponitur.

In illa enim traduntur generalia de virtutibus moralibus, earumque actionibus præcepta, quorum vsus per omnia vitæ humanæ genera, sese diffundit.

2 *Quomodo Ethica recte sit distribuenda?*

OMnes ferè Philosophi Ethicam diuidere solent in duas partes. Sed in expositione & ordine illarum partium inter se non conueniunt. Aliis enim prima pars agit de felicitate tanquam fine vltimo hominis: altera verò de virtute morali, tanquam medio ducente ad felicitatem. Aliis prima pars agit de recta vita: altera de rectæ vitæ præmio, quod est beatitudo, seu vita beata. Aliis prima pars agit de bonis hominis in genere; & dicitur ἀγαθολογία: altera de virtute; & dicitur ἀρετολογία. Etsi verò hæ distributiones non sunt simpliciter reiiciendæ: tamen naturæ Ethicæ conuenientior videtur illa, quæ petitur ex subiecto proprio & adæquato, in qua tractando & explicando Ethica versatur. Illud autem nihil aliud est, quam modus generalis probè honestéque viuendi. Is enim æquè latè patet ac ipsa Ethica, ita vt neque eam excedat, neq; ab ea excedatur. Ac cum consistat in virtute morali, eiusque actione: hinc Ethicæ vna pars dicitur Aretologia, quæ tractat de virtute morali: altera Praxilogia, quæ tractat de actionibus virtutis.

Distributiones aliorum recensentur & examinantur.

Propria distributio exponitur.

3 *Vnde vox ἀρετὴ & virtus dicatur, & num semper eodem modo vsurpetur?*

VOcem ἀρετῆς alii deriuant ab ἄρης, *Mars*, & sic propriè virtutem bellicam significare asserunt: alii ab αἱρέω, *eligo*; quod maximè sit αἱρετὴ, *eli-*

Etymologia Græci vocabuli ἀρετῆς explicatur.

genda: alii ab ἀρέσκω *placeo*, quod omnibus ſit ἀρετή, hoc eſt, *placita* & *grata*. Similiter vocem *virtutis* alii deducunt à viro; quod virum maximè deceat; & ſic antiquitus fortitudini primum tributam eſſe aiunt: aliis virtus dicitur, vel quaſi viri ſtatus, vel quaſi viri artus; quod vt ætas virilis eſt corporis robuſti & perfecti: ſic virtus ſit animi perfecti, & ad rectas actiones validi. Cæterũ, vtrumque vocabulum tam ἀρετή, quàm *virtus*, non ſemper eodem modo vſurpatur. Nam: 1, in latiſſima ſignificatione ſumitur pro qualibet facultate & habilitate naturali, per quam ens aptum eſt ad

Etymol. Latini vocabuli virtutis explicatur.

Homonymia vocis tam ἀρετῆς *quam virtutis excutitur.*

Signif.

1 bene agendum. Quo ſenſu Ariſtoteles libr. 2. E-
2 thic. Nicom. cap. 5. ſub initium ait: Πᾶσα ἀρετή, οὗ ἂν ᾖ ἀρετή, αὐτό τε εὖ ἔχον ἀποτελεῖ, καὶ τὸ ἔργον, αὐτοῦ εὖ ἀποδίδωσιν. *Omnis virtus perficit id, cuius eſt virtus & opus eius.* 2, pro qualibet bonitate naturali, à quâ ens naturaliter dicitur bonum, cuiuſmodi eſt pul-
3 chritudo, ſanitas, nobilitas naturalis. 3, pro habitu, qui extrinſecus aduenit, & hominem perficit,
4. ſiue ſit intellectualis, ſiue moralis. 4, pro vmbra ſeu ſimulachro virtutis vel intellectualis, vel moralis; cuiuſmodi in beſtiis quibuſdam apparet, quibus etiam propterea prudentiæ, fortitudinis, aliarumque virtutum nomina tribuuntur.

4 *Quid ſit virtus moralis in genere?*

Diuerſæ aliorum definitiones recenſentur.

Cicero lib. 4. Tuſc. Quæſt.

Alcinous in libro de doctrina Platonis cap. 31.

VAriæ circumferuntur virtutis moralis definitiones. Aliis enim virtus moralis eſt affectio animi conſtans conueniensque, laudabiles efficiens eos, in quibus eſt, & ipſa per ſe ſuâ ſponte, ſeparata etiam vtilitate laudabilis. Aliis affectio quædam animi perfecta & optima ornatum, concordem & ſtabilem efficiens hominem tum

ad agendum tum etiam ad loquendum, & erga ſe, & pariter erga alios. Aliis harmonia ſeu congruentia ſenſus & appetitus cum rectâ ratione: Aliis conformitas hominis, eiuſque actionum cum lege: Aliis conſtans propoſitum viuendi ſecundum legem vel rectam rationem, ſeu rectæ rationi congruenter agendi: Aliis affectio ſeu conſtitutio animi, quâ rectæ rationi conſentaneè agitur: Aliis affectio animi benè conſtituti, & ad honeſtatem legi ac rectæ rationi congruẽtem compoſiti: Aliis habitus præeligendi, & agendi honeſta: Aliis habitus nos rectè diſponens erga finem hominis, quod eſt honeſtum: Aliis habitus virum bonum eiuſque actiones componens: Aliis habitus actiuus ex perpetuatis actionibus honeſtis, voluntatem & appetitum hominis ad mediocritatem aptè temperans ac componens pro bono ciuili conſequendo. Aliis denique habitus proæreticus in mediocritate poſitus, prout ea ad nos refertur & rectâ prudentiæ ratione definitur. Et hæc poſtrema definitio eſt Ariſtotelis, ab eoque traditur 2. *Ethicorum Nicom. cap.* 6. ſub initium his verbis: ἔστιν ἄρ' ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ ἐν μεσότητι οὖσα τῇ πρὸς ἡμᾶς ὡρισμένη λόγῳ, καὶ ὡς ἂν ὁ φρόνιμος ὁρίσειε. *Eſt igitur virtus* (ſcilicet moralis) *habitus proæreticus in mediocritate exiſtens, ad nos relatâ, definita ratione, &, vt prudens definiret.*

Definitiones ſupra expoſita examinãtur.

Cæterum, ex his definitionibus omnibus nulla eſt, quę non laboret aliquo vitio, ſi ad trutinam veritatis accuratè ęxaminetur. Nam, prętérquam quod aliæ ęx his latiores, aliæ anguſtiores ſunt ſuo definito; aut genus habent vitioſum, cuiuſmodi eſt *affectio*, *harmonia*, *congruentia*, *confor-*

mitas, propositum: aut differentiam habent vitiosam sumptam aut à subiecto recipiente falso, cuiusmodi sunt vel *animus*, vel *sensus*, & *appetitus*, vel *actiones hominis*: aut ab aliis rebus ad essentiam virtutis nihil pertinentibus, vt ex sequentibus quæstionibus clarius patebit. Proinde ad vitanda omnia illa vitia, virtus moralis supra præcepto quarto definita fuit, *habitus proæreticus per quem homo promptus redditur ad probè honestéq; viuendum*. In qua definitione primum loco generis ponitur habitus proæreticus, vt significetur, virtutem moralem esse qualitatem stabilē & permanentem, non ex naturæ principiis immediatè ortam; sed certa ratione & consilio electam & acquisitam. Deinde loco differentiæ specificæ additur, quòd homo per eiusmodi habitum proæreticum promptus reddatur ad probè honestéque viuendum; vt indicetur, virtutem moralem conferre homini facilitatem & promptitudinem rectæ rationi congruenter viuendi.

Propria definitio traditur, & explicatur.

5 *An virtus moralis rectè definiatur propositum constans viuendi, secundum legem seu rectam rationem?*

Sententia aliorum exponitur

SVnt quidam ex recentioribus Philosophis, qui virtutem moralē nihil aliud putant esse, quam propositū constans viuēdi secundū legem vel rectam rationē. Rationes ipsorum sunt: 1, quia nemo virtute præditus est & dicitur, nisi qui cōstans propositum habet, secundū legem vel rectam rationem viuēdi. 2, quia nulla actio hominis per se laudē meretur, nisi quæ proficiscitur ex constanti proposito agendi secundū legē, vel rectā rationē. At verò hęc definitio virtutis moralis videtur planè non

Ratio 1

2.

nè non posse consistere: 1, quia virtus mor. est habitus, & per consequens qualitas. Propositum autem nō est habitus, vel qualitas, siue per illud intelligas decretū, h.e. rem ipsam, quæ decernitur, siue ipsam proæresin seu *prælectionē*. 2, quia propositum cōstans viuendi secundū legem vel rectā rationem non est genus, sed causa efficiens virtutis moralis. Nemo enim virtutē moralē vel comparare, vel cōseruare potest, nisi proęresin firmā, h. e. propositū constans habeat viuendi secundū legem vel rectam rationē. 3, quia etiamsi illud genus cōcederetur: tamen adhuc definitio esset latior suo definito: quia competit etiam virtuti intellectuali: cum nullus artifex sit, qui non habeat propositum cónstans agendi secundū rectam rationem & legem suæ artis. Vnde etiam Aristoteles definit *artem habitum cum vera seu recta ratione efficiendi.*

Refutatur superior sententia

Ratio 1

2

3.

6 *An virtus moralis rectè definiri possit per* potentiam *seu* facultatem *tanquam genus?*

REperiuntur quidam, qui simpliciter negant, virtutem moralem definiri posse per *potentiam* seu *facultatem* tanquam genus. Rationes ipsorum sunt: 1, quia potentia, quæ Græcè dicitur δύναμις, est φυσικὴ, hoc est, *naturalis*, seu à natura insita, *virtus* verò *moralis* est ἐπείσακτος, *aduentitia* & assuetudine comparata. 2, quia potentia inest omnibus nō tantùm hominibus, sed etiam bestiis. Virtus autem moralis neque bestiis, neque omnibus hominibus inest. 3, quia propter potentiam homo neque laudatur, neque honore dignus iudicatur: propter virtutem autem moralem contrà.

Arist. libr. 2. Ethic. Nicō. cap. 4. Nemesius in libro de natura hominis cap. 41.

Ratio pro thesi neg.

1

2

3.

Deciditur quæstio per distinct. Sed huic opinioni facilè occurri potest, si distinguatur inter *potentiam* seu *facultatem naturalem* & *aduentitiam* seu *acquisitam*. Licèt enim virtus moralis non sit potentia naturalis seu innata: tamen est potentia aduentitia & acquisita: quippe quæ assuetudine seu honestarum actionum iteratione comparatur. Hinc etiam *libr 5. Metaphys.cap 3. Quæst.* 21. probatum à me fuit, omnem habitum esse potentiam. Cum igitur virtus etiam moralis sit habitus, sequitur illam quoque rectè dici potentiam.

7 *An virtus moralis præstantior sit virtute intellectuali?*

Pro thesi affirmatiua Ratio STatuitur thesis affirmat. Rationes sunt: 1, quia virtus moralis per se reddit hominē probum. Intellectualis autem non. 2, quia virtus moralis per se est laudabilis: intellectualis autem non nisi cum virtute morali sit coniuncta. 3, quia virtus moralis est principium proximum actionum honestarum: Intellectualis autem non. 4, quia virtute morali nemo abuti potest: intellectuali autem quilibet. 5, quia virtus moralis est durabilior intellectuali, cum frequentior eius exercendæ in communi hominum societate occasio occurrat, neque per obliuionem deleri possit. 6, quia virtus intellectualis improbis cum probis est communis: moralis autem non.

8 *An virtus moralis, prout in Ethica tractatur, essentialiter differat a virtute Christiana, quam Theologia sacra considerat?*

Pro thesi af. Rationes aliorum. SVnt nonnulli, qui in hac quæstione thesin affirmantem defendunt. Rationes ipsorū sunt; 1, quia virtus moralis cadit etiam in homines Ethnicos

nicos & veræ religionis ignaros: Christiana au-
tem virtus nonnisi in pios & verè regeneratos. 2, 2
quia virtus moralis tantum informat mores ex-
ternos hominis, quibus in ciuili hominum socie-
tate opus habet: Christiana autem virtus infor-
mat etiam mores internos hominis ad verum
Dei cultum maximè requisitos. 3, quia virtus mo- 3
ralis Deo non est grata & accepta; præsertim si in-
est homini non renato. *Sine fide enim impossibile*
est quicquam placere Deo. Christiana autem vir-
tus Deo est grata & accepta. 4, quia virtus moralis 4
nisi ad Deum referatur, non est virtus, teste Au-
gustino *libr.* 15. *de ciuitate Dei cap.* 25. Et vt Hiero-
nymus ait, *Sine Christo omnis virtus vitium est.* 5, 5.
quia virtus moralis ab homine assuetudine ac-
quiritur; Christiana autem virtus à Deo infundi-
tur, effectumque est Spiritus sancti. Verùm hæc *Superior sententia improbatur.*
opinio videtur approbanda non esse; sed potius
amplectenda sententia eorum, qui statuunt, vir-
tutem moralem à Christiana tantum gradibus *Keckermannus in præcognitis Ethicis*, pag. 9.
perfectionis differre; non secus ac lucem matu-
tinam à luce meridiana, aut teporem à feruore.
Neque obstant argumenta pro thesi affirmante *Respondetur ad superiora argumenta.*
allata. Nam 1, licèt virtus moralis cadat etiam in
homines Ethnicos & veræ religionis ignaros: in-
de tamen non sequitur, illam à Christiana virtu- 1
te essentialiter differre; sed tantum hoc sequitur,
illam non ita perfectam esse ac hanc: quod liben-
ter concedimus, cum virtus moralis sit tantum
gradus ad virtutem Christianam; & illa ab hac
complementum capiat. 2, virtus moralis nō tan- 2
tum informat mores externos; sed etiam inter-
nos hominis; tametsi non eo modo & gradu per-

fectionis quo Christiana. Est enim illa habitus internus à quo omnes actiones externæ promanant, & sine quo honestæ ac laudabiles esse non
3 possunt. 3, virtus moralis per se & suâ naturâ est res bona, honesta & laudabilis: Ideóque Deo suo modo grata & accepta: etiamsi in homine non renato reperiatur. Nam quod dicitur ad Hebr. c. 11. *Sine fide impossibile est Deo placere*: id non de qualibet placentia; sed tantum de ea, quæ ad sa-
4 lutem æternam dirigitur, est accipiendum. 4, Dura admodũ videntur esse dicta Augustini & Hieronymi. Licèt enim virtus moralis sine Christo & relatione ad Deum non sit virtus Christiana, seu ita perfecta, vt Christiana: tamen est vera virtus; non secus ac lux matutina est vera lux; tametsi non sit lux meridiana: & tepor est verus calor;
5. tametsi non sit feruor. 5, virtus Christiana à Deo infunditur non immediatè sed mediatè; nempe, interuenientibus causis secundis; cuiusmodi sunt pia precatio, diligens meditatio verbi diuini, seria conuersio hominis ad Deum, exercitatio assidua in actionibus piis & sanctis. Et per has causas etiam Spiritus sanctus ordinariè dicitur in homine renato virtutem Christianam producere. Sed inde non sequitur, virtutem moralem essentialiter à Christiana differre, cum illa etiam non tantum ab homine, sed etiam à Deo per causas intermedias producatur. Neque valet, si quis vlterius obiiciat, virtutem moralem, si non per se, saltem per accidens, degenerare in vitium ratione subiecti mali cui inest: ideoque esse damnandam & reiiciendam. Virtus enim moralis, si modo vera est, & non simulata, perficit subiectum cui inest,

Occurritur nouæ obiectioni.

ideóque

ideóque ei, quatenus est malum moraliter, inesse non potest. Et longe alia ratio est vini boni in vas impurum infusi. Vtrumque enim corpus est capax mutuæ commixtionis & infectionis. Virtus autem & homo non renatus non ita inter se commisceri ac infici possunt, vt illa ab hoc vitiositatem verè contrahat: tametsi imperfectior merito statuatur in homine non renato, quam renato. Sed non omnis imperfectio arguit malitiam, prauitatem & vitiositatem, quemadmodum *libro* 2. *Metaphysicæ capite* 1. *Quæstione* 10. traditum fuit. Ideoque neque propter eiusmodi imperfectionem est damnanda & reiicienda.

CAPVT III.

De causis virtutis moralis.

PRÆCEPTA.

1 *Causæ virtutis moralis sunt finis & efficiens.*

2 *Finis virtutis moralis alius est vltimus, alius intermedius.* *De Finibus virtutis moralis.*

3 *Vltimus est gloria Dei per virtutem moralem eiusque actiones illustranda.*

4 *Intermedius est vel proximus, vel remotus.*

5 *Proximus est* εὐζωΐα καὶ εὐπραξία, *h.e.* vita & actio proba honestáque.

6 *Remotus est* εὐδαιμονία, *hoc est*, felicitas terrena, *tam ipsius hominis*, *quam totius Reipublicæ.*

De efficientibus.

7 *Efficiens virtutis moralis alia est prima, alia secunda.*

8 *Prima est solus Deus, fons & autor omnis boni in Natura.*

9 *Secunda alia est principalis, alia minus principalis.*

10 *Principalis alia est mediata, alia immediata.*

11 *Mediata, alia remota, alia propinqua.*

12 *Remota principalis est partim natura, partim disciplina recta.*

13 *Natura, prout hoc loco vsurpatur, est potentia naturalis homini à Deo insita.*

14 *Eaq; vel est generalis, vel specialis.*

15 *Generalis est naturalis virtutis capacitas, omnibus hominibus communis ab anima rationali immediatè prodiens.*

16 *Specialis, est inclinatio seu propensio ad virtutem, certorum hominum propria, orta ex bono corporis temperamento & dispositione.*

17 *Disciplina recta, est institutio legitima hominis quâ à teneris annis paulatim à vitiis ad virtutem deducitur.*

18 *Propinqua causa principalis virtutis moralis partim est prudentia, partim est proæresis recta.*

19 *Prudentia est habitus dianoëticus rectè consultandi iudicandique de iis, quæ vitæ hominum*

num

num conducunt vel obsunt, eademque dextrè peragendi.

20 Proæresis recta est appetitus mediorum legitimorum à prudentia per consultationem suggestorum ad consequendum finem. Eaque in se includit obedientiam & propositum constans viuendi secundum rectam rationem.

21 Immediata seu proxima causa principalis efficiens virtutis moralis, est legitima assuefactio & exercitatio, hoc est, crebra honestarum actionum iteratio.

22 Fuit efficiens principalis: Sequitur minus principalis, quæ vel est impulsiua, vel instrumentalis.

23 Impulsiua partim est spes præmii & metus pœnæ, partim assidua bonorum exemplorum consideratio; partim denique consilia, omniaque alia argumenta suasoria, quibus homo ad fugam vitii, virtutisque studium excitatur.

24 Instrumentalis alia est adiuuans, alia exemplaris.

25 Adiuuans est partim honestatis amor, & turpitudinis odium, partim prauorum sodalitiorum fuga, assiduaque cum probis conuersatio; partim diligens declinatio omnis ad peccandum occasionis; partim denique bonorum exemplorum imitatio, & malorum euitatio.

26 Exemplaris causa efficiens partim est re-

ctaratio; partim exemplar virtutis in aliis nobis propositum; partim sacra scriptura.

QVÆSTIONES.

1 *An virtus moralis habeat finem, & quinam ille sit?*

Lib. 3. Metaphys. c. 2. Q. 10. & 16.

NVllum est effectum, præsertim bonũ, quod non habeat finem aliquem, cuius gratia fuerit productum. Ideoq; cum virtus etiam moralis sit effectum optimum & præstantissimum; finis ei denegari non potest. Sed quinam sit ille finis, controuertitur. Alii enim statuunt virtutem moralem propter se esse expetendam, non propter aliud: Ideoq; videntur innuere, ipsam virt. moral. sibi esse finem. Cui opinioni astipulantur illi, qui virtutis mor. finem putant esse τὸ καλόν. Alii verò finem existimant ipsam rectitudinem vitæ humanæ; alii congruentiam appetitus cum recta ratione; alii felicitatem terrenam; alii gloriam Dei, & salutem hominis & Reipub.

Sententia aliorum de fine virtutis moralis. Aristot. libr. 1. magnorum Moralium c. 20.

Dubitatio mouetur aduersus 1. sententiam.

Ex quibus sententiis sola prima præ se fert dubium aliquod. Cum enim finis & finitum realiter inter se differant, non minus ac efficiens & effectum, materia & materiatũ, forma & formatũ, videtur ipsa virtus moralis non esse statuenda sibi finis. Sed responderi potest, virtutẽ moralem dici propter se expetendam, quatenus in se habet eiusmodi bona, ob quæ digna est, vt expetatur; etiamsi nulla alia externa bona illam comitarẽtur. Ideoque hoc sensu virtus moralis dicitur sibimet ipsa esse finis. Sed inde non sequitur, finem & finitũ non semper inter se realiter differre. Quod ad reliquas sententias attinet, illæ sunt verissimæ;

Respondetur ad dubit.

modò,

modò, distinguatur inter finē vltimum & intermedium, eumque vel proximum, vel remotum, quemadmodum supra in præceptis factum est.

2 *An Deus sit causa efficiens virtutis moralis, & quidem solitaria?*

CVm Deus sit primum & summum bonum, à quo omnia bona suam trahunt originem, necessario sequitur illum etiam causam esse efficientem virtutis. Et hoc non tantum sacra scriptura; sed etiam multi ex sanioribus Ethnicis testantur. Seneca enim expresśè ait, bonum verum à Deo esse, & nullam sine Deo mentem bonam esse. Et memorabile est illud Biantis; *Cum boni quid feceris, non tibi, sed Deo id adscribe.* Vtrum autem Deus sit solitaria causa virtutis moralis, nō immerito quæritur? Reperiuntur enim nonnulli, qui virtutem moralem ita Deo adscribunt, vt ab eius efficientia omnes secundas causas efficientes excludant. Sed hic error facile refutari potest: 1, quia Deus certa media acquirendi & conseruandi virtutem ordinauit & constituit, per quę ipse est efficax. 2, quia nulli homini secundum ordinarium Naturæ cursum sine propria ipsius voluntate & industriâ virtutem moralem communicat. 3, quia prima causa nòn excludit secundam; sed potius eius vim excitat & promouet, præsertim in iis rebus agendis & efficiendis, quæ à libero hominis arbitrio pendent.

Pars prior quæstionis asseritur.

Lib. 4. Metaphysic. cap. 2. Quæst. 15.

Thesis affir. defenditur.

Pars postrema Qu. refutatur.

Ratio 1 2 3.

3 *An homo per naturam suam aptus sit ad acquirendam virtutem moralem?*

Sententia affir. defenditur

PRo thesi affirmante militant sequentia argumenta: 1, quia homo præditus est anima ra-

Argum. 1

tionali, à qua docilitas, & capacitas naturalis virtutis tanquam effectum à causa efficiente proxima in homine producitur.
2 2, quia Deus hominem eo fine condidit, vt bonum morale eligat & persequatur; malum verò repudiet & fugiat. Ideoque etiam naturalem potentiam ei indidit, per
3 quam aptus est ad hunc finem assequendum. 3, quia homo per naturam suam præditus est libero arbitrio, per quod aptus est ad determinandum se suasque actiones, tam ad bonum, quam ad malum
4 morale. 4, quia omnes Philosophi inter causas acquirendi virtutem moralem numerant etiam φύσιν, hoc est, *naturam*, seu *naturalem habilitatem*.
5. 5, quia si homo per naturam aptus non esset ad acquirendam virtutem moralem, sequeretur inde 1, vanum esse omnem conatum & laborem, qui impenditur pueris & adolescentibus ad virtem informandis, & à vitiis abducendis. 2, vanas esse omnes exhortationes, quibus solent homines excitari ad virtutem amplectendam & colendam; vitium verò auersandum & fugiendum. 3, frustra homines obiurgari ob vitia & peccata, quibus dediti sunt. 4, frustra leges condi, & in iis prę mia obedientibus; & pœnas inobedientibus decerni. Sed hæc omnia sunt absurda. Ergò absurda etiam est hypothesis, ex qua consequuntur.

Pro thes. neg. Argumenta At in contrariam partem adduci possunt hæc
1 argumenta: 1, quia homo per peccatum ita corruptus est, vt suâ naturâ ineptus sit ad omne bonum. Vnde etiam scriptura sacra testatur, *Gen.* 6. ℣. 5. & 8. ℣. 21. omne figmentum & cogitatum cordis humani tantummodò malum esse omni
2 tempore, seu à pueritia. 2, quia infantes & moriones

nes sunt homines; & tamen per naturam suam non sunt apti ad acquirendam virtutem: cum rationis vsu destituantur.

Vt igitur hæc quæstio decidatur, distinguendum est primum inter hominem, quatenus absolutè vt homo consideratur, & quatenus consideratur, vt homo moraliter corruptus. De priore enim verum est, quod per naturam suam aptus sit ad acquirendam virtutem moralem. De posteriore autem non item. Is enim peccatis est deditus, aliosque recta monentes non vult audire, & quam diu talis manet, ad virtutem moralem capessendam est ineptus, hoc est, virtus moralis in ipso actu existere non potest. Deinde distinguendum est inter potentiam naturalem, generalem & remotam, quâ quilibet homo vi animæ rationalis per naturam suam aptus est, ad acquirēdam virtutem; & inter potentiam specialem & proximam, quâ infantes & moriones ob impeditum & deprauatum rationis vsum destituuntur. *Deciditur quæstio per distinct.*

4 *An virtus moralis homini innascatur?*

STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia quicquid homini innascitur, id non assuetudine & industriâ ipsius acquiritur. Virtus autem moralis assuetudine & industriâ hominis acquiritur. 2, quia nullus habitus proæreticus homini innascitur. Virtus autem moralis est habitus proæreticus. 3, quia propter id, quod homini innascitur nemo per se laudari, aut præmio affici solet. Propter virtutem autem moralem solet. 4, quia ὐδεὶς φύσει σπουδαῖός ἐστιν, ἀλλὰ προαιρέσει, *nemo naturâ probus est, sed praelectione.* Ideóque etiam in infantes non cadit virtus moralis: cum vsu rationis & præ- *Arist. libr. 2. Ethic. Nicomach. cap. 1. Pro thesi negatiua Ratio 1 2 3 4*

5 electione deſtituantur. 5, quia omnis potentia, quæ homini innaſcitur, naturæ ordine prior eſt actu. Virtus autẽ moralis naturæ ordine nõ eſt prior actu: ſiquidẽ per actus honeſtos crebrò iteratos acquiritur.
6. 6, quia *ſi virtus moralis homini innaſcitur, ſequitur vſum rationis eidem innaſci. Sed vſus rationis eidem non innaſcitur. Ergo neque virtus moralis.*

Pro theſi affirmatiua Argumenta.

At pro theſi affirmante afferri poſſunt hæc argumenta:
1 1, quia natura ex cõſenſu omnium Philoſophorum numeratur inter cauſas efficientes virtutis mor.
2 2, quia omne naturale homini innaſcitur. Virtus autẽ moralis eſt naturalis: tum quia naturæ hominis, quam perficit, maximè eſt conſentanea: tum quia non præter aut contra naturam homini ineſt teſte Ariſtotele *lib.* 1. *Eth. Nico. c.*1. Hinc etiam Plato ait virtutem exiſtere ex naturæ ſeminario, & nobis eſſe natura congenitam.
3. 3, quia ſi virtus moralis homini non innaſceretur, vana eſſet tota Phyſiognomia, quæ ex ſignis externis corporum mores animorum cognoſcit.

Refutantur argumenta pro theſi affirm. allata.

1 Reſpondeo ad primum argumentum, & concedo quidem, naturam eſſe vnam ex cauſis efficientibus virtutis moralis: ſed inde tamen non poſſe probari, virtutem moralem homini innaſci. Per naturam enim nihil aliud in doctrina virtutũ intelligunt Philoſophi, quam naturalem aptitudinem, inclinationem & propenſionem ad virtutem capeſſendã, quę oritur partim ex anima rationali, partim ex temperamento corporis humani; & ab aliis dicitur modò inſtinctus, modò ſeminarium, modò igniculus naturæ. Sed quia eiuſmodi natura eſt cauſa remota virtutis moralis:

lis: idcircò effectum absoluere non potest, nisi reliquæ causæ, præsertim proxima, ponãtur. Et hoc testatur Aristoteles in loco prius citato, cum ait virtutes morales inesse πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτὰς, τελειουμένοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους, hoc est, *aptis quidem natis nobis ad suscipiendas eas, sed perficiendis per aßuetudinem.*

Ad alterum argumentum respondeo per distinctionem. Est enim ambiguitas in voce NATVRALE; quod modo sumitur pro eo, quod ex causis naturalibus immediatè existit, modò pro eo, quod est secundum naturam, hoc est, naturæ consentaneum, eamque perficit. Præmissæ igitur non sunt simpliciter veræ, sed tantum secundum quid: siquidem propositio non valet, nisi de naturali in prima significatione intelligatur: tametsi neque hoc sensu semper sit vera: cum multa sint eiusmodi naturalia, quæ post generationem demum adueniunt. Assumptio verò non valet, nisi de naturali in secunda significatione intelligatur. Quando igitur Plato ait virtutem moralem existere ex naturæ seminario, & naturæ esse congenitam; mens ipsius non est, virtutem moralem homini innasci; sed aptitudinem & propensionem naturalem homini innasci ad virtutem comparandam. Et in hoc sensu etiam verum est, quod acutissimus Goclenius *Quæstione Ethica* 25. disserit, virtutem esse naturalem Platoni, quoad radicem, inchoationem, adumbrationẽ, semina, igniculos & propensiones ad decus & honestatem: non verò naturalẽ esse Aristoteli, quoad solidam expressionẽ & perfectionem. 2.

5 *An naturalis ad virtutem propensio in omnibus hominibus sit æqualis?*

Pro thesi negatiua

Ratio 1 STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia naturale temperamentum, à quo pendet illa naturalis ad virtutem propensio, neque idem est, neque æqualiter bonum & perfectum in omnibus hominibus: sed aliud est sanguineum, aliud cholericum, aliud phlegmaticum, aliud melancholicum: Et ex his singulum vicissim diuersos habet bonitatis & perfectionis naturalis gradus, in diuersis subiectis, quibus inest.
2 2, quia ingeniũ in omnibus hominibus non est idẽ; sed pro varietate temperamenti naturalis, diuersâque eiusdẽ perfectione diuersum.
3. 3, quia sensus & experientia communis testatur, quosdam homines magis, quosdam minus ad virtutem esse propensos: ideoque etiam vel facilius, vel difficilius per rectam institutionem à teneris annis ad bonos & laudatos mores assuefieri posse.

6 *An disciplina recta sit causa efficiens virtutis moralis, & quomodo?*

Pro thesi affirmatiua

Ratio 1 STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia disciplina recta homini præscribit, quid sit honestum vel turpe, eligendum vel auersandum, faciendum vel omittendum; & sic veram homini honesti & turpis noticiã inserit, sine qua impossibile est, vt virtus moralis comparetur.
2 2, quia naturæ prauitatẽ corrigit hominemq; à peccatis abstrahit & ad benè agendum assuefacit; & sic totum hominem omnesque eius actiones regit & ad normam rectæ rationis conformat.
3 3, quia in homine amorem honestatis & odium turpitudinis excitat.
4 4, quia sine disciplina recta homo euadit effrenis & intractabilis, & ad omnis generis vitia ac peccata pleno impetu fertur.
5. 5, quia

quia disciplina similis est agriculturæ. Quemadmodum enim hæc terram ad sementem bene recipiendam, frugesque producendas: ita etiam illa hominem ad virtutem recipiendam & ad bene agendum præparat & disponit. His rationibus astipulantur non tantum testimonia sacræ scripturæ, quæ passim de vi disciplinæ traduntur: sed etiam Ethnicorum saniorum, quorum tria tantum, inprimis memorabilia hoc loco recensebo. Primum est Aristotelis; & habetur *libr. 2. Ethic. Nicom. 1. cap. 1. sub finem.* Οὐ μικρὸν διαφέρει τὸ οὕτως, ἢ οὕτως εὐθὺς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι· ἀλλὰ πάμπολυ, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν. *Non parum refert sic vel sic statim a pueris assuefieri; sed permultum; imò verò totum in eo positum est.* Alterum est Plutarchi, & traditur *in libro de educatione puerorum*: Πηγὴ καὶ ῥίζα καλοκαγαθίας, τὸ νομίμου τυχεῖν παιδείας. *Fons & radix perfectæ virtutis est, legitimam nancisci institutionem.* Tertium est Senecæ in epistola 90. *Virtus non contingit animo nisi instituto & docto, & ad summum assiduâ exercitatione perducto. Ad hoc quidem, sed sine hoc nascimur: Et in optimo quoque, antequam erudias, virtutis materia, non virtus est.* *Testimonia.*

Cęterum, notandum est, 1. disciplinam rectam causari virtutem moralem non immediatè, sed mediatè; neque propinquè, sed remotè. Etiamsi enim disciplina in se sit recta & optima: nisi tamē in homine adsit prudentia constansque propositum viuendi secundum legem naturæ, & rectam rationē; sequaturq; assuefactio & exercitatio assidua: fieri non potest, vt virtus moralis comparetur. 2, disciplinam rectam excitare hominem ad virtutem & à vitio abducere, partim docendo id, *Quomodo disciplina recta virt. mor. causetur.*

quod honestum est & turpe; partim consulendo, hoc est, suadendo bonum, & dissuadendo malum; partim rogando; partim promittendo præmium, & comminando pœnam; partim laudando bonum & vituperando malum.

7 *An virtus moralis docendo & discendo acquiri possit?*

Pro thesi negatina. Rationes aliorum. 1 REperiuntur quidam Philosophi, qui in hac quæstione thesin negantem defendunt. Rationes sunt: 1, quia docendo & discendo tantum acquiritur notitia. Virtus autem moralis non est
2 notitia. 2, quia virtus moralis tantum per assuetudinem & exercitationem, hoc est, crebram honestarum actionum repetitionem acquiri potest.
3 Non igitur docendo & discendo. 3, quia nemo potest docendo alterum efficere probum; neque discendo fieri probus: cum virtus moralis non in
4. cognoscendo, sed in agendo consistat. 4, quia virtus moralis potest inesse hominibus etiam indoctis & ignaris rerum.

Testimonia. Quibus rationibus astipulatur etiam Platonis & Aristotelis autoritas; quorum ille *in Menone* asserit virtutem doceri nō posse, propterea quòd nulli præceptores inueniantur, qui eam doceant: hic verò *libr. 2 Ethicorum Nicomach.* virtutem duplicem facit, vnam intellectualem, alteram moralem: & vtramque à se inuicem in eo distinguit, quod virtus intellectualis magna ex parte ex doctrina ortum & incrementum habeat: Ideoque experientiâ & tempore indigeat: moralis autem ex assuetudine acquiratur.

Pro thesi affirmante. Argum. 1 At contra pro thesi affirmante adduci possunt hæc argumenta: 1, quia virtus moralis acquiri non potest

potest sine notitia honesti & turpis; adeoque sine notitia legum, secundum quas est agendum & viuendum. Illa autem notitia nonnisi docendo & discendo comparari potest. 2, quia ad omnem 2
habitum comparandũ requiruntur tria, ex communi Philosophorum consensu, nempe *natura*, *doctrina* & *exercitatio*. Eaque tria ita inter se sunt connexa, vt, quemadmodum Plutarchus ait *in libro De educatione puerorum*, natura sine doctrina sit cæca; & doctrina sine natura sit manca; exercitatio verò sine vtraque sit imperfecta. 3, 3
quia ad comparandam virtutem moralem requiritur tum appetitio & persecutio boni; tum auersatio & fuga mali. Illa autem vtraque præsupponit notitiã boni & mali. Et quanta est noticia boni & mali, tanta etiam est eiusdem vel appetitio & persecutio, vel auersatio & fuga. 4, quia si virt. moral. 4.
docendo & discendo acquiri non posset, vana & inutilis esset tota Philosophia moralis, quæ præcepta tradit probè honestéq; viuendi, adeoq; de virt. mor. omnibusq; eius speciebus copiosè tractat. 5, quia vt Seneca ait, *Literæ virtutem dare non possunt* (sic immediatè) *sed animum ad accipiẽdam illam præparant*. Et teste Quintil. *lib.* 12. virtus, etsi quosdam impetus à natura sumit; tamen perficienda est doctrinâ.

Arist. 7. Politic. cap. 13. 3. Rhet. c. 12.

Vt igitur hæc quæstio decidatur, primum sciendum est, ad virtutis moralis acquisitionẽ multas causas effic. sibi inuicem subordinatas concurrere. Deinde distinguendum inter causam efficientem immediatam virtutis, quæ sola est assuefactio & exercitatio, hoc est, crebra honestarum actionum iteratio; & inter causam mediatam,

Deciditur quæstio.

cuiuſmodi præter alias etiam eſt διδαξις ἢ μάθησις. Licèt igitut virtus moralis immediatè non poſſit docendo & diſcendo acquiri: tamen mediatè, hoc eſt, interuenientibus aliis cauſis efficientibus propinquioribus, poteſt. Ideoque etiam rationes pro theſi negante neceſſe eſt, vt hoc modo intelligantur. Alioquin ſimpliciter non ſunt veræ.

8 *An prudentia ſit dux & moderatrix omnium virtutum moralium?*

Pro Sententia affirm. Ratio 1 STatuitur theſis affirmatiua. Rationes ſunt: 1, quia prudentia ſecundum Ariſtotelem eſt ἕξις μετὰ λόγου ἀληθοῦς πρακτικὴ περὶ τὰ ἀνθρώπῳ ἀγαθὰ ἢ κακά· hoc eſt, *habitus* (intellige dianoëticus) *cum ratione vera agendi circa ea, quæ homini bona ſunt & mala.* Secundum Stoicos eſt ſcientia bonorum, malorum & neutrorum. Secundum Lipſium eſt intellectus & delectus rerum, quæ publicè priuatimque fugiendæ aut appetendæ; hoc eſt, vt clarius loquar, eſt noticia vera bonorum & malorum hominem aptum reddens ad delectum habendum honeſtorum & turpium, vtilium & inutilium.

Lib.6. Ethic. Nicom. c. 5.

Lib. 1. ciuilis doct. cap. 7.

2 2, quia prudētia facultatem homini ſuppeditat rectè conſultandi de mediis ad benè beatéque viuendum conducentibus; & ſic tam ſibi, quàm aliis benè conſulendi.

3 3, quia terminos preſcribit actionibus hominis, mediumq; decernit ac ſtatuit à virtutibus moralibus tanquam regiam viam obſeruandum.

4 4, quia voluntatem & proæreſin hominis dirigit & moderatur, vt nonniſi ad bonum & honeſtum, ſeu id, quod legi naturæ, & rectæ rationi eſt conſentaneum, feratur.

5 5, quia rationem monſtrat domandi & coercendi omnes perturbationes & appetitiones prauas.

6 6, quia iudicium

dicium hominis informat in æſtimandis rebus, vt ſcilicet vnumquodque tanti faciat, quanti fieri debet, non pluris, neq; minoris. Ex eo enim tanquã fonte omnis error oritur, quod homines de rerum pretiis nõ rectè iudicent. 7, quia præſentia ordinat, futura prouidet, præterita recordatur. 8, quia exactè perpendit omnes circumſtantias, in quibus actiones humanæ verſantur, eaſque diiudicat. 9, quia omnis virtus moralis eſt habitus rectæ rationi conſentaneus, & cum recta ratione coniunctus, vt docet Ariſtoteles *lib. 6. Ethic. Nicom. cap. 13. ſub finem.* Ideoq; cum prudentia monſtret rectam rationem, & ad eam deducat; ſequitur illam rectè dici ducem & moderatricem omnium virtutum moralium. Et hoc etiam teſtantur duo illi præſtantiſſimi Philoſophi Plato & Ariſtoteles. Ille enim in Menone ait, ἡ φρόνησις μόνον ἡγεῖται τοῦ ὀρθῶς πράττειν. *Prudentia ſola præit & ducit ad rectè agendum.* Item *lib. 3. De legibus*: πρώτη τῆς ξυμπάσης ἡγεμὼν ἀρετῆς φρόνησις. *Prima vniuerſæ virtutis dux eſt prudentia.* Hic verò *lib. 6. Ethic. Nicom. cap. 13.* expreſsè affirmat, virtutem moralem οὐ γίνεσθαι ἄνευ φρονήσεως, *non fieri*, ſeu *eſſe ſine prudentia.* Item, paulò pòſt; οὐχ οἷόν τε ἀγαθὸν εἶναι κυρίως ἄνευ φρονήσεως, οὐδὲ φρόνιμον ἄνευ τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς. *Fieri non poteſt vt quiſquam probus ſit propriè ſine prudentia; aut prudens ſine virtute morali.*

Margin: 7 · 8 · 9 · *Teſtimonia.*

Hinc etiam alicubi *prudentia* à Platone dicitur *auriga vitæ humanæ*: quia affectus & appetitus tanquam equos ferocientes & exultantes frenat & moderatur, ne hominem in vitia præcipitem trahant: alicubi *Nauta in puppi ſedens*, quia vitæ humanæ gubernaculum tenet, & in mediis affe-

ctuum & appetitionum tumultuantium fluctibus nos à naufragio tutos & incolumes conseruat. Ab aliis dicitur omnium actionum nostrarũ, consiliorum, operum, adeoque totius vitę humanæ regula, dux & magistra. Et rectè ait Lipsius in loco prius citato: *Vt architectis opus nullum rectè processerit sine libella & linea: non item nobis sine norma hac directrice, nempe Prudentia.*

Pro thes. neg. Obiectio 1 Cæterum, contra hanc sententiam, quam hactenus probauimus, non leues videntur difficultates & obiectiones, moueri posse. Nam: 1, sicut scientia salubrium, & insalubriũ nihil confert ad sanitatẽ corporis: ita neq; prudentia videtur quicquam valere ad sanitatẽ animi, nempe virt. mor. quippe quæ nihil aliud est, quam scientia bonorũ
2 & malorum. 2, quia experientia communis testatur, multos homines esse prudentes, h.e. cognitione rerum expetendarum & fugiendarum præditos, qui tamen sint improbi, virtutisq; moralis expertes: Et contra multos esse imprudentes, h.e. ignaros bonorum & malorum: qui tamen sunt probi & virtutis moralis participes; cuiusmodi sunt adolescentes & plerique idiotæ. Ideoque virtus mor. potest esse sine prudentia, & pruden-
3 tia sine virtute morali. 3, quia virtus moralis videtur potius esse dux & moderatrix prudentiæ, quatenus finem rectum eius consultationi subiicit, eamque dirigit, vt media honesta & vtilia ad finem illum ducentia inquirat ac decernat. Sicut enim vitium peruertit & deprauat iudicium rationis, efficitq; vt de principiis practicis male sentiamus, vt docet Aristoteles *lib. 6. Eth. Nic. c. vlt.* ita contra virtus perficit iudicium rationis, efficitque

citque vt de principiis practicis benè ſentiamus. Et hoc idem teſtatur ibidem Ariſtoteles quando ait, τὴν προαίρεσιν ὀρθὴν ποιεῖ ἡ ἀρετή, *prælectionem facit rectam virtus*. Item, ἀδύνατον φρόνιμον εἶναι μὴ ὄντα ἀγαθόν, *impoſſibile eſt prudentem eſſe, qui non eſt probus.*
4, quia Socrates apud Platonem omnes virtutes morales ſtatuit eſſe prudentias, vt Ariſtot. refert in loco antea citato. Non igitur prudentia poteſt eſſe dux & moderatrix omnium virt. moralium. 4.

Vt igitur ad illas difficultates & obiectiones reſponderi poſſit, obſeruanda ſunt ſequẽtia theoremata. 1, nõ ſimpliciter verũ eſſe, quod ſcientia ſalubrium & inſalubriũ nihil conferat ad ſanitatẽ corporis. Licèt enim non ſit cauſa efficiens proxima ſanitatis vel cõſeruandæ vel recuperandæ: tamen eſt cauſa effic. remota: ſiquidem is, qui nouit quæ ſint ſalubria, quæ inſalubria vel ſibi, vel aliis, eò melius poteſt ſanitatẽ vel ſuam vel aliorum vſu ſalubriũ, & declinatione inſalubrium conſeruare aut reſtituere. 2, prudentiam verã non eſſe ſimplicem & nudam notitiam bonorũ & malorum: ſed eiuſmodi notitiã, quę iudicium hominis de bonis & malis rectè informat, eumq; vi ſua flectit ad bonum appetendũ & perſequendũ; malum verò auerſandũ & fugiendum. Et hoc etiam inde patet, quod ab Ariſt. prudentia, definitur *habitus cũ vera ratione agẽdi circa ea, quæ homini bona ſunt vel mala*. Item ab aliis ἐπιστήμη διαιρετικὴ ἀγαθῶν καὶ κακῶν. 3, homines improbos non eſſe verè & propriè prudentes; ſed potius verſutos, callidos & malitioſos; quę notitia Græcè dicitur πανουργία. Vnde etiam Lipſius *lib. 1. ciuilis doctrinæ cap. 1.* rectè ait prudentiam ſine virtute calliditatẽ & malitiam, & quid-

Reſpondetur ad præcedentia argumẽta.

1

2

3

4 libet potius quam prudentiam esse. 4, Neminem esse probum, virtutisque moralis participem, qui est plane imprudens, bonorumque & malorum ignarus propter rationes supra allatas. Ideoque si adolescens aut idiota aliquis sit verè probus, necesse est, vt cognitionem eiusmodi honesti & turpis habeat, cuius vi fuerit excitatus ad appetēdum & persequendum virtutem. *Ignoti* enim *nul-*
5 *la est cupido.* 5, Prudentiam esse ducem & moderatricem virtutis moralis ab homine acquirendę. Sed hanc iam acquisitam vicissim aliquo modo esse ducem & moderatricem ipsius prudentiæ: quatenus eam perficit, & ne ad abusum flectat,
6. aut in versutiam degeneret, prohibet. 6, virtutes morales à Socrate dici prudentias, non propriè, sed tropicè, quatenus prudentiæ normâ diriguntur, & sine ea acquiri non possunt, vt etiam Aristoteles *lib. 6. Ethic. N. cap. vlt.* explicat. Hinc etiam doctissimus Goclenius *Quæst. 39. Ethicâ* rectè ait, virtutes dici prudentias: 1, ratione dependentiæ & acquisitionis, quia prudentia necessaria est ad acquisitionem virtutis moralis. 2, ratione connexionis, consensionis & conspirationis, quâ nulla virtus moralis potest esse separata à prudentia; sed omnis cum eâ coniuncta est.

9 *Quod sit obiectum prudentiæ & a quibus causis efficientibus pendeat?*

VT melius intelligatur natura prudentiæ, quam supra causam efficientem, adeoq; ducem & moderatricem omnium virtutum moralium asseruimus, non alienum ab hoc loco esse iudico agere de illius obiecto & causis efficientibus.

Sunt

Sunt autem in genere obiectum prudentiæ τὰ πρακτὰ, hoc est, omnes res contingentes, quæ sub liberam hominis actionem cadunt, siue sint bona, siue mala, siue neutra. Et hoc patet non tantum ex definitione prudentiæ, quam Aristoteles tradit *lib.6.Ethic.cap.5.* sed etiam ex duabus aliis, quarum vna est Stoicorum, qui dicunt, prudentiam esse scientiam bonorum, malorum & neutrorum: altera Ciceronis in *libro 2. de Inuentione*, qui prudentiam ait esse rerum bonarum & malarum, & vtrarumque peritiam. *De obiecto prudentiæ.*

Causæ verò efficientes prudentiæ aliæ sunt principales, aliæ minus principales. Principales sunt: 1, naturalis perspicacitas, sagacitas & solertia: quę, Græcè dicitur σύνεσις, ἀγχίνοια, δεινότης. 2, studium Philosophiæ practicæ & historiarum. 3, exercitatio assidua in rebus agendis, & quæ cum ea coniuncta est, obseruatio & experientia rerum singularium. Minus principales sunt: 1, studium Philosophiæ theoreticæ, & quæ ex eo oritur, sapientia. 2, peregrinatio, per quam multa obseruantur ad vsum nostrum conductura. 3, conuersatio cum viris prudentibus, ardensque studium eos imitandi, eorumque dicta & facta exprimendi. Sed notandum, Lipsium *lib.1. ciuilis doctrinæ cap.8.* prudentiæ parentes duos tantum constituere; nempe Vsum & Memoriam rerum. Et per Vsum quidem intelligere notitiam humanarum rerum ex visu vel tractatu; per Memoriam verò notitiam similem ex auditu vel lectu. Ac vsum quidem seu experientiam comparare patri; memoriam verò matri. *De causis efficientibus prudentiæ.*

10 *Quæ sint officia prudentiæ, & quæ illi opponantur?*

De officiis prudentiæ.

ETsi officia prudentiæ ex quæstione octaua non difficile est cognoscere: tamen melioris doctrinæ ac intelligentiæ gratia visum est prima-
1 ria hoc loco recensere. Primum officium est dis-
2 cernere inter bona, mala & neutra. Alterum est, comparare inter se bona & mala, & videre, vtrum magis vel minus sit bonum vel malum, & sic alteri vel præferendum, vel postponendum. Hinc etiam inter leges impares, quarum aliæ sunt superiores, aliæ inferiores delectum constituit tempore vel libero, vel non libero seu necessario. Ac tempore quidem libero superiores leges semper præferre iubet inferioribus. Vnde ortæ sunt illæ regulæ: *Lex humana cedat diuinæ: Communia præferantur minus communibus; publica, priuatis; leges denique, quæ simpliciter honesta præcipiunt, vtilitati etiam publicæ præferantur.* Tempore vero non libero seu necessario, cum grauiore malo premimur, quod depellere discupimus, sæpè iubet inferiores leges præferre superioribus, ita vt non tam præstantiæ legis, quàm indi-
3 gentiæ & necessitatis nostræ habeatur ratio. Tertium officium est in omni actione primum certum finem & scopum constituere. Deinde benè cõsultare de mediis idoneis ad finem illum consequendum necessariis, eaque ad circumstantias loci, temporis & personarum accommodare.
4 Quartum officium est suadere & permittere electionem inter plura bona & mala, pœnæ præsertim commeritæ proposita: non autem inter mala culpæ, quorum nec maius nec minus est eligendum, sed vtrumque repudiandum. Et propterea etiam Aristoteles *lib. 3. Ethic. Nicomach. cap* 1. ait:

Sunt

Sunt quædam, ad quæ nullus vir bonus se cogi pati-tur, sed extrema quæque subeunda & mortem potius oppetendam ducit. Quintum officium est præsentia ordinare, futura prouidere, & præterita recordari. Sextum est, æquè & moderatè iudicare de dictis & factis aliorum. 5 6.

De oppositis prudentiæ.

Porrò prudentiæ opponitur in defectu quædam imprudentia, quæ est ignorantia bonorum, malorum & neutrorum iudicio destituta: in excessu verò partim versutia vel calliditas, per quam vel ad malum finem bona media, vel ad bonũ finem mala media, ita ordinantur, vt vitiosa fiat accommodatio ad personas, loca & tẽpora: partim nimia lentitudo & festinantia in agendo.

II *An prudentia ex æquo in omnes homines cadat?*

Pro thesi neg. *Ratio* 1 2

STatuitur thesis negat. Rat. sunt: 1, quia causæ effic. prudentiæ, de quibus Q. 9. dictum, ex æquo in omnibus hominibus non reperiuntur. 2, quia ordinariè seniores sunt prudentiores iunioribus non tantum propter temperamentum naturale, quod in illis est frigidum & siccum: ideoq; humores & spiritus corporis sedatiores efficit, minusq; perturbationes excitat, nec per has iudiciũ rationis peruertit: sed etiã propter doctrinam & multarũ rerum vsum, quæ in illis maior est quàm in iunioribus, nisi nimio senio incipiant repuerascere. Idcircò Aristoteles *lib. 7. Ethic. Nic. 9.* rectè asserit, Naturam iunioribus viris; senioribus prudentiam largiri. Quo etiam respexit Plato in Timæo, cum inquit, virtutem animi non florescere nisi virtus corporis deflorescat. 3, quia ordinariè viri sunt prudentiores mulieribus, 3

non tantum quia mulieres ſunt humidiores viris; & ſic ſpiritus habent craſſiores & obtuſiores: ſed etiam, quia minus in rebus agendis, præſertim publicis, quam viri ſunt occupatæ, minuſque vſu & experientia rerum valent. 4, quia Philoſophi practici prudentiores ſunt quam theorici, propterea, quod maiorem ſibi rerum agendarum ex aſſidua illarum tractatione experientiam acquiſierunt. Hinc Ariſtoteles *lib. 6. Ethic. Nicom. cap. 7.* affirmat, Anaxagoram, Pittacum, Thaletem, & multos alios ſapientes fuiſſe non vſque adeo prudentes.

12 *Quomodo prudentia ſit diuidenda?*

Prudentiæ ſpecies recenſentur. ARiſtoteles *libro 6. Ethic. Nicom. cap.* 8. prudentiam primò diuidit in priuatam & publicam: Priuatam vocat, per quam homo ſibi cõſulit ſeu rectè diſponit ea, quæ ſibi ad benè beatéque viuendum conducere videntur.

Diſtributio. 1 Publicam vocat, per quam homo aliis conſulit. Fundamentum huius diſtributionis conſiſtit in eo, quod ſecundum Ariſtotelem & Platonem prudens dicatur, qui non tantum ſibi, ſed etiam aliis hominibus adeoque Reipublicę conſulere poteſt. Verba Ariſtotelis ſunt: φρονίμους οἰόμεθα εἶναι, οἳ τὰ αὑτοῖς ἀγαθὰ, καὶ τὰ τοῖς ἀνθρώποις δύνανται θεωρεῖν. Verba Platonis ſunt: *In Alcib. II.* Φρόνιμός γε φήσομεν ἀποχρῶντα ξύμβουλον καὶ αὐτὸν αὑτῷ καὶ τῇ πόλει.

2 Deinde prudentiam idem Philoſophus diuidit in Oeconomicam & Politicam, ſeu, quod idem eſt, in domeſticam & ciuilem: quarum illa in domeſtica; hæc in ciuili hominum ſocietate vſum ſuum præſtat.

3 Tertiò prudentiam ciuilem diſtribuit in Nomotheticam & Politicam ſpecialiter dictam; quæ rectius dici poteſt pragmatica: qua-

quarum illa est, per quam homo leges cõdit, magistratus constituit, imperat, pœnas, & præmia decernit: hęc est, per quã homo proximè in singularibus actionibus versatur, & quasi manibus negotia ad Remp. pertinentia tractat. Postremò, 4.
prudentiam pragmaticam diuidit in βουλευτικὴν καὶ δικαστικήν, hoc est, in consultricem & iudicatricem; quarum illa est, per quam homo deliberat de rebus ciuilibus: hæc vera est, per quam homo iudicat de actionibus aliorum, vtrum legibus sint cõsentaneæ nec ne; & quibus pœnis vel præmiis dignæ sint.

13 *An prudentia præstet sapientiæ?*

PRo thesi affirmante valent hæc argumenta: 1, quia prudentia consistit in perspicientia boni & mali: Sapientia verò in perspicientia veri & falsi. Semper autem ratio boni præfertur rationi veri. 2, quia prudentia semper cum virtute morali inseparabili nexu est coniuncta. Sapientia autem non itidem. 3, quia prudentia est dux & moderatrix omnium virtutum moralium. Sapientia non itidem. 4, quia prudentia sine sapientia semper est vtilis & honorabilis. Sapientia autem sine prudentia est pernitiosa & ignominiosa, ac veluti gladius acutus in manu furẽtis. 5, quia prudentia reddit hominem probum, Deoque & aliis amabiliorem & gratiorem. Sapientia autem non. 6, quia prudentia rectum vsum omniũ bonorum humanorum parit, & sine eo nihil nobis bonum esse potest. Sapientia autem non. 7, quia prudentia puppi ciuitatis pręsidet, & gubernaculum eius tenet ac moderatur. Sapientia autem non. 8, quia prudentia est auriga vitæ humanæ, rectrixque

Pro thesi affirmatiua Argumenta

1 2 3 4 5 6 7 8

omnium actionum nostrarum. Sapientia non item. 9, quia prudentia reddit hominem in omni fortunæ statu instar cubi constantem. Sapientia autem non. 10, quia prudentia magis necessaria est humanæ conditioni, hominique ad futuram vitam properanti est accommodatior & vtilior. 11, quia omnis prudens est probus: non autem omnis sapiens est probus. 12, quia imprudētia, quæ opponitur prudentiæ, deterior est insipientia: cum illa semper coniuncta sit cum vitio morali: hæc autem non.

Pro thesi negatiua Argum. At contra pro thesi negante adduci possunt hæc argumenta: 1, quia prudentia est proles sapientiæ, & ab ea sua principia accipit. 2, quia sapientia est quieta & otiosa: prudentia autem est inquieta & negotiosa. 3, quia sapientia versatur in rebus diuinis & naturalibus: Prudentia verò in rebus humanis, quæ variis mutationibus sunt obnoxiæ. 4, quia sapientia sibi magis est sufficiens, minusque instrumentis Naturæ & Fortunæ indiget, quam prudentia. 5, quia sapientia mentem hominis perficit: Prudentia verò appetitum & voluntatem. 6, quia sapientia hominem eleuat ad summum bonum in contemplatione situm. Prudentia autem ad summum bonum in actione positum. 7, quia Philosophia & vita contemplatiua præstantior est practica. Ergo etiam sapientia præstantior est prudentia.

Deciditur quæstio per distinct. homonymiæ. Pro decisione quæstionis notandum est, vocabulum *sapientiæ* quandoque ita latè accipi, vt suo ambitu etiam prudentiam comprehendat. Et in hac significatione intelligendus est versiculus ille Phocylidæ:

Ἀγρὸς

Ἀγρὺς καὶ πόλιας σοφίη καὶ νῆα κυβερνᾷ,
Agros, & vrbes sapientia, & nauem gubernat.

Quandoque verò strictè sumi pro specie habitus intellectualis à prudentia contradistincta. Et in hac significatione quæstio proposita est intelligenda, thesisque eius affirmatiua videtur ad virtutem propius accedere, si argumenta in vtramque partem adducta accuratè ponderentur, ac inter se conferantur. Vbi tamen etiam notandum est, vocabulum *prudentiæ* interdum sumi, vel pro sapientia ipsa, vel saltem in tam lata significatione, vt sub se comprehendat sapientiã. Et in hac significatione intelligendus est totus Cic. de prudentia locus, qui libr. 1. Offic. traditur. Cum enim ibi quatuor virtutes cardinales constituisset, prudentiam, iustitiam, fortitudinem & temperantiam; postea singulas ordine explicat: ac prudentiam quidem ait consistere in indagatione & cognitione veri. Quod officium sapientiæ proprium est.

14 *An proæresis recta necessaria sit ad virtutis moralis acquisitionem tanquam causa efficiens propinqua?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia virtus moralis est habitus proæreticus, hoc est, certo animi consilio & proposito susceptus. 2, quia proæresis recta nihil aliud est quam appetitus mediorum legitimorum à prudentia suggestorum, ad consequendum finem. In quo propositum constans viuendi secundum legem & rectam rationem includitur. Non potest autem virtus moralis sine eiusmodi ap-

Pro thesi af. *Ratio* 1 2

petitu acquiri. Hinc etiam nemo dicitur naturâ
3 probus, sed ex proæresi. 3, quia nulla actio hone-
sta & proba siue præcedat virtutem moralem, si-
ue consequatur, consistere potest sine recta pro-
4 æresi. 4, quia Philosophi morales vulgò duas cau-
sas propinquas virtutis moralis cõstituunt, nem-
pe mentem & voluntatem, quatenus illa rectè
iudicat de honesto & turpi: hæc verò amplectitur
& exequitur id, quod menti approbatur. Per du-
as enim illas causas videntur intelligere nihil ali-
5. ud quam prudentiam & proæresin rectam. 5, quia
proæresis recta in se includit obedientiam. Iam
autem obediẽtia, quatenus sumitur pro actu ob-
ediendi, est radix omnium virtutum moralium,
& sine ea nulla virtus moralis comparari potest.
Ergo neque sine proæresi recta.

15 *An inter causas efficientes principales virtutis moralis proxima & immediata sit assuefactio & exercitatio legitima?*

Pro thesi affirmatiua

STatuitur thesis affirmatiua, quatenus per as-
suefactionem & exercitationem hoc loco ni-
hil aliud intelligitur, quàm crebra honestarum
Ratio actionum iteratio. Rationes sunt: 1, quia etiamsi
1 reliquæ causæ efficientes ponantur omnes, quæ
supra in præceptis fuerunt enumeratæ, & hacte-
nus in præcedentibus quæstionibus explicatæ &
probatæ: tamen nisi accedat assuefactio & exer-
citatio, fieri non potest, vt virtus moralis ab ho-
mine acquiratur. Hac autem posita statim poni-
tur virtus moralis, ita vt alia causa efficiente in-
2. termedia planè opus non sit. 2, quia sicut virtus
intellectualis crebris discendi & meditandi acti-
bus

bus immediatè acquiritur: ita virtus moralis crebrâ honestarũ actionũ iteratione. Et sicut crebris scribẽdi, fabricãdi citharamq; pulsandi actibus fit scriptor, faber, & citharœdus: ita frequenti actionum vel temperantium, vel fortium, vel iustarum repetitione homo fit temperans, fortis & iustus, vt docet Aristoteles *lib. 2. Ethic. Nicom. cap. 1.* vbi etiam prolixè disputat, virtutem moralem nobis nõ innasci, sed ἐξ ἔθους ἢ ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν περιγίνεσθαι, hoc est, *ex assuefactione aut ex similibus actionibus acquiri.* Vnde etiam *lib. 3. c. 7.* ait, τὸ ἀγνοεῖν ὅτι ἐκ τοῦ ἐνεργεῖν περὶ ἕκαστα αἱ ἕξεις γίνονται, κομιδῇ ἀναισθήτου, *Ignorare, quòd ex agendo circa qualibet habitus fiant, hominis est sensu ferè carentis.* Hinc etiam fit, vt illi, qui in nuda doctrinæ mor. contemplatione versantur, neque illam ad actionem accommodare volunt, nunquam verè virtute morali præditi esse dicantur. Doctrina enim tantum animum informat; exercitatio verò confirmat: Doctrina est veluti oculus; exercitatio veluti manus. Illa mõstrat rationem & modum agendi: hæc opus perficit. Nec malè Albertus Magnus ait; *Natura nos facit habiles; ars, faciles; exercitatio sola potentes.* Cum quo etiã congruit illud: *Natura incipit, ars dirigit, exercitatio perficit.*

Sed contra hanc sententiam obiici potest. 1, *Si probus iam est, qui probè & honestè agit; sequitur probè & honestè agendo neminem fieri probum, neq; virtutem moralem hoc modo posse comparari. Sed verum prius. Ergo & posterius.* Assumptio probatur; quia iustus, fortis & temperans iam est, qui iustè, fortiter & temperanter agit: non secus ac artifex iam est, qui artificiosè agit. 2, *Si nemo potest* Obiectio 1 2.

probam & honestam actionem ex se edere, nisi qui habitu virtutis moralis est instructus, sequitur impossibile esse, vt honestarum actionum frequentatione virtus moralis acquiratur. Sed verum prius. Ergo & posterius. Assumptio probatur, quia proba & honesta actio est effectum virtutis moralis, non secus ac opus artificiale est effectum artis. Sicut igitur nemo potest opus artificiale facere, nisi sit artifex, hoc est, habitum artis sibi compararuerit: ita quoque nemo potest probam & honestam actionem ex se edere, nisi habitu virtutis moralis sit instructus.

Distinctio inter actiones probas, quæ præcedunt & consequuntur virtutem.

Pro solutione harum obiectionum primum distinguendum est inter actiones, quæ antecedunt virtutem moralem, & quæ eandem consequuntur. Illæ enim sunt probæ; sed nõ fiunt probè, hoc est ex habitu virtutis moralis. Is siquidem requirit tres conditiones essentiales, primò vt is, qui agit, sciens agat; secundò vt volens seu ex proæresi agat, & quidem propter idipsum quod agit; non propter aliud. v.g. vel timorem pœnæ vel vanam gloriam, vel lucrum; tertio vt constanter agat. Hæ verò & probæ sunt, & probè fiunt. 2, Illæ cadunt in non probum, hoc est, eum, qui nondum virtute morali est præditus: hæ verò nonnisi in probum. 3, illæ fiunt cum difficultate & molestia: hæ sine difficultate & molestia. Vnde etiã virtutis per actiones acquisitæ certissimum signũ est voluptas, quæ ipsas comitatur. Qui enim habitũ nondum adeptus est, is sine voluptate, imò cum dolore & molestia actiones honestas exercet: qui verò iam est consecutus; is easdem nõ modò sine molestia; sed etiam delectatione exercet. 4, illæ pen-

pendent immediatè ex recto rationis iudicio, & huic congruente proæresi: hæ verò non. 5, illę sunt imperfectæ & inconstantes; hæ verò perfectæ & constantes. 6. Illæ sunt causa efficiens virtutis moralis, hæ verò eiusdem effecta.

Deinde notandum est, virt. mor. in multis quidem conuenire cum arte; sed rursùs in multis ab eadem discrepare. Nam: 1, propter artē nemo dicitur probus, nisi probè eâ vtatur: propter virtutē autē mor. homo dicitur probus. 2, vt aliquis ex arte operetur, satis est, si secundū regulā artis sciens operetur, etiamsi neq; libenter, neq; constanter. Sed vt aliquis ex virtute agat, non satis est vt sciens agat, nisi etiam agat libenter & constanter. Nam vt Aristot. ait *lib. 2 Ethic. Nicom. cap. 3.* πρὸς τὰς ἀρετὰς τὸ μὲν εἰδέναι μικρὸν ἢ οὐδὲν ἰσχύει· τὰ δὲ ἄλλα οὐ μικρὸν, ἀλλὰ τὸ πᾶν δύναται. *Ad virtutes comparandas scientia parum aut nihil valet: cætera autem non paruam, sed omnem vim obtinent.* Postremò obseruandum est, opus artificiale non minus, ac actionem probam & honestam, aliud esse imperfectū, aliud perfectum; quorum prius potest antecedere habitum artis, posterius autem non.

2 Distinctio inter virtutē moralem & artem.

3 Distinctio inter opera artificialia.

Quòd igitur ad obiectiones attinet; in vtraque concedo antecedens, quatenus intelligitur de posteriore genere actionum probarum & honestarum, quæ virtutem moralem consequuntur. Sed inde non rectè infertur cōsequens, quatenus de priore genere actionum probarū & honestarum intelligitur. Neque valet obiectio ab artifice & opere artificiali ducta. Artifex enim nō est, qui vel fortuitò vel vi naturali ingenii opus artificiale facit; sed qui id facit ex habitu artis. Neq;

Soluuntur obiectiones.

quodlibet opus artificiale eſt effectum artis; ſed tantum id, quod fit ex habitu artis. Hoc enim ſolum eſt perfectum; cum reliqua ſint imperfecta.

16 *Quæ ſint cauſæ efficientes minus principales virtutis moralis?*

HActenus in quæſtionibus præcedentibus partim declarauimus, partim probauimus cauſas efficientes principales virtutis mos. Conſequens eſt, vt etiam aliquid de cauſis eiuſdem efficientibus, minus principalibus diſſeramur. Ex illis aliæ ſunt impulſiuæ, aliæ inſtrumentales. Impulſiuæ ſunt, quæ ſuâ vi alliciunt, & impellunt hominem ad virtutem moralem ſibi comparandam. In illo genere ſunt: 1, ſpes præmii, & metus pœnæ. Nam vt Plutarchus docet *in libello De educatione puerorum*: δύο ζῶντα ὥσπερεὶ στοιχεῖα τῆς ἀρετῆς εἰσὶν ἐλπίς τε τιμῆς, καὶ φόβος τιμωρίας· *Duo hæc veluti elementa ſeu principia virtutis ſunt, ſpesque præmii, & metus pœnæ.* Ratio ibidem additur, quia ſpes præmii homines alacriores ad optima ſtudia; metus verò pœnæ tardiores ad mala opera reddit. 2, aſſidua bonorum exemplorum conſideratio. Illa enim magnam vim habet ad virtutis ſtudium. Hinc Terentianus ſenex filium ſuum in vitas hominum tanquam in ſpeculum inſpicere iubet, & ex aliis ſumere exemplum ſibi. Quanquam etiam intuitus malorum exemplorum, in quibus turpitudo & noxa vitiorum moralium exprimitur, & hominibus ob oculos ponitur, non rarò plurimũ ponderis habet ad abſtrahẽdum eos à vitiis. Hinc Lacedæmonii quandoque ſeruos vino inebriatos in conſpectum ſuorum liberorum produci curarunt,

De cauſis impulſiuis virt. moral.

1

2

runt, vt cognoscerent, quanta inesset turpitudo & noxa ebrietati, & sic à teneris annis inciperent ebrietatem auersari & fugere; temperantiam verò colere. Et Plutarchus inter alios modos, quibus iuuentus ad temperantiæ studium traduci potest, iubet ipsi exempla proponere partim eorum, qui ob intemperantiam in calamitates inciderunt; partim eorũ, qui ob temperantiam laudẽ & gloriam bonã sunt consecuti. 3, sunt consilia omniaq; alia argumenta suasoria, quibus homo ad fugam vitii, virtutisq; studium excitatur. Illa enim magnã vim habẽt persuadẽdi hominibus eorumque mentem & voluntatem in meliorem partem flectendi. Porrò, instrumentales causæ virtutis moralis aliæ sunt adiuuantes, aliæ exemplares. Adiuuantes sunt, quarum vi administrâ principales causæ efficientes vtuntur in producendo habitu virtutis moralis. In illo genere est amor honestatis, & turpitudinis odium. Vbi enim duo isti affectus dominantur, ibi facillimè vitium expelli & virtus inseri potest. Vbi autem nullus est honestatis amor, nullum turpitudinis odium, ibi impossibile est, virtutem moralem acquiri. 2, prauorum sodalitiorum fuga & assidua cum probis conuersatio. Quemadmodum enim morbi quidam corporis per contactum ad alios propagantur: ita etiam morbi animi per conuersationem. Et hoc etiam testantur trita illa prouerbia: *Qui claudo cohabitat, subclaudicare dicit: Qui picem contrectat; manus contaminat.* Hinc etiam Plutarchus parentibus præcipit, vt liberos à malorũ hominum consortio arceant, ne aliquid vitii inde contrahãt. Contrà, vt Seneca ait *epist.* 94. nul-

[margin: 3. — De causis instrumentalibus, partim Adiuuantibus. — 1 — 2]

la res magis animos honestate imbuit, dubiosque & in prauum inclinantes reuocat ad rectũ, quàm bonorum virorum conuersatio. Paulatim enim descendit in pectora, & vim præceptorum obtinet, frequenter audiri & aspici frequenter. Itaque rectè Theognis, cum traditurus esset amico suo Cyrno præcepta moralia, statim in principio post primum præceptũ monet, vt semper cum bonis; nunquam cum malis cõuersetur; propterea quòd
3 à bonis bona; à malis mala discãtur. 3, diligens declinatio cuiuslibet ad vitia & peccata occasionis. Qui enim vitat occasionem peccandi, ille vitat peccatum: Contra, qui non vitat peccatũ, ille sæpè ex improuiso præcipiti cursu in peccatum ruit. Hinc qui vitã vult agere castam, eum oportet fugere partim locum, si ad amorem inuitet; partim colloquium, si Venerem extimulet; partim co-
4. gitationes, si lasciuiam excitent. 4, bonorum exemplorum imitatio & malorum euitatio. Vtraque enim ad virtutem hominem deducit.

Partim exemplaribus. Restat vt de causis exemplaribus virtutis dicamus. Illæ nihil aliud sunt, quàm normæ, secun-
1 dum quas vita hominis est instituenda, virtusque
2 moralis informanda; cuiusmodi sunt partim re-
3. cta ratio, partim exemplar virtutis in aliis nobis propositũ, partim sacra scriptura. de quibus plura in sequente quæstione.

17 *An sola sacra scriptura statuenda sit causa exemplaris virtutis moralis?*

Sententia aliorum exponitur. SVnt multi viri docti, qui statuunt, causam exemplarem virtutis moralis esse solam scripturam sacram, præsertim verò decalogum. Rationes
Ratio 1

sunt:

sunt: 1, quia illa sola tradit pręcepta piè sanctéque viuendi; quę sicut à Deo profecta sunt; ita sunt verissima. 2, quia quicunque vitam suam instituit 3.
secundum præcepta in scriptura sacra proposita, ille verè probus, virtutisq; moralis est particeps; 3, quia illa varia exempla proponit tum virtutum imitandarum, tum vitiorum fugiendorum.

At contra alii reperiuntur, qui hanc sententiam non simpliciter veram esse arbitrantur. Etsi enim concedunt, solam sacram scripturam esse normam veræ pietatis, adeoque virtutis moralis, quatenus homini Christiano inest, & à Theologo consideratur: tamen aliam putant esse rationem virtutis moralis, prout à Philosopho ethico consideratur, iisq; etiam inest, qui sunt Ethnici & nondũ ad Christianam religionẽ conuersi. Ideoq; præter S. scripturam causam exemplarẽ virt. mor. statuũt partim ὀρθὸν λόγον, h. e. *rectam rationem*, partim exemplar virtutis in aliis nobis propositum. Per rectam autẽ rationem videntur intelligere in doctrina virtutum partim rectum hominis de honesto & turpi iudicium; partim principia practica, omnemq; positiuã, quam viri prudentes ex lege naturali, tanquam riuulum ex fonte deriuant.

Superior sententia improbatur.

18 *Quomodo alii causas efficientes virtutis moralis recenseant?*

VVlgata opinio Philosophorum est, causas efficientes virtutis moralis esse mentem & voluntatem: illam quidem, quatenus rectè iudicat de honesto & turpi; hanc verò, quatenus amplectitur & exequitur id, quod menti approbatur.

Aliorum opiniones exponuntur.

Etsi verò hæc opinio cõcedi potest, quatenus per mentem intelligitur non ipsa anima rationalis; neque facultas naturalis intelligendi; sed ipsa intelligentia & notitia boni & mali cum iudicio sano coniuncta: per voluntatem verò non ipsa facultas volendi neque ipsa res volita; sed volitio, hoc est, appetitio boni per intellectum cogniti: tamen in eo erratur, quod menti & voluntati ea officia & opera attribuuntur, quæ sunt totius hominis propria; cuiusmodi sunt rectè iudicare de honesto & turpi, item amplecti & exequi id, quod bonum iudicatur & approbatur. Porrò, causas efficientes virtutis aliter & plenius explicat acutissimus Keckermannus *lib.1. Syst em. Ethic.cap.*1. Alias enim docet esse principales, alias minus principales. Ac principales quidem statuit naturam & curam: ad quarum primam refert non tantum intellectum practicum ac voluntatis libertatem & potestatem; sed etiam εὐκρασίαν, hoc est, ***bonum temperamentum corporis***, & quæ ex ea sequitur, εὐφυΐαν: Ad alteram refert non tantum bonam educationem & institutionem, quæ fit à parentibus & præceptoribus; sed etiam propriam præceptorum moralium perceptionem & exercitationem. Minus verò principales statuit partim exempla aliorum bene agentium, partim aliorum præmia, quæ ex virtute reportant; & pœnas, quas alii patiuntur propter vitia.

Errata quædam notantur.

Vbi tamen probare non possum, 1, quod intellectus practicus & voluntas, præsertim ea, quæ virtutem causatur, ad naturam referantur. 2, quod intellectus practicus dicatur homini innatus: cũ tamen in infantibus recens natis nulla sit recta ratio,

tio, neque vlla notitia boni & mali teste scriptura *Deut.*1. & *Ionæ cap.vltimo*.3, quod voluntati tribuitur eiusmodi libertas & potestas, per quam potest velle & persequi bonum; malum verò auersari & fugere, cum tamen hæc non voluntati, sed homini sit tribuenda, quemadmodum prolixius in Anthropologia nostra docuimus. 3.

19 *An virtus moralis habeat materiam & formam?*

SVnt multi Philosophi, qui asserunt virtutem moralem non tantum habere efficientem & finem; sed etiam materiam & formam: propterea quod nihil habeat essentiam nisi etiam habeat causas internas essentiam illius constituentes; cuiusmodi sunt materia & forma. Sed in assignanda vtraque causa inter se non conueniunt. Aliis enim materia virtutis sunt τὰ πάθη, hoc est, *affectus naturales*; aliis actiones naturales hominis. Similiter forma aliis est habitus proæreticus; alios mediocritas rectâ ratione definita; aliis conformatio voluntatis cum recta ratione; aliis congruentia animi cum lege, seu compositio eiusdem ad honestatem legi naturæ & rectæ rationi congruentem; aliis vita legi congrua. *Opinio aliorum exponitur.*

Cæterum, hæc sententia videtur non esse approbanda propter sequentes rationes: 1, quia falsum est, nihil habere essentiam, nisi etiam habeat causas internas essentiã illius constituentes, nempe materiam & formam: siquidem multa sunt entia, quæ veram habent essentiam, simplicem tamen, & non compositam ex materia & forma. Et propterea etiam *lib.*3. *Metaphys. cap.*2. *Qu.*10. probaui, non omne causatum indigere quãtuor *Refutatur superior opinio.* 1

causarum generibus ad sui productionem. 2, quia nihil in virtute morali esse, aut excogitari potest, cui competat definitio materiæ. Licèt enim affectus & actiones naturales possint dici materia actionum moralium: tamen virtutis moralis materia dici nequeunt; sed potius subiectum illius occupans. In his enim moderandis virtus moralis
3. versatur. 3, quia necessaria est connexio inter materiam & formam propriè dictam, ita vt quicquid caret materia, careat etiam forma, & retrò, vt *lib. 3. Metaphysicæ cap. 2. Quæst. 16.* demonstratum fuit. Cum igitur virtus moralis destituatur materiâ; necessariò sequitur, illam quoque destitui formâ. Neque obstant ea, quæ ab aliis pro forma virtutis moralis habentur. Illorum enim nullum est causa interna, per quam virtus moralis est id, quod est; sed est eius vel genus, vt habitus proæreticus; vel subiectum occupans, vt mediocritas; vel causa efficiens, vt confirmatio voluntatis cum recta ratione: Item, compositio animi ad honestatem; vel effectum, vt congruentia animi cũ lege, seu vita legi congrua. Interim tamen non nego, impropriè & analogicè mediocritatem posse dici formam virtutis moralis.

CAPVT IV.

De Subiecto virtutis moralis.

PRÆCEPTA.

1 *Adhuc de Causis virtutis moralis. Sequitur eiusdem Subiectum, quod est vel recipiens, vel occupans.*

2 *Sub-*

2 *Subiectum recipiens virtutis moralis est totus homo, prout ex corpore organico & anima rationali est compositus.* *Subiectum virtutis quod sit.* *1 Recipiens.*

3 *Subiectum occupans, seu obiectum aliud est internum, aliud externum.* *2 Occupans.*

4 *Internum partim est voluptas & dolor; partim affectus & actiones hominis, quatenus secundum rectam rationem sunt conformandæ.*

5 *Externum est Deus & homo, erga quos virtus moralis exercenda est.*

QVÆSTIONES.

1 *Quod sit subiectum recipiens virtutis moralis?*

DE hac quæstione discrepantes sunt Philosophorum opiniones. Etsi enim omnes in eo conueniunt, virtutis moralis, prout à Philosopho morali consideratur, subiectum recipiens remotum esse hominem; propinquum verò, animam: tamen cum anima hominis ab ipsis diuidatur in partem rationalem & irrationalem; & ad illam quidem referatur mens & voluntas; ad hanc vero præter facultatem vegetatricem sensus & appetitus sensitiuus, qui duplex statuitur, ἐπιθυμία καὶ θυμὸς, hoc est, *appetitus concupiscens & irascens*: hinc alii existimant virtutem moralem esse in mente; alii in voluntate; alii in appetitu sensitiuo, siue concupiscente siue irascente. Et hanc postremam opinionem passim defendit Aristoteles; præsertim *libr.* 1. *Ethic. Nicomach. cap.* 13. *seu vltimo* & *lib.* 1. *magnorum moralium cap.* 5 & *lib.* 5 *moralium Eudem. cap.* 1. & *lib.* 7. *Physi. auscultationis* *Diuersæ aliorum opiniones recensentur.*

cap.3. Eandem præter cæteros Aristotelis interpretes, prolixè defendit Piccolomineus *in gradu 4. Philosophiæ ciuilis cap.7.8.9.10. & 11.*

Pro postrema opinione.

Ratio

Rationes præcipuæ vtriusque sunt; 1, quia virtus moralis est habitus, secundum quem appeti-
1 tus sensuum subiicitur imperio rectæ rationis. 2,
2 quia virtus moralis versatur in moderandis affectibus eorumq; comitibus voluptate & dolore,
3 qui in appetitu sensitiuo existunt. 3, quia virtus moralis in nobis non gignitur sine alteratione physica; Alteratio autem physica non cadit in rationalem partem animæ, nempe mentem & voluntatem; sed tantum irrationalem, nempe ap-
4 petitum sensitiuum. 4, quia propterea virtus diuiditur in διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν, quod illa sit habitus
5. mentis, hæc verò habitus appetitus sensuum. 5, quia virtus moralis alia est ἐν τῷ ἐπιθυμητικῷ, *appetitu concupiscente*; alia ἐν τῷ θυμοειδεῖ, *appetitu irascente.* Vterque autem est appetitus sensitiuus.

Superioribus opinionibus reiectis propria sententia exponitur.

Cæterum, neque hæc postrema opinio, neque reliquæ priores, quæ pro subiecto recipiente virtutis moralis habent animam, aut aliquam eius partem seu facultatem, videntur esse approbandæ. Itaque iis reiectis statuo subiectum recipiens proximum & adæquatum virtutis moralis esse totum hominem constantem corpore & animâ.

Ratio

Rationes huius assertionis sunt: 1, quia virtus mo-
1 ralis prout in Ethica consideratur, nulli enti inesse potest, nisi sit animal rationale, facultatemque naturalem intelligendi & iudicandi, approbandi & improbandi, volendi & nolendi habeat. Hæc
2 autem attributa soli homini competunt. 2, quia solus homo inter omnia animalia per naturam

suam

ſuam aptus eſt ad acquirendam virtutem moralem, vt patet ex *Q.3.c.3.* 3, quia ſolus homo diſci- 3
plinam rectam ſuſcipere poteſt; & parttim docendo, partim conſulendo, partim promittendo & cōminando, partim rogando, partim laudando & vituperando paulatim à vitiis ad virtutem abduci. 4, quia in ſolum hominem propriè cadit 4
prudentia, proæreſis & obedientia, ſine quibus virtus moralis exiſtere non poteſt. 5, quia ſolus 5
homo ſeipſum in actionibus probis & honeſtis exercere poteſt, & per crebram earũ iterationem habitũ virtutis moralis ſibi vel acquirere, vel acquiſitum confirmare. 6, quia ſolus homo partim 6
ſpe præmii, partim metu pœnæ, partim aſſiduâ bonorum exemplorum conſideratione, partim denique aliis argumentis ſuaſoriis excitari poteſt ad fugam vitii, virtutiſque ſtudium. 7, quia in ſo- 7
lum hominem cadit partim honeſtatis amor, & turpitudinis odium, partim prauorum ſodalitiorum fuga, & quotidiana cum bonis conuerſatio; partim diligens declinatio omnis ad vitia occaſionis, partim bonorum exemplorum imitatio, & malorum euitatio. 8, quia ſolus homo vitam ſu- 8
ãm ſecundum rectam rationem exemplarq; virtutis in aliis propoſitum inſtituere & conformare poteſt. 9, quia ſolus homo per virtutem perfi- 9
citur & ad ſtatum naturę ſuæ conuenientem traducitur. 10, quia ſolus homo ob virtutem mora- 10
lem honoratur, laudatur, beatuſque redditur. 11, 11
quia de ſolo homine verè & propriè virtus moralis tanquam accidens de ſuo ſubiecto prædicatur. 12, quia vnum numero accidens non poteſt 12
eſſe in diuerſis numero ſubiectis: Ideoque cum

anima sit substantia non tantum vna numerò, sed etiam specie ab homine distincta: sequitur virtutem moralem non posse simul inesse homini & animæ.
13 13, quia virtus moralis non inest nisi substantiæ viuæ & intelligenti. Cum igitur mens; (prout hoc loco vsurpatur) & voluntas, itemque sensus & appetitus sensitiuus non sint substantiæ viuæ ac intelligentes; sed vel facultates vel operationes hominis, & ex consequenti, accidentia; sequitur virtutem moralem illis inesse non posse.
14. 14, quia vitium morale soli homini inest, & ob id solus homo vituperatur & punitur.

Proinde; nihil aliud restat, nisi vt ad rationes pro postrema sententia allatas breuiter respōdeatur. Atque vt id commodius fiat, obseruāda sunt sequentia theoremata: 1, animam hominis impropriè ab Aristotele diuidi in partē rationalem & irrationalem. Licèt enim concedamus in homine præter animam rationalem esse etiam animam vegetantem & sentientem; illas tamen propriè partes siue essentiales, siue integrales vnius animæ humanæ esse negamus. 2, Appetitum sensitiuum non rectè à Platone & Aristotel. diuidi in appetitum irascendi & concupiscendi, vt ex Zoologia nostra patet. 3, distinguendum esse inter bonitatem moralem, hoc est, probitatem habitualem & actualem; seu, quod idem est, permanentem & transeuntem. Illam enim inesse soli creaturæ intelligenti, eamque perficere & disponere ad benè agendum: hanc verò inesse ipsis actionibus creaturæ intelligentis, easque laudabiles reddere, vt docetur *Metaphysic. lib. 2. cap. 4.* 4, virtutem dici aliam intellectualem, aliam moralem, quod

Solutionis fundamenta iaciuntur per Theoremata. 1, 2, 3, 4.

quod vna crebris intelligẽdi actibus acquiratur: altera moribus, h.e. crebris actionibus honestis. *Soluuntur*

Hinc iam manifestum est: 1, virtutem moralem esse quidem habitum secundum quem appetitus sensitiuus subiicitur imperio rectæ rationis: non autem inesse ipsi appetitui sensitiuo, sed homini. *argumenta pro aliorum opinione allata.* 1 2, virtutem moralem in nobis quidem non gigni sine alteratione Physica appetitus sensitiui: sed inde non sequi, illam eidem inesse. 2 3, virtutem moralem versari quidem in moderandis affectibus, eorumque comitibus voluptate & dolore tanquam in subiecto occupante; non tamen iis inesse tanquam subiecto recipienti. 3 4, virtutem non propterea dici aliam intellectualem, aliam moralem: quod illa sit habitus *mentis*, hic appetitus sensitiui. 4. 5, nullam virtutem moralem esse vel in appetitu irascente, vel in appetitu concupiscente.

2 *An virtus moralis intrinsecus versetur circa voluptatem & dolorem?*

SEntentiam affirmantem passim in libris suis, præsertim moralibus, defendit Aristoteles. Nã *lib. 2. Ethic. Nicomach. cap. 2.* ait. περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετή, *circa voluptates & dolores est moralis virtus.* *Sententia affir. defenditur* Et hoc inde probat. 1, quia ob voluptatem mala agimus; ob dolorem vero ab honestis abstinemus. *Ratio* 1 2, quia propterea necesse est, vt Plato ait, nos à pueris quodammodo educatos & institutos esse; vt quibus rebus oportet & lætemur & doleamus. 2 Hæc enim est recta institutio. 3, quia virtus moralis versatur circa actiones & affectus. 3 Omnẽ autem affectum & actionẽ sequitur voluptas & dolor. 4, quia propterea sup- 4

plicia ſtatuuntur in maleficos, vt dolorum perpeſſione abſtrahantur ab illicitis voluptatum illecebris. Sunt enim κολάσεις ἰατρεῖαί τινες, αἳ διὰ τῶν ἐναντίων πεφύκασι γίνεσθαι, hoc eſt, *ſupplicia ſunt curationes*
5 *quædam, quæ per contraria fieri ſolent.* 5, quia propter voluptates & dolores omnis animi habitus vel fit deterior, vel melior, dum illas conſectamur, & hos fugimus; non quando aut quomodo
6 decet, & cõtrà. 6, quia virtus moralis verſatur circa res expetendas & fugiendas, quarum illæ ſunt honeſtum, vtile & iucundum; hæ turpe, inutile & moleſtum. περὶ πάντα γὰρ ταῦτα ὁ ἀγαθὸς κατορθωτικός ἐστιν· ὁ δὲ κακὸς ἁμαρτητικός. Circa hæc enim omnia vir bonus rectè agere ſolet; improbus verò peccare. His autem omnibus communes ſunt voluptas & do-
7 lor. 7, quia voluptatis & doloris regulâ metiri & dirigere ſolemus actiones noſtras, alii magis, alii minus: ideoque omnis virtutis tractatio circa hęc verſatur. Non enim parum momenti ad actiones
8. affert rectè aut perperam lætari vel dolere. 8, quia qui benè voluptatibus & doloribus vtitur is vir bonus eſt: qui verò malè, improbus. Eandem ſententiam repetit Ariſtoteles *lib. 1. magnorum cap. 6.* vbi etiam hanc rationem ſubiicit: ὅλως οὐκ ἔστι λαβεῖν ἀρετὴν καὶ κακίαν ἄνευ λύπης καὶ ἡδονῆς, *omnino non licet accipere virtutem & vitium ſine dolore & voluptate.* Item, *lib. 2. Eudemiorum cap. 2.* ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ περὶ ἡδέα καὶ λυπηρά ἐστιν, *virtus moralis circa iucunda & moleſta eſt. Et cap. 7.* πᾶσα ἠθικὴ ἀρετὴ περὶ ἡδονάς ἐστι καὶ λύπας: Vbi etiam hanc rationem addit, ἀνάγκη φαῦλον τὸ ἦθος καὶ σπουδαῖον εἶναι τῷ διώκειν καὶ φεύγειν ἡδονάς τινας καὶ λύπας, *neceſſe eſt malos & bonos mores conſiſtere in voluptatum quarundam & dolorum perſecutione & fuga:*

Item,

Item, *lib. 7. Phys. auscultat. cap. 3.* ἅπασα ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ
περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας σωματικάς; vbi etiam inter alia ad-
dit, ex bona dispositione & moderatione volu-
ptatis & doloris oriri virtutem.

Notandum autem est; 1, virtutem moralem *Notationes*
non tantum versari circa voluptates & dolores *subiiciun-*
corporis; sed etiam animi, quatenus moderatio- *tur.*
ne indigent. 2, virtutem moralem magis versari 1
circa voluptatem, præsertim corporis, quam do- 2.
lorem: tum quia voluptas omnibus animalibus *lib. 2. Ethic.*
est communis, omniumque rerum eligendarum *Nicom. cap.*
assidua comes, ita vt etiam honestum & vtile iu- *2. sub finem.*
cundum appareat: tum quia à pueritia nobiscum
educata est, totamque vitam nostram quasi im-
buit & tinxit, ita vt difficile sit eam eluere & ab-
stergere: tum quia, virtus versatur circa difficili-
us. Est autem difficilius voluptatem quam dolo-
rem moderari.

3 *An virtus moralis intrinsecus versetur circa actiones & affectus hominis?*

SEntentiam affirmantem defendit Aristoteles *Thesis affir.*
lib. 2. Ethic. Nicomach. cap. 2. cum ait; ἀρεταί εἰσι *defenditur.*
περὶ πράξεις καὶ πάθη, *virtutes* (scilicet morales) *sunt*
circa actiones & affectus. Rationes huius assertio- *Ratio*
nis sunt: 1, quia voluptas & dolor sunt comites a- 1
ctionũ & affectuum. Ideoque virtus moralis cir-
ca voluptatem & dolorem versari non potest, ni-
si etiam versetur circa actiones & affectus. 2, quia 2.
virtus moralis actiones & affectus hominis mo-
deratur, itaque informat vt cum recta ratione
consentiant. Hinc rectè dici solet, affectibus be-
ñe vti, esse virtutem; malè verò vti, esse vitium.

Vtrum autẽ virtus moralis circa omnes actio-

Quæstio alia mouetur & explicatur. nes & affectus hominis versetur, de eo non immeritò dubitatur. Sunt enim affectus, perinde ac actiones, alii morales siue recti, siue praui, alii naturales, qui indifferentes sunt, & neque ad bonum, neq; ad malum morale determinati. Ac in naturalibus quidē affectibus & actionibus omnibus, quatenus pendent à libero hominis arbitrio, certum est virtutem mor. versari. Sunt enim capaces non tantum excessus & defectus, in quibus vitium morale consistit; sed etiam medii seu mediocritatis, in qua virt. moralis posita est. Sed in moralibus affectibus & actionibus dubiū est, vtrum virtus moralis versetur. Quatenus enim eiusmodi affectus & actiones sunt probi, eatenus sunt vel causa efficiens, vel effecta virtutis moralis: ideoque eiusdem obiectum esse non possunt: quatenus verò sunt improbi, eatenus ad mediocritatē reduci non possunt: cum suapte naturâ sint mali & vitiosi, neque vllis circumstantiis boni effici queant; cuiusmodi sunt maleuolentia, libido, adulterium, parricidium, & id genus alia. Responderi tamen potest, virtutem moralem versari non tantum circa affectus & actiones omnes naturales, sed etiā morales, quatenus eos vel perficit, & ex minus bonis magis bonos efficit, vel corrigit, sanat aut omninò coercet & extirpat.

Obseruatio. Notandum autem est, virtutem moralem versari non tantum circa actiones hominis siue internas siue externas; sed etiam circa eiusdem passiones: Non enim tantum actiones; sed etiam passiones humanę moderatione opus habent, vt sint rectæ & laudabiles. Hinc alii Ethici ad obiectum virtutis moralis referunt non tantum volun-

luntatem hominis, consultationem & proæresin; sed etiam, sensum & appetitum sensitiuum motumque localem corporis siue totalem, siue partialem.

4 *An affectus omnes suâ naturâ sint mali & vitiosi?*

GRauissima fuit disputatio inter Stoicos & Peripateticos, verum affectus omnes suâ naturâ sint praui & vitiosi. Ac illi quidē thesin affirmantē; hi negantē defenderunt. Argumēta Stoicorum sunt: 1, quia affectus sunt motiones à recta ratione contra naturam auersæ, adeoque ægritudines animi virtute curandæ. *Arg. Stoicor. pro thesi affirmatiua* 1
2, quia humanam tranquillitatem perturbant & euertunt. Vnde etiam à Latinis dicuntur perturbationes. 2
3, quia ex falso deprauatóque rationis iudicio oriuntur. 3
4, quia corrumpunt rectum de rebus iudicium. 4
5, homines incitant ad omnis generis peccata & vitia. Vnde dicuntur calcaria ad vitia & irritamenta peccatorum. 5
6, quia affectus omnes sunt voluptate & dolore permixti: qui, vt Plato ait *lib. 1. de legib.* sunt consiliarii amentes ac insipiētes. 6
7, quia à veræ felicitatis via hominē abducunt, & in miseriæ barathrum præcipitant. 7
8, quia cum virtutibus moral. consistere non possunt; cum illæ animum tranquillum & quietum reddant: hæ verò perturbent. 8
9, quia digni sunt vt eliminentur, ac procul à sapientis animo arceantur. 9.

Argumenta Peripateticorum sunt: 1, quia affectus sunt motus naturales, quibus homo incitatur ad persequendum bonū, & fugiendum malum. *Arg. Peripat. pro thesi neg.* 1
2, quia à Deo eiusque famulâ Naturâ indita est homini facultas ciendi & recipiendi in se af- 2

3 fectus. 3, quia sunt virtutũ stimuli & calcaria, adeoque instrumenta, quorum beneficio homo potentius in optatum finem fertur, cumulatius illum assequitur, iucundiusque eo fruitur: dum scilicet amanda amat, odiosá odit, speranda sperat, metuenda metuit, deniq; dum irascitur male facientibus, & fauet bene facientibus, adeoque

4 lætatur in bonis, tristatur in malis. 4, quia sine affectibus homo lentus & ignauus est ad agendum, non secus ac nauis ventis destituta tardè & diffi-

5 culter prouehitur. 5, quia voluptas & dolor, qui sunt perpetui comites affectuum, sunt duo fontes, ex quibus qui haurit, quando & quantum o-

6 portet, felix est. 6, quia ex hominum cœtu arcendus est, qui quæ debet, non amat, non odit, non sperat, non metuit, non miseretur, neque quan-

7 do & quantum debet. 7, quia affectus moderati sunt veluti equi currum vitæ nostræ vehentes in

8. cœlum, adeoque sunt honesti & laudabiles. 8, quia affectibus vtendum non tanquam ducibus & consiliariis, sed tanquam auxiliariis ad explenda Rationis Dominæ mandata.

Subiiciuntur Rationes Theologicæ. His addi possunt rationes Theologicæ; 1, quia affectus etiam Deo & beatis mentibus in scriptura S. tribuuntur. 2, quia affectus à Deo sunt man-

1 dati; dum iubemur Deum & proximũ nostrum

2 diligere. 3, quia ipse Christus, qui boni viri perfe-

3 ctissimum exemplar est, affectibus fuit præditus cum in terris versaretur, & etiamnum illos ha-

4. bet. 4, quia vita æterna sine affectibus non erit, sed ardebunt beati amore Dei, & lætitiâ ineffabili, orta ex plena Dei agnitione, fruentur.

Quæstio deciditur per distinct. Cæterum, vt veritas huius quæstionis innote-

scat,

ſcat, diſtinguendum eſt inter affectus, quatenus ſunt naturales aut etiam moderati & moraliter boni; & quatenus ſunt immoderati & moraliter mali. De priore genere vera eſt ſententia Peripateticorum: De poſteriore verò Stoicorum. Et niſi ſententia Stoicorum ad immoderatos affectus reſtringatur, omninò fatua eſt, naturę aduerſa, virtutique & communi hominum ſocietati noxia: Ideoque reiicienda & damnanda: cum ex illa ſequatur ἀπάθεια, hoc eſt, *vacuitas affectuum*: ex Peripateticorum verò ſententia μετριοπάθεια, *affectuum moderamen.*

5 *An in poteſtate hominis ſit moderari affectus?*

PRo theſi affirmante faciunt hæc argumenta; 1, quia in poteſtate hominis eſt, ſibi virtutem moralem acquirere, & acquiſitam exercere. Illud autem fieri non poteſt, niſi in eiuſdem poteſtate ſit moderari affectus. 2, quia homo liberè determinare poteſt affectus ſuos naturales ad bonum morale, eoſque rectæ rationis imperio ſubiicere. 3, quia vana eſſet omnis puerorum inſtitutio, quâ homo ab ineunte ætate aſſueſit, vt diſcat delectari & dolere iis rebus, quibus, quando, & quantum decet, niſi in poteſtate hominis eſſet moderari affectus. 4, quia vanæ eſſent omnes leges & præceptiones de ſedandis & moderādis affectibus, & fugiendis immoderatis affectibus, ſi homo planè non poſſet iis obedire. 5, quia nullus homo iure poſſet vituperari & puniri ob affectuum immoderationem, niſi in eiuſdem poteſtate eſſet, moderari affectus.

Pro ſententia affirm. Argum. 1 2 3 4 5.

At in contrariam partem obiici poteſt: 1, *Quod*

Pro theſi negatiua 1 Argum.

naturale est, hoc est, *a natura homini insitum*, *id moderari non est in hominis potestate. Atqui affectus sunt naturales*, hoc est, *à natura homini insiti. Ergo affectus moderari non est in hominis potestate.*
2 *te.* 2, *Quodcunque moderari homo potest, id est voluntarium. Affectus non sunt voluntarii*, vt qui hominem etiam inuitum inuadunt. *Ergo affectus*
3. *moderari homo non potest.* 3, *Quodcunque rectæ rationis imperium detrectat, id homo non potest moderari. Affectus rectæ rationis imperium detrectant. Ergo affectus homo non potest moderari.* Assumptionem probat non tantum communis experientia; sed etiam Aristoteles *lib.* 1. *Ethicorum Nicomach. cap. vltimo*, cum ait, Rationem semper ad optima hominem hortari; sed appetitum sensitiuum rationi repugnare ac reluctari, similemque esse membro paralytico, quod cum dextrorsum mouetur, sinistrorsum perperam fertur. Atque hoc etiam indicat versiculus ille vulgatus:

Fertur equis auriga, nec audit currus habenas.

Responsio ad Argumentũ 1 Responderi autem solet ad primum argmentum, propositionem esse veram de eo, quod simpliciter est naturale, & nullo modo voluntarium: falsam autem de eo, quod secundum quid est naturale simul & voluntarium; cuiusmodi sunt affectus. Illi enim sunt naturales, quatenus à causa efficiente naturali primam suam trahunt originem: & rursus sunt voluntarii, quatenus per proæresin vel ad bonum vel ad malum morale liberè ab homine determinantur.

2 Ad alterum argumentum respondetur, assumptionem non esse simpliciter veram. Licèt enim affe-

affectus quatenus sunt naturales, sæpè hominem inuitum inuadant: tamen sunt voluntarii, quatenus ab homine approbantur vel improbantur.

Ad tertium argumẽtum respondetur, propositionem non esse simpliciter veram. Nam sicut equus, qui aliàs frenos detrectat, tandem domari potest, & insessoris imperio subiici: ita etiam affectus, qui aliquando detrectant imperium rectæ rationis, tandem in gyrum rectæ rationis reduci possunt. 3.

6 *An virtus moralis extrinsecus occupetur & exerceatur erga Deum & hominem?*

HActenus explicauimus interna obiecta virtutis moralis, quæ sunt partim voluptas & dolor; partim actiones & affectus hominis. Restat vt paucis etiam externum obiectum declaretur. Illud vulgò statuitur esse Deus & homo. Ratio huius assertionis: 1, est, quia propterea virtus moralis acquiritur, vt homo per eam bene erga Deum & hominem disponatur. 2, quia virtus moralis nullam ex se actionem edit, cuius obiectum externum non sit Deus & homo. 3, quia charitas quę sub se omnes virtutes morales complectitur, aut respicit Deum aut proximum. Idcirco etiam omnia pręcepta decalogi referuntur ad duo summa capita, nempe ad dilectionem Dei & proximi.

De obiecto externo virtutis moralis

Ratio 1 2 3

Quod si quis obiiciat, hominem exercere debere virtutem moralẽ non tantum erga Deum & proximum; sed etiã erga seipsum: respondeo sicut proximi dilectione includitur dilectio sui ipsius; sic proximi appellatione includi hominẽ ipsum: Vnusquisq; enim sibi maximè est proximus, iuxta

Occurritur obiectioni 1

2. illud Comici: *Proximus sum egomet mihi.* Neque obstat, si quis dicat, hominem dum erga seipsum virtutem exercet, non esse obiectum virtutis externum. Sicut enim medicus, dum seipsum curat, quodammodo dicitur agere in externum obiectum, quatenus ægrotus distinguitur à Medico: ita etiam homo, dum erga seipsum virtutẽ moralem exercet, quodammodo dicitur obiectum externum virtutis, quatenus hæc in id agit, quod est extra essentiam suam.

CAPVT V.

De Adiunctis virtutis moralis.

PRÆCEPTA.

1 *Fuit Subiectum virtutis moralis. Sequuntur eiusdem adiuncta, quæ sunt vel propria, vel communia.*

2 *Propria sunt, quod virtus moralis est posita in mediocritate, vniformis, innocens & abusus expers.*

3 *Communia sunt vel primaria, vel secundaria.*

4 *Primaria sunt, quod virtus moralis est spontanea, voluntaria, constans, honesta, & laudabilis.*

5 *Secundaria sunt, quod eadem est ardua, rara, & per se insensilis.*

Sententia affir. defenditur

QVÆSTIONES.

Ratio 1 *An virtus moralis in mediocritate sit posita?*

1 STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia

quia virtus moralis inter duo vitia extrema versatur, quorum vnum in excessu, alterum in defectu consistit. 2, quia moderatur omnes affectus & 2
actiones naturales, vt cum recta ratione congruant. Videmus autem in iis, quod moderatione caret & vel plus vel minus est quam oportet, reprehendi: contra quod moderatum est laudari. 3, quia in artium operibus bonitas & perfectio æstimatur ex mediocritate, si nempe neq; redun- 3
dent neque deficiant. Ergo multo magis mediocritas requiritur in actionibus virtutis moralis, quæ omni arte est præstantior & nobilior. 4, quia 4
nemo virtutem moralem consequi potest, nisi in affectibus & actionibus suis nimium & parũ declinet; & sic ab vtroque vitio tam excessu quam defectu deflectat, mediamque & quasi regiam viam ingrediatur. 5, quia mediocritas in omnibus 5
rebus est optima: transgressiones verò eiusdem sunt malæ iuxta illud Phocylidę:

Πάντων μέτρον ἄριστον, ὑπερβασίαι δ᾽ ἀλγειναί.

Ergò virtus moralis consistere non potest, nisi mediocritatem obseruet à recta ratione præscriptam. Et hoc etiam testatur Poëta his versiculis aureis:

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos vltra citraque nequit consistere rectum.

6, quia si virtus moralis in extremis, nempe ex- 6.
cessu & defectu esset posita: sequeretur, vt extrema plura sunt; vnum verò tantum medium: ita quoque plures esse vnius rei virtutes; & vnum tantum vitium. Sed hoc affirmare est absurdum: cum multi sint peccandi modi: vnus verò tantum rectè agendi.

Pro thes. neg. Argum. At in contrariam partem obiici solent hæc argumenta: 1, *Si affectus alii suâ naturâ sunt boni, alii mali, alii neutri; & ex his soli posteriores, moderationem à virtute morali admittunt, non autem priores: sequitur virtutem moralem non semper in mediocritate esse positam. Sed verum prius: Ergò & posterius.* 2, *Si multæ sunt species virtutis moralis, quæ in mediocritate non videntur esse positæ, sequitur sententiam affirmantem quæstionis non esse simpliciter veram. Sed verum est antecedens.* Nam: 1, iustitia soli iniustitiæ tanquam vnum extremum alteri extremo opponitur. *Ergò*, &c. 2, magnanimitas versatur, secundum Aristotelem, non circa mediocres, sed summos honores. 3, magnificentia occupatur, non circa mediocres, sed maximos sumptus. 4, virtus heroica communem hominis conditionem excedit. 3, *Si virtus vitio aduersè opponitur tanquam vnum extremum alteri extremo, sequitur, illam non positam esse in mediocritate. Sed verum prius, ergo & posterius.*

Soluuntur argumenta pro thesi negatiua allata. Respondeo ad primum argumentum, distinguendum esse inter affectus naturales, qui suâ naturâ sunt indifferentes, hoc est, neque boni neque mali moraliter; & inter affectus morales, qui sunt determinati vel ad bonum vel ad malum morale. De priore genere verum est quando virtus moralis dicitur moderari affectus. De posteriore autem non itidem.

2 Ad alterum argumentum respondeo, & nego vllam virtutem moralem esse, quæ non in mediocritate sit posita, quemadmodum patet ex rationibus supra allatis. Quod verò ad exempla adducta attinet, dico: 1, iniustitiam, quæ iustitiæ opponi-

ponitur, voce quidem esse vnicam; sed reipsa tamen duplicem, quatenus modò ad nimium, modò ad parum inclinat. 2, magnanimitatem & magnificentiam versari quidem in maximis respectu obiecti; sed non respectu modi: Ideoque dici seruare mediocritatem, quatenus etiam in maximis honoribus & sumptibus modum non excedit. 3, heroicam virtutem seruare quidem etiam medium, sed modo heroico, & supra communẽ hominis conditionem posito.

Ad tertium argumentum respondeo, virtutem quidem dici extremum, quatenus ex diametro opponitur vitio in genere considerato vt bonum, malo: nihilominus tamen rectè etiam dici in mediocritate esse positam respectu duorum extremorum vitiorum, quorum vnum dicitur excessus, alterum defectus. 3.

2 *Qualis sit illa mediocritas, in qua virtus moralis posita est?*

MEdiocritas duplex à Philosophis statuitur, vna realis, quæ vulgo dicitur medium Arithmeticum; altera personalis, quę vulgo medium Geometricum nuncupatur. Prior est, quæ vtrinq; æqualiter distat à suis extremis, sicut centrum ex omnibus partibus æqualiter distat à circumferẽtia. Dicitur autem medium Arithmeticum, quia proportio æqualis numerorum ex tali medio oritur. Sic senarius est medius inter binariũ & denarium: quia tantum excedit binariũ, quantũ exceditur à denario. Et de tali medio docet Arist. quod semper idem maneat sine vlla circumstantiarum variatione. Posterior mediocritas est, quæ non

Mediocritas diuiditur in species.

ſeruat æqualitatem diſtantiæ ab vtroque extremo; ſed æqualitatem rationis ſeu proportionis, ſeu, quæ vni extremorum interdum eſt vicinior, ab altero autem remotior: neque plus vel deficit, vel redundat, quam certę loci, temporis & perſonæ circumſtantiæ requirunt. Ideoque non ſemper eſt idem, ſed per circumſtantias variatur, & nonniſi rectæ prudentiæ regulâ definiri poteſt: cum diuerſæ ſint hominum vires, inclinationes & temperamenta. Dicitur autem medium Geometricum, propterea, quod in eo ſeruatur eadem ratio ſeu proportio maioris termini ad medium, & medii ad extremum. Sic ſenarius eſt medius inter nouenarium & quaternarium: ſiquidem eadem eſt ratio ſeu proportio inter nouenarium & ſenarium, quæ eſt inter ſenarium & quaternarium, nempe ſeſquialtera. Sicut enim ſenarius, continet quaternarium, & dimidium eius: ita nouenarius continet ſenarium & dimidium eius.

Quæſtio deciditur. Quando igitur Ariſtoteles dicit, virtutem moralē cōſiſtere in mediocritate; tunc potiſſimum intelligēda eſt mediocritas perſonalis. *Ratio* Ratio huius aſſertionis eſt:
1 1, quia virtus non æquali prorſus interuallo à ſuis extremis diſtat; ſed cum altero maiorem habet cognationem, quam cum
2. altero. 2, quia virtus accommodare ſe debet circumſtantiis locorum, temporum & perſonarum: quod fieri non poſſet, ſi ſemper æquali interuallo diſtaret à ſuis extremis. Licèt verò iuſtitia commutatiua obſeruet mediocritatem realem, quatenus ſecundum æqualitatem Arithmeticam inæqualia prorſus æquat: tamen reliquæ virtutes omnes mediocritatem perſonalem obſeruant.

Notan-

Notandum autem hoc loco eſt: 1, virtutem moralem inter duo vitia extrema medium eſſe non poſitiuum, quod conſtat per participationem vtriuſq; extremi, cuiuſmodi eſt tepidũ inter ſummè frigidum & calidũ; ſed negatiuum, quod conſtat negatione vtriuſque extremi, cuiuſmodi medium eſt inter maius & minus æquale; inter cæcum & videns, non videns. Per abnegationem enim & vitationem vtriuſque extremi ad virtutem tanquam medium peruenitur. 2, mediũ virtutis non conſiſtere in puncto quodam indiuiſibili; ſed habere latitudinem quandã, intra quam qui ſe contineat, bene agere dicitur: ideoque non ſtatim peccare illum, qui non ſemper quaſi centrum medii illius tenet, ſed ab eo paulatim deflectit. *Obſeruatio* 1 2.

3 *Quomodo mediocritas, in qua virtus moralis eſt poſita, inueniri & obſeruari poſſit?*

Mediocritas eſt inuentu difficilis.

DOcet Ariſtoteles *lib. 2. Ethic. Nicom. cap. vlt.* difficile eſſe, medium in vnaquaque re attingere. Quod ſi hoc verum eſt de mediis in genere; multo magis eſt verum de medio virtutis. Eſt enim magna varietas perſonarum, locorum & temporum, ita vt quæ actiones ſpecie videntur eſſe ſimiles, propter circumſtantias diuerſas fiant diſſimiles. Et pro ratione circumſtantiarum illarum etiam neceſſe eſt, ipſum medium virtutis variari. Proinde opus eſt normâ directrice, quâ in inueſtigando illo medio vtatur. Illa autem ab Ariſtotele conſtituitur partim recta ratio, partim prudentia. Vtraque enim inſtruit hominem, vt in omnibus actionibus; ponderatis accuratè omni-

bus circumstantiis tam personalibus quàm realibus, inter rectum & prauum discernere, & quid singulis personis, locis & temporibus accommodatum sit, dignoscere queat. Vide ea de re *Quæst.* 8. *cap.* 3. Præterea opus etiam est certis adminiculis, quibus adiuti auream medioctitatem in omnibus actionibus seruemus. Illorum verò tria in loco prius citato recenset Aristoteles. Primum adminiculum est, vt ab extremo, quod medio magis opponitur, maiori studio recedamus: contra verò ad alterum extremum, quod medio est propinquius, magis declinemus. Sed hîc cautio adhibenda est, ne dum ab vno extremo nimis recedimus, in alterum incidamus: & sic idem accidat nobis quod Poëta canit:

Quæ sint adminicula inueniẽdi mediocritatem.

1

Dum vitant stulti vitia in contraria currunt. Item,
Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdim.

2 Alterum adminiculum est, vt ab iis vitiis, ad quæ natura nos procliuiores esse sentimus, maxmè in contrariũ nos retrahamus. Quo enim longius ab his recesserimus, eo facilius ad medium deueniemus: quemadmodum videmus hortulanos teneram plantam suâ naturâ curuam rectificare, flectendo illam in oppositam partem. Tertium adminiculum est, vt in omni negotio quam maximè voluptatem corporis, quæ nobis cum bestiis communis est, caueamus. His addi potest quartum adminiculum, vt semper nobis proponamus non humilia & abiecta; sed alta & sublimia. Sic enim fiet, vt actiones nostras ex voluptate corporis minimè metiamur: cum illa sit res abiecta, &, vt antea dixi, nobis cum bestiis communis.

3

4.

4 *An*

4 *An virtus moralis sit vniformis?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, *Pro thesi af.*
quia virtus moralis versatur in mediocritate, *Ratio*
quæ semper est vniformis, vitium autem versatur 1
inter duo extrema vitia, nempe excessum & defectum. 2, quia vno modo tantum possumus medi- 2.
um attingere: variis autem modis à medio aberrare. Et hoc testatur etiam Aristoteles *lib. 2. Ethic. Nicomac. cap. 5.* cum inquit, τὸ μὲν ἁμαρτάνειν πολλαχῶς ἐστι, τὸ δὲ κατορθοῦν, μοναχῶς· *Peccare multis modis licet: at rectè facere, vno modo.* Idcircò etiam subiicit hunc versiculum,

Ἐσθλοὶ μὲν γὰρ ἁπλῶς, παντοδαπῶς δὲ κακοί.
Boni enim sunt vno modo, mali verò multis modis.

Atque hoc etiam videntur innuere Pythagorei, quando bonum dicunt esse finitum; malum infinitũ. In quo sensu etiam Plato ait, *lib. 4. de Rep.* ἓν μὲν εἶδος τῆς ἀρετῆς, ἄπειρα δὲ τῆς κακίας, *Vna quidem forma est virtutis; infinita autem forma vitii.*

5 *An virtus moralis sit innocens & abusus expers?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, *Pro thesi af-*
quia virtus moralis omnibus est vtilis, & ne- *firmante*
mini noxia ac damnosa. 2, quia virtus moralis in *Ratio*
mediocritate est posita, quæ in omnibus rebus 1
est optima & tutissima; propterea quod neque 2
ad nimium, neque ad parum declinet. 3, quia est 3
habitus, quo possumus, volumus & agimus honesta, quando, quantũ, & quomodo decet, obseruatis simul cæteris circumstantiis: seu, est habitus
honesta præeligendi & agendi. 4, quia hominem 4
rectè & congruenter disponit erga finem suum, quod est honestum. Ideoque media ad id honestum ducentia non potest non homo præeligere.

5 5, quia rectum vsum cunctorum bonorum humanorum docet. Ergò etiam suiipsius. 6, quia homo virtutis moralis habitu præditus non potest male agere; aut, si male agit, desinit esse talis.

6.

Proinde rectè cum Aristot. libro primo Rhetoricorum concludimus, cæteris bonis omnibus nos abuti posse: solâ autem virtute morali abuti non posse: imò, per eam consequi, vt cæteris bonis rectè vtamur. Quod si quis obiiciat neque arte hominem abuti posse: cum sit habitus cum recta ratione efficiendi, neque vllus artifex peccet: Respondeo artem habere quidem suam rectitudinem, quam dum obseruet artifex, non peccat: Sed rectum vsum non esse de ratione artis, sicut est de ratione virtutis moralis. Cognitio enim veri non necessariò format actionem probam: cognitio autē boni, dum eâ vtimur, necessariò format actionem bonam: siquidem eius vsus est prȩelectio boni, quam sequitur actio proba.

Obiectio

Respondetur ad obiect.

6 *An virtus moralis sit spontanea & voluntaria?*

Pro thesi affirmante. Argum.

PRo thesi affirmante adduci solent hæc argumenta: 1, quia virtus moralis actionibus voluntariis acquiritur. 2, quia actiones voluntarias ex se edit. 3, quia legibus præcipitur, quarum obiectum sunt res spontaneæ & voluntariæ. 4, quia præmio laudis digna est. Omne autem, quod laudis præmio dignum est, spontaneum & voluntarium est. 5, quia nemo est inuitè probus, sed sciens & volens. 6, quia vitium omne, quod virtuti morali opponitur, est voluntarium: omnisque homo improbus est sponte malus, vt infra suo loco plutibus

1
2
3
4
5
6.

ribus probabitur. Et hanc ſententiam etiam approbat & defendit Ariſtoteles cum alibi, tum *lib. 2. Eudemiorum cap. 6.* vbi expreſsè aſſerit virtutem & vitium eſſe ex numero τῶν ἑκουσίων, hoc eſt, *rerum voluntariarum.*

7 *An virtus moralis ſit conſtans, honeſta & laudabilis?*

STatuitur theſis affirmatiua. Rationes ſunt: 1, quia virtus moralis eſt qualitas firma & permanens, ſuique poſſeſſorem in vita & actionibus cõſtantem efficit: quippe quæ à firmo ſecundum rectam rationem viuendi & agendi propoſito pendet. 2, quia in mediocritate poſita eſt, quæ eſt inter nimium & parum. 3, quia rectæ rationi eſt congrua, naturæque hominis decora. 4, quia per ſe eſt eligenda. 5, quia ſuo poſſeſſori verum honorem & gloriam parit. 6, quia nemo virtute morali abuti poteſt. 7, quia vitium, quod virtuti morali opponitur, eſt turpe & vituperabile. *Pro ſententia affirm. Ratio* 1 2 3 4 5 6 7.

His rationibus accedit teſtmonium Ariſtotelis, *lib. 1. Rhetor. cap. 9.* cum ait: ἀνάγκη τὴν ἀρετὴν καλὸν εἶναι. ἀγαθὸν γὰρ ὂν ἐπαινετόν· *neceſſe eſt virtutem honeſtam eſſe. Bona enim cum ſit, laudabilis eſt.* *Teſtimonia.*

At contra conſtantiam virtutis obiici poteſt hoc argumentum: *Si medium virtutis pro ratione circumſtantiarum ita eſt variabile vt inſtar regulæ Lesbiæ flecti; variiſque rebus accommodari poſſit, ſequitur virtutem quoque ipſam rem eſſe inconſtantem & variabilem.* *Obiectio.*

Sed verũ prius, vt patet ex Quęſt. 3. *Ergo & conſequens.* Reſpondeo per inficiationem propoſitionis. Licèt enim medium, circa quod virtus in agendo verſatur, pro ratione circumſtantiarum

varietur: tamen in illâ ipsa varietate habet certam regulam, quâ determinatur; nempe rectam rationem & prudentiam, quemadmodum definitio virtutis ab Aristotele tradita testatur. Ideoque non sequitur, virtutem propterea esse inconstantem & variabilem: cum omnis habitus sit qualitas firma & constans, & sic difficulter mutabilis.

8 *An virtus moralis sit ardua & rara?*

Pro thesi af. Ratio

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia virtus moralis in mediocritate est posita.
1 Difficile autem est in vnaquaque re medium assequi.
2 2, quia est honesta & prçclara. Omne autem honestum & præclarum est difficile, iuxta illud, χαλεπὰ τὰ καλά.
3 3, quia non nisi magno labore acquiritur. Idcirco Hesiodus *lib.* 1. *operum & dierum*, canit Deos sudorem posuisse ante virtutem, viamque ad eam esse longam & arduam. Cum quo illud Virgilii congruit:

Semita virtutis dextrum petit ardua collem,
Difficilemque aditum primum spectantibus offert.

4. 4, quia secundum Aristotelem *libr.* 2. *Ethic. Nicomach. cap.* 9. ἔργον ἐστὶ σπουδαῖον εἶναι. ἐν ἑκάστῳ γὰρ μέσον λαβεῖν ἔργον, *operosum est esse probum. In vnoquoque enim medium capere est operosum.* 5, quia in paucis hominibus virtus moralis reperitur iuxta illud Poëtæ:

Rari quippe boni, vix sunt numero totidem, quot
Thebarum portæ, vel diuitis ostia Nili.

9 *An virtus moralis per se sit inuisibilis?*

Pro thesi affirmatiua Ratio

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia virtus moralis neque est lux & color, neque lucis & coloris particeps.
1 2, quia non per propriam speciem seu imaginem; sed per alienam,
2 suorum

suorum nempe effectorum cernitur. 3, quia nemo est, qui ex solo aspectu per se discernere possit inter virum probum & improbum.

Hinc Aristoteles *libr. 1 magnorum moralium cap. 21.* inquit: οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι τὸν σπουδαῖον θεωροῦντες κρίνουσιν ἐκ τοῦ πράττειν, διὰ τὸ μὴ δυνατὸν εἶναι δηλῶσαι τὴν ἑκάστου προαίρεσιν· *Alii homines probum virum inspicientes ab actione diiudicant, propterea quod non possibile cuiusque proæresin declarare.* Item, εἰ ἦν εἰδέναι τὴν ἑκάστου γνώμην ὡς ἔχει πρὸς τὸ καλὸν, καὶ ἄνευ τοῦ πράττειν σπουδαῖος ἂν ἐδόκει εἶναι· *Si liceret cuiusque mentem, quomodo erga honestatem eßet affecta, cognoscere; etiam citra actionem probus esse videretur.*

CAPVT VI.

De Effectis virtutis moralis in genere.

PRÆCEPTA.

1 *Adhuc de adiunctis virtutis moralis. Sequuntur eiusdem effecta in genere. quæ sunt partim proba, partim beata vita.*

2 *Proba vita est, quæ vi virtutis moralis degitur, seu quæ rectæ rationi est conformis.* *Vita proba quid.*

3 *Beata vita est status hominis probi, per quem in hoc mundo felix est.* *Vita beata quid.*

4 *Eaque consistit in bonis partim internis, partim externis.*

5 *Interna bona sunt partim bona conscientia, partim tranquillitas animi, partim bona corporis valetudo.*

Conſcientia bona quid.

6 *Bona conſcientia eſt notitia rectè factorum, quam homo ſecum in pectore geſtat, orta ex virtute morali.*

Tranquillitas animi quid.

7 *Tranquillitas animi eſt lætitia ἀνέλπιστος, ex bona conſcientia reſultans.*

Bona corporis valetudo quid.

8 *Bona corporis valetudo eſt diſpoſitio ſecũdum naturã corporis viuentis, per quam aptum eſt ſine moleſtia & impedimento exercere actiones ſuæ naturæ conuenientes.*

9 *Externa bona ſunt partim gloria, partim amicitia honeſta, partim rerum ſufficientia.*

Gloria quid.

10 *Gloria eſt honeſta aliorum de viro probo ob virtutem exiſtimatio.*

11 *Eius comites ſunt honor & laus vera.*

12 *Honor verus eſt reuerentia externa, viro probo in ſignum virtutis à recto eius iudice tributa.*

13 *Laus vera eſt commendatio viri probi verbis expreſſa propter illius virtutem.*

Amicitia honeſta quid.

14 *Amicitia honeſta eſt coniunctio proæretica amicorum propter virtutis ſimilitudinem ſuſcepta, mutuiſque veræ beneuolentiæ & amoris officiis declarata.*

Sufficientia rerum quid.

15 *Sufficientia rerum eſt poſſeſſio diuitiarum ad ſtatum vitæ felicem neceſſariarum.*

QVÆSTIONES.

1 *An ſit diſcrimen inter probam & beatam vitam?*

Sunt

SVnt quidam Philoſophi, qui non diſtinguunt inter probam & beatam vitam, ſed vnam pro altera ſumunt. In illorum etiam numero videtur eſſe Ariſtoteles, qui beatè viuere nihil aliud eſſe putat, quam benè, hoc eſt, virtuti conuenienter viuere: & felicitatem hominis in hac vita definit ἐνέργειαν ψυχῆς κατ᾽ ἀρετὴν τελειοτάτην ἐν βίῳ τελείῳ, h. e. *actionem animi ſecundum virtutem perfectiſſimam in vita perfecta.*

Opinio aliorum exponitur.

Verum hæc ſententia tametſi à pleriſq; Peripateticis defendatur, videtur tamen non eſſe approbanda. Differũt enim inter ſe proba vita, & beata vita tanquam cauſa efficiens & effectum, ſeu tanquam meritum & præmium. Nemo enim in hac vitâ poteſt beatè viuere, niſi probè, ſeu ſecundum virtutis præſcriptum viuat. Hinc etiam proba vita definitur, quæ vi virtutis moralis degitur, ſeu quæ rectæ rationi eſt conformis: vita beata verò, ſtatus hominis eſt probi, per quem in hoc mundo felix eſt. Et ſicut improba vita eſt cauſa efficiens miſeriæ: ita proba vita eſt cauſa efficiens felicitatis. Hoc ita eſſe teſtatur Franciſcus Patricius *libr.* 1 *de regno, titulo* 7. cum ait: *Actiones ſecundum virtutem duces nobis ſunt & effectrices felicitatis: contrariæ autem nos in miſeriam mœroriſque barathrum præcipitant.* Item, *lib.* 6. *tit.* 6. vbi paucis mutatis eandem ſententiam repetit: *Actiones noſtræ ſi ex virtute manabunt, duces nobis ad felicitatem erunt: ſin verò à vitiis; in barathrum miſeriarum nos præcipitabunt.* Neque obſtat, quod idem autor in priore citato loco ſummum hominis bonum definit animi continuatam actionem ſecundum virtutem. In illa enim aut imitatus eſt ſententiam Ariſtotelis, aut ſaltem

Refutatur ſuperior opinio.

tropicè locutus est, dum causam efficientem, proximam felicitatis pro definitione essentiali eiusdem posuit: cuiusmodi definitiones complures apud Aristotelem etiam reperiuntur.

2 *An homo in hac vita possit esse felix?*

IN hac quæstione alii thesin negantem, alii affirmantem defendunt.

Pro thes. neg. Argum. Argumenta pro thesi negante sunt: 1, quia felicitas est bonum solidum & constans, extra fortunæ aleam positum, solisque substantiis diuinis & æternis competens. In hac autem vita terrena & caduca tale bonum, & tale eius subiectum non datur. 2, quia hæc vita variis miseriis & calamitatibus est obnoxia, variisq; curis & perturbationibus agitatur: Et quo homines in hoc mundo sunt opulentiores, & in eminentiore dignitatis gradu collocati, eo grauioribus curis premuntur, & à vera animi tranquillitate absunt. 3, quia homo in hoc mundo secundum Aristotelem, est *(Stob. serm. 96.)* ἀσθενείας ὑπόδειγμα, καιροῦ λάφυρον, τύχης παίγνιον, μεταπτώσεως εἰκών, φθόνου καὶ συμφορᾶς πλάστιγξ, τὸ δὲ λοιπὸν φλέγμα καὶ χολή· hoc est, *imbecillitatis exemplum, temporis spolium, fortunæ lusus*, seu *ludibrium, casus imago, inuidiæ & calamitatis trutina; cætera pituita & bilis*. Et rectè ait Bernhardus: *Nunquam in honore sine labore; nunquam in prælatione sine tribulatione; nunquam in sublimitate sine vanitate quis esse potest*. 4. quia felicitas non in peregrinatione, sed in patria; non in cursu, sed in termino cursus; non in pugnâ, sed in victoriâ consistit. Vita autē, quam homo in hoc mundo degit, nihil aliud est, quàm peregrinatio, pugna & quasi via ad felicita-

citatem veram. Argumenta pro thesi affirmante sunt: 1, quia felicitas pendet à virtute morali, eiusque actionibus. Ergo cum homo in hac vita possit sibi virtutem moralem comparare, & secundum illam agere: sequitur, hominem in hac vita posse esse felicem. 2, quia felicitas consistit partim in bonis internis; cuiusmodi sunt bona conscientia, tranquillitas animi, & bona corporis valetudo: partim in bonis externis, cuiusmodi sunt gloria, amicitia honesta, & sufficiētia rerum. Hæc autem omnia bona homo in hac vita consequi potest. Ergo potest etiam in hac vita esse felix. 3, quia homo à Deo creatus est non ad miseram, sed beatam vitam in hoc mundo agendam. Ergò etiam finis illius in hac vitá fieri potest particeps. 4, quia homo in hac vita potest fieri miser. Ergo etiam felix. Cui enim vnum contrarium inest, ei etiam potest inesse alterum; nō quidem simul, sed successiuè.

Pro thesi affirmante Argum. 1 2 3 4.

Pro resolutione quæstionis distinguendum est inter felicitatem terrenam & cœlestem; temporalem & æternam; quarum illam homo in hac vita reipsa, tametsi rarò sinceram omnique ex parte perfectam: neq; sine summa difficultate, consequi potest, hanc verò non, nisi in spe.

Quæstio deciditur per distinct.

3 *An bona conscientia sit pars felicitatis humanæ, & à virtute morali pendeat?*

Statuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia nemo in hac vita felix est, nisi sibi benè sit conscius. Nemo autem sibi benè conscius est, nisi secundum virtutem moralem agat. Est enim bona conscientia nihil aliud, quam no-

Pro thesi affirmatiua Ratio 1

titia rectè factorum, quam homo secum abditam
2 in corde habet. 2, quia felicitas humana non potest consistere sine tranquillitate animi, quam Græci vocant εὐθυμίαν, & quæ cum hac coniuncta est, bonâ fiduciâ & spe. Illa autem non aliunde,
3 quam ex bona conscientia oritur. 3, quia mala cõscientia est pars miseriæ humanæ, & à vitio morali pendet. Ergo cum contrariorum sint contraria attributa, sequitur, bonam conscientiam esse partem felicitatis humanæ, & à virtute morali
4. pendere. 4, quia nemo in hac vita felix est, qui in perpetua tristitia, anxietate & formidine versatur. Talis autem est, qui sibi malè est conscius. Siquidem conscientia mala instar tortoris & carnificis animum hominis intus vrit, cædit, lancinat, & nunquam metu vacuum esse finit. Cum igitur felicitas humana cum mala conscientia consistere non possit, sequitur ad illam constituendam necessario bonam conscientiam requiri. Hinc rectè ait Cicero in Catone maiore: *Conscientia bene actæ vitæ multorumque benefactorum recordatio, iucundissima est.* Et Augustinus lib. 21. de ciuitate Dei, *Tranquillitate conscientiæ nihil excogitari beatius potest.* Quam ob causam etiam danda opera est viro bono, vt in omni vita transuersum vnguem à recta conscientia non discedat.

4 *An bona Naturæ & Fortunæ sint necessaria ad felicitatem terrenam?*

Pro thesi affirmante Argum. 1 PRo thesi affirmante afferuntur hæc argumenta: 1, quia bona Naturæ & Fortunæ sunt instrumenta externa virtutis moralis. Ergò sicut instrumenta Opifici sunt necessaria ad opus perficien-

ciendum: ita etiam virtuti bona Naturæ & Fortunæ ad felicitatem perficiendam. 2, quia virtus 2
moralis bonis Naturæ & Fortunæ destituta redditur impotens ad exercendas suas actiones; non secus ac faber torpet sine instrumentis: & oculus sine lumine externo. 3, quia nemo in hac vita fe- 3.
lix est, qui eget iis bonis, quibus opus habet, & sine quibus virtutem moralem aut planè non, aut difficulter acquirere & exercere potest. Talia autem sunt bona Naturæ & Fortunæ, præsertim verò bona corporis valetudo, amicitia & sufficientia rerum, hoc est, bonorum externorum ad vitam benè conseruandam & agendam necessariorum possessio: Idcirco rectè ait Callimachus Poëta, diuitias sine virtute nunquam hominem efferre: virtutem autem sine diuitiis parum admodum eum illustrare. Et Sappho Lesbia non muliebriter inquit, parum prodesse diuitias sine virtute, sed cum ea coniunctas accumulare vitam beatam. Cum quibus etiam consensit Solon, qui felicem eum esse pronuntiat, qui ex virtute optimè agit, & rebus externis mediocriter abundat. Necnon Aristoteles *lib.1. Eth. Nic. c.9* inquiens: ἡ εὐδαιμονία φαίνεται καὶ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν προσδεομένη. Ἀδύνατον γὰρ ἐστιν ἢ οὐ ῥᾴδιον τὰ καλὰ πράττειν ἀχορήγητον ὄντα· *Felicitas videtur bonis externis indigere. Impossibile enim est, aut non facile res præclaras agere, cui nullæ facultates suppetunt.*

At in contrariam partem obiici potest: 1, quod felicitas est præmium solius virtutis moralis. Id- *Prothesi negatiua arg.*
coque non opus habet bonis Naturæ & Fortu- 1
næ. 2, quod virtus moralis seipsâ est contenta, si- 2.
bique sufficiens ad felicitatem homini concili-

andam: Ideoque nihil extra ſe deſiderat. 3, quod virtus moralis maximè fulget in paupertate, aliiſque miſeriis & calamitatibus, quando homo
4. eas ſedato & moderato animo perfert. 4, quod ſequatur ex illa hypotheſi, quę ſtatuit bona Naturæ & Fortunæ eſſe neceſſaria ad felicitatem terrenam, virum bonum non eſſe felicem, quando eſt ægrotus, vel pauper, vel præter meritum infamia notatus. Sed conſequens eſt abſurdum. Ergo & antecedens.

Quæstio deciditur per distinct.

Pro deciſione quæſtionis diſtinguendum eſt primum inter id, quod ſimpliciter eſt neceſſariū, & quod neceſſarium eſt ſecundum quid, ſeu ex
1 certa hypotheſi. Deinde inter felicitatem terre-
2. nam, quatenus omnibus modis eſt perfecta & illuſtris, & quatenus eſt minus perfecta & illuſtris. Dico igitur bona Naturę & Fortunæ non eſſe ſimpliciter neceſſaria, ad felicitatem; ſed tantum ſecundum quid, quatenus ea omnibus modis debet eſſe perfecta & illuſtris. Et in hoc ſenſu facile argumenta in vtramque partem allata inter ſe conciliari poſſunt.

5 *Quid ſit gloria, & quomodo ab honore & laude differat?*

ARiſtoteles *libr.* 1. *Rhetoric. cap.* 5. docet, δόξαν εἶναι τὸ ὑπὸ πάντων σπουδαῖον ὑπολαμβάνεσθαι, hoc eſt, *gloriam eſſe, ab omnibus virtute præditum exiſtimari.* Ex his igitur colligitur, gloriam nihil aliud eſſe, quam honeſtam aliorum de viro probo ob virtutem exiſtimationem. Qui enim virtutis habitum contraxit, eumque honeſtis actionibus exercet & declarat, ille apud rectè iudicantes pręmii loco hoc conſequitur, vt ab omnibus pro vi-

Gloriæ definitio traditur.

ro ho-

ro honorabili & laudabili habeatur. Vnde etiam gloria dicitur testimonium & præmium virtutis. Et Romani templa Virtutis & Honoris ita iunxerunt, vt nemo ingredi posset in templum Honoris, nisi per *templum Virtutis* transiret. Differt autem *gloria*, quæ ab aliis vocatur *bona fama*, Græcè εὐφημία, propriè loquendo ab *honore*, & *laude*, quod honor, Græcè τιμὴ, est reuerentia externa viro probo in signũ virtutis à recto eius iudice tributa: laus verò Græcè ἔπαινος, est commendatio viri probi ob virtutem verbis expressa. *Discrimen inter gloriam, honorem & laudem traditur.*

Interim sciendũ est: 1, hæc tria vocabula, nempe gloriam, honorem & laudem, sæpè in communi loquendi consuetudine inter se confundi; neque semper in propria & natiua sua significatione vsurpari. 2, Honoris certos esse gradus, eosque pẽdere partim à diuersitate meritorum; partim à diuersa conditione eorum, quibus tribuitur; partim ex diuersa quantitate & qualitate eorum, quæ honoris loco exhibentur: quæ etiam reddi solent maiores & illustriores ex dignitate tribuentis, ex conditione loci, temporis, modi, consuetudinis & similium. Nam præclarum est, honorari & laudari à viro honorato & laudato: præclarum est honorari publicè, sponte cum applausu & consensione multorum, & sic deinceps. *Obseruatio.* 1 2.

6 *An honor sit indiuiduus comes virtutis?*

PRo thesi affirmante proferri solent hæc argumenta: 1, quia honor est effectum virtutis: Ideoque à sua causa separari non potest. 2, quia *sicut vmbra, corpus lumini oppositum; sic honor virtutem sequitur. Vmbra autem inseparabiliter* *Pro thesi affirm.* 1 2.

ſequitur corpus oppoſitum lumini. Ergo etiam honor virtutem.

Pro theſi negatiua Argum. Pro theſi negante ſtat partim communis experientia, quæ teſtatur, non omnes virtute præditos honorari; ſed multos contemni; aut ſaltem
1 negligi: partim ratio: 1, quia honor conſiſtit in libero honorantis arbitrio, ita vt poſſit eum, quibus
2. debetur, vel tribuere, vel non tribuere. 2, quia homines non ſemper virtutem aliorum perſpectam habent, aut ſaltem de ea, quam nouerunt, non rectè iudicant: quippe quorum iudicium aut inuidiâ, aut odio, aut maleuolentiâ aliiſque affectibus & rebus eſt corruptum & deprauatum. Vnde rectè Chriſtus ait: *Non eſt propheta inhonoratus, niſi in patriâ ſuâ, & inter cognatos, & domi ſuæ.* Quod dictum hoc verſiculo eleganter exprimitur:

In patriâ non eſt laudatus gente Propheta.

Quæſtio deciditur per theoremata. Pro deciſione quæſtionis obſeruanda ſunt ſequẽtia theoremata: 1, honorem ſemper viris probis ob virtutis meritũ deberi; etiamſi non ſemper
1 actu exhibeatur. Ideoque rectè dici, honorem inſeparabiliter conſequi virtutem, ſi non facto, ſal-
2 tem iure. 2, honorem eſſe pręmium virtutis, quod viro probo non à quolibet homine; ſed tantum à recto & congruente eius iudice tribui poteſt. Ideoque etiamſi multi homines ſint, qui peruerſis præiudiciis & affectibus excæcati non rectè iudicent de alterius virtute, & propterea eos, vt decet, non honorent: tamen honor virtutem inſeparabiliter conſequitur reſpectu eorum, qui re-
3 ctè de ea ſentiunt, cuiuſmodi ſunt viri probi. 3, virtutem ſæpè externo paupertatis velo non ſecus ac ſolẽ obductâ nube occultari, ita vt in conſpe-

spectum aliorum peruenire non possit. Ideoque mirum non esse, si non semper honor, qui iure ei debetur, ipso facto consequatur. 4, nullum ferè virum doctum & probum in sua patria posse inclarescere, non suâ, sed alienâ culpâ, nempe ob prauum & corruptum iudicium, quod populares plerumque de virtute sui popularis habent. Quæ iudicii corruptio & deprauatio oritur, partim ex inuidia, partim ex consideratione familiæ humilis & obscuræ, ex qua natus est, partim ex quotidiana cum eo conuersatione. Nam id, quod inde vsque à pueritia obiectum fuit sensibus nostris, solet vilescere, & veluti satietate fastidiri. Vnde dici solet, 4. *Cur nemo honoratus in patria sua.*

Quod rarum, charum est; vilescit quotidianum.

7 *Vtrum honor sit honorantis, an honorati?*

OCcasionem huic quæstioni præbuit Aristoteles *lib. 1. Ethic. Nicomach. cap. 3.* vbi probaturus, summum bonum non consistere in honore, hanc rationem affert, quod honor magis est honorantis, quam honorati. Vt autem veritas huius quæstionis rectius intelligatur, primum argumenta in vtramque partem proferam: deinde meam sententiam liberè subiiciam.

Pro thesi igitur negante faciunt hæc argumenta: 1, quia præmium est eius, cui competit res, cuius est præmium. Honor autem est præmium virtutis, quæ non honoranti, sed honorato competit. 2, quia eius est vnumquodque, cui tribuitur. Honor autem honorato tribuitur. Transit enim ab honorâte in honoratum. 3, quia eius est honos qui ab honore denominatur. Iam autem non is, *Pro thes. neg. Argum.* 1 2 3

qui confert, ſed in quem confertur honor, ab eo
4. honoratus denominatur. 4, quia dedecus non eſt
eius, qui infert, ſed cui infertur. Ergo etiam honor.
Oppoſitorum enim eſt eadem ratio.

Pro theſi affirm. At contrà pro theſi affirmante valent hæc argumenta: 1, quia honor eſt bonum externum & alienum, non proprium. Ergo non eſt in honorato, ſed honorante. 2, quia honor eſt actio honorantis, pendens ab eius iudicio, affectu & prælectione. Ergò eſt bonum honorantis, non honorati.

Argum. 1 2.

Quæſtio deciditur per theoremata. Pro deciſione quæſtionis notanda ſunt ſequẽtia theoremata: 1, honorem modò actiuè, modò paſſiuè vſurpari. Priore modo eſſe honorãtis: poſteriore verò honorati. 2, honorem magis eſſe honorati quam honorantis, ſi dignitatẽ & meritum eius ſpectes, nempe virtutem, cuius cognitione & admiratione impellitur ad præſtandum honorẽ viro probo. Si verò ſpectes ipſum iudicium & proæreſin, actionemque externam ab vtraque cauſa pendentem; ita honorem magis eſſe honorantis, quàm honorati.

1 2.

8 *An vir probus ſemper dignus ſit honore?*

Pro theſi affirm. STatuitur theſis affirmatiua. Rationes ſunt: 1, quia in viro probo ſemper eſt meritum, ſeu cauſa meritoria honoris, nempe virtus eiuſque actio. 2, quia nemo poteſt viro probo eripere virtutem, neque indignum honore efficere. 3, quia vir probus etiamſi præter meritum iniuria ab alio vel verbali, vel reali afficiatur; tamen propterea non minus honore dignus eſt, quamprius fuerit: imò, ſi eum patienter, ac, vt decet, ferat, maiore hono-

Ratio 1 2 3

honore dignus est. 4, quia solum vitium morale, eiusque prauæ actiones reddunt hominem honore indignum. Cum igitur vir probus careat vitio morali, neque prauas actiones ex se edat, non potest fieri indignus honore, nisi desinat esse vir probus, & incipiat esse malus. 4.

Errant igitur: 1, illi, qui existimant se per aliorum iniurias honore suo ita spoliari, vt planè eo sint indigni. 2, qui existimant se honorem suum aliorum iniuria sibi ereptum non posse recuperare, nisi parem aut maiorem iniuriam illi inferant. Qui enim iniustè agunt, tãtum abest, vt honorem recuperent, vt potius hoc modo seipsos honore priuent, eoque planè se indignos efficiant. Interim, quia contingere potest, vt vir probus, qui læsus est, ab aliis iudicetur non læsus: idcircò ei pro veritate patefaciendâ laborandum est, vt alii intelligant se iniustè læsum esse.

Error aliorũ taxatur. 1 2.

Sed posset quis hoc loco quærere, an vir probus ob improbitatem & infamiam suorum, puta, parentum, cognatorum, liberorum, vxoris, possit reddi indignus honore? Respondeo, minimè, nisi ipse occasionem ad eiusmodi improbitatem & infamiam præbuerit. Nemo enim tenetur reddere rationem, nisi eorum, quæ in sua potestate sunt. Neque quisquam propter alterius, sed solum propter proprias actiones honore indignus redditur.

Alia quæstio obiter inspersa.

9 An mortui sint honorandi?

Diuersa aliorum opiniones recensentur.

ANtiqua est quæstio, non tantũ inter Philosophos, sed etiã Theol. agitata & disceptata, v-

1 trum mortui ſint honorandi. Fuerunt enim nonnulli, præſertim ex Ethnicis veræ & Chriſtianæ religionis cognitione deſtitutis, qui nullum planè honorem, ne ſepulturæ quidem, mortuis tribuẽdum eſſe cenſuerunt. Exiſtimarũt enim mortem eſſe extremam omnium rerum lineam: nihilque poſt mortem boni reliquum manere, cuius gratiâ defuncti ſint honorandi: & cum ipſi quoque omni ſenſu tam boni quam mali careant, quippe qui ſint non entia, rem vanam & inanem eſſe de iis honorandis vllam curam & cogi-
2 tationem ſuſcipere. Alii verò fuerunt, & etiamnum ſunt, vel ex iis, qui nomen ſuum inter Chriſtianos profitentur, qui quidem ſuperiorem tanquam impiam & profanam auerſantur & deteſtantur: Sed tamen in mortuis honorandis nimis ſunt ſuperſtitioſi; eóque audaciæ & temeritatis, ne dicam, impíetatis, progrediũtur, vt eos etiam, qui cum in viuis eſſent, aliquâ inſigni ſiue veræ, ſiue falſæ ſanctimoniæ opinióne claruerunt, dignos iudicent, quibus religioſus aliquis cultus exhibeatur, quique, vt ſingulares hominum apud Deum patroni & interceſſores, inuocentur. Vt ergo prior opinio in defectu; ita hæc poſterior in
3. exceſſu peccat. Cum autem medium in omnibus rebus ſit optimum & tutiſſimum, videtur certè probanda eſſe ſententia eorum, qui in honorandis mortuis, neque ad parum, neque ad nimium deflectunt; ſed mediam & quaſi regiam viam tenent & obſeruant. Illi enim duplicem inprimis honorem eſſe ſtatuunt, qui cum aliis piè defunctis, tum præcipuè viris bonis de Eccleſia & Republica bene meritis, etiam poſt obitum ab homini-

minibus præstari possit & debeat; vnum, honestam sepulturam, alterum honorificam eorundem recordationem & commendationem.

Rationes ipsorum sunt: 1, quia cum certò credamus & sciamus omnes eos, qui piè in Domino moriuntur, esse viua veræ & Catholicæ Ecclesiæ, quæ mysticum Christi corpus est, membra esse filios Dei ex gratia adoptatos; esse amicos & fratres nostros, imò, etiam Christi; esse denique nobiscum vitæ & beatitudinis æternæ hæredes, qui aliquando etiam ex sepulchris suis, in quibus ad tempus dormierint & à laboribus suis quieuerint, à Christo Iudice, excitandi sint, & in cœlestem patriam transferendi: nostri officii est, ad testificandam fidem nostram, ad publicè profitendum fraternitatem & communionem illam spiritualē, quæ nobis cum iis intercedit, ad declarandum amorem nostrum, honestè eorum funera deducere & inhumare. 2, quia ipsa iustitia, quæ suum cuique tribuit, postulat, vt ob virtutes insignes, quæ in defunctis eluxerunt, præclarasque actiones, quibus de Ecclesia & Republica optimè meriterunt, honorificam semper eorum vsurpemus mentionem & memoriam, & in aliorum præsentia dignis laudibus eos tum publicè, tum priuatim exornemus & celebremus. 3, quia licèt ipsi mortui honorem eiusmodi non desiderent & expetant; cum rebus humanis exempti simul etiam omnium bonorum externorum curam abiecerint: tamen æquum & pium est, vt præclara Dei dona, quibus ornati fuerunt, in iis suspiciamus & commendemus: Imò ad communem societatis humanæ vtilitatē plurimum con-

Postrema opinio approbatur.

Ratio 1

2

3

fert extare tam priuatim, quam publicè aliorum de pietate & virtutibus defunctorum testimonia, partim vt alii ad ipsorum imitationem inuitentur & inflammentur, partim vt inimicis & maleuolis hominibus, qui eiusmodi honorem mortuis inuident, os obstruatur, omnisque calumniandi & obtrectandi ansa præcidatur.

10 *An amicitia sit necessaria ad benè beatéque viuendum?*

Pro thesi affirm. STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia sine amicitia nemo potest benè beatéque

Ratio viuere, teste Aristotele *lib.* 8. *Ethic. Nic. cap.* 1. cum

1 inquit, ἄνευ φίλων οὐδεὶς ἂν ἕλοιτο ζῆν, ἔχων τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ πάντα, *Absque amicis viuere nemo expetit, cætera omnia bona habens.*

2 2, quia in nulla ætate & fortunâ carere homo amicitiâ potest. Nullus enim esset fructus rerum prosperarum, nisi homo haberet, qui illis æquè ac ipse gauderet. Aduersas verò res difficile esset pati sine iis, qui illas grauius etiam, quam tu ferres. Vnde rectè Isodorus lib. 3. de summo bono: *Amicitia prosperas res dulciores facit; & aduersas communione temperat, & leuiores reddit.* Cui astipulatur etiam Cicero pro Planco, cum ait non posse esse iucunditatem vitæ, sublatis amicitiis. Item in Lælio, Nemini posse esse vitam vitalem, qui in amici mutuâ beneuolentiâ non acquiescat. Quam ob causam etiam *verus amicus* ab Augustino dicitur *dimidium animæ, vitæque medicamentum.*

3 3, quia non aquâ, igne &

4 aëre pluribus locis vtimur, quam amicitia. 4, quia solem ex mundo tollere videntur, qui amicitiam

5 è vita tollunt. 5, quia vita sine amicis insidiarum & metus est plena, vt testatur Cicero *lib.* 1. *de finibus.*

bus. 6, quia amicitia eſt pietatis cuſtos, & æquali- 6
tatis magiſtra, ut ait Ambroſius *lib.* 3. *Officiorum, ſub finem.* 7, quia nulla domus tam ſtabilis, nul- 7.
la tam firma ciuitas eſt, quæ non odiis & diſſidiis funditus euerti poſſit. Vnde Agrigentinum Græcum virum ferunt dixiſſe, quæ in rerum natura, totóque mundo conſtarent, quæque mouerentur, ea contrahere amicitiam, diſſipare diſcordiam.

II *Quomodo amicitia in genere ſit definienda?*

VT definitio amicitiæ rectius aſſignari ac intelligi poſſit, ſciendum eſt, amicitiam modò propriè, modò impropriè ſumi: propriè quidem pro relatione ſeu habitudine amici vnius ad alium: impropriè verò modò pro ſympatheiâ naturali, ſiue illa ſit inter res inanimatas, ſiue animatas; ſiue ex cognitione oriatur, ſiue ſine cognitione; modò pro cognatione naturali, cuiuſmodi eſt inter parentes & liberos, inter fratres & ſorores alioſue cõſanguineos; modò pro coniunctione voluntariâ vel coniugum, vel affinium, vel ciuium, vel contribulium, &c. Sed in propoſita quæſtione non accipitur, niſi in propria ſignificatione. Et ſic definitur amicitia, modò conſenſio ſimilium; modò conſenſio diſſimilium; modò voluntatum, ſtudiorum, ſententiarumque ſumma conſenſio; modò diuinarum, humanarumque rerum cũ beneuolentia & charitate ſumma conſenſio, modò beneuolẽtia inter eos, qui ſe amant nõ latens; modò mutuus amor, ſeu beneuolẽtia, quæ vel virtutis, vel voluptatis, vel cõmodi causâ ſuſcipitur, mutuiſque officiis declaratur & colitur; modò vnio duorũ vel pluriũ in aliquo bono mo-

Homonymia vocabuli excutitur.

Diuerſæ definitiones amicitiæ recenſentur & examinantur.

rali, nempe honesto, iucundo aut vtili. Verum ex his definitionibus nulla ferè est, quæ non sit vitiosa. Nam primum in singulis, exceptâ vltimâ, genus est vitiosum: cum illud neque *consensio*, neque *amor*, neque *beneuolentia* esse possit: propterea, quod ex illis rebus vnaquæque sit causa partim procreans, partim conseruans amicitiæ. Deinde ex differentiis, quæ generi adduntur, aliæ sunt falsæ, aliæ veræ quidem, sed nimis generales, quæ definitionem suo definito latiorem faciunt.

Propria definitio assignatur. Proinde omissis aliorum definitionibus, amicitia in genere videtur esse definienda coniunctio proæretica amicorum inter sese, orta ex boni ipsis cogniti approbatione & appetitione eius adipiscendi & fruendi gratiâ. Cum enim amicitia sit relatio vnius ad alium; idcirco loco generis proximi posui *coniunctionem proæreticam*, ad excludendam *coniunctionem naturalem*, quæ suo ambitu amicitiam non comprehendit: Deinde loco differentiæ posui partim ipsa entia relata, nempe *amicos*; partim causam efficientem, quæ est cum *cognitio*, tum *approbatio* & *persecutio boni in alio existentis*, siue illud sit verũ bonum, siue apparens bonum; siue honestum, siue vtile, siue iucundum; partim denique finem, qui est boni cogniti & cupidi adeptio & fruitio.

12 *Quæ sit causa efficiens amicitiæ in genere considerata?*

Aliorum opiniones exponuntur. DE causa efficiente amicitiæ sunt diuersæ Philosophorum opiniones. Alii enim statuunt amicitiam oriri ex indigentia: alii ex similitudine
1 vitæ & morum: alii ex boni in aliis cogniti appro-
2 batione & appetitione, siue illud bonum sit ve-
3. rum

rum bonum, ſiue apparens bonum: & rurſus ſiue honeſtum ſiue vtile, ſiue iucundum.

Argumenta pro prima opinione.

Argumenta pro prima opinione ſunt: 1, quia nemo amicitiam cum alio contrahit, niſi aliquod in eo bonum appetat. Omnis autem appetitio præſupponit indigentiam eius, quod appetitur. Vnde Socrates apud Platonem in conuiuio fingit Peniam, id eſt, *paupertatem* ſeu *indigentiam* eſſe matrem Amoris. 2, quia ſine amicitia nemo poteſt benè beatéque viuere: propterea quod illa expleat indigentiam boni ad benè beatéque viuendum neceſſarii

Argumenta pro ſecunda opinione.

Argumenta pro ſecunda opinione ſunt: 1, quia ſimile amat ſimile, &, vt Cicero ait, *in dialogo de amicitia*, nihil amabilius, nihil copulatius, quam morum ſimilitudo bonorum. Vnde etiam ab eodem ea dicitur iucundiſſima amicitia, quam ſimilitudo morum coniugauit. 2, quia diſſimilitudo vitæ & morum eſt cauſa corrumpens amicitiæ. Ergò ſimilitudo eſt eiuſdem cauſa procreans.

Argumenta pro tertia opinione.

Argumenta pro tertia opinione ſunt: 1, quia nulla eſt vera amicitia abſque amore. Amor autem oritur ex boni in alio cogniti approbatione & appetitione. 2, quia immediata oritur ex mali in alio cogniti auerſatione & fuga.

Poſtrema opinio reliquis præfertur.

Cæterum, ex his opinionibus tertia & poſtrema videtur reliquis eſſe præponenda. Licèt enim hæ quoque ſimpliciter non ſint reiiciendæ: cum indigentia ſit cauſa impulſiua cuiuſque amicitiæ: ſimilitudo verò vitæ & morum ſit cauſa quidem procreans amicitiæ, ſed non cuiuſlibet: tamen illa ſola cauſam proximam procreantem & conſeruantem, & quidẽ adæquatã amicitiæ exprimit.

13 *Quis sit finis amicitiæ in genere consideratæ?*

Opiniones aliorum recensentur & excutiuntur.

FInem amicitiæ alii statuunt vitæ coniunctionem: alii boni in alio cogniti approbati & cupiti adeptionem & fruitionem. Ex quibus sententiis prior est falsa, siue per *coniunctionem vitæ* intelligatur *coniunctio amicorum familiariter inter se conuersantium*; siue ipsa *conuersatio familiaris*. In priore enim sensu *coniunctio* non est finis; sed genus amicitię, vt patet ex definitione suprà allata. In posteriore verò *coniunctio vitæ* est causa partim procreans, partim conseruans.

Posterior opinio præfertur priori.

Proinde posterior potius sententia est approbanda. Nulla enim amicitia vel initur, vel conseruatur nisi eo fine, vt amici bonum in aliis amicis cognitum approbatum & desideratum adipiscantur, eoque cum voluptate quadam fruantur.

14 *Quomodo amicitia in genere considerata sit distribuenda?*

Distributiones Aristotelis enumerantur.

TRes reperiuntur amicitiæ distributiones apud Aristotelem *in libro* 8. *Ethic. Nicomach.*
1 Prima sumitur à causa partim efficiente, partim finali amicitiæ, quæ est τὸ ἀγαθὸν φιλητὸν, *bonum amabile.* Cum enim hoc sit triplex; honestum, vtile & iucundum: hinc etiam fit, vt amicitia alia sit honesta, alia vtilis, alia iucunda. Quarum prior ab Aristotele modò κυρία, *propria*, modò τελεία, *perfecta* dicitur amicitia: tum quòd honestas illius conciliatrix est, tum quod honestatis gratià suscipitur & colitur. Posteriores duæ dicuntur amicitiæ impropriæ & imperfectæ: tum quòd futu-

futuræ vtilitatis vel iucunditatis gratiâ ineuntur & coluntur: tum quia ab vtilitate & iucunditate præsenti conciliantur. Etsi verò Philosophus statuit, has tres species amicitiæ non esse vniuocas, sed æquiuocas, quæ nomine quidem conueniant; sed definitionem generis ex æquo non participent: propterea quod propriè & per se nomen amicitiæ competat honestæ duntaxat amicitiæ; impropriè verò & per accidens ob similitudinem quandam etiam amicitiæ vtili & iucundæ; tamen hæc sententia non videtur approbanda: cum definitio generalis amicitiæ ita supra fuerit constituta, vt ex æquo possit singulis amicitiæ speciebus accommodari.

Altera distributio sumitur ex adiuncta dignitate personarũ in amicitiam coëuntium. Cum enim illius respectu personæ aliæ sint pares seu æquales; aliæ impares, seu inæquales: hinc amicitia ab Aristotele alia ἐν ἰσότητι, *in æqualitate*; *alia* ἐν ὑπεροχῇ, *in quadam eminentiâ & excellentiâ* esse constituitur. In quarum priore obseruanda est æqualitas κατὰ ποσὸν, *secundum quantitatem*, vt paria paribus compensentur; in posteriore æqualitas κατ' ἀξίαν, vt pro ratione personarum vnicuique pro merito tribuatur. Eiusmodi amicitia est senis erga iuuenem; patris erga filium; magistratus erga subditos; diuitis erga pauperẽ, docti erga indoctum. In quâ amicitiâ partim diuersi fines sunt amicorum, propter quos se mutuò amant; partim diuersa officia, quæ sibi mutuò præstant; partim diuersæ virtutes, quæ in illis reperiuntur. Sic pauper amat diuitem alio fine quam diues

2 *Distrib.*

pauperem: & diues alia officia præstat pauperi, quam pauper præstare potest diuiti: quemadmodum etiam alia virtus in diuite, quam in paupere, elucet.

3 Distrib. Tertia distributio ducitur à differentiis societatis humanæ. Cum enim hæc alia sit priuata, alia publica: hinc etiam amicitia alia dicitur priuata, alia publica seu politica.

15 *Quid sit amicitia honesta & quomodo ab amicitia vtili & iucunda differat?*

Diuersæ aliorum definitiones recensentur & examinantur.

IN definienda amicitia honesta inter se variant
Philosophi. Aliis enim est summus confirma-
tusque amor, mutuus duorum aut ad summum
trium à morum virtutisque similitudine profe-
1 ctus: Aliis proborum hominum mutuus, conspi-
2 cuus, confirmatusque amor, ex probitatis cogni-
3 tione consurgens, ad vitæ honestæ coniunctio-
nem perducens: Aliis virtus seruans mutuum &
reciprocum, eumque apertum ac confirmatum
4 duorum inter se beneuolētiæ affectum: Aliis vir-
tus reciprocæ beneuolentiæ æquitate quadam si-
5 miles inter se moribus ac virtute concilians: Aliis
iustitia tribuens amico ex beneuolentia & huma-
6. nitate mutuum amorem: Aliis vnio duorum sibi
mutuo notorum, orta ex mutua & efficaci bene-
uolentia, quam peperit consensus & conspiratio
in vera virtute morali, ad exercitia virtutis facili-
us & rectius obeunda. Ex quibus definitionibus
sola illa, quæ est clarissimi & acutissimi Dn. Keckermanni *in Systematis Ethici lib. 3. cap. 6.* est vera & perfecta: reliquæ autem omnes sunt vitiosæ, præsertim ratione generis, quod in amicitia ne-

que

que amor est, neque virtus, neque iustitia: cum illa neque affectus sit, neque habitus aliquis moralis, seu, neque motus, neque qualitas, sed mera relatio. Idcirco à me etiam in præcepto 14. huius capitis amicitia honesta definita est coniunctio amicorum propter virtutis similitudinem suscepta, mutuisq; veræ beneuolentiæ & amoris officiis declarata.

Propria definitio assignatur.

Discrimen inter amicitiam honestam, vtilem & iucundã exponitur.

Differt autem amicitia honesta ab vtili & iucunda; 1, quod illa est perfecta; hæ imperfectæ. 2, quod illa tantum est inter viros probos: hæ etiam inter improbos. 3, quod illam procreat sola virtus; has sola vtilitas aut iucunditas. 4, quod illa
suscipitur solius honestatis; hæ solius vtilitatis aut 1
iucunditatis gratia. 5, quod illa est stabilis & con- 2
stans; hæ verò instabiles & mutabiles. 6, quod illa 3.
veram vtilitatem & voluptatem cum honestate 4
coniunctam præstat: hæ verò non. 7, quod ad il- 5
lam contrahendam plurimum temporis requiri- 6
tur, quatenus in eam non recipitur, nisi qui pro- 7
bè exploratus & probatus fuerit; ad has verò pa-
rum. 8, quod in illa non est locus suspicionibus, 8
calumniis & iniuriis: in his verò est. 9, quia in illa 9.
per se sibi amici mutuò benè volunt & faciunt, demptis & voluptatibus & commodis; in his verò non.

16 *An amicorum omnia sint communia?*

Sententia affir. secundum quid est vera.

VSitatum & tritum communi sermone prouerbium est, *amicorum omnia esse communia*. Eius mentionem facit non tantum Euripides in Oreste, cum ait, κοινὰ τὰ τῶν φίλων: Sed etiam Terentius *in Adelphis*, & Cicero *lib. 1. Offic.* Illud verò originem habet ex ipsa natura amicitiæ, quæ sine

communione esse & conseruari non potest. Sed illa communio intelligi debet partim de conuersatione mutua, partim de mutua officiorum honestorum præstatione, partim de communi & licito bonorum fortunæ vsu. Non enim simpliciter omnia inter amicos sunt communia; sed tantum ea, quæ saluâ honestate & pietate saluâque interdum rerum proprietate amicorum vnus alteri communicare potest.

17 *Quæ studia & officia amicus amico præstare debeat, ad colendam, & conseruandam amicitiam, præsertim honestam?*

NOn satis est, inire cum alio amicitiam, nisi etiam curetur, vt rectè amicitia inita colatur & conseruetur. Non potest autem coli & conseruari, nisi amicus amico debita studia & officia præstet. Illa autem omnia officia videntur mutui, sinceri & constantis amoris ambitu comprehendi. Necesse enim est, vt amici sese mutuò, syncerè & constanter ament. Ille verò amor mutuus in se includit & complectitur non tantum mutuam beneuoleniam, & beneficentiam; sed etiam concordiam, sympatheiam & conuictum. Debet igitur amicus ad præstandum mutuum amorem: 1, benè velle suo amico. 2, ei benefacere. 3, idē cum ipso in rebus honestis sentire. 4, congaudere cum ipso in rebus secundis; & condolere in rebus aduersis. 5, eius conuictu, hoc est, consuetudine & conuersatione delectari.

Recensentur officia amicorum. 1 In genere. 2 In specie. 1 2 3 4 5.

Illorum autem officiorum mensura & regula debet esse verus & incorruptus amor sui. Quæ enim vnus, quis sibi ipse cupit & tribuit, aut ab amico

Quæ sit mensura officiorum amicis debitorum.

amico tribui vult: illa etiam amico, qui nihil aliud est, quam alter idem, velle & tribuere debet.

18 *An omnia in gratiam amicorum sint facienda & patienda?*

CVm amicus, vt paulò antè dictum est, sit alter idem, & quasi vna anima in duobus corporibus habitans, videtur inde concludi posse omnia in gratiam amicorum esse facienda & patienda. Sed hæc sententia simpliciter non est admittéda, nisi restringatur ad omnia, quæ cum honestate & pietate non pugnant. Nihil enim in vllius amici gratiam est faciendum & patiendum, quod honestati & pietati aduersatur. Idcircò rectè Pericles dixit, *gratificandum esse amicis, sed vsque ad aras*. Et Cicero *libr. 3. Offic.* ait: *Cum in amicitia, quæ honesta non sunt, postulantur, religio & fides anteponenda est amicitiæ.* Ac licèt amicorum næui, præsertim non admodum deformes, sint tolerandi ac dissimulandi: tamen scelera & flagitia minimè sunt toleranda, sed propter illa amicitiæ renunciandum est, ne infamiæ nota contrahatur: cum plerumque tales habeamur, quales sunt ii, cum quibus conuersamur.

Sententia affirm. secundum quid approbatur.

19 *An in amicitia requiratur conuictus & conuersatio crebra?*

Pro thesi affirm.

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia non potest esse mutua officiorum communicatio sine conuersatione. 2, quia inter quos vel nulla, vel rarior est cõuersatio & collocutio, in eorũ amicitiâ facile oritur suspicio, diffidentia, & tandẽ plenaria obliuio & dissolutio amicitiæ. Vnde etiam inter amicos absentes crebrũ requiritur literarũ cõmerciũ. 3, quia amici cõuersatio neces-

Ratio 1

2

Aristoteles lib. 8. Ethic. Nic. c. 5. item lib. 9. cap. 12. Kecker. in lib. 3. Syst. Eth. cap. 6.

3

ſaria eſt in vtraque fortuna: in ſecunda quidem ad iucunditatem; in aduerſa verò ad auxilium & ſolatium: & vita ſolitaria in vtraque fortuna eſt
4 moleſta. 4, quia videmus iuuenes propterea ad conciliandam amicitiam eſſe aptos, quod ſint in conuerſando amabiles: contra ſenes non eſſe aptos ad conciliandam amicitiam, quia ſunt mo-
5 roſi & ſolitarii. 5, quia amici conſpectus amico
6 valdè eſt iucundus. 6, quia omnis ſocietas requi-
7 rit conuerſationem. Ergo etiam amicitia. 7, quia ex conuerſatione amicus cognoſcit ſuum ami-
8 cum eſſe incolumem, quo nihil ei eſt gratius. 8, quia poſſunt inter ſe amici per conuerſationem exercere ſtudia virtutis, & alter per alterum fieri
9 melior. 9, quia ad contrahendum amicitiam neceſſaria eſt conuerſatio, quatenus ex ea paulatim naſcitur morum & ſtudiorum ſimilitudo, quæ efficaciſſimè gignit amicitiam.

Obiectio. At contra hanc ſententiam obiici poteſt hoc argumentum: Si in amicitia requiritur conuictus & conuerſatio crebra, ſequitur amicitiam non poſſe eſſe inter abſentes, præſertim longo locorum interuallo ſeiunctos. **Reſpondetur ad obiect.** Reſpondeo primum cum Ariſtotele, amicitiam conſiderari poſſe vel κατὰ τὴν ἕξιν, *ſecundum habitum & propoſitum mentis*, vel κατὰ τὴν ἐνέργειαν, *ſecundum actum*. Priori modo amicitiam poſſe etiam eſſe inter abſentes: poſteriori autem modo tantum inter præſentes. Deinde reſpondeo, amicitiam non tantum habitualem, ſed etiam actualem poſſe eſſe inter abſentes: ſi modò literas frequentes inter ſe communicent. Illud enim literarium colloquium analogiâ re-

giâ respondet colloquio & conuersationi, quæ est inter præsentes.

20 *An amicitia facilè & citò cum aliquo sit contrahenda?*

STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia ad amicitiam contrahendam opus est tempo- *Pro thesi negatiua* re & consuetudine vitæ longiori, iuxta prouerbi- *Ratio* um: *Multi modi satis vnâ edendi, vt homines in-* 1 *ter se veram amicitiam contrahant.* 2, quia cum in 2 animis hominum multæ sint latebræ, multi recessus; prius explorare oportet, an alter alterius amore dignus sit, & num alter alteri tutò fidere possit, quàm amicitia nitatur. 3, quia sicut in aliis 3 rebus *quod citò fit, citò perit*: ita amicitia etiam, quę citò suscipitur, citò desinit. 4, quia argumentum 4 est magnæ temeritatis, citò alicui fieri amicum, antequam ipsum rectè nosse didiceris.

21 *An amicitia cum multis sit contrahenda?*

PRo thesi negante faciunt hæc argumenta: 1, *Pro thes. neg.* quia vera amicitia in summo gradu amoris *Argum.* consistit, qui ad vnum potius quam ad multos ex- 1 tendi potest. 2, quia in vera amicitia alter debet 2 valde placere alteri amico: vnus autem pluribus simul valde placere non potest: imò, qui studet omnibus placere, tandem nemini placet; & qui vult omnibus esse amicus, tandem nemini est amicus. 3, quia ad amicitiam contrahendam requi- 3 ritur diuturna exploratio eorum, qui amici sunt futuri; Multos autem simul explorare est difficile. 4, quia nemo potest simul multis gratificari & 4 inseruire. Vt enim fluuius in multos deductus riuos fluit tenuis ac languidus: sic beneuolentia in multos distracta languescit. 5, quia multitudo 5

amicorum homini plus tædii & molestiæ quàm voluptatis affert; non secus ac copia condimentorum non reddit cibos suauiores, sed nauseam
6 vescenti mouet. 6, quia cum amicus teneatur ad amici fortunam conformari, si plures haberet amicos, cogeretur ad variam eorum fortunam simul lætari & tristari, multisque contrariis affectibus duci.
7. 7, quia πολυφιλίαν prohibet Pythagoras in Symbolo suo, *Ne multis manum iniicias*. Et Aristoteles virum bonum neque vult esse ἄφιλον, neque πολύφιλον, hoc est, *neque nullorum*, *neque multorum amicorum*.

CAPVT VII.

De iis, quæ virtuti morali sunt opposita.

PRÆCEPTA.

1 Fuerunt effecta virtutis moralis in genere. Restant quæ eidem sunt opposita, nempe vitium morale & simulatio virtutis moralis.

Definitur vitium morale.

2 Vitium morale est habitus proæreticus, per quem homo promptus redditur ad improbè turpiterque viuendum.

Distribuitur vitium moralis.

3 Estque vel excedens, vel deficiens.

4 Excedens vitium est, per quod homo à medio ad nimium declinat.

5 Deficiens vitium est, per quod homo à medio ad parum declinat.

Causæ efficientes vitæ moralis explicantur.

6 Causa efficiens vitii moralis, & quidem prima, est Diabolus, omnis mali autor.

7 Secunda, & quidem remota, partim est natura-

naturalis propensio ad malum ex temperamento corporis orta; partim praua educatio & institutio, partim conuersatio assidua cum improbis.

8 *Propinqua partim est imprudentia, partim crebra prauorum actuum iteratio.*

9 *Simulatio virtutis moralis est, quando homo improbus speciem apparentem probitatis induit ad fallendum alios.*

QVÆSTIONES.

1 *Quid sit vitium morale, & quomodo virtuti morali opponatur?*

Homonymia vocabuli excutitur.

Definitiones aliorum recensentur & examinantur.

QVemadmodum virtus alia est naturalis, alia intellectualis, alia moralis: ita etiam vitium aliud est naturale, aliud intellectuale, aliud morale. Sed de solo morali hoc loco agitur. In quo definiendo video Philosophos inter se non consentire. Aliis enim est recessus à medio, quod virtus moralis obseruat: aliis priuatio rectitudinis
moralis, debitæ inesse homini: aliis affectio pra- 1
ua animi cum lege & rectâ ratione pugnans: aliis 2
habitus animi proæreticus in nimium vel parum 3
declinans. 4

Ex quibus definitionibus priores duæ videntur planè nõ esse approbandæ. Vitium enim morale est habitus, & consequenter qualitas. Ideoq; neq; per recessum, qui est motus; neq; per priuationem definiri potest. Posteriores autẽ duæ sunt quidem meliores, sed tamen labis omninò non expertes, siue genus spectes, siue subiectum recipiens, siue alia attributa definiti. Itaque perfectior est definitio, quâ vitiũ morale dicitur habitus

Propria definitio assignatur. proæreticus, per quem homo promptus redditur ad improbè turpiterque viuendum. Vnde porrò colligitur, vitium morale opponi virtuti morali, non priuatiuè, sed aduersè. Illud enim non minus ac virtus moralis est ens; sed in eo differt, quod virtus moralis est ens bonum: vitium verò morale est ens malum: Proinde errat Piccolomineus, qui statuit omne vitium, quâ vitium, esse defectum, priuationem, & modo aliquo non ens.

Quomodo vitium morale virtuti opponatur.

Error Piccol. taxatur.

2 *An vitium & peccatum inter se differant itemque vitium & vitiositas?*

Statuitur thesis affir.

SVnt multi, qui vitium & peccatũ inter se confundunt, & sic vnum pro altero sumunt. Sed sciendum est, hæc duo inter se plurimum differre. Peccatum enim propriè designat actionem malam, aut saltem omissionem actionis bonæ, quæ actioni virtutis opponitur: Vitium autẽ propriè designat habitum malum, qui opponitur virtuti. Dicimus enim vitium esse, v.g. in equo, quando permanentem aliquam qualitatem habet, ob quam sæpè aut cespitat, aut terretur, aut fræno retineri nequit. Quocirca etiam rectè Aristoteles *libr. 7. Ethic. Nicom. cap.* 8. vitium comparat hydropi seu siti permanenti. Et Augustinus *in libro de perfectione iustitiæ cap.* 4. simile esse dicit vitium curuitati; peccatum verò claudicationi. Sicut enim curuitas est qualitas permanens, à qua oritur claudicatio tanquam effectum à sua causa: ita etiam vitium est qualitas permanens, à qua oritur actio praua seu vitiosa.

Quod autem ad vitium & vitiositatem attinet, etsi hæc vocabula ab Autoribus Latinis sæpè inter

ter se confunduntur, ita vt etiam Cicero *libr. 4. Tuscul. Quæst.* dicat, vitiositatem virtuti esse contrariam: tamen videtur vitium à vitiositate esse distinguendum. Vitium enim propriè notat habitum malum seu vitiosum: Vitiositas verò ipsam malitiam seu prauitatem, quæ nihil aliud est, quam priuatio bonitatis alicui enti inesse debitæ. Ideoque vitium semper est ens, tametsi malum; vitiositas verò nunquam est ens.

3 *An vitium morale vno peccandi actu possit contrahi?*

PRo thesi negante afferri solent hæc argumenta: 1, quia vitium morale est habitus proæreticus. Nullus autem habitus proæreticus vno actu acquiri potest. 2, quia vitium morale assuetudine comparatur. Assuetudo autem non constat ex vno; sed ex pluribus actibus iteratis: Idcircò etiam proxima causa efficiens vitii moralis in præceptis statuitur crebra prauorũ actuum iteratio. 3, quia vitium morale hominem promptum & facilem reddit ad malè agendum. Promptitudo autem & facilitas eiusmodi non vno actu comparatur. 4, quia virtus moralis non potest vno actu bonò contrahi. Ergò neque vitium morale. 5, quia vitium morale non potest deponi & corrumpi vna actione proba. Ergò neque acquiri & generari.

Pro thesi negatiua arg. 1 2 3 4 5.

At in contrariam partem obiici potest hoc argumentum: *Si vitium naturale vno peccãdi actu contrahi potest, etiam vitium morale. Sed verum prius: Ergo & posterius.* Assumptio probatur, quia experientia testatur, per vnum lapsum sinistrum sæpè curuitatem in tibiâ contrahi, & per vnam immo- *Obiectio.*

deratam corporis repletionem à cibo & potu factam morbum contrahi. Respódetur autem magnam esse dissimilitudinem inter vitium naturale & morale. Illud enim esse inuoluntarium & ad sui productionem non semper necessario similium actuum frequentationẽ requirere: hoc verò esse voluntarium, & non nisi per crebras actiones malas contrahi posse.

Respondetur ad obiect.

4 *An vitium morale sit spontaneum & voluntarium?*

Pro thesi affirm.

Argum.

PRo thesi affirmante adduci solent hæc argu-
menta; 1, quia vitium morale actionibus vo-
luntariis acquiritur. 2, quia voluntarias ex se edit
1 actiones. 3, quia lege prohibetur. Lex autem ver-
2 satur circa ea, quæ in libero hominis arbitrio sunt
3 posita. 4, quia hominem vituperio & pœnâ dignũ
4 efficit. 5, quia omnis homo improbus sponte est
5 malus, spontéque peccat: siquidem posset non
esse malus, sed bonus; neque malè, sed benè age-
re, si modò vellet: propterea quod per volunta-
tem & proæresin principium est & quasi geni-
6. tor suarum actionum moralium. 6, quia homo
post peccatum commissum sæpè pœnitudine ma-
læque conscientiæ morsu ita cruciatur, vt seipsum
accuset ac increpet. Id autem non fieret, nisi sci-
ret, se sponte peccasse, & potuisse non peccare, si
modò voluisset.

Obiectio ex Platone.

Argumenta.

At in cõtrariam partem obiicitur auctoritas &
sententia Platonis, qui in Protagorâ sub personâ
Socratis ait, vitia esse inuoluntaria, neminemque
1 fieri sponte malum, spontéque peccare: tum quia
2 vitium morale est ægritudo animi, deterior ægri-
tudine corporis, quæ inuoluntaria est: tum quia

homo

homo non nisi ex inscitia peccat: tum quia nemo 3.
appetit seu vult malum, quatenus est malum; sed
tantum bonum. Respondent autem thesis affir- *Soluuntur argumenta*
mantis assertores ad primum argumentum, ægri-
tudinem corporis non semper esse inuoluntari- 1
am, cum homo, qui vitam dissolutam & intem-
perantem agit, omniaque medicorum præcepta
& consilia aspernatur, sæpè spontè in morbum in-
cidat, & propterea reprehendatur. Ac etiamsi æ-
gritudo corporis semper esset inuoluntaria, inde
tamen non sequitur, animi ægritudinem quoque
esse talem: cum longè alia sit ratio huius, quam il-
lius. Ad alterum argumentum respondent, ho- 2
minem non semper peccare ex inscitia: imò, fre-
quenter esse causam illius inscitiæ, quâ peccat, vel
propter negligentiam, quâ non cognoscit legem,
quam scire debebat; vel propter vitæ dissolutio-
nem; vt, cum ebrius redditur: Et propterea etiam
eiusmodi inscitiæ pœnam à Legislatoribus con-
stitui: Insuper hominem sæpè notitia legis habi-
tuali præditum esse; sed eâ non vti ob negligenti-
am, prauam assuetudinem, appetitumque vehe-
mentem voluptatis, mentis lucem obscurantem.
Ad tertium argumentum respondent, neminem 3.
appetere malum, quatenus est malum, sed qua-
tenus videtur sibi esse bonum. Et quod interdum
ea, quæ per se mala sunt, videntur bona, eius cau-
sam etiam in nobis esse, vel inconsiderationem &
inscitiam volũtariam, vel prauam assuetudinem,
vel vitæ genus rectæ rationi aduersum. Ideoque
etiam rectè hominem interdum dici sei-
psum excæcare, mentisque acie
priuare.

Kecker. lib. 1. Eth. c. 2.

5 *Quotuplex oppositio sit spectanda in comparatione virtutis cum suis extremis vitiis?*

Oppositio triplex explicatur.

NOn eadem & simplex, sed triplex oppositio est spectanda in comparatione virtutis cum suis extremis vitiis: Vna medii & extremorum; altera extremorum inter sese; tertia extremorum cum medio. Quod ad primam oppositionem attinet, virtus suis extremis vitiis ita opponitur, vt alterum excedat seu superet; alterum deficiat & superetur: atque ita cum vno extremorum comparata sit maius quid; cum altero verò comparata sit minus quid. Quod ad alteram attinet, maior est pugna duorum extremorum vitiorum inter sese, quam cum virtute: tum quia extrema à se inuicem longius distant, quam à medio: tum, quia maior est dissimilitudo inter extrema quàm inter medium & extremum. Hinc etiam fit, vt propter similitudinem & affinitatem, quam extrema habent cum medio, vitium vnum interdum virtutis speciem induat, & sub ea hominem fallat. Idcircò Cicero in Partitionibus diligenter discernere iubet vitia, quæ virtutem imitantur, ne nos fallant. Nam, vt Iuuenalis canit Satyra 4.

1

2

Fallit nos vitium specie virtutis & vmbra,
Cum sit triste habitu, vultuque & veste seuerum.

Et secundū Ouidium *lib. 1. De remedio amoris*:

——mala sunt vicina bonis: errore sub isto
Pro vitio virtus crimina sæpè tulit.

3. Quod denique ad tertiam oppositionem attinet, sciendum est, extrema vitia virtuti opponi non æqualiter, sed vnum magis, alterum minus. Interdum enim pro diuersa natura virtutum vitium excedēs magis aduersatur virtuti, interdū vitium deficiens: propterea, quod vnum virtuti est similius,

milius, alterum dissimilius; ideoque magis cauendum.

At obiici aduersus secundam oppositionem potest, vitia extrema genere inter se conuenire, & ip[illegible]tantum differre: virtutem autem cum vitio etiam genere discrepare, ideoq; non rectè dici virtutem minus cum vitiis, quam vitia inter se pugnare. Resp. distinguendum esse inter duplicem pugnam. Virtus enim vitio opponitur, vel absolutè & secundum naturam suam, quatenus est bonum quid: atque hoc modo virtus magis pugnat cum vitiis, quam vitia inter se: vel comparatè tantum secundum similitudinem, quam virtus cum extremis, & extrema inter se habent. Et hoc modo maior est similitudo virtutis tanquam medii cũ vitiis extremis, quam extremorum inter sese; adeoque maior pugna extremorum inter se quam cum medio. *Obiectio.* *Solutio obiectionis.*

6 *An vitium morale sit causa efficiens miseriæ humanæ?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia à vitio morali profluunt actiones malæ, quæ hominẽ in miseriæ barathrũ præcipitant. 2, quia vitiũ morale ex se gignit malam conscientiam, quæ nihil aliud est quàm notitia malefactorum, quam homo secum in corde abditam gestat; semperque secum tristitiam & metum trahit. 3, quia hominem dignum vituperiis & pœnis, adeoque inglorium & infamem efficit. 4, quia rectum omnium bonorum terrenorum vsum corrumpit & tollit, & in eius locum abusum substituit. 5, quia hominem efficit Deo probisque omnibus inuisum, odiosum & detestabilem. 6, *Pro thesi affirm.* *Ratio* 1 2 3 4 5 6

quia hominem Diabolo aſſimilat & ab æternæ beatitudinis conſortio excludit. 9, quia virtus moralis eſt cauſa efficiens felicitatis humanæ. Ergò cum contrariorum ſint contraria effecta, ſequitur vitium morale eſſe cauſam efficientem miſeriæ humanæ.

Finis Libri primi.

ETHICÆ GENERALIS LIBER SECVNDVS.

In quo agitur

De virtutibus moralibus, quas homo partim erga Deũ, partim erga ſeipſum principaliter exercere debet.

CAPVT I.

De Diuiſione virtutis moralis; & ſpeciatim de pietate.

PRÆCEPTA.

Actenus explicata eſt natura virtutis moralis. Sequitur eiuſdem diuiſio, ſecundum quam virtus moralis alia eſt ordinaria, alia extraordinaria.

2 *Ordinaria eſt virtus moralis quæ communem hominum naturam & ſortem non excedit. Vnde etiam ab aliis dicitur* virtus communis, virtus ciuilis.

3 *Eſtq; vel pietas, vel probitas.*

4 *Pietas*

4 Pietas est virtus moralis, per quam homo promptus redditur ad cultum religiosum Deo præstandum. *Pietas definitur.*

5 Ei in excessu opponitur superstitiositas; in defectu impietas.

6 Superstitiositas est vitium morale, per quod homo procliuis est ad colendum Deum alio quam decet, modo.

7 Impietas est vitiũ morale, per quod homo à cultu religioso Deo præstando est alienus.

1 An virtus moralis possit diuidi in species essentialiter inter se distinctas.

FVerunt olim multi Philosophi, qui thesin negantem defenderunt. Rationes ipsorũ sunt: *Opinio aliorum exponitur.*
1, quia omnes virtutes morales sunt eiusdem naturæ, & non nisi nominibus & obiectis differunt. *Ratio* 1
2, quia virtutes moral. inter se non sunt oppositæ: cum omnes possint esse in vno & eodem subiecto. 2
Species autẽ eiusdem generis inter se sunt oppositæ; cum per oppositas differentias constituantur.
3, quia virtutes morales ita inter se sunt cõnexę, vt positâ vel sublatâ vnâ in homine, reliquę etiam omnes simul ponantur, vel tollantur. Species autẽ distinctę sub eodẽ genere positæ nõ ita se habent, vt vnâ positâ vel sublatâ, etiam altera ponatur vel tollatur. 3
4, quia communis forma omnium virtutum mor. est prudentia, quatenus mediũ illarum, in quo versantur, præscribit. 4
5, quia omnes virtutes morales sub iustitia vniuersali comprehenduntur, iuxta illud Theognidis: 5.

Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ᾽ ἀρετή ᾽στι.

Cæterum, hæc opinio simpliciter est falsa *Superior opinio reiicitur.*

& absurda: confundit enim inter se ea, quæ partim definitionibus, partim causis efficientibus & finibus, partim obiectis, partim effectis propriis differunt. Neque obstant rationes allatę. In

Soluuntur Rationes

1 prima enim distinguo primum inter naturam genericam & specificam; ac concedo quidem, virtutes omnes morales esse eiusdem naturæ genericæ, sed specificæ nego. Deinde nego easdem solis nominibus inter se differre; non autem ipsâ essentiâ specificâ: cum obiectis inter se differant, etiam ex concessione Aduersariornm, à quibus solet peti differentia specifica virtutum moralium.

2 In alterâ dico, virtutes morales inter se esse oppositas, non ratione subiecti recipientis, in quo omnes simul inter se conueniunt; sed secundum ea, in quibus inter se dissentiunt, vt sunt propria essentia, propria causa, efficiens & finis, proprium obiectum & effectum.

3 In tertiâ petitur principium, hoc est, pro vero & certo sumitur quod tamen falsum est & controuersum, vt in alia quæstione postea demonstrabitur.

4 In quartâ falsum est, prudentiam esse formam communem virtutum moralium: cum potius sit generalis illarum causa efficiens, vt *libr* 1. *Ethicæ generalis cap* 3. *Quæst*. 8. probatum fuit. Ac etiamsi concederetur hoc, nondum tamen inde probari posset conclusio: cum vnum & idem ens possit habere formam genericam & specificam.

5. In quintâ concedo, omnes virtutes morales sub iustitia vniuersali comprehendi; sed inde non concluditur, illas inter se specie non differre.

2 *An*

2 *An virtus moralis rectè diſtribuatur in vniuerſalem & particularem?*

VSitata & recepta eſt apud Philoſpohos diuiſio virtutis moralis in vniuerſalem & particularem. Vniuerſalem vocant, quæ omnes virtutes particulares ambitu ſuo complectitur. Eaque vulgò dicitur iuſtitia vniuerſalis, & definitur obedientia erga omnes leges, ſeu habitus obtemperandi omnibus legibus. Quanquam etiam non ineptè dici poteſt charitas vel obedientia generalis. Eſt enim charitas generalis habitus rectè diligendi Deum, noſmetipſos & proximum. Obedientia verò generalis, (quatenus ſumitur non pro actione, ſed pro qualitate) eſt habitus parendi omnibus legibus. Vbi autem eſt eiuſmodi charitas & obedientia; ibi eſt iuſtitia vniuerſalis: itaque iuſtitia vniuerſalis, charitas & obedientia generalis inter ſe non differunt reipsâ; ſed tantum nominibus & ratione. Particularem autem vocant ſingulam ſpeciem virtutis moralis ſub vniuerſali comprehenſam; cuiuſmodi eſt temperantia, fortitudo, liberalitas, veracitas, &c.

Opinio communis exponitur.

Charitas generalis quid.

Obedientia generalis quid.

Hinc igitur patet, diuiſionem illam virtutis moralis in vniuerſalem & particularem planè eſſe ineptam & ridiculam. Perinde enim eſt, ac ſi quis genus aliquod, v.g. animal, diuidat in vniuerſale & particulare. Ipſum enim genus eſt vniuerſale, quod ſub ſe particularia comprehendit. Sic etiam ipſa virtus moralis generaliter ſumpta eſt vniuerſalis, & ſub ſe reliquas omnes virtutes particulares, tanquam ſpecies, continet. Ideoque errant illi qui iuſtitiam vniuerſalem ſeu charitatem & obedientiam generalem putant eſſe ſpeciem

Superior opinio reiicitur.

aliquam virtutis moralis generaliter ſumptę: cum planè ab ea non differant, niſi ſoli. vocabulis.

3 *An virtus moralis rectę diſtribuatur in dirigentem & directam?*

Opinio aliorum commemoratur.

SVnt quidam ex recentioribus Philoſophis, qui virtutem moralem diuidunt in dirigentem & directam. Dirigentem vocant virtutem communem ſeu vniuerſalem; quæ tanquam norma ſpeciales virtutes regit & gubernat: eamq; præſupponere aſſerunt amorem Dei, ſuiipſius & proximi. Et hanc ſubdiuidunt in prudentiam & iuſtitiam vniuerſalem tanquam ſpecies. Directam vocant virtutem ſpecialem ſeu particularem, quæ per virtutem communem, nempe prudentiam & iuſtitiam vniuerſalem regitur.

Improbatur opinio aliorum.

Ratio

1

2.

Verum hæc diſtributio non minus, ac ſuperior, videtur reiicienda eſſe. Nam: 1, ſecundum interpretationem ipſorum Auctorũ, coincidit cum eâ, quæ in præcedente quæſtione fuit reprobata: Ideoque etiam eodem vitio laborat. 2, prudentiam inter virtutes mor. numerat, quæ tamen non eſt virtus mor. ſed intellectualis, adeoq; cauſa efficiens & dux omnium virt. moralium, vt patet ex *c.3.lib.*1.

Occurritur exceptioni.

Neque valet exceptio, quâ prudentia ſtatuitur eſſe quædam virtus mixta ex intellectuali & morali. Ac intellectualis quidẽ dicitur eſſe ratione ſubiecti & cauſæ effic. quia pendet ab hominis ingenio & iudicio: moralis verò, ratione obiecti & finis; quia per ſe non perficit intellectum ſed appetitum: & non tam tendit ad felicitatẽ contemplatiuam, quam practicam. Illa enim exceptio in duobus potiſſimũ petit principium: 1, quod prudẽtiam ſtatuit virtutẽ mixtam eſſe ex intellectua-

li &

li & morali: cum tamen tantum ſit intellectualis, ex communi Arist. & aliorum Philoſophorũ ſententia. 2, quod negat prudentiam per ſe perficere intellectum: cum tamen ſit virtus intellectualis, ade[illegible]ia bonorum, malorũ & neutrorũ. Ac etiamſi vera & ſolida prudẽtia indiuiſibili noxa cum virtute morali ſit coniuncta, adeoque ſit ca[illegible]illius efficiens propinqua: inde tamẽ probari non poteſt, quod ſit ſpecies virtutis moralis.

4 *An virtus moralis recte diſtribuatur in ordinariam & extraordinariam?*

STatuitur theſis affirmatiua. Ratio eſt, quia virtus moralis alia ordinario & vſitato modo homini ineſt, ita vt intra communes naturæ & conditionis humanæ terminos maneat & contineatur: alia vero eidem ineſt extraordinario & inuſitato modo, ita vt communes naturæ & conditionis humanæ terminos excedat, ſeu hominem ſupra communem conditionem eleuet. Prior vulgo dicitur virtus communis ſeu ciuilis; poſterior, virtus Heroica. *Theſis affir. defenditur.*

Quod ſi quis obiiciat, hanc diſtributionem nõ eſſe generis in ſpecies, ſed ſubiecti in ſua accidentia: reſpondeo, illam per ſe quidem non eſſe diuiſionem generis in ſpecies: cum membra ipſius tantum ſecundum magis & minus differant: ſed tamen hoc loco pro eiuſmodi diuiſione ſumi & vſurpari: cum meliores & accuratiores differentiæ ſpecificæ non occurrant. Neceſſe enim erat, diſtinguere inter ſe virtutem communem & heroicam, & vtramque ſeorſum explicare. Id quod fieri non potuiſſet, niſi diuiſio illa fuiſſet ſtatim ab initio expreſſa. *Prolepſis.*

5 *An virtus moralis rectè distribuatur in inchoatam seu imperfectam, & perfectam?*

An virtus moralis recipiat magis & minus.

VT veritas huius quæstionis rectius intelligatur, necesse est, vt alia huic cognata excutiatur; vtrum virtus moralis recipiat magis & minus. Sunt enim alii, qui thesin negantem; alii qui affirmantem defendunt.

Arg. pro thes. neg.

Argumenta pro thesi negante sunt: 1, quia virtus moralis in medio geometrico posita est, quod
1 vnum est & indiuiduum, & nonnisi vno modo
2 attingi potest. 2, quia quicquid recipit magis & minus, id cum cõtrario misceri potest. Virtus autem moralis cum vitio contrario misceri non po-
3 test. 3, quia quicquid recipit magis & minus, id nõ est perfectum & absolutum. Virtus autem moralis est perfecta & absoluta: siquidem perficit id cui
4 inest, & actionem eius. 4, quia sicut recto nihil est
5 rectius; ita neque bono quicquam est melius. 5, quia si virtus moralis reciperet magis & minus, non esset media inter excessum & defectum. Ei enim quod inter excessum & defectum est medium, non conuenit vel adiectio, vel detractio.

Argumenta pro thesi affirmatiua

Argumenta pro thesi affir. sunt: 1, quia in nobis ipsis & aliis deprehendimus virt. moralẽ per gra-
1 dus recipi, & in vno magis, in alio minus esse per-
2 fectam. 2, quia virtus mor. acquiritur per assuefactionẽ honestarumq; actionum exercitationem. Ergò quo maior vel minor est assuefactio, honestarumque exercitatio, eò magis etiam & minus
3 virtutis moralis habitus comparatur. 3, quia non omnes viri boni æquè digni honore censentur, nec omnibus ęquales honores distribuũtur. Ergò cum honor sit præmium virtutis, sequitur hanc

non

non omnibus æqualiter inesse. 4, quia delectatio, 4
quâ afficimur in obeũdo virtutis munere, & quæ
signum est habitus contracti, non est æqualis in o-
mnibus. Vnus enim magis, alter minus actioni-
bus probis delectatur. Ergo neque virtus moralis
æqualiter omnibus inest. 5, quia vitium morale e- 5
iúsque actiones recipiunt magis & minus, vt pa-
tet ex gradibus delictorum: Ergò etiam virtus
moralis. 6, quia contraria sententia, quæ statuit 6.
virtutem moralem in indiuiduo esse positam, nec
vllo pacto recipere magis & minus, manifestè ad-
uersatur experientiæ & rectæ rationi.

Cæterùm, pro decisione quæstionis huius ob- *Pro decisione Q. theorem. traduntur.*
seruanda sunt sequentia theoremata; 1, virtutem
moralem duplicem habere perfectionem; vnam
essentialem, alteram accidentalem. Secundum 1
priorem non recipere magis & minus. Illam e-
nim esse indiuiduam, neque vel intensionem vel
remissionem admittere. Secundum posteriorem
verò recipere magis & minus. 2, virtutis moralis 2
medium habere latitudinem quandam, intra
quam ita contineatur, vt ab excessu & defectu sit
& maneat discreta. Atque respectu illius latitu-
dinis virtutem moralem recipere magis & minus.
3, virtutem moralem duobus modis considerari 3.
posse secundum perfectionem suam accidenta-
lem, vel quatenus omnibus numeris est absoluta,
vel quatenus non est omnibus numeris absoluta.
Ac priore quidem modo non recipere magis &
minus: posteriore autem recipere magis vel mi-
nus pro intensione seu remissione rerum, quæ ad
virtutem vel constituendam, vel exercendam re-
quiruntur.

Soluuntur Argumenta. Superest igitur, vt ad argumenta pro thesi negante allata respondeatur.

1 In primo nego simpliciter verum esse, quod medium virtutis moralis sit planè indiuiduum, & non nisi vno modo attingi possit. Licèt enim hoc cōcedi possit de virtute omnino perfecta tam secundum accidens quam secundum essentiam: tamen cōcedi nequit de virtute mor. indefinitè cōsideratâ. Eius enim medium, tametsi vnum sit; tamen habet latitudinem quandam, intra cuius terminos rectitudo consistit. Præterea, etiamsi simpliciter concederetur, virtutis moralis mediū esse indiuiduum: tamen inde necessariò non sequeretur, virtutem moralem non recipere magis & minus: cum erga vnum & indiuiduum medium homo vario modo affectus esse possit, modò constanter, modò inconstanter.

2 In altero argumento nego propositionē. Nam in iis, quę habent medium per negationē vtriusq; extremi, remissio non fit per admixtionem contrarii; sed per accessum, & recessum ab aliquo extremorum. Tale autem ens est virtus: Ideoque ei magis & minus conuenit per accessum ad exacte perfectū, & recessum ab eo in illa latitudine quæ est extra vitium.

3 In tertio argumento propositio est vera de eo, quod omnibus numeris est perfectum & absolutum. Sed ita virtus moralis semper non est in homine. Ideoque in hoc sensu assumptio est falsa.

4 In quarto argumento non simpliciter verum est, quòd recto nihil sit rectius, nisi id quod rectū est, absolutè & exactè sit rectum, quale in Mathematicis locum habet.

In

In quinto argumento negatur propoſitio con- 5.
nexa. Ei enim quod inter exceſſum & defectum
eſt medium, conuenit magis & minus, quãdo habet latitudinem aliquam, vt virtus moralis.

Cum itaque iam ſatis demonſtratum ſit, virtutem moralem certo quodam modo recipere magis & minus, inde iam concluditur quoque, virt. moralem rectè diſtribui in inchoatam ſeu imperfectam & perfectam. *Decisio quaestionis propoſita.* Etſi enim non eſt diſtributio generis in ſpecies, ſed ſubiecti in ſua adiuncta: *Prolepſis.* tamẽ vtilis eſt & obſeruatione digna, ad euellendum grauẽ aliorum errorem, qui putant virtutis habitum non per gradus, ſed vna vice perfectè acquiri. 2. virtutem inchoatam & imperfectam non poſſe dici virtutem, ſed ſemiuirtutem.

6 *Quomodo virtus moralis perfecta ab imperfecta differat?*

Etſi non difficile eſt ex pręcedente quęſtionẽ declarationem huius petere: tamen clarioris doctrinæ gratiâ viſum eſt nonnullas, eaſq; præcipuas differentias hoc loco attingere, quibus virtus mor. perfecta ab imperfecta diſcernitur.

Prima differentia eſt, quod virtus perfecta eſt *Differentiæ*
habitus exactus conſtans & difficulter mutabilis: 1
Virtus autem imperfecta eſt habitus inchoatus,
incõſtans & facilè mutabilis, 2, quod virtus perfe- 2
cta non niſi lõgâ & crebrâ honeſtarum actionum
exercitatione & iteratione acquiri poteſt: virtus
autem imperfecta breui exercitatione & aſſuefa-
ctione cõparatur. 3, quòd virtus perfecta excludat 3
in homine omnem pugnam rectæ rationis &
appetitus: virtus autem imperfecta non itidem. 4, 4
quod virtus perfecta ſummam & plenam in agen-

do voluptatem homini parit: virtus autem imperfecta ſemiplenam voluptatem, nempe cum moleſtia aliqua mixtam.

7. *An detur certus numerus virtutum moralium?*

IN quæſtione prima huius capitis probatum fuit, virtutem moralem rectè diuidi in ſpecies eſſentialiter inter ſe diſtinctas. Iam igitur quæritur, an illarum ſpecierum detur certus aliquis numerus necne? In ea enim re videntur Philoſophi inter ſe diſſentire: cum alii plures, alii pauciores ſpecies virtutis moralis recenſeant. Alii enim quatuor tantū ponunt, quas vocant Cardinales, nempe prudentiam, fortitudinē, iuſtitiam & temperantiam. Alii his quatuor addunt ſanctitatem, vt Plato. Alii vndecim conſtituunt, vt Ariſtoteles *lib. 2. Ethic. Nicom.* cuiuſmodi ſunt fortitudo, temperantia, liberalitas, magnificentia, moderata honoris appetitio, magnanimitas, manſuetudo, affabilitas, vrbanitas, veracitas, & iuſtitia. Alii his vndecim addunt amorē noſtri, ſapientiam, prudentiam, pietatem, parſimoniam, beneuolentiam, obedientiam, hoſpitalitatem, amicitiam, gratitudinem, verecundiam, taciturnitatem, ciuilitatem, humilitatem, grauitatem, miſericordiam, ſpem & id genus alias. Etſi verò ex tanta opinionūm varietate videatur concludi poſſe, non dari certum numerum virtutum moralium: tamen contraria ſententia magis eſt approbanda. Ideoque deinceps etiam in recenſendis & tractandis ſpeciebus ſingulis virtutis moralis, quantum fieri poteſt, dabo operam, vt eius veritas eluceſcat.

Opiniones aliorum recēſentur.

1 (quatuor Cardinales) 2 (Plato) 3 (Ariſtoteles) 4. (Alii his vndecim addunt)

Quæſtio deciditur.

Inte-

Interim de ſuperioribus opinionibus in genere ſciendum eſt:1,illas annumerare ſpeciebus virtutis moral.quę reuera ſpecies illius non ſunt:ſed aut virtus vniuerſalis,vt caritas & obedientia;aut virtutes intellectuales, vt ſapientia & prudentia; aut affectus,vt beneuolentia, miſericordia, ſpes; aut effectum virtutis moralis,vt amicitia, *&c.* 2, illas confuſè ſine certo ordine enumerare ſpecies virtutis moralis. Id quod magnum in docendo vitium eſt, magnamque ſecum affert obſcuritatem. *Superiores opiniones examinantur.*

8 *An virtutes morales ita inter ſe ſint connexæ, vt vna ſine altera conſiſtere nequeat?*

COmmunis opinio Philoſophorum moralium tam veterum, quàm recentiorum eſt, virtutes morales tam indiſſolubili vinculo inter ſe eſſe connexas, vt vna ſine altera conſiſtere nequeat. *Pro communi opinione.*

Argumenta ipſorum ſunt: 1, quia ſicut vitia ſummoperè diſſident, & cum virtutē, tum ſeipſa mutuo deſtruunt: ità ex aduerſo ſumma eſt conſenſio & harmonia inter virtutes morales, quâ ſibi mutuò reſpondent ſeque mutuò perficiunt. 2, quia omnes virtutes morales pendent à prudentia tanquam duce & moderatrice. 3, quia omnes diriguntur ad honeſtum tanquam communem finem. 4, quia non tantum honeſtum conſtanter amant & expetunt omnes; ſed etiam ſeipſas mutuò diligunt: cum vnaquæque in ſe ſit honeſta. 5, quia virtutis vniuerſalis ambitu omnes comprehenduntur. 6, quia actiones à virtutibus moralibus prodeuntes ita inter ſe conſpirant & *Argum.* 1 2 3 4 5 6

ſunt colligatæ, vt vna perfectè ſine altera exerce-
7 ri non poſſit. 7, quia à qualibet virtute morali ho-
mo abſolutè probus denominatur; non ſecus ac à
quolibet vitio morali dicitur abſolutè improbus.
Nemo autem dicitur abſolutè probus, niſi qui o-
mnibus virtutibus ſimul eſt prędiuus: niſi velimus
ſtatuere, aliquem ſimul abſolutè probum, & im-
8 probum dici poſſe. 8, quia omnes virtutes moral.
pendent à proæreſi recta: Proæreſis autem recta,
ſequitur rectam conſultationem: recta conſulta-
tio ſequitur rectã finis expetitionem. At cui recta
proæreſis, conſultatio, finisq; expetitio compe-
9 tunt, ei neceſſe eſt omnes virtutes competere. 9,
quia omnes particulares virtutes morales conſti-
tuunt vnam virtutẽ vniuerſalem, tanquam mem-
bra integrum. Integrum autem eſt, quod omni-
10 bus ſuis membris cõſtat. 10, quia nulla virtus mo-
ralis omnibus ſuis numeris eſt abſoluta, niſi cum
cæteris ſit iuncta: ſiquidem ſeſe mutuo perficiũt,
11 augent, ſibique opem ferunt. 11, quia per cuiuſli-
bet virtutis actiones rectè paramur erga commu-
nem finẽ, nec perfectè exercemur pro vna, quin
12. exerceamur pro aliis. 12, Hoc idem teſtatur Ari-
ſtoteles *lib. 5. Ethic. ad Nicomach. cap* 13, cum in-
quit, in virtutibus naturalibus fieri poſſe, vt inter
ſe ſeparentur: In virtutibus autem moralibus, ſe-
cundum quas homo abſolutè dicitur probus, nõ
Contra communem opinionem. poſſe. Cęterum, contra hanc ſententiã alii obii-
ciunt ſequentia argumenta: 1, quia communis ex-
Argumenta. perientia teſtatur, in vno homine hanc; in alio ali-
1 am virtutem moralem reperiri. Et propterea et-
iam Protagoras apud Platonem aſſerit, multos
extitiſſe viros fortes, qui neq; fuerint temperan-
tes,

tes, neque iusti. Et rursus multos extitisse temperantes & iustos, qui non fuerint fortes. 2, quia si virtutum moral. vna sine altera consistere nequit, sequitur neminem esse virtute morali præditum: cum nemo reperiatur, in quo omnes virtutes morales simul refulgeant, nihilq; desideretur. 3, quia virtutes nonnullæ inter se pugnare videntur, ita vt vna alterã repellat, v.g. liberalitas magnificentiam, moderata honoris appetitio, magnanimitatem. 4, quia conditiones quorundam hominum pugnare videntur cum conditionibus quarundã virtutum: siquidẽ viri pauperes & obscuri nõ possunt esse magnifici & magnanimi. 5, quia virtutes mor. assuetudine honestarumq; actionum iteratione acquiruntur. At sæpè contingit, vt aliquis in actionibus huius virtutis magis, quã alterius versetur; magisq; ad vnũ, quàm ad alterũ actionum genus sit facilis; magisq; abundet instrumentis & opportunitatibus pro vna quàm pro altera virtutis actione. Et quoniam homo actionibus temperantiæ non euadit fortis: neque actionibus fortitudinis temperans, sed fortis: Ideo potest homo vnam virtutem moralem acquirere sine aliis. 6, quia connexio virtutum moralium neq; est de essentia illarum, neque essentiam necessariò consequitur; sed tantum contingenter. 7, quia si vna virtus non posset esse sine altera, sequeretur inde: 1, vnam esse causam procreantem alterius. 2, vnam non prius in nobis quàm alteram generari. 3, vnâ in homine positâ omnes poni, & vnâ destructa omnes destrui.

2
3
4
5
6
7

Pro enodatione huius quæstionis Piccolom. *gradu* 4. *Philosophiæ ciuilis cap*. 41. & *seq*. distin

Quæstio deciditur per distinct.

Decisio Pic. guit primò inter virtutes morales, quatenus sunt inchoatæ & imperfectæ, & quatenus sunt perfectæ, omnibusque numeris absolutæ. Priore modo concedit virtutes morales non esse necessariò inter se connexas, sed vt plurimum seiunctas inueniri. Posteriore autem modo negat. Deinde distinguit inter attributa virtutum moralium interna, necessaria & essentialia, cuiusmodi sunt prudentia, prælectio, honesti desiderium, constantia; & inter attributa externa contingentia & separabilia: cuiusmodi sunt, quòd homo per naturam ad vnum potius quàm aliud actionis genus est facilis: quod magis abundet instrumentis vnius quàm alterius virtutis: quod magis per varias occasiones versetur in vno, quàm alio actionis genere: quòd in vno eodemque homine modò vna, modò alia virtus refulgeat ob externas circumstantias. Respectu priorum attributorũ ait, virtutes morales perfectas esse inter se necessariò connexas, non autem respectu posteriorum.

Verum hæc sententia Piccolominei grauibus
1 videtur difficultatibus non carere. Nam: 1, virtus moralis aut nunquam, aut rarissimè inuenitur in homine omnibus numeris perfecta & absoluta, sed plerumque imperfecta. Et hoc etiam indicare voluit Diogenes cum in meridie accensâ lucernâ hominem exactè probum quæreret, & nullum
2 se inuenire posse affirmaret. 2, etiamsi fieri posset, vt virtus aliqua moralis in homine esset perfecta; non tamen vlla firma & solida ratio proferri potest, cur necesse sit cum ea cæteras omnes neces-
3. sariò esse connexas. 3, imò, quia vnaquæque virtus habet non tantum communia attributa; sed

etiam

etiam suam propriam essentiam, suas proprias causas, sua propria obiecta & adiuncta, videtur vna absque altera in vno & eodem homine existere posse. Et hoc etiam ipse Piccolomineus, quasi sui oblitus, fatetur *sub finem cap. 2. grad. 4.* quando ait, virtutes cum Scoto vt imperfectas, & quoad ea, quæ sunt propria singularum, & quoad extrinsecus concurrentia, non esse necessariò complicatas.

Proinde concludo virtutes morales esse quidem inter se necessariò connexas ratione communium attributorum, quibus inter se consentiunt & conueniunt; non autem ratione propriorum attributorum; & sic vnam absque altera in homine existere posse. *Propria decisio.*

Restat igitur, vt ad argumenta pro thesi affirmante allata breuiter respondeamus. In primo concedimus summam esse consensionem & harmoniam inter virtutes morales, quâ sibi mutuò respondent, seque mutuò perficiunt, nempe accidentaliter; Sed inde non sequi illas ita inter se esse connexas, vt vna absque altera in homine consistere nequeat. In secundo, tertio, quarto & quinto arguméto exprimuntur communia duntaxat attributa virtutum moralium, quorum respectu concedo illas inter se esse connexas; sed inde non concluditur, quod ratione propriorum attributorum inter se non sint seiunctæ. In reliquis argumentis omnibus petitur principium, Falsum enim est: 1, omnium virtutum actiones ita inter se esse colligatas, vt vna sine altera perfectè exerceri non possit. 2, à qualibet virtute morali hominé absolutè dici probum: cum dicatur pro- *Soluuntur arg. pro thesi affir. allata.* 1 2 3.

bus tantum secundum quid:3,ei,cui competit recta proæresis, consultatio & expetitio honesti,in genere competere omnes virtutes morales: cum vnaquæque virtus à propria proæresi & expetitione honesti pendeat.4,virtutem vniuersalē habere se ad particulares virtutes tanquā integrum ad sua membra:cum habeat se tanquam genus ad suas species. 5,nullam virtutem mor.omnibus suis numeris posse esse absolutam, nisi cum cæteris sit coniuncta. 6, nos perfectè exerceri non posse pro vna virtute,quin exerceamur pro aliis.

9 *An virtus moralis imperfecta in certas species diuidi possit?*

Opiniones aliorum recẽsentur.

1 PIccolomineus *gradu 3. ciuilis Philosophiæ*, virtutem moralem imperfectam,quam vocat *semiuirtutem*, in tres species diuidit, nempe obedientiam, continentiam & tolerantiam. Obedientiam,*cap.*10.vocat dispositionem,quâ vnum alteri subiicitur, implens mandata eius. Continentiam vocat affectionem probam,sequētem rectam rationem, quâ homo abstinet à voluptatibus repugnante cupiditate. Tolerantiam vocat affectionem probam rationem rectam sequentem,quâ homo perfert dolores repugnante irascendi ap-

2. petitu. Alius verò ex recentioribus Philosophis virtutem imperfectam, quam dicit esse bonum & virtuti consentaneũ affectũ,diuidit primum in imperfectam genere tantũ,&imperfectam genere & affectu simul. Deinde virtutē genere imperfectam diuidit, vt alia sit quoad nos, vt pudor seu verecundia; alia,quoad proximũ,vt sympatheia, immunitas ab inuidia, immunitas à suspicione: alia partim ad nos, partim ad alios, vt æmulatio

&pœ-

& pœnitentia. Postremò virtutem genere & affectu simul imperfectam diuidit in continentiam & tolerantiam, quarum illa versatur circa voluptatem, & Græcè dicitur ἐγκράτεια; hæc circa dolorem; & Græcè dicitur καρτερία.

Etsi vero simpliciter improbari non possit, quod virtutis moralis imperfectæ certæ species constituantur: tamẽ superiores diuisiones videntur non esse approbandæ: tum quia in iis multæ species ponuntur, quæ planè non sunt virtutes morales imperfectę; sed vel affectus, vt pudor, sympatheia, æmulatio & pœnitentia; vel carentia affectus, aut motus mali, vt immunitas ab inuidia & suspicione; vel virtus vniuersalis, vt obedientia; tum quia angustiores sunt suó diuiso; cum tot sint species virtutis imperfectæ, quot sunt species virtutis perfectæ. *Superiores opiniones examinantur.*

10 *An virtus moralis rectè diuidatur in pietatem & probitatem?*

REperiuntur nonnulli ex recentioribus Philosophis, in quorum numero etiam est Lipsius *lib. 1. ciuilis doctrinæ cap. 2*, qui virtutem moralem diuidunt in pietatem & probitatem. Per pietatem intelligunt eam, quæ erga Deum exercetur. Per probitatem eam, quæ erga nos & alios homines exercetur. Ideoque sumpta est hæc diuisio ab obiecto externo virtutis moralis. Sed cõtra illam distributionem obiici potest: 1, In omni legitima diuisione species inter se dissentire; neque vnam sub altera contineri. Id autem hoc loco nõ fieri. Probitatem enim nihil aliud esse, quàm virt. moralem: Ideoq; sicut virtus mor. sub se comprehẽdit pietatem, tanquam speciẽ: ita etiam probi- *Thesis affir. defenditur.* *Obiectio I*

2 tatem, pietatem. 2, pietatem non t ntum exerceri erga Deum, sed etiam erga parentes, patriam,
3. &c. 3, pietatem non ab Ethico, sed à Theologo esse considerandam. Ad saluandam igitur hanc diuisionem, respõdendum est: 1, vocabulum probitatis modò latè & propriè vsurpari pro virtute morali in genere accepta, modo strictè & synecdochicè pro specie virtutis moralis pietati oppositâ. Atque in hac postrema significatione vsurpari, quoties virtus moralis diuiditur in pietatem & probitatem. 2, vocabulum pietatis modò propriè sumi pro virtute quam erga Deum homo exercet; modò impropriè & metaphoricè pro charitate & reuerentia, quam homo debet parentibus & patriæ. Sed hoc loco in priore tantum significatione vsurpari. 3, Pietatem non tantum à Theologo, sed etiam à Philosopho Ethico considerari, non tamen vno & eodem modo ac fine. Ethicum enim considerare pietatem, quatenus est species virtutis moralis & medium consequẽdi temporalem ac terrenam felicitatem: Theologum verò, quatenus est species virtutis Christianæ & medium consequendi æternam ac cælestem beatitudinem.

Respondetur ad obiect.

1 *Homonymia explicatur.*

1 *Probitatis.*

2 *Pietatis.*

3 *Quomodo pietas ab Ethico & Theologo consideretur.*

11 *Quid sit pietas?*

Definitiones aliorum recensentur & examinantur.

DIuersæ pietatis definitiones apud Philosophos reperiuntur. Aliis enim est iustitia aduersus Deum, vt Ciceroni *lib.1. de Natura Deorum*:
1 aliis rectus de Deo sensus, & rectus in Deum cultus, vt Lipsio *lib.1. ciuilis doctrinæ cap.2.*
2 aliis virtus, quâ legitimo Deum honore veneramur:
3 aliis virtus, quia rectè de Deo sentimus, eundemque ritè colimus.
4.

Sed

Sed nulla ex his definitionibus est, quæ naturam & essentiam pietatis videatur rectè & perspicuè exprimere. Prima enim est ambigua partim ob vocabulum iustitiæ loco generis positũ, quod sumitur modò pro iustitia vniuersali, quæ nihil aliud est, quàm virtus moralis; modò pro iustitia particulari; & sic à pietate distinguitur tanquã vna species generis ab alia: partim ob vocabulũ *aduersus*, quod modò cõtra, modò erga significat.

Altera definitio explicat tantum partim causam efficientem, pietatis, quæ est rectus de Deo sensus seu vera Dei cognitio; partim effectum illius, quod est rectus in Deum cultus. Imò, si rectus de Deo sensus, & rectus in Deum cultus sunt partes seu membra pietatis, vt author huius definitionis vult; etiam hoc respectu definitio non potest consistere. Integrum enim non sunt ipsa membra, ex quibus constat; & vice versâ, ipsa mẽbra non sunt integrum.

Posteriores duæ definitiones partim genus remotum ponunt pietatis, non proximum; partim loco differentiæ specificæ, effectum assignant, aut etiam simul efficientem. Itaq; perfectior & clarior definitio pietatis supra in præceptis tradita fuit, cum dicitur virtus moralis per quam homo promptus est ad cultum religiosum Deo præstandum. *Propria definitio assignatur.*

12 *An pietas inter virtutes morales à Philosopho Ethico rectè numeretur?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia omnes homines non tantum iure naturæ sunt obligati ad colendum Deum; sed etiam omnes, modò sint sanæ mentis, communi consen- *Pro thesi affirmante Ratio 1*

su fatentur, Deum religiosè esse colēdum. Et propterea etiam Aristoteles *lib.1. Topicor. cap. 9.* castigatione & pœna dignos iudicat eos, qui dubitant
2 vtrum Deus sit honorandus. 2, quia summa apud homines virtus est pietas erga Deum, vt Plato ait
3 *in Timæo.* 3, quia pietas est principium, caput & fundamentum cæterarum virtutum. Qui enim pius est erga Deum, ille à vitiis & peccatis, quantum fieri potest, sibi cauet, & se totum aliarū virtutum studio tradit. Et propterea non malè dicit Seneca *in epist. Necesse est virum bonum summæ er-*
4. *ga Deum pietatis esse.* 4, quia non tantùm ipsa Dei natura & opera Ethnicos ad pietatem inuitarunt, vt Cicero *lib.1. de natura Deorum* testatur: sed etiam spes felicitatis futuræ, & metus supplicii futuri. Et propterea rectè dixit Plato in Gorgiâ: *Lex & semper & nunc etiam extat apud Deos, vt quicunque homines iustè piéque vitam egissent, cum è vita migrarent, ad beatorum insulas profecti, in omni felicitate viuerent à malis longè seiuncti: Qui verò iniustè impiéque vixissent, in punitionis iustique supplicii carcerem, quem tartarum vocant, irent.*

Idem in Epinomide ait: *Hic tibi sit propositus finis, vt Dei cultu & vitæ puritate optatum tandem exitum consequaris.* Idem testatus fuit Socrates, qui vt Cicero narrat *lib.1. Tusculanarū quæst.* paulò ante mortem disseruit, duas esse vias, duplicesque cursus animorum è corpore excedentium. Nam qui se humanis vitiis contaminassent, & se totos libidinibus dedidissent, quibus cæcati velut domesticis vitiis atque flagitiis se inquinassent, vel in Republica violanda fraudes inexpiabiles

biles concepiſſent: iis deuium quoddam iter eſſe ſeclusum à concilio Deorum: qui autem ſe integros, caſtoſque ſeruauiſſent: quibusque fuiſſet minima cum corporibus contagio, ſeſeque ab his ſemper ſeuocauiſſent: eſſentque in corporibus humanis vitã imitati Deorum: his ad illos, à quibus eſſent profecti, reditum facilem patere.

13 *An pietas & religio inter ſe differant?*

ETſi pietas & religio vulgò ſæpè inter ſe confunduntur, ita, vt vocabulum vnum pro altero ſumatur: tamen in accurata docendi ratione inter ſe ſunt diſtinctæ. *Theſis affir. defenditur.*

Pietas enim eſt virtus moralis, quâ homo prõptus eſt ad cultum religioſum Deo præſtandum. Religio verò eſt ipſe cultus, qui Deo præſtatur. Et hoc teſtatur etiam Auguſt. *lib.* 10. *de ciuit. Dei*, cum ait: *Religio nihil aliud eſt quam cultus Dei.* *Religio definitur.* Et propterea Græcè modò θεοσέβεια, modò λατρεία, modò θρησκεία appellatur. Ac ſi notationem nominis Latini ſpectes, dicitur *religio*, vel à *relegendo*, vt Cicero vult *lib.* 2. *de natura Deorum*, quod is, qui omnia, quæ ad cultum Dei pertinent, diligenter retractat & quaſi relegit, ſit religioſus: vel à *religando*, vt vult Lactantius, quòd hoc vinculo pietatis obſtricti Deo & religati ſimus: vel à *relinquendo*, quod is, qui religioſus eſt, relinquere debeat res mundanas. *Notatio religionis explicatur.* Hinc etiam Iuſtus Lipſius *libr.* 1. *ciuilis doctrinæ capite* 3. cultum Dei definit, quod ſit cogniti numinis veneratio, certis legibus, cerimoniiſque deuincta: Eumque religionẽ vulgò appellari dicit. De qua religione obſeruandum eſt dictum Iamblichi, quod extat

in libro de mysteriis Ægyptiorum, Sect. 10. Religione nullum aliud iter ad felicitatem esse breuius & tutius.

14 *An cultus Dei rectè distribuatur in internum & externum, & vter sit melior?*

Thesis affir. probatur.

CVm omnes naturales hominis motus ita institui debeant, vt Deus per eos colatur; Illi autem alii sint interni, alii externi: idcircò rectè cultus Dei alius dicitur internus, alius externus. Internus enim cultus consistit in motibus hominis internis: externus verò in motibus hominis externis secundum legem Dei conformatus. Et hanc distributionem etiam ponit Lipsius in loco prius citato, vbi internum cultum definit eum, qui in animo & ex animo Deo vero preces concipit, laudes & grates: externum qui hæc eadem per ritus & gestus expromit. Quanquam hæ definitiones, si accuratè examinentur, non videntur vitio carere. Nam precatio, laudatio, & gratiarum actio pertinent quidem ad cultum internum ratione conceptionis, quæ fit in animo; sed ratione vocalis prolationis ad cultum Dei externum. Et propterea cultus externus nō tantum per ritus & gestus, sed etiam per loquelam peragitur. Nihil dicam, quod vtraque definitio Lipsiana tam interni, quam externi cultus propriè non competit ipsi cultui, sed homini, qui eum præstat. Quod autem alii internum Dei cultum in Dei cognitione & timore duntaxat positum esse arbitrantur: externum verò in precatione & gratiarum actione: hæc quoque sententia non videtur vtrumque cultū Dei perfectè sed imperfectè explicare. Non enim

Quid cultus Dei internus.

Quid externus.

Definitiones Lipsianiæ examinantur.

Aliorum opinio subiūgitur & examinatur.

enim tantum Deus internè colitur, dum cognoscitur & timetur; sed etiam cum homo eum diligit, omnesque cogitationes & affectus suos ad gloriam Dei dirigit. Neque tantum externè Deus colitur, cum homo precatur & gratias ei agit; sed etiam cum libenter legit & audit verbum eius sacramentaque vsurpat, aliasque ceremonias diuinitus institutas obseruat.

Porrò licèt vterque cultus coniunctus Deo sit gratus & acceptus: Et propterea rectè Cicero *lib. 2. de Natura Deorum* dicat, cultum Deorum esse optimum, eundemque castissimum, atque sanctissimum, vt eos semper purâ, integrâ, incorrupta & mente & voce veneremur: tamen internus longè est nobilior & pretiosior externo: Cum Deus affectum animi internum potius, quam actiones externas corporis respiciat. Idcircò rectè ait Seneca, *optimum animum pulcherrimum Dei cultum esse*. Imò, externus cultus ab interno separatus, Deo est exosus & detestabilis. Proinde opera danda homini est, vt non tantum externa voce, gestu & ritu; sed simul internè puro animi affectu Deum colat ac veneretur, præsertim, cum Christianorum omnis religio sit, sine scelere & sine macula viuere, vt docet Lactantius *lib. 5. institut. cap. 9.*

Internus cultus melior externo.

Admonitiūcula.

15 *Quæ vitia pietati opponantur?*

CVm omnis virtus moralis versetur inter duo extrema vitia, quorum vnum excedit, alterum deficit: sequitur idem de pietate non posse negari. Sunt autem extrema illa vitia, superstitiositas & impietas; quarum illa in excessu opponitur pietati, hæc in defectu. Superstitiositas est vi-

Superstitiositas.

tium morale, per quod homo propensus est ad Deum aliter, quam ipse vult, colendum. Impietas est vitium morale, per quod homo alienus est à cultu religioso Deo præstando. Et sicut pietas est caput & fundamentum omnium aliarum virtutum, propterea quod qui erga Deum bene est affectus, is etiam erga alios congruenter sese habet: ita impietas est fons & radix omnium aliorum vitiorum: propterea quod qui erga Deum malè est affectus, neque erga alios benè possit esse dispositus. Differt autē superstitiositas à superstitione tanquā vitiū à suo obiecto vel effecto. Superstitio enim propriè est falsus & prauus cultus Dei, & aduersè opponitur veræ religioni. Vocatur autem superstitio vel ex eo, quod olim superstitiosi dicebantur, vel qui totos dies precabantur & immolabant, vt sui sibi liberi superstites essent, vt vult Cicero *libr. 2. de natura Deorum*: vel qui superstitem memoriam mortuorum, aut superstites imagines suorum parentum domi tanquam Deos colebant, vt vult Lactantius: vel quod superstantium, hoc est, cælestium & diuinarum rerum, quæ supra nos stant, inanis & superfluus timor sit superstitio. Vnde etiam Græcè dicitur δεισιδαιμονία, quasi dicas, *Dæmonum metus*. Nam vt Cicero ait libro 1. de natura Deorum, *In superstitione inest inanis metus Deorum*. Hinc etiam Ethnici superstitionem passim detestati sunt. Vnde Cicero lib. 2. de diuinatione ait: *Ad rem agendam non superstitionem habeas, sed rationem ducem*. Item, *Vt religio propaganda est, quæ est iuncta cum cognatione Naturæ: sic superstitionis stirpes omnes eiiciendæ*. Idem lib. 1. de finibus bonorum & ma-

Impietas.

Superstitiositas differt à superstitione.

Superstitio definitur.

Eius notatio explicatur.

Superstitio detestabilis.

malorum inquit : *Superstitione qui imbutus est, quietus eße, nunquam potest.*

CAPVT II.

De Philautia.

PRÆCEPTA.

1 *Tantum de Pietate. Sequitur probitas, quæ est virtus moralis, per quam homo rectè erga semetipsum aliosque homines disponitur.* *Probitas definitur.*

2 *Estque duplex; vna, quæ nosmetipsos respicit, altera, quæ alios homines.* *Probitas diuiditur.*

3 *Probitas, quæ nosmetipsos respicit, certis classibus distinguitur secundum suas species.*

4 *Primæ classis sunt Philautia & Autarkeia.* *1. Classis specierum probitatis.*

5 *Philautia est virtus moralis, qua homo propensus est ad seipsum moderatè diligendum.* *Philautia definitur.*

6 *Ei opponitur in excessu, Authadeia, in defectu Autostygia.* *Eius extrema vitia explicantur.*

7 *Authadeia est vitium morale, quo homo nimis seipsum & sua diligit.*

8 *Autostygia est vitium morale, quo homo seipsum & sua negligit ac odit.*

QVÆSTIONES.

1 *Quid sit probitas?*

NOn eodem modo probitas à Philosophis moralibus solet definiri. Aliis enim est recta in moribus & actione omni vita ex honesti norma : aliis virtus, per quam nos in humanis re-

ctè gerimus: aliis virtus moralis, quæ actiones in vita instituit ex honesti & decori normâ. Ex quibus definitionibus prior plane est vitiosa siue genus spectes, siue differentias generi additas. Cum enim probitas sit virtus moralis, & hæc sit qualitas; sequitur probitatem per vitam rectam definiri non posse. Cumque reliqua quæ generi adduntur, virtuti morali in genere competant, non possunt propriè soli probitati attribui. Posteriores duæ sunt quidem meliores priore: sed hoc in iis desideratur, quod altera genus remotum exprimit non proprium: altera genericam non specificam differentiam. Itaque perfectior videtur definitio supra posita, quâ dicitur virtus moralis, quâ homo rectè erga se aliosue homines disponitur.

Definitiones superiores examinantur. 1. 2 & 3.

Obseruatio. Vbi tamen obseruandum est, quod antea etiam monui, vocabulum probitatis hoc loco non in propriâ & latâ significatione vsurpari, quatenus idem est ac virtus moralis, & pietatem tanquam speciem suo ambitu comprehendit: Sed in stricta & impropria, quatenus est species virtutis à pietate distincta.

2 *An Philautia sit virtus moralis?*

Pro thesi af. Argum. PRo thesi affirmante faciunt hęc argumenta: 1, quia Philautia est habitus proæreticus: per

1 quem homo promptus redditur ad probè hone-

2 stéqueviuendum. 2, quia moderatur amorem sui,

3. ne vel ad nimium vel ad parum deflectat. 3, quia versatur inter duo extrema vitia, quorũ vnũ Græcè dicitur αὐθάδεια, quasi dicas *sui placentia*, Latinè *nimius sui amor*; alterum αὐτοστυγία, Latinè *sui odium*, seu *neglectus*.

At

At in contrariam partem obiici poteſt, Philautiam aut eſſe ſpeciem affectus naturalis, nempe amoris; aut ſaltem eſſe ſpeciem vitii moralis, quæ à Latinis dicitur *nimius* ſeu *cæcus amor ſui*. Ideoque inter ſpecies virtutis moralis non poſſe numerari. *Obiectio.*

Reſpondeo eſſe Homonymiam in vocabulo Philautiæ, quod modò ſumitur pro ſpecie amoris & conſequenter affectus naturalis: modò pro ſpecie vitii moralis, quo homo nimis ſeipſum & ſua amat: modò verò pro ſpecie habitus moralis, per quem homo propenſus eſt ad ſe ipſum moderatè diligendum. In prioribus duabus ſignificationibus non eſt ſpecies virtutis moralis; in poſteriore verò eſt. *Reſpondetur ad obiect.* *Homonymia Philautiæ excutitur.*

3 *An homo ſeipſum amare debeat?*

HÆc quæſtio à Philoſophis in vtramque partem diſputari ſolet.

Argumenta pro theſi affirmante ſunt: 1, quia homo pro facultate tenetur imitari Deum. Cum igitur Deus ſeipſum amet, homo etiam ſeipſum amare debet. 2, quia ſimile debet amare ſimile. Homo autem ſibi apprime eſt ſimilis. 3, quia lex Naturæ & Dei præcipit, vt homo diligat proximum ſuum ſicut ſemetipſum. Cum igitur dilectio noſtri ſit regula & norma dilectionis proximi, ſequitur hominem prius ſeipſum quam alios amare debere: præſertim, cũ ſibi maximè ſit proximus. 4, quia amor ſui pendet à notitia ſui. Cum igitur homo ſeipſum noſſe debeat, ergo etiam amare. 5, quia homo ſibi bene velle & bene facere debet, ſuique conſeruationem & perfectionem appetere ac quærere. 6, quia reprehendi ſolent illi, qui ſibi malè volunt, maléq; faciunt, ſeque in *Pro theſi affirm. Argum.* 1 2 3 4 5 6.

Pro thes. neg. pericula & miserias coniiciunt. Argumenta pro
Argum. thesi negante sunt: 1, quia amor sui à Philosophis
1 numeratur inter vitia moralia, & qui seipsos a-
2 mant, neglectis aliis vituperari solent. 2, quia a-
mor sui excæcat homines, iisque occasionem ad
multa vitia & peccata præbet. Ex eo enim quòd
nosmetipsos diligimus, fit, vt labores fugiamus,
voluptatem sectemur, nobis in omnibus indul-
geamus & parcamus; nos laudemus & commen-
demus; alios negligamus & spernamus; ad nostra
vitia cæci simus, ad aliena oculati; denique pro-
prium & priuatum commodum alieno & publi-
3 co præferamus. 3, quia illi laudari & commendari
solent, qui neglectis & posthabitis seipsis pro Dei
gloria, pro salute patriæ & Reipub. diuitias & san-
4. guinem suum profundere solēt. 4, quia sacra scri-
ptura passim hominem hortatur, vt seipsum ab-
neget; neque alium ab homine amorem exigit,
quàm Dei & proximi.

Pro decisione quæst. Pro decisione quæstionis obseruanda sunt ali-
quot theoremata: 1, Amorem sui alium esse mo-
1 deratum seu rectum, alium immoderatum &
2 prauum. 2, amorem sui moderatum esse, quando
homo seipsum amat, quando, quantum, quomo-
do & in quibus debet: Et hunc esse honestum &
licitum: tum quia legi Naturæ & rectæ rationi est
consentaneus: tum quia per hunc homo perfici-
tur, & ad virtutem actionesque probas rectè dis-
3 ponitur. 3, amorem sui immoderatum esse, quan-
do seipsum amat, quando, quantum, quomodo
& in quibus non decet. Et hunc esse turpem ac
illicitum: tum quia legi Naturæ & rectæ rationi
est contrarius: tum quia per hunc homo fit dete-
rior,

rior, & ad virtutem actionesque probas ineptior. 4, hominem alium esse probum, alium impro- 4.
bum. Ac probum quidem seipsum amare debere: cum in seipso amando nihil agat, nisi quod honestum est, legique Naturæ & rectæ rationi consentaneum, ipsumque perficiat: Improbum verò non debere amare seipsum: cum in se ipso amando plerumque agat, quod turpe est, legique Naturæ & rectæ rationi repugnans, ipsumque peiorem efficiat. Et hanc distinctionem affert etiam Aristoteles *lib. 9. Ethicorum ad Nicomach. cap. 8.* vbi eandem quęstionem prolixè tractat. Sic enim verba eius sonant: Τὸν μὲν ἀγαθὸν δεῖ φίλαυτον εἶναι. καὶ γὰρ αὐτὸς ὀνήσεται τὰ καλὰ πράττων, καὶ τοὺς ἄλλους ὠφελήσει. τὸν δὲ μοχθηρὸν οὐ δεῖ. βλάψει γὰρ ἑαυτὸν καὶ τοὺς πέλας φαύλοις πάθεσιν ἑπόμενος. hoc est, *probum quidē decet sui amantem esse. Etenim ipse sibi proderit honesta agens & aliis. Improbum autem non. Nocebit enim & sibi, & proximis prauis affectibus obsequens.*

Quod si igitur hæc theoremata obseruentur, inde facilè intelligi potest, quid de vtraque parte quæstionis propositę ac vtriusque argumentis sit sentiendum ac iudicandum.

4 *An homo primò & maximè seipsum amare debeat?*

PRo thesi negante faciunt hæc argumenta: 1, *Pro thesi negatiua*
quia homo primò & maximè amare debet *Arg.*
Deum tanquam summum bonum, suumque
creatorem ac benefactorem. 2, quia homo publi- 1
cum bonum præferre debet priuato. 3, quia pro- 2
ximum suum diligere debet sicut seipsum. Ergò 3.
non magis seipsum, quam proximum amare debet.

Pro thesi affirm. Argumenta.
Pro thesi verò affirmante adducuntur hæc argumenta: 1, quia Deus maximè seipsum amat. Cũ
igitur homo pro facultate Deum imitari debeat,
1 maximè etiam seipsum amare debet. 2, quia ho-
2 mo sibi maximè est similis, amicus & proximus. 3,
3 quia homo prius & potius tenetur seipsum perfi-
4. cere, quàm alios. 4, quia non licitum est salutem
proximi potius, quam suam appetere & consectari.

Quæstio deciditur. Pro decisione quæstionis sciendum est, non simpliciter, sed secundum quid verum esse effatum illud, quo asseritur, quod homo primò & maximè seipsum amare debeat. Nam primò homo Deum primò & maximè amare debet. *Vnusquisque tenetur de sua vltima & absoluta perfectione esse solicitus.* Deinde post Deum homo primò & maximè amare debet quandoque seipsum, in iis nempe rebus, quæ pertinent ad bonum honestum, ipsiusque hominis perfectionem; inprimis verò ad salutem æternam: quandoque verò proximum in iis, nempe quæ spectant ad bonum, vtile & iucundum.

5 *Quæ vitia opponantur philautiæ, quatenus est virtus moralis?*

AD meliorem & clariorem cuiusque virtutis moralis notitiam plurimum confert extremorum vitiorum consideratio & cognitio. Idcirco etiam in Philautiæ naturâ plenius explicandâ & intelligendâ vtile est videre, quæ extrema vitia ei opponantur. *Vitia extrema Philautiæ opposita explicantur.* Illa autem sunt partim αὐθάδεια, hoc est, *nimius & cæcus sui amor*, qui interdum etiam per synecdochen generis dicitur à Græcis φιλαυτία: partim αὐτοστυγία, hoc est, *sui odium* aut saltem *neglectus*, quam αὐταμέλειαν vocare quis commodè

modè posset. Sicut autem vera & bona Philautia facit, vt homo sibi ipse benè velit: benè faciat, secum consentiat, sibi libenter & iucundè viuat, sibi congaudeat, sibi condoleat, denique sui salutem, incolumitatem & perfectionem inprimis expetat & procuret: ita contra vitia opposita faciunt, vt homo sibi malè velit, malè faciat, secum pugnet, secum non libenter & iucundè viuat, se suaque imprudenter negligat; denique sui corruptionem & destructionem sub specie boni sibi attrahat; quemadmodum videmus fieri non tantum in iis, qui in seipsos sunt crudeles, mutilando corpus, aut infamiam mortemque vltrò sibi accersendo: sed etiam in iis qui voluptatibus corporis sunt dediti, & studio illarum partim bona animi negligunt, partim bona corporis & fortunæ dissipant & corrumpunt. *Effecta bonæ philautiæ & contrariorũ vitiorum traduntur.*

6 *An authadeia seu cæcus sui amor vitium sit valdè perniciosum & detestabile?*

Statuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia est principium & fundamentum omnium vitiorum. 2, quia perstringit & excæcat oculos mẽtis, ne homo seipsum rectè possit agnoscere. 3, quia facit vt homo in grauissimis peccatis sibi facilimè ignoscat & blandiatur; erga alium vero peccantem iudicem inclementissimum agat; etiam ea calumnians, quæ recta sunt, sinistrè interpretans, quæ sunt dubia, exaggerans quæ leuia sunt. 4, quia facit, vt insipiens, & imprudens sibi sapiens & prudẽs videatur, sapienterq; & prudenter agere. Similiter vt impius & improbus sibi pius & prudens videatur, piéque & probè agere. 5, quia omnium virtutum, tam intellectualiũ, quam *Pro thesi affirm.* *Ratio* 1 2 3 4 5

moralium eſt remora & impedimentum; quatenus efficit, vt homo indigentiã illorum bonorum non agnoſcat, & propter ignorantiam illam neque ea bona appetat, quærat & ſibi comparet: præſertim cum vitio αὐθαδείας faſcinatus putet ſe
6 iam habere ea, quæ non habet. 6, quia facit vt homo ſeipſum admiretur, de ſe ipſo arroganter loquatur, aliorum admonitiones contemnat aut ægrè ferat, nihilque aliud rectum putet, quam
7 hoc, quod ipſe facit. 7, quia facit, vt homo bona ſua maiora; & vitia minora iudicet quam reuerâ
8. ſunt. 8, quia facit, vt homo ſeipſum fallat & decipiat. quod deceptionis genus omnium eſt grauiſſimum, vt teſtatur Plato in Cratylo inquiens: τὸ ἐξαπατᾶσθαι αὐτὸν ὑφ' αὑτοῦ πάντων χαλεπώτατον, *Falli ipſum à ſe ipſo res eſt omnium grauiſſima.* Idcircò idem Plato in lib. 5. De legibus cum dixiſſet, τὸ ἀληθείᾳ γε πάντων ἁμαρτημάτων διὰ τὴν σφόδρα ἑαυτοῦ φιλίαν αἴτιον ἑκάστῳ γίνεσθαι ἑκάστοτε, *reuerâ omnium peccatorum propter nimium ſui amorem cauſam vnicuique ſemper exiſtere*; poſtea ſubiicit hanc admonitionem: Διὸ πάντα ἄνθρωπον χρὴ φεύγειν τὸ σφόδρα φιλεῖν αὐτόν, τὸν δ' ἑαυτοῦ βελτίω διώκειν δεῖ, *Quamobrem omnem hominem oportet fugere nimium ſui amorem, & ſe meliorem ſequi decet.*

Teſtimonium Platonis.

7 *Vnde oriatur cæcus amor ſui, & quomodo euitari poſſit?*

Cauſæ exponitur αὐθαδείας.

DVæ ſunt cauſæ, ex quibus tanquam fontibus cæcus ſui amor promanat. Prima eſt ignorantia ſui; altera eſt prauum & corruptum hominis de ſe ſuiſque rebus iudicium ortum ex ſui ignorantia. Quando enim homo ſeipſum non rectè cognoſcit, neque perſpicit quæ bona vel mala ſibi

ſibi adſint vel deſint, fieri aliter non poteſt, quin perperàm de ſe ſuiſque rebus iudicet, & ſic ſibi ipſi placere incipiat.

Qui igitur cupit hoc deterrimum vitium euitare, ei opera danda eſt, vt ſeipſum ſuaque rectè noſcat. Id quod etiam monet diuinum illud, omniumque ore celebratum ſapientũ apophthegma γνῶθι σεαυτὸν, quod foribus templi Delphici inſcriptum fuiſſe narratur, tanquam oraculum ab ipſo Apolline profectum. Idcircò etiam Crœſo Delphicum oraculum conſulenti, quonam itinere poſſet ad felicitatem peruenire, reſponſum fuit, *Si teipſum cognoueris.* *Quomodo αὐθάδεια vitari poſſit.*

CAPVT III.

De αὐταρκεία.

PRÆCEPTA.

1 *Fuit Philautia. Sequitur* Αὐτάρκεια, *quæ eſt virtus moralis diuitiarum appetitum & ſtudium moderans.* *Αὐτάρκεια definitur.*

2 *Ei in exceſſu opponitur auaritia, in defectu contemptus diuitiarum, Græcè* ἀφιλοχρηματία. *Vitia αὐταρκεία oppoſita explicantur.*

3 *Auaritia eſt vitium morale, quo homo nimium appetens eſt diuitiarum, in iiſque colligendis totus occupatur.*

4 *Contemptus diuitiarum eſt vitium morale, quo homo planè negligit & aſpernatur diuitias, neque de iis per iuſta media acquirendis vllam curam ſuſcipit.*

QVÆSTIONES.

1 *An* αὐτάρκεια *ſit virtus moralis?*

Pro thesi affirmatiua Ratio

STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia αὐτάρκεια est habitus proæreticus, per quem homo promptus redditur ad probè honestéque
1 uiuendum. 2, quia versatur in mediocritate, quæ est
2 inter nimium & parum. 3, quia appetitum diuitiarum moderatur & refrenat, ne vel in excessu,
4 vel defectu peccet. 4, quia quicunque αὐτάρκης est, hoc est, *qui sufficere sibi putat quæ habet*, suisque rebus contentus est, ille in numero proborum virorum habetur, & per se laudem & honorem meretur.

Idem testatur Cicero paradoxo vltimo, cum ait: Qui virtute præditi sunt, contenti sunt suis rebus; satis esse putant, quod adest, nihil appetũt, nulla re egent; nihil sibi deesse putant; nil requirunt: Improbi verò & auari plus semper appetunt, nec eorum quisquam adhuc inuentus est, cui,
5 quod haberet, esset satis. 5, quia ad αὐτάρκειαν, tanquam singularem Christianorum virtutem hor-
6 tatur nos scriptura S. cum alibi, tum 1. *ad Tim.* 6. ℣. 6. 7. 8. Ἔστι πορισμὸς μέγας ἡ εὐσέβεια μετ᾽ αὐταρκείας. οὐδὲν γὰρ εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον, δῆλον, ὅτι οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα. ἔχοντες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα. *Est quæstus magnus pietas cum animo suâ sorte contento. Nihil enim importauimus in mundum, manifestum, quod neque exportare quicquam possumus. Habentes verò tegumenta & alimenta, iis*
7 *contenti erimus*. 7, quia ad αὐτάρκειαν tanquam virtutem moralem hortantur nos viri sapientes & prudẽtes, Chrysostomus enim inquit: χρὴ αὐτάρκεις πρὸς τὰ ἴδια ἔχειν καὶ εὐχαριστεῖν τῷ θεῷ· *Oportet nos propriis bonis contentos esse, & Deo gratias agere.* Item, Cato Romanus:

In epistol ad Hebr. cap. 13. ℣. 5.

Commoda naturæ nullo tibi tempore deerunt,
Si contentus eo fueris, quod postulat vsus.

Item Horatius:

Is non est pauper cui rerum suppetit vsus. Item,
Quod satis est cui contingit, nihil amplius optet.

At in contrariam partem obiici potest, αὐτάρκειαν propriè significare sufficientiam, seu sufficientem copiam & possessionem rerum necessariarum: Ideoque inter species virtutis moralis non esse numerandam. *Obiectio.* Respondeo per inficiationem antecedentis. *Respondetur ad obiect.* Vox enim αὐτάρκεια deriuatur ab adiectiuo αὐτάρκης, quod propriè significat *eum, qui sibi sufficit,* seu *sua sorte contentus est*. Ideoque propriè significat non tam ipsam sufficientiam rerum necessariarum, quam habitum, per quem homo sufficere sibi putat, quæ habet, suâque sorte contentus est.

2 *An diuitiæ homini sint expetendæ?*

PRo thesi affirmante adduci possunt hæc argumenta: *Pro thesi af. Argumenta.*
1, quia diuitiæ sunt bona à Deo hominibus concessa. 1
2, quia sunt instrumenta & adiumenta virtutis tam comparandæ quam exercendæ. 2
3, quia pariunt homini honorem, fauorem, amicitiam, affinitatem, nobilitatem & felicitatem. 3
4, quia succurrunt humanæ indigentiæ & necessitati. 4 Vnde Demosthenes 1. Olynthiaca inquit: Δεῖ χρημάτων, καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἐστι τῶν δεόντων γενέσθαι.
5, quia in morbis & calamitatibus multum solatii & subsidii præstant. 5
6, quia sine diuitiis miserè, obscurè & incommodè viuitur. 6. Et propterea etiam Theognis suadet in præcepto 15. vt paupertatem omnibus modis fugiamus: cùm virum bonum magis, quam senectus

cana & febris domet: quod libertatem dicendi & faciendi adimat, adeoque ipsa morte sit peior.

Pro thesi negatiua arg. At contra pro thesi negante afferri queunt hęc
1 argumenta. 1, quia diuitię magnis laborib. & periculis acquiruntur, magnis curis & solicitudinibus
2 conseruantur, magnis doloribus amittuntur. 2, quia excæcant & corrumpunt mentem hominis, eique ansam præbent ad omnis generis peccata & vitia, cuiusmodi sunt impietas, iniustitia, superbia, luxuria, contumelia, ignauia, rixæ, contentiones & bella. Vnde rectè à Poëta vocātur irritamēta malorum. Et Euripides verè dixit· πολλῶν τὰ χρήματ' αἴτι' ἀνθρώποις κακῶν. Item Isocrates ad Demonicum: πλοῦτος κακίας μᾶλλον ἢ καλοκἀγαθίας ὑπηρέτης ἐστίν, ἐξουσίαν μὲν τῇ ῥᾳθυμίᾳ παρασκευάζων, ἐπὶ δὲ τὰς ἡδονὰς τοὺς νέους
3 παρακαλῶν. 3, quia spoliant nos veris & melioribus bonis, aut saltem ab eorum studio & acquisitione abstrahunt; cuiusmodi sunt virtutes, earumque actiones, tranquillitas animi, & id genus alia.
4 4, quia non tantum grauissima sarcina sunt homini in via virtutis currenti; sed etiam tegumen-
5 tum & quasi pallium multorum vitiorum. 5, quia iter ad salutē æternam homini intercludunt. Vnde Christus ait, facilius esse, camelum per foramē acus transire, quam diuitem intrare in regnū Dei.
6 6, quia nunquam tantum adferunt commoditatis, quin longè plus incommodorum secum tra-
7 hant. 7, quia contemptus diuitiarum commendatur, non tantum in Ethnicis, sed etiam Christianis. Vnde Seneca epist. 63. ad Lucilium ait: *Breuissima ad diuitias per contemptum diuitiarum via est*. Et Crates Thebanus laudatur, quod Athenas ad Philosophiam discendā profecturus, magnum

auri

auri pondus, quod ſecum geſtabat, abiecerit, exiſtimans; ſe non poſſe virtutes & diuitias ſimul poſſidere. 8, quia paupertas liberat hominem à curis 8.
& ſolicitudinibus, eumque ad ſtudium doctrinæ & virtutis impellit. Vnde etiam à Diogene vocatur αὐτοδίδακτον ἐπιχείρημα πρὸς φιλοσοφίαν, *ſponte doctũ ſubſidium ad Philoſophiam*, item, ab Antiphane ἡ τρόπων διδάσκαλος, *magiſtra morum*.

Cæterum, vt veritas quęſtionis rectius explicetur ac intelligatur, notanda ſunt ſequentia theoremata: *Quæſtio deciditur per theorem.*
1, Diuitias per ſe quidem eſſe naturaliter bonas bonorumque cauſam; ſed per accidens fieri malas malorumque cauſas, partim propter nimium earum appetitum, iniuſtamque acquiſitionem; partim propter nimiam & anxiam curam ac ſollicitudinem, quam homines impendunt in iis conſeruandis; partim propter nimiam fiduciam, quam in iis homines collocāt; partim deniq; propter abuſum varium & multiplicem. 1
2, Diuitiarũ appetitum alium eſſe moderatum, aliũ immoderatum. Priorem eſſe licitum, poſteriorē illicitũ. 2
3, Illum verè eſſe diuitem, non qui multũ poſſidet diuitiarũ; ſed qui contentus eſt diuitiis ſibi à Deo conceſſis, iiſque benè vtitur, nihilque ſibi deeſſe putat rerũ ad vitam neceſſariarũ. 3
4. contemptũ diuitiarum non laudari abſolutè, ſed cōparatè conſideratum, quatenus ſcil. homo præ veris, cæleſtibus & æternis bonis vilipendit diuitias terrenas & caducas. 4
5, οὐ τὸ πλουτεῖν καλὸν, ἀλλὰ τὸ ἐκ καλῶν πλουτεῖν, vt ait Lycurg. Itē χρήματα πορίζειν μὲν οὐκ ἀχρεῖον, ἐξ ἀδικίης δὲ πάντων κάκιον, vt ait Democ. Hinc Plato interrogatus quantas opes habere cōueniret, dixit quantæ poſſidēti neq; inſidias pariunt, neq; rerũ neceſſa- 5

6 riarum inopiam. 6, melius esse honestè & sine molestia pauperem esse, quam diuitem turpiter & cum molestia. 7, paupertatem pro indigentia rerum ad vitam necessariarum sumptam per se esse naturaliter malam & non bonam; tametsi per accidens quandoque sit bona, & causa bonorum.

3 *Quid sit αὐτάρκεια, & quæ vitia ei opponantur?*

Definitiones aliorum exponuntur. DEfinitur αὐτάρκεια à Philosophis modò virtus, quâ quis in opum suarum mēsura quasi sufficienti sibi copia acquiescit; modò virtus, quâ a-
1 nimus suâ sorte contentus est; modò virtus mora-
2 ralis, quoad nos, quæ moderatur desideriū opum
3 & possessionū seu facultatū externarū, vt nempè præsentia boni consulamus, nec plura, quàm pro occasione tēporis possidere possumus, anxiè desideremus. Illæ autem definitiones omnes conueniunt in vero sensu cum eâ, quæ à me in præceptis est assignata, cum dicitur virtus moralis diuitiarum appetitum & studium moderans.

Vitia αὐταρκείᾳ opposita explicantur. Porrò αὐταρκείᾳ in excessu opponitur auaritia, quæ Græcè dicitur modò φιλοχρηματία, modò φιλαργυρία, modò πλεονεξία, modò αἰσχροκέρδεια. Est enim vitium morale, per quod homo turpi lucro studet, & insatiabili accumulandi diuitias cupiditate trahitur. In defectu verò opponitur contemptus diuitiarum, qui Græcè vocatur ἀφιλοχρηματία. Est enim vitium morale, per quod homo planè negligit & aspernatur diuitias, neque de iis iustè acquirendis vllam curam suscipit.

4 *An omni homini αὐτάρκεια sit colenda; auaritia verò fugienda?*

Pro thesi affirm. Ratio
1 STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia

quia αὐτάρκεια est præclara & necessaria virtus moralis: auaritia verò tetrum & detestabile vitium morale. 2, quia αὐτάρκεια moderatur desiderium o- 2
pum, ne vel ad nimium vel ad parum deflectat, hoc est, ne homo vel plus vel minus, quam decet, diuitias appetat. Auaritia verò impellit hominem ad nimiam & insatiabilem diuitiarum appetitionem & persecutionem. 3, quia αὐτάρκεια facit, vt 3
homo contentus sit suâ sorte, bonisque præsentibus, eaque tueri & conseruare studeat: & sic non tantum supplet defectum earum rerum, quæ nobis desunt; sed etiam prohibet, ne homo contemnat & fastidiat præsentes possessiones, & captando maiores, præsentes illas amittat: quemadmodum cani Æsopico contigisse legimus, qui veram carnem è faucibus amisit, dum eius vmbram in aquis maiorem visam captat. Contrà autem auaritia facit, vt homo nunquam satis habere sibi videatur, sed quo plus possidet diuitiarum, eò semper plus appetat & quærat: & sic illarum studio sæpè vitam & possessiones suas præsentes in extrema pericula deducat, iuxta illud Democriti: τοῦ πλέονος ἐπιθυμία τὸ παρὸν ἀπόλλυσι, *Eius quod plus est cupiditas perdit id quod præsens est*. 4, quia αὐτάρκεια 4
hominem verè facit diuitē & beatum, iuxta illud Ciceronis in paradoxo vltimo: *Cui tanta possessio est, vt ad liberaliter viuendum facilè contentus sit; qui nihil quærit, nihil appetit, nihil optat melius, hic demum diues appellandus est*. Item, *Contentum suis rebus esse maximæ sunt certissimæque diuitiæ*. Cui consentit illud Socratis: ὁ ἐλαχίστοις ἀρκούμενος πλουσιώτερος· αὐτάρκεια γάρ ἐστι φύσεως πλοῦτος, *qui paucissimis cōtentus est, hic ditior est. Sufficientia enim est naturæ*

opulentia. Item illud Chrysosto. πλούσιός ἐστιν οὐχ ὁ πολλὰ κεκτημένος, ἀλλ' ὁ μὴ πολλῶν δεόμενος. *Diues est, non qui multa possidet, sed qui non multis indiget*: In quam sententiam etiam Lucretius canit:

Diuitiæ grandes homini sunt viuere parcè,
Æquo animo: neque enim est vnquam penuria parui.

Contrà autem auaritia hominem verè facit pauperē & miserum. Auaro enim tam deest quod habet, quam quod non habet: quatenus animo vtendi bonis præsentibus destituitur. Et in ipsa bonorum abundantia est egentissimus semperque metu eorum quæ habet amittendorum affli-
5. gitur. 5, quia αὐτάρκεια est fons multorū bonorum: auaritia autē est radix multorum malorum. Vnde Seneca ad Heluam matrem auaritiam rectè appellat vehementissimam humani generis pestem. cum ei nihil sit satis. Et Bernhardus graphicè hoc vitium describit super Cant. serm. 38. *Currus auaritiæ vehitur rotis quatuor vitiorum, quæ sunt pusillanimitas, inhumanitas, contemptus Dei, mortis obliuio. Porrò iumenta trahentia sunt rapacitas & tenacitas: his ambobus vnus auriga præsidet Ardor habendi. Hic auriga ad vrgendum trahentia flagellis vtitur acerrimis, libidine acquirendi & metu amittendi. Hæc sola auaritia, quia conducere plures non patitur, vno contenta est seruitore.*

5 *An laudabile & vtile sit, diuitias simpliciter contemnere?*

Pro thes. neg. STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia
Ratio absolutus contemptus diuitiarum est vitium
1 morale, quod in defectu opponitur Αὐταρκείᾳ. 2,
2 quia parit in cuiusque vocatione ignauiam & socordiam, per quam homo ne manum quidem de

pane

pane quotidiano vertit, vt in prouerbio dicitur. 3, quia parit extremam paupertatẽ & egestatem, 3
quę multorũ malorũ est irritamentum, & multorum bonorum impedimentum. 4, quia qui diuitias simpliciter contemnit, ille erga Deum & Naturam ingratus est: quippe à quibus diuitiæ suam habent originem. 4.
Neque obstat, quod diuitiarum contemptus interdum à viris sanctis & sapientibus approbatur & commendatur. Illi enim non loquuntur de absoluto, sed comparato diuitiarum contemptu, quando nimirum homo præ bonis animi, quæ longè sunt nobiliora & pręstantiora contemnit fortunæ bona, & illis potius quam his acquirendis operam nauat. Prolepsis.

CAPVT IV.
De Temperantia.
PRÆCEPTA.

1 *Adhuc de speciebus probitatis ad nos relatæ, quæ sunt primæ classis. Sequuntur secundæ classis species, nempe Temperantia & Fortitudo.*

2 *Temperantia est virtus moralis, appetitum & vsum victus & Veneris moderans.*

3 *Estq; vel sobrietas vel castitas.*

4 *Sobrietas est temperantia circa victum.*

5 *Castitas est temperantia circa Venerem.*

6 *Temperantiæ opponitur partim intemperantia, partim stupiditas.*

7 *Intemperantia est vitium morale in appetitu & vsu victus & Veneris modum excedens.*

8 Estq́; vel luxuria, vel salacitas.

9 Luxuria est intemperantia circa victum.

10 Estq́; vel voracitas vel bibacitas.

11 Voracitas est luxuria in edendo modum excedens.

12 Bibacitas est luxuria in bibendo modum excedens.

13 Salacitas est intemperantia circa Venerem.

14 Stupiditas est vitium morale, per quod homo ab omni sensu voluptatis alimentariæ & Venere abhorret.

15 Estque alia victus, alia Veneris nimia abstinentia.

16 Nimia abstinentia victus est stupiditas in edendo & bibendo, à modo, quem naturæ necessitas requirit, deficiens.

17 Nimia abstinentia Veneris est stupiditas in vsurpanda Venere à modo licito deficiens.

QVÆSTIONES.

1 *Quid sit temperantia?*

Homonymia vocab. Temperantia excutitur.

Definitiones Temperantia ab aliis tradita recensentur.

VOcabulum temperantiæ quandoque latè, quandoque strictè vsurpatur. Latè sumitur pro virtute, per quam in omnibus rebus modum seruamus. Quo sensu Ciceroni lib. 5. de finibus, *Temperantia* dicitur *moderatrix omnium commotionum*. Atque ita reipsa non differt à virtute morali generatim acceptâ. Strictè sumitur pro certa specie virtutis moralis. Et sic ab aliis definitur,

tur modò virtus, quæ cupiditates corporis crassi- 1
ores moderatur; modò virtus moderans luxum 2
& libidinem; modò virtus modum tenens in vi- 3
ctu cultuque corporis & libidine; modò virtus 4
voluptates moderans, quæ sensu corporis, præ-
sertim gustu & tactu percipiuntur, modò virtus 5
modum seruans in rebus ad corpus pertinenti-
bus, vt sunt cibus, potus, Venus, supellex, vestitus;
modò virtus, quæ animi cõcupiscentiam ad inte- 6
gritatem honesti desiderii seu honestæ volupta-
tis reuocat; modò virtus moderans voluptates 7
gulæ & Veneris; modò probitas, quæ certas volu- 8
ptates & cupiditates moderatur; modò mediocri- 9
tas circa voluptates & dolores ad sensum gustus
& tactus pertinentes; modò virtus, quæ medio- 10
critatem seruat in expetendis & fruendis volu-
ptatibus & perferendâ eâ molestiâ, quam ex pri-
uatione & imminutione voluptatum percipi-
mus; modò ἀρετὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ καθ᾽ ἣν ἀνόρεκτοι γίνονται *Aristot. in li-*
περὶ τὰς ἀπολαύσεις τῶν φαύλων ἡδονῶν, hoc est, *virtus facul- bello de vir-*
tatis concupiscibilis, secundum quam homines in- tutibus.
appetentes fiunt circa fruitiones prauarum volupta- 11
tum; modò virtus moralis particularis, per quam
moderamur ἐπιθυμίαν siue *cupiditatem nutricem &* 12
generatricem; modò virtus moralis appetitum ci- 13.
bi, potus & Veneris moderans. E quibus defi-
nitionibus vltima est omnium perfectissima, &
planè consentit cum ea, quæ in præceptis est tra-
dita. Reliquæ verò aut latiores sunt suo definito,
aut saltem obscuræ & perplexæ.

2 *Quod sit obiectum proprium & adæquatum temperantiæ?*

VNaquæque virtus moralis habet certum,

proprium & adæquatum obiectum, in quo moderando versatur, vt superiore libro traditum fuit. Ergo cum temperantia sit virtus moral. necesse est, vt hæc quoque eiusmodi obiectum habeat. Illud verò secundum Aristotelem sunt modò voluptates & dolores corporis, quatenus gustu & tactu percipiuntur; modò cupiditates alimenti & rei Veneriæ. In libro enim 3. *Ethic. Nicoma. c.* 13. voluptates, quas vocat ἡδονὰς primum diuidit in ψυχικὰς καὶ σωματικάς. Ac temperantiam quidem dicit versari circa voluptates non animæ, sed corporis. Deinde cum voluptates corporis aliæ visu, aliæ auditu, aliæ olfactu, aliæ gustu & tactu percipiantur; asserit temperantiam per se non versari circa quaslibet voluptates corporis; sed tantum circa eas, quæ ex gustu & tactu percipiuntur, nobisque cum bestiis sunt communes; neque tamen eas omnes, sed illas tantum quæ cōsistunt ἐν τοῖς σιτίοις, καὶ ἐν ποτοῖς, καὶ ἐν τοῖς ἀφροδισίοις, h.e. *in esculentis, potulentis, & rebus Veneriis*, & partim in gula, partim in mēbris genitalibus sentiuntur. Tertiò cupiditates harum voluptatum, quas vocat ἐπιθυμίας, distinguit in communes & proprias. Per communes intelligit, quibus omnes homines naturæ instinctu afficiuntur: ideoque rectè naturales dici possunt: cuiusmodi sunt appetitiones cibi, potus & Veneris. Per proprias intelligit, quæ ex ἰδιοκρασίᾳ, seu praua consuetudine oriuntur. Ideoque dicuntur pternaturales & ascititiæ, vt sunt cupiditates certi cibi vel potus, certæque Veneris. Ac temperantiam quidem maximè circa communes cupiditates versari asserit. Denique dolores etiam ad intemperantiæ obiectum refert, quatenus ex volupta-

luptatum alimentariarum & Veneriarum priuatione oriuntur. Eandem ſententiam de obiecto interno Temperantiæ repetit Ariſtoteles *libr. 1. magnorum moralium cap. 27. & lib. 3. Eudemiorum cap. 2.*

Secundum alios verò, & quidem recentiores, obiectum internum Temperantiæ ſtatuuntur modò cupiditates corporis craſſiores; modò luxus & libido: modò victus cultuſque corporis & libido: modò voluptates, quæ ſenſu corporis, maximè guſtu & tactu, percipiuntur: modò voluptates gulæ & ventris: modò res ad corpus pertinentes, vt ſunt cibus, potus, Venus, ſupellex, veſtitus; modò concupiſcentia animi; modò voluptates & dolores corporis ad guſtum & tactum pertinentes: modò cupiditates cibi, potus, Veneris, honorum & opum: modò facultatem concupiſcendi, eamque tum generatricē, tum nutricē; modò cupiditatem nutrimenti & Veneris.

Cæterum, ex variis illis & diuerſis ſententiis, quarum multæ in ſano ſenſu coincidunt, illa ſola videtur vera eſſe & approbanda, quæ pro obiecto proprio & adæquato ſtatuit appetitū & vſum naturalem victus & Veneris. Illud enim non tantū Temperantiæ ſpecificam differentiam attribuit, eamque ab omnibus aliis virtutis moralis ſpeciebus eſſentialiter diſtinguit: ſed etiam ſub ſe complectitur partim voluptates, quę ex victus & Veneris vſu exiſtunt: partim dolores, quæ ex eiuſdem imminutione & priuatione oriuntur, partim guſtum & tactum, quibus eiuſmodi voluptates & dolores percipiuntur. Errant igitur illi, qui ad hoc obiectum vel cultum corporis, vel

ſupellectilem, vel veſtitum, vel honores, vel opes addunt. Hæc enim omnia à Temperantia, prout vox illa in ſtricta ſignificatione apud Auctores probatos vſurpatur, ſunt aliena, & aliis virtutibus à Temperantia diſtinctis ſubiiciuntur.

3 *Quomodo Temperantia legitime ſit diuidenda?*

Diuerſa aliorum diſtributiones recenſentur.

ETſi apud Ariſtotelem nulla reperitur diuiſio Temperantiæ in ſpecies: tamen recentiores Philoſophi eandem tradunt. Alii enim temperantiam diuidunt in continentiam & parſimoniam.

I am. Ac continentiam quidem definiunt eſſe temperantiam, quæ voluptates & cupiditates corporis moderatur. Et hanc rurſus in ſobrietatem & caſtitatem diſtinguunt, quarum illam dicunt eſſe continentiam à ſuperfluo cibo & potu; hanc continentiam ab amore illegitimo, & immodico conceſſæ Veneris vſu: Parſimoniam verò definiunt temperantiam ſumptuum.

2 Alii temperantiam diuidunt in abſtinentiam & continentiam: Ac abſtinẽtiam quidẽ dicunt eſſe moderatricem victus; eamque in ſobrietatem & parſimoniam diſpeſcunt, quarum illam definiunt abſtinentiã à ſuperfluo cibo & potu; hanc temperantiam ſumptuum ſeu virtutem moderatricem expenſarum. Continẽtiam verò dicunt eſſe caſtitatem, eamq; definiunt virtutem continentem ſe ab amore vetito & conceſſi amoris vſu immoderato. Et rurſus eandem diſtinguunt in cælibem & coniugalem. Cælibem vocant, quæ vetat omnes vagas libidines extra coniugium, cuiuſmodi eſt caſtitas virginum & viduarum. Coniugalem vocant virtutem in coniugio ſeruantem ordinẽ à Deo inſtitutum.

Alii

Alii temperantiæ duo genera constituunt. Primi generis temperantiam dicunt esse moderatricem facultatis in homine tum generatricis, tum nutricis. Generatricis facultatis temperantiam generali voce dici posse aiunt continentiam, speciali verò castitatem: & hanc in virginibus vocari virginitatem; in cælibibus & viduis cælibatum & vidualem castitatem; in coniugatis coniugalem. Nutricis verò facultatis temperantiam diuidunt in abstinentiam & sobrietatem; quarum illam in cibo capiendo; hanc in potu sumendo asserunt modum tenere naturæ conuenientem. Secundi generis temperantiam dicunt esse moderatricem bonorum externorum; qualia sunt honores & opes. Et hanc diuidunt in modestiam & parsimoniam seu frugalitatem. Modestiam definiunt esse temperantiam animum in honorũ cupiditate seu studio & vsu moderantem. Et sub ea comprehendunt: 1, modestiã specialius dictã, quæ medocriũ honorum appetitionem & fruitionem ad æquabilitatem & decorum vitæ generis reuocat. 2, αὐτάρκειαν, quatenus illa ita animum regit, vt honoribus ac statu suo sit contentus; eaque suscipit & agit, quæ cum laude gerere & tueri potest. 3, magnificentiam, quæ in excellentibus honoribus tum expetendis, tum vsurpandis decorè animum componit. Parsimoniam denique seu frugalitatem definiunt temperantiam rerum ac bonorum exteriorum, quæ animum in opum ac pecuniarum cupiditate ac fruitione seu vsurpatione moderatur. Et hanc, quatenus opum cupiditatem & studiũ respicit, sub se complecti aiunt αὐτάρκειαν illam, quæ animum suis opibus & possessionibus

4 contentum gignit & tuetur. Alii temperantiam diuidunt in frugalitatem & continentiam. Frugalitatem definiunt temperantiam, quæ appetitum nutritiuum iuxta præſcriptum rectæ rationis in ſuis obiectis moderatur. Eamq; diuidũt in abſtinentiã & ſobrietatem, quarũ illam aiunt modũ præſcribere in cibo; hanc in potu. Continentiam verò definiunt mediocritatẽ in cupiditatibus generantis facultatis moderãdis occupatam. Eamque diuidunt in communem & propriam; quarum illam aiunt omnibus ex æquo cõpetere, tam cælibibus, quàm coniugibus, vt pudicitiã: aliam, quæ alterutris tantum competat, vt virginitatem

5. & caſtitatem. Alii temperantiam diuidunt in frugalitatem & caſtitatem. Frugalitatem definiunt temperantiam cibi & potus. Eamq; ſubdiuidunt in abſtinentiam & ſobrietatem, quarum illam dicunt eſſe virtutem, quę in cibo capiendo modum tenet naturæ & rectæ rationi cõuenientem: hanc, temperantiam, quæ in potu ſumendo modum rectum tenet. Caſtitatem definiunt temperantiam modum ſeruantem in rebus Veneriis, eum nempe, quem Deus legeſque præſcribunt extra & intra coniugium.

Superiores diuiſiones examinantur.

Cæterum, hæ diuiſiones omnes ferè prout ab aliis traduntur, ad trutinam veritatis accuratè penſitatæ non leuibus videntur laborare vitiis. Nam: 1, inter ſe pugnant, ſeq; mutuò euertunt, dum alia temperantiam diſpeſcit in continentiam & parſimoniam; & illam in ſobrietatem & caſtitatem: alia temperantiam in abſtinentiam & continentiam ſeu caſtitatem; & illam in ſobrietatem & parſimoniam: alia temperantiam primi generis in cõtinentiam ſeu caſtitatem

tem & temperantiam nutricis facultatis: & hanc rurſus in abſtinentiam & ſobrietatem: temperantiam verò ſecundi generis in modeſtiam & parſimoniam: alia temperantiam in frugalitatem & continentiam: & illam in abſtinentiam & ſobrietatem: hanc in communẽ & propriam: alia temperantiam in frugalitatem & caſtitatem: & illam in abſtinentiam & ſobrietatem. 2, non omnia membra diuiſionis cum natura diuiſi conſentiunt. v. g. modeſtia & parſimonia cum temperantia, *&c.*

Proinde melior videtur eſſe diuiſio temperantiæ ſupra in preceptis tradita, quâ illa immediatê diuiditur in ſobrietatem & caſtitatem. Hæc enim habet partes cum toto conſentientes & inter ſe diſſentientes: neque vel latior, vel anguſtior eſt ſuo diuiſo: cum temperantia alia circa victum occupetur, vt ſobrietas: alia circa Venerem, vt caſtitas. Neque obſtat, quod ſobrietas propriè ſignificat temperantiam circa potum. Illud enim vocabulum interdum per ſynecdochen ſpeciei ita latè ſumitur, vt etiam intemperantiam circa cibum ſuo ambitu complectatur. ***Propria diuiſio probatur.***

4 *Quid ſit intemperantia & quomodo diuidenda?*

INtemperantia Græcè dicitur ἀκολασία, quod vocabulum ſi notationẽ nominis ſpectes, propriè ſignificat *impunitatem* ſeu *caſtigationis priuationem*. Deriuatur enim à priuatiuâ particulâ α & nomine κόλασις, quod notat *punitionẽ* & *caſtigationẽ*, à verbo κολάζω, *punio* ſeu *caſtigo*. Deinde per metonymiã effecti ſumitur modò pro petulantia, proteruitate & laſciuia puerorũ, orta è caſtigationis, quæ illi adhibẽda fuerat, neglectu: modò pro ***Notatio nominis Græci explicatur ſimulque homonymia.***

intēperantia, in quam facilè incidunt adoleſcentes malè educati, caſtigationiſque expertes. Hinc etiam intemperans Græcè dicitur ἀκόλαστος, quaſi dicas *non caſtigatus*, quia caſtigationis abſentia in

Definitiones aliorum recenſentur.

adoleſcentibus eſt cauſa intemperantiæ. Definitur autem intemperantia modò vitium morale,

1 per quod homo nimium appetens eſt alimenti &

2 rei Venereæ; modò vitium, quo voluptates ex guſtu & tactu profluentes citra omnem rectam rationem & honeſtatem appetuntur, omniſque moleſtia, quæ ex harum voluptatum detractione

3. oriri poſſit, effrenatè declinatur; modò vitium morale in appetitu & vſu victus & Veneris modum excedens.

Diuiſio intēperantiæ traditur.

Eaque diuiditur in alimentariam & Veneream, ſeu in luxuriam & ſalacitatem. Intemperantia alimentaria ſeu luxuria eſt, quæ in alimentis appetendis & aſſumēdis ad nimium deflectit. Eaque diſpeſcitur in voracitatem & bibacitatem, quarum illa ab Ariſtotele dicitur γαστριμαργία, ab adiectiuo γαστρίμαργος, quod ſignificat *eum, qui ventri ad inſaniam vſque indulget*; Latinè verò alio nomine vocatur edacitas, guloſitas: hæc verò οἰνοφλυγία ab adiectiuo οἰνόφλυξ: quod ſignificat, *eum qui vino bullit*, ſeu *vinum eructat*, & per conſequens *vinolentus* ac *ebrioſus eſt*. Intemperantia Venerea ſeu ſalacitas eſt, quæ in appetenda & vſurpanda Venere ad niminm deflectit. Eaque ab Ariſtot. in citato loco dicitur λαγνεία, ab adiectiuo λάγνης ſiue λάγνος, quod ſignificat *libidinoſum, ſalacem, laſciuum, & quaſi effuſum & præcipitem in Venerem.*

Temperans quis ſit.

5 *Quis verè dicatur temperans vel intemperans?*

TEmperans dicitur, qui moderatè appetit &

vſur-

vſurpat partim cibum & potum, partim Venerem. Intemperans verò, qui immoderatè. Moderatè autem dicitur appetere & vſurpare cibum & potum: 1, qui edit & bibit, quantum naturæ ſatis eſt, hoc eſt, quantum ſufficit partim ad ſedandam famem & ſitim naturalem, partim hilaritati naturæ conuenientem. 2, qui edit & bibit vbi, quando & quomodo decet. 3, qui neque nimium delectatur alimentis, præſertim variis & delicatis, ſi adſint; neque nimium dolet, ſi abſint. Similiter moderatè dicitur appetere, & vſurpare Venerem 1, qui abhorret & abſtinet cum ab omni concubitu illicito: tum ab aliis Veneris turpis irritamentis. 2, qui Venere licitâ vtitur ſobolis procreandæ causâ, & quidem quando, vbi & quomodo decet. Ex quibus facile intelligitur, quid ſit immoderatè appetere & vſurpare cum cibum & potum, tum Venerem.

6 *An vni homini liceat plus edere & bibere quàm alteri?*

STatuitur theſis affirmatiua. Vſus enim cibi & potus moderandus eſt, partim ex indigentia & neceſſitate naturæ, partim ex virtutis digeſtiuę quantitate: tantaque alimentorum portione vnicuiq; vti licet, quantam natura ad ſui conſeruationem requirit, ſeu quanta ſufficit ad famis ſitiſque naturalis expletionem, quantaque benè digeri poteſt. Iam autem vnus homo maiore fame & ſiti naturali laborat, quàm alius; maioréq; alimentorum quantitate indiget, maioremque virtutem concoquendi alimenta habet quam alius. Proinde vni homini licitum eſt plus edere & *Sententia affirm. defenditur.*

bibere quam alteri. Hinc Milo Crotoniates vitulum comedens, & aliquot congios vini exhauriens, famem & sitim naturalem sedauit: quam cibi & potus portionem aliis sumere non fuisset integrum. Hinc illi, qui duris laboribus occupantur, plus alimenti naturaliter appetunt, quam qui in otio viuunt. Examinanda igitur est vnicuique natura sua, stomachique mensura pernoscenda, vt naturæ necessarium alimentum sine noxa & culpa suppeditare possit. Nam vt Seneca ait, *Turpe est sui stomachi non nosse mensuram*. Et vt idem monet, hæc sana & salubris forma vitæ tenenda est, vt corpori tantum indulgeamus, quantũ bonæ valetudini satis est. Vnde etiam Aristoteles *lib. 3. Eth. Nicom cap.* 13. rectè inquit, τὸ ἐσθίειν τὰ τυχόντα, καὶ πίνειν ἕως ἂν ὑπερπλησθῇς ὑπερβάλλειν, ἐστὶ τὸ κατὰ φύσιν τῷ πλήθει. Ἀναπλήρωσις γὰρ ἐνδείας ἡ φυσικὴ ἐπιθυμία. *Edere & bibere quæuis, donec supra modum implearis, est modum naturæ conuenientem copia superare. Naturalis enim cupiditas est indigentiæ expletio.*

7 *An idem sit luxuria ac intemperantia: pudicitia & castitas?*

Thesis neg. defenditur.

ETsi vocabulum *luxuriæ* sæpissimè vsurpatur pro intemperantia: tamen non idem planè est luxuria & intemperantia. Hæc enim propriè tantum modũ excedit in cibo, potu & rebus Veneriis. Illa verò sumitur modò pro specie intemperantię, quę circa victum occupatur: modò verò pro vitio prodigalitatis, quod in vestium apparatu & ornatu, aliisque sumptibus faciendis modum excedit. Similiter, licèt cum vera castitate semper sit coniuncta pudicitia, & ab ea separari non possit: tamen reuera castitas & pudicitia non sunt vnum

num & idem. Eſt enim caſtitas ſpecies temperantiæ, quæ Veneris appetitũ & vſum duntaxat moderatur. Pudicitia verò eſt virtus moralis, quę ſenſus à dictorum obſcuritate factorumque turpitudine auertit: ſeu, quæ non ſolam linguam noſtram & manum moderatur: ſed etiam oculos & aures ab aliorum turpibus dictis & factis modeſtè auertit. Ideoque pudicitię obiectum latius patet, quàm caſtitatis.

8 *An virginitas ſit ſpecies caſtitatis?*

STatuitur theſis negatiua. Virginitas enim nihil aliud eſt, quam abſtinentia fæminę nunquam coniugatæ à contactu virili. Ideoque bonum naturale eſt, quod etiam in iis fæminis eſſe poteſt, quæ caſtæ non ſunt. Caſtitas autẽ eſt temperantia, Veneris appetitum & vſum moderans. Cum igitur nullum bonum naturale poſſit eſſe ſpecies boni moralis; ſequitur neque virginitatem poſſe eſſe ſpeciem caſtitatis. *Sententia affir. defenditur.*

9 *An ſit diſcrimen inter ebrietatẽ & ebrioſitatem?*

STatuitur theſis affirmatiua. Rationes ſunt: 1, quia ebrietas propriè eſt vitium naturale corporis, ortum ex nimia potus validi aſſumptione: ſeu, eſt morbus corporis, vſum rationis & membrorum corporis impediens & deprauans. Ebrioſitas verò eſt vitiũ morale crebris potandi actibus acquiſitum, per quod homo procliuis redditur ad frequẽter & immoderatè bibẽdũ. *Pro theſi affirm. Ratio* 1
2, quia ebrietas ſępè homini accidit citra proęreſin, ideoq; alia dicitur inuoluntaria, alia voluntaria, ebrioſitas autẽ nunquam. 2
3, quia ebrietas etiam quandoq; cadit in virum bonum: ebrioſitas autem non itidem. 3
4, quia ebrietas interdũ veniam meretur: ebrio- 4.

ſitas autem nunquam: cum ſit morbus animi, prauâ animi proæreſi contractus.

10 *An detur vitium morale, quod Temperantiæ in defectu opponatur, & quomodo appelletur ac diuidatur?*

ETſi plerumq; homines, præſertim hoc exulceratiſſimo ſeculo, in appetendis & fruendis voluptatibus, quæ ex cibo & potu rebuſque Veneriis percipiuntur, modum excedunt: Ideoque rariſſimè inueniatur aliquis, in quo vitium ad defectum declinans appareat: tamẽ cum omnis virtus moralis medium teneat inter duo extrema, nempe exceſſum & defectum; neceſſe eſt, vt temperantia quoque ſtatuatur habere vitium non tantum in exceſſu; ſed etiam in defectu ſibi oppoſitum. Illud verò ab Ariſtotele dicitur ἀναισθησία, quaſi dicas, ſtupiditas ſeu ſenſus carẽtia circa voluptates alimẽtatias & Venereas occupata. A Cicerone verò dicitur immanitas in aſpernãdis voluptatibus, nempe iis, quæ ex alimentis & rebus Veneriis guſtu tactuque percipiuntur. Hinc etiam *lib.1.mag.moral.cap 22. & lib.3.Eudem.cap.3.* temperantia definitur μεσότης ἀκολασίας καὶ ἀναισθησίας, *mediocritas inter intemperantiam & ſtupiditatem.*

Vitium in defectu peccans explicatur.

Stupiditas diuiditur.

Quoniam verò ſtupiditas alia circa victum, alia circa Venerem exiſtit: hinc duæ eius ſpecies rectè conſtituuntur; quarum vna appellatur nimia abſtinentia victus: altera nimia abſtinentia Veneris, quemadmodum patet ex præceptis ſupra traditis.

11 *An temperantia omni homini ſit colenda: intemperantia verò fugienda?*

Statui-

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, *Pro Sententia affirm.*
quia temperantia est præclara virtus moralis:
intemperantia autem est turpe vitium morale. 2, *Rationes*
quia temperantia moderatur appetitum & vsum 1
victus & Veneris, ne vel ad nimium, vel parum 2
declinet: Intemperantia verò in appetendo & v-
tendo victu & Venere modum naturæ & rectæ
rationi conuenientem excedit. 3, quia temperan- 3
tia facit, vt homo voluptates alimentarias & Ve-
nerias, si absint, moderatè expetat, & præsentibus
moderatè fruatur, & quidem ita, ne propter eas
committat, quod possit vel famam, vel valetudi-
nem, vel etiam rem familiarem lædere: intempe-
rantia verò contrarium efficit. 4, quia temperan- 4
tia sanitatem mentis & corporis conseruat. Vnde
etiam Græcè dicitur σωφροσύνη, quasi *sanitas mentis*,
seu, vt Aristoteles vult, σώζουσα τὴν φρόνησιν, *conser-
uans prudentiam*. Intemperantia verò sanitatem
mentis & corporis corrumpit. 5, quia temperan- 5
tia hominem reddit alacrem & expeditum ad
muneris sui functiones rectè obeundas, adeoque
ad omnes alias virtutes morales tum acquirendas
tum exercendas. Intemperantia verò eundem in-
eptum reddit, ad omnia vocationis suæ officia be-
nè exequenda, adeoque in bestiam quasi trans-
format. 6, quia homo temperās sibi aliisque est v- 6
tilis: Intemperans verò neque sibi, neque aliis est
vtilis; imò, in seipsum sæuit, sibique ipsi crudeles
quasi manus infert: ideoque deterior est bestia. 7, 7
quia intemperantia hominē excitat ad rixas, pu-
gnas, conuitia, homicidia, arcanorum diuulgati-
onem, omnisque generis alia peccata. Vnde et-
iam dicitur seminarium vitiosum. 8, quia nihil 8

ſeruilius & abiectius eſt, quàm gulæ ventriſque
9 voluptatibus obnoxium viuere. 9. quia mens hominis vino corrupta ſimilis eſt currubus, qui aurigam amiſerunt, vt ait Iſocrates ad Demonicum.
10. 10, quia intemperantia aduerſatur temperantiæ, quæ à Cicerone dicitur fundamentum virtutis. His rationibus ſubiici poteſt deſcriptio graphica & luculenta ebrietatis & ſobrietatis, quam Augu-

Teſtimoniũ Auguſtini.

ſtinus ex effectis & adiunctis concinnauit in libello ad ſacras virgines hoc modo : *Ebrietas eſt flagitiorum omnium mater, culparumque materia, radix criminum, origo vitiorum, turbatio capitis, ſubuerſio ſenſus, tempeſtas linguæ, procella corporis, naufragium caſtitatis, amiſſio temporis, inſania voluntaria, ignominioſus languor, turpitudo morum, dedecus vitæ, honeſtatis infamia, animæ corruptela.* Contrà, *Sobrietas eſt mens & ſenſus membrorum omnium, corporiſque tutela, caſtitatis pudicitiæque munimentum, pudori proxima, amicitiæ paciſque ſerua, honeſtatique ſemper coniuncta, criminumque & vitiorum omnium profuga.* Item, *recti iudicii tenax, memoriæ recordationiſque inſeparabilis ſapientia, ſecretorum cuſtos, arcani velamen, lectionum & doctrinæ capax, ſtudiorum & artium bonarum diſciplina, pariter & magiſtra ingeniorum, & capiendorum pediſſequa, bonæ famæ ſemper auida, ſalubria atque vtilia creans, virtutis ſingulare auxilium, cuncta cum ratione diſponens, in congregatione honeſtorum ſemper ingerens.* In quam ſententiam idem Auguſtinus alibi in ſermone ait : *Ebrietas eſt blandus dæmon, dulce venenum, ſuaue peccatum, quam qui habet, ſeipſum non habet; quam qui facit, peccatum non facit;*

facit; sed ipse totus est peccatum. Item, Bernhardus de sex alis Seraphin; *Ebrietas est parens litium & furoris, mater petulantiæ, deformitatis magistra. Hanc qui habet, peccatum non facit, sed ipse peccatum est. Ebrietas est dæmon blandus, dulce venenum, rabies voluntaria, illecebra voluptatis & pudoris iniuria, quam nullus nouerit Christianus.* Item Origenes homilia 37. *Sobrietas omnium virtutum mater est. Sic è contrario ebrietas omnium vitiorum origo.* *Testimoniũ Bernhardi.*

12 *An temperantia differat à continentia?*

ARistoteles *lib. 7. Ethic. Nicom.* continentiam modò generaliter definit virtutē, per quam prauæ cupiditates & inordinati affectus rectę rationi subiiciuntur sed inuiti: modò specialiter virtutem per quam luctamur cum ira, cum cupiditate cibi, pot⁹, Veneris: item, cum cupiditate sermonis & locomotiuæ; & quidem sic luctamur, vt recta ratio superior euadat. Opponit autem continentiæ in defectu vitium nomine carens, cùm quis adeò à voluptatibus abhorret, vt neque honestæ voluptatis gratia aliquid laudabile & præclarum suscipere velit: In excessu verò incontinentiam, per quam homo cum in aliis affectibus & cupiditatibus, tum præcipuè in alimentaria & Veneria cupiditate inuitus contra dictamen rectę rationis modum excedit.

Hinc igitur patet ex mente Aristotelis temperantiam longè differre à continentia: Nam: 1, temperantia ipsi est virtus perfecta: continentia verò virtus imperfecta. 2, obiectum continentiæ latius patet, quam temperantia: Id-

eoque multas virtutes morales imperfectas sub se continet. 3, intemperantia nulla est lucta appetitus & rectæ rationis: in continentia verò est.

CAPVT V.

De Fortitudine.

PRÆCEPTA.

Fortitudo definitur.

1 *Fuit Temperantia. Sequitur Fortitudo, quæ est virtus moralis timoris & fiduciæ moderatrix.*

2 *Estq; vel magnanimitas, vel patientia.*

Species fortitud. explicantur.

3 *Magnanimitas est fortitudo, per quam homo res magnas & arduas, laborisque & periculi plenas intrepidè & constanter suscipit & aggreditur.*

4 *Patientia est fortitudo, per quam homo molesta & aduersa quæq; æquo & infracto animo sustinet.*

5 *Vtraque vel est togata, vel bellica: quarũ illa tempore pacis, hæc tempore belli exercetur.*

Vitia fortitudini opposita explicantur.

6 *Fortitudini opponitur partim mollities, seu timiditas, partim audacia.*

7 *Mollities est vitium morale, per quod homo in formidando modum excedit & in confidendo deficit.*

8 *Estque vel pusillanimitas vel impatientia.*

9 *Pusillanimitas est mollities, per quam homo*

mo

mo aut planè aut saltem trepidè & inconstanter res magnas & ardu[as] laborisque & periculi plenas suscipit & aggreditur.

10 *Impatientia est mollities, per quam homo molesta & aduersa quaque iniquo animo sustinet.*

11 *Audacia est vitium morale, per quam homo in confidendo modum excedit, & in formidando deficit.*

QVÆSTIONES.

1 *Quid sit Fortitudo?*

FOrtitudo, Græcè dicitur ἀνδρεία, quasi dicas, *virilitas*, à nomine ἀνὴρ *vir*, vel quia virum maximè decet; vel quia virilem animum requirit, hominique affert. Definitur autem ab Aristotele *lib. 3. Ethic. Nicomach. cap. 9.* μεσότης περὶ φόβους καὶ θάρρη, *mediocritas circa metus & fiducias*: & *cap. 11.* μεσότης περὶ θαρραλέα καὶ φοβερά, *mediocritas circa ea quæ fiduciam & metum afferunt*. Item, *lib. 3. Eudem. c. 1.* μέση διάθεσις θρασύτητος καὶ δειλίας, *media dispositio inter audaciam & timiditatem*. Et in *libello de virtutibus*, ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς, καθ᾽ ἣν δυσέκπληκτοί εἰσιν ἀπὸ φόβων τῶν περὶ θάνατον, *virtus appetitus irascibilis, per quam homines ægrè terroribus mortem minantibus mouentur.*

Notatio nominis Græci explicatur.

Definitiones Aristot. traduntur. 1 2 3.

Ab aliis verò definitur modò moderatio formidinis & confidentiæ erga ea terribilia, quæ ad salutem corporis pertinent, appetitui irascendi competens, vt inde honestæ prodeant actiones: modò probitas, per quam excelsum & inuictum in rebus omnibus animum tenemus: modò vir-

Definitiones aliorum recensentur & examinantur. 1 2 3

tus voluntatis, quæ in nobis facultatem & affe-
4 ctum irascibilem moderatur : modò affectio a-
nimi in patiendo & perferendo summæ legi pa-
5 rens sine timore; modò firmitas animi in sustinẽ-
dis & repellendis iis, quę maximè difficile est fir-
6 mitatem habere propter bonum virtutis : modò
virtus, quæ seruat eam mediocritatem inter pa-
uorem & audaciam, quam recta ratio præscribit :
modò virtus diffidentiam in malis, & confidenti-
7 am in secundis rebus moderans: modò virtus pu-
8 gnans pro æquitate: modò virtus animum corro-
9 borans : modò virtus moralis, per quam pericula
10. & aduersa, cum necessitas postulat, robusto pe-
ctore adimus, atque adeò grauissima etiam peri-
cula mortis ipsius, prout decet, sustinemus ac to-
leramus. Ex quibus definitionibus omnium opti-
ma videtur vltima, eaque consentit cum illa, quæ
in præceptis à me est tradita. Reliquæ verò aut
falsum seu remotum genus assignant; aut falsum
subiectum siue recipiens siue occupans; aut sal-
tem definito suo sunt vel angustiores, vel latio-
res.

2 *Quod sit obiectum proprium & adæquatum Fortitudinis?*

Sententia Arist. exponitur.

ARistoteles *libr. 3. Ethicor. Nicomach. cap. 9. & lib. 1. magnorum moralium cap. 21. & lib. 3. Eudem. cap.* 1. expresſè obiectum fortitudinis statuit modò φόβον καὶ θάῤῥος, hoc est, *metum & fiduciam*: modò τὰ φοβερὰ καὶ τὰ θαῤῥαλέα : hoc est, *terribilia*, seu *formidabilia*, & *fiduciabilia*. Vocat autẽ τὰ φοβερὰ τὰ ποιητικὰ φόβου, hoc est, *ea quæ efficiunt* seu *excitant in homine metũ* : cuiusmodi sunt in genere omnia mala siue vera sint, siue apparentia; in specie verò infa-

infamia, exilium, paupertas, morbus, ἀφιλία, mors & id genus alia. τὰ θαῤῥαλέα autem vocat τὰ ποιητικὰ θάῤῥους, hoc est, *quæ efficiunt & excitant in homine fiduciam.*

Cæterum, non omnia formidabilia & terribilia Aristoteles statuit esse obiectum fortitudinis. Quædam enim dicit esse ὑπὲρ ἄνθρωπον, *supra hominē*, hoc est, talia quæ maiora sunt, quam vt ab homine fidenter contemni possint; seu, quæ omni homini magnum terrorem incutiunt: cuiusmodi sunt fulmina, tonitrua, terræmotus, exundationes, omniaque prodigia & portenta extraordinaria, quę iram Dei denunciant: Quædam verò κατ' ἄνθρωπον, *secundum hominem*, hoc est, talia, quæ ab homine possunt metui & non metui; cuiusmodi sunt paupertas, captiuitas, orbitas, exilium, morbus, mors, & id genus alia. In priore genere terribilium negat Philosophus versari fortitudinem; In posteriore affirmat. Neque tamen omnia terribilia posterioris generis fortitudini subiici asserit; cum multa eorum sint, quæ honestum est pertimescere, & turpe non pertimescere, vt est omne scelus scelerisque pœna, nec non infamia & ignominia nostra & nostrorum: Sed tantum ea, quæ maxima sunt & grauissima, doloremque corruptiuum videntur inferre; cuiusmodi sunt in primis pericula & mors bellica, quæ solius honestatis gratiâ & pro salute patriæ suscipiuntur & sustinentur. Etsi verò Aristoteles terribilia, circa quæ fortitudo versatur, ita limitat, vt iam dictum est: tamen obiectum proprium & adæquatum fortitudinis videntur statui debere

Propria sententia explicatur.

partim omnia formidabilia & fiducialia, partim omnis metus & fiducia quatenus ad iustã mediocritatem à recta ratione præscriptam reduci possunt. Sunt tamen alii, qui fortitudini subiiciunt omnes res tam prosperas, quàm aduersas: propterea, quod viri fortis officium sit, tam in rebus secundis, quàm aduersis moderatè & viriliter sese gerere. Alii sunt, qui eidem subiiciunt etiam voluptates & dolores, propterea quod vir fortis illarum fruitionem & horum perpessionem moderatè ferre debeat, neque concedere, vt vel à voluptatibus, vel à doloribus superetur & frangatur. Sed vtrumque illud obiectum videtur non esse proprium solius fortitudinis; sed ipsi cum aliis virtutibus commune: Ideoque neque eidem adæquatum.

Opiniones aliorum recensentur.

3 *Quomodo fortitudo legitimè sit diuidenda?*

SEcundum Aristotelem fortitudo alia est vera & propria, alia falsa & impropria. Vera est illa, quæ species est virtutis moralis, & cuius definitio suprà à me est tradita & explicata. Falsa est, quæ videtur quidem esse fortitudo propter similitudinem; sed tamen reuerâ non est. Eius quinque quasi species ab eodem constituuntur, quarum prima dicitur politica seu ciuilis; & est eorum, qui aggrediuntur res arduas & periculosas excitati partim præmiis, partim pœnis lege decretis: altera dicitur στρατιωτικὴ seu militaris; & est eorum, qui pericula bellica adeunt propter experientiam rei militaris, armorumque, qua pollent: tertia est eorum, qui pericula adeunt propter ignorantiam & imperitiam, qualis est fortitudo puerorum & insanorum hominum, tyronumque militarium: Quar-

Arist. distinctio traditur.

Falsæ fortitudinis species recensentur.

Lib. 3. Ethic. Nicom. c. 11. libr. 1. magn. moral. c. 21. libr. 2. Eud. cap. 2.

Quarta eſt eorum, qui pericula adeunt ob εὐελπισίαν, hoc eſt, bonam ſpem ea ſuperandi & propulſandi, vt ſolent facere ii, qui aliquoties pericula euaſerunt; item ebrii: Quinta eſt eorum, qui pericula adeunt ob affectuum impotentiam, præſertim iræ & amoris. Et hæc maximè dicitur naturalis. 4 5.

Recentiorū distributiones traduntur.

A recentioribus verò fortitudo diuiditur: 1, in fiduciam, magnanimitatem, patientiam & conſtantiam. Fiducia enim ipſis eſt fortitudo animum bonarum rerum exſpectatione erigēs: magnanimitas eſt fortitudo excelſi atque inuicti animi ad res magnas gerendas: Patientia eſt fortitudo labores doloreſque ſuſtinens: Conſtantia eſt fortitudo in propoſito perſeuerans. 2, diuiditur fortitudo in φοβερωτικὴν καὶ θαρραλεοτικὴν, quarum prior definitur fortitudo quæ verſatur περὶ τὰ φοβερά: & ſubdiuiditur in duo genera, quorum vnum ſub ſe continet confidentiam ſeu fiduciam, & magnanimitatem; alterum patientiam, & conſtantiam. Poſterior definitur fortitudo, quæ verſatur circa τὰ θαρραλέα, quatenus animum nimium excitare poſſunt, moderanda: Et ſubdiuiditur in manſuetudinem & humilitatem, quarum illa iram & vindictæ cupiditatem refrenat, & animum ad pœnam iuſtè moderandam parat: hæc animi timorem moderatur & deprimit. 3, diuiditur fortitudo in fortitudinem ſpecialiter dictam & grauitatem: quarum prior definitur virtus conſideratè pericula ſuſcipiens, duraque moderatè perpetiens. Et ſubdiuiditur in ſuſtinentem & tolerantem; quarum illa in aditis & ſuſceptis periculis non abiicit animum & arma: hæc moderatè fert 1 2 3

aduersa. Posterior definitur virtus animum moderans, ne plus minusque in rebus prosperis efferatur.
4 ratur. 4. diuiditur fortitudo in suscipientem & sustinentem: quarum illa pericula masculè aggreditur: hæc in susceptis obiectisue perstat, vel ea propulsando, si fieri possit, vel tolerando si non
5. possit. 5. diuiditur fortitudo in magnanimitatem & patientiam. Est enim veri fortis officium, non tantum considerate, intrepidè & constanter suscipere & aggredi res arduas laborisque & periculi plenas: sed etiam molesta & aduersa quæque moderatè sustinere & tolerare.

Superiores distributiones examinantur.

Cæterum, ex his iam enumeratis diuisionibus sola postrema & post eam penultima videtur esse approbanda: tum quia cum natura diuisi consentit: tum, quia species habet inter se oppositas: tum, quia adæquata est suo diuiso, eoque neq; latior, neq; angustior: tum denique, quia in se perspicua est, nihilque obscuritatis continet. Reliquę verò omnes vitiosę sunt, & propterea reiiciendæ. Nam illa, quæ est Aristotelis, non est distributio generis in species, sed distinctio vocabuli æquiuoci in sua æquiuocata. Ex recentiorum verò distributionibus prima fiduciam & constantiam inter species fortitudinis numerat: cum illa partim
1. sit obiectum, partim effectum fortitudinis: hæc
2. verò generale virtutum omnium adiunctum. Secunda verò primam perperam distinguit fortitudinem in φοβερωτικὴν & θαρραλεοτικήν· non tantum, quia eiusmodi vocabula apud nullos auctores Græcos reperiuntur; neque obseruatis legitimæ deriuationis regulis dari possint: sed etiam, quia nulla fortitudinis species est, quæ simul non ver-

ſetur περὶ τὰ φοβερὰ καὶ θαῤῥαλέα. Deinde φοβερολογικὴν vitiosè diſtinguit in fiduciam, magnanimitatem, patientiam & conſtantiam: tum, quia fiducia & conſtantia planè non ſunt ſpecies fortitudinis, vt antea dictum eſt: tum quia fiduciã pariunt τὰ θαῤῥαλέα, non τὰ φοβερά: tum, denique, quia magnanimitas & patientia verſantur tam circa φοβερὰ, quàm θαῤῥαλέα. Poſtremò, θαῤῥαλεοτικὴν malè diſtinguit in manſuetudinem & humilitatem: tum, quia non ſunt ſpecies fortitudinis, ſed ab ea eſſentia ſpecifica diſtinctæ: tum, quia obiectum earum proprium non ſunt ea θαῤῥαλέα· vt ſuo loco docebitur. Tertia diuiſio in eo peccat primum, quod grauitatem fortitudinis ſpeciem conſtituit: cùm ſit virtus ab ea eſſentialiter diſtincta: Deinde, quod fortitudinem ſpecialiter dictam diuidit in ſuſtinentem & tolerantem: cum tamen illa membra diuiſionis reuera inter ſe non diſſentiant, meliuſque ſit diſtinguere fortitudinem in ſuſcipientem & ſuſtinentem; quarum illa nihil aliud eſt quam magnanimitas; hæc patientia. 3.

4 *An magnanimitas ſit ſpecies fortitudinis?*

SEntentiam negantem ſtatuit Ariſtoteles. Is enim in omnibus ſuis libris moralibus magnanimitatem conſtituit ſpeciem peculiarem virtutis moralis, eamque à fortitudine eſſentialiter diſtinguit. Nam *libr. 1. magnorum moralium cap. 26.* μεγαλοψυχίαν definit, quod ſit μεσότης χαυνότητος καὶ μικροψυχίας, hoc eſt, *mediocritas inter elationem animi & puſillanimitatem.* Et *lib. 3. Eudemiorum cap. 5,* quod ſit διάθεσις ἀρίστη περὶ τιμῆς αἵρεσιν, καὶ χρῆσιν, καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν τῶν ἐντιμίων, hoc eſt, *diſpoſitio optima circa electionem fruitionemque honoris,*

Ariſt. theſin neg. defendit.

aliorumque bonorum honorabilium. Idem, *lib. 4. Ethic. Nicomach. cap. 6* μεγαλόψυχον dicit eſſe primum eum, qui magnis ſe dignum iudicat, cum ſit dignus: eumque ab eo diſtinguit, qui χαῦνος eſt, & μικρόψυχος, hoc eſt, *arrogans & puſillanimus*, quod ille magnis ſe dignũ iudicat, quibus eſt indignus, aut ſaltem maioribus, quàm dignus eſt: hic verò aut minoribus quàm meretur, ſe dignum iudicat, aut magnis, quibus eſt dignus indignũ ſe iudicat. Deinde eundem verſari dicit maximè περὶ τιμὰς καὶ ἀτιμίας, *circa honores & infamias*, propterea, quod veros & magnos honores moderatè appetat, iiſq; ſe pro merito dignum iudicet; infamiam verò indignam deſpiciat & contemnat: Nihilominus tamen magnanimũ etiam circa diuitias, principatus, omnem denique ſecundam & aduerſam fortunam moderatè ſeſe habere ait, ita, vt neque in rebus ſecundis nimium lætetur, neque in aduerſis nimium triſtetur. Cæterum, hæc ſententia Ariſtotelis videtur ſimpliciter non eſſe probanda, propter ſequentes rationes: 1, quia fortitudinis officium non tantum eſt intrepidè adire pericula bellica & mortem ipſam in bello æquo animo perpeti, quemadmodum vult Ariſtoteles; ſed ſimul partim ſuſcipere & aggredi, vt decet, res magnas & arduas laboriſque & periculi plenas, ſiue in bello ſiue in foro & curia, ſiue vbicunque neceſſitas & honeſtas poſtulat: partim moleſta & aduerſa quæque patienter ſuſtinere & tolerare. Nemo autem poteſt ſuſcipere & aggredi, vt decet, res magnas & arduas, niſi ſit magnanimus. 2, quia probati Auctores magnanimitatẽ ad fortitudinem referunt, & hanc ſine illa conſiſtere poſſe ne-

Sententia Arist. refutat.

Rationes 1, 2

negant. Et propterea etiam Ciceró *lib. 3. Tusc. Q.* ait necesse esse, qui sit fortis, eundem esse magni animi. Et Seneca in *libr. de 4. virtutibus* inquit, mensuram magnanimitatis esse nec timidum esse hominem nec audacem. 3, quia nemo potest 3
appetere magnos honores, nisi qui res magnas & laboriosas vel pro gloria Dei, vel pro salute Reipublicæ, vel pro sua suorumque salute suscipit: multò minus contemnere contumelias sibi illatas, nisi iis se indignum iudicet, contrariisque dignum. 4, quia inter alia officia magnanimi ab A- 4
ristotele *libr. 4. Ethic. Nicomach. cap. 8.* recensetur etiam hoc, quod sit μεγαλοκίνδυνος, hoc est, *magnis periculis sese obiiciat*, & cum in iis versatur, vitæ nō parcat. Hoc autem non competit nisi viro forti.
5, quia magnanimus est, vt Seneca ait, *epist. 66.* qui 5
asperis blandisque pariter est inuictus, neutri se fortunæ submittens, supra omnia, quæ contingunt acciduntque, eminens, imperturbatus, intrepidus, quem nulla vis frangat, quem non attollant fortuita, nec deprimant. 6, quia fortitudi- 9
nis duo maxima munera sunt, vt Cicero ait *lib. 2. Tusc. Qu.* nempe mortis dolorisq; contemptio. Iam autem maximè propria affectio magnanimitatis statuitur ab Aristotele *libr. 3. Eudem. cap. 5.* ὀλιγωρία, hoc est, *contemptus*, præsertim vitę, opūm & similium. 7, quia definitio fortitudinis magna- 7
nimitati competit. 8, quia magnanimitas non mi- 8.
nus ac fortitudo versatur περὶ τὰ φοβερὰ καὶ θαρραλέα: cum infamiæ & contumeliæ in se sint formidabiles; honores verò fiduciales. Neque obstat definitio magnanimitatis ab aliis ex mente Aristotelis tradita, cum dicitur virtus magnos & eminen- *Obiectioni occurritur.*

tes honores, quemadmodum oportet, expetens, adeptosque pro dignitate tuens. Illa enim non pugnat cum definitione magnanimitatis suprà in præceptis tradita, sed potius sub ea comprehenditur: cum nemo res magnas & arduas animosè & impauidè aggrediatur & suscipiat, nisi simul magnos & eminentes honores, quemadmodum oportet, expetat. Idcircò rectè ait Cicero in oratione pro Archia: *Nullam virtus aliam mercedem laborum periculorumque desiderat, præter hanc laudis & gloriæ: qua quidem detracta quid est, quod in hoc tam exiguo vitæ curriculo, & tam breui tantis nos in laboribus exerceamus?*

5 *An patientia sit species fortitudinis, & quidẽ à magnanimitate distincta?*

Pro Sententia affirm.

Rationes

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1,
1 quia definitio fortitudinis ei competit. 2, quia
secundum Ciceronem est virtus contumeliarum
2 & omnis aduersitatis impetus æquanimiter portans: secundum alios est virtus moralis molesta & aduersa quęque quæ honestè declinari non pos-
3 sunt, æquo animo tolerãdi. 3, quia τῷ δὲ λυπηρὰ ὑπομένειν ἀνδρεῖοι λέγονται, hoc est, *ex eo fortes appellantur, quod res molestas patienter ferant*, vt ait Aristoteles *lib. 3. Ethic. Nicom. cap.* 12. Item, οὐδεὶς ὑπομενετικώτερος τῶν δεινῶν ἢ ἀνδρεῖος, *nemo rerum horribilium & asperarum est tolerantior, quam vir fortis*, vt idem ait *cap.* 9. Idcircò etiam sub initium *cap.* 11. asserit Philosophus fortitudinem eligere & perferre terribilia, vel quia perferre honestum, vel, quia non
4. perferre, turpe est. 4, quia patientia hominem

armat

armat aduersus omnes casus humanos, qui consilio mutari non possunt, efficitque vt in rebus aduersis sit bono animo, omnesque difficultates & molestias tandem vincat ac superet.

At in contrariam partem obiici potest: 1, *Quod partim est causa efficiens, partim effectum fortitudinis, id non est eius species. Atqui patientia partim est causa efficiens, partim effectum fortitudinis. Ergò nō est species fortitudinis.* Assumptio probatur, quia patientia secundum Ciceronem *in Rhetor.* nihil aliud est, quam perpessio voluntaria & diuturna rerum arduarum & difficilium honestatis & vtilitatis causa. Seu, vt Lactantius definit *libr. 5. diuinarum institutionum*, est malorum, quæ aut inferuntur, aut accidunt, cum æquanimitate perlatio. 2, *Nullus motus est species fortitudinis. Patientia est motus*, vt patet ex præcedentibus definitionibus. *Ergò*, &c.

Prothesi negatiua Obiectio. 1

2.

Respondeo, esse homonymiam in vocabulo patientię, quod quandoque sumitur pro habitu benè patiendi molesta & aduersa quæque: Et sic species est fortitudinis, adeoque virtutis moralis: Vnde etiam à Lactantio *libr. 3. Institution.* magna & præcipua virtus patientia dicitur: quandoque verò pro motu, qui habitum patientię vel antecedit, vel consequitur: Et sic diuerso respectu partim est causa efficiens, partim effectum fortitudinis.

Respondetur ad obiect.

Porrò, etsi vocabulum magnanimitatis, quandoque ita latè vsurpatur, vt sumatur pro fortitudine in genere accepta, & sub se etiam patientiam comprehendat, vt cum Cicero *libr. 1. Officiorum* ait, ad magnanimum pertinere ea

Obiectioni occurritur.

quæ videntur acerba, ita ferre, vt nihil à ſtatu naturæ diſcedat, nihil à dignitate ſapientis: tamen propriè magnanimitas eſt fortitudo, quę in agendo, hoc eſt, in ſuſcipiendis rebus magnis & arduis cernitur: patientia verò eſt fortitudo, quæ in patiendo cernitur, hoc eſt, in ſuſtinendis rebus moleſtis & aduerſis. Eſtque patientia eſt ſpecies fortitudinis, à magnanimitate diſtincta. Hæc enim eſt fortitudo ſuſcipiens; illa fortitudo ſuſtinens.

6 An patientia eſſentialiter differat à tolerantia?

Pro theſ. neg. Ratio 1 STatuitur theſis negatiua. Rationes ſunt: 1, quia tolerantia, quæ Græcè dicitur καρτερία, nihil aliud eſt, ſecundum Ariſtotelē *lib. 7. Eth. Nic. c. 2. & ſequentibus*, quàm virtus imperfecta, qua res aduerſas & laborioſas honeſtatis cauſa quidem perferimus, ſed perferimus cum dolore, moleſtia & lucta animi: ſeu, vt Piccolomineus definit *gradu 3. ciuilis Philoſophiæ cap* 14. eſt affectio proba rationem rectam ſequens, qua homo perfert dolores repugnante iraſcēdi cupiditate. Differt igitur ſecundum Ariſtotelem à patientia non eſſentia, ſed gradibus tantum perfectionis, tanquam im-
2 perfectum à perfecto. 2, quia tolerantiæ eadē extrema vitia opponuntur, quæ patientiæ, nempe in exceſſu durities voluntaria, qua ex obſtinatione animi ſine honeſtatis reſpectu moleſta & aduerſa ſuſtinentur: in defectu mollities voluntaria, qua pauido & iniquo animo moleſta & aduerſa
3 feruntur. 3, quia apud probatos Auctores patitia & tolerantia ſæpè pro vna ſpecie virtutis moralis ſumuntur & quidem ita, vt vtroque vocabulo

tam

tam habitus perfectus, quàm imperfectus notetur.

7. *An longanimitas sit species patientiæ?*

SVnt nonnulli Philoſophi, qui longanimitatẽ, quam Græci vocant μακροθυμίαν ad patientiam referunt, eamque definiunt virtutem, quâ maſculè & conſtanter ad extremum vſque ſpiritum toleramus mala. Sed illi grauiter errant, propter ſequentes rationes: 1, quia definitio patientiæ non competit longanimitati. 2, quia longanimitas nõ moderatur timorem & fiduciam in patiendo, ſed iram & cupiditatem vindictæ. 3, quia longanimitati non opponitur impatientia, ſed partim lentitudo, partim iracundia & ſęuitia. Ideoq; ad manſuetudinem eſt referenda. *Theſis neg. defenditur.*

8 *An ſola mollities opponatur fortitudini?*

SVnt quidam ex recentioribus Philoſophis, qui fortitudini tantum opponunt mollitudinem, ſeu mollitiem. Sed hæc ſententia conſiſtere non poteſt. Omnis enim virtus moralis verſatur inter duo extrema; quorum vnum in exceſſu, alterum in defectu peccat. Ergo idem quoque de fortitudine eſt ſtatuendum. Et propterea etiam Ariſtoteles fortitudini in defectu opponit δειλίαν, *timiditatem*, quæ metaphoricè dicitur μαλακία, *mollities*; ab aliis ἀνανδρείαν; in exceſſu verò θρασύτητα, quæ metaphoricè dicitur σκληρότης, *durities*. Vt enim timidus in formidando modum excedit, & in cõfidendo deficit: Audax verò in confidendo modum excedit, & in formidando deficit: ita contrà vir fortis in cõfidendo pariter & formidando modum tenet, neque circa ea vel excedendo vel de- *Opinio aliorum exponitur.*

tam

ficiendò peccat. Non enim timet, neque confidit, nisi quæ decet, & cuius gratia decet, & quomodo decet, & quando decet, & vbi decet, vt copiosè docet Arist. *lib. 3. Ethic.*

9 *An viri fortis sit nihil extimescere?*

Sentētia negat. defenditur.

Ratio 1 STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia timor naturalis est affectus, qui per se omni homini, quatenus est animal, & quatenus est homo, competit: Ideoque etiam viro forti. 2, quia

2 dantur quædam formidabilia, quæ ab Aristotele dicuntur φοβερὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον, quæ omni homini sana mente prædito timorem incutiunt, & à nullo sine perturbatione & metu sentiri possunt, vt sunt tonitrua, fulmina, terræmotus, & id genus alia. Illa igitur etiam vir fortis, non potest non extimescere, præsertim cum is, qui illa non metuit, aut sit atheus, vt Herodes, qui volebat persuadere suis militibus, terræmotum nullo modo esse metuendum; aut mentis inops, vt Psylli & Celtę; quorum illi contra Austrum armata manu profecti sunt, propterea quod ille ventus diutius spiraret, & ipsis admodum esset molestus; hi verò prælium inierunt contra mare, quod nimia in-

3 undatione aduersus eos æstuabat. 3, quia quædam sunt formidabilia, quæ honestum est timere, & turpe non timere, vt sunt scelera infamiæ & ignominiæ dignæ & iustæ. Illa igitur oportet et-

4. iam virum fortem timere. 4, quia vir fortis non est, qui nihil timet, sed qui omnia, quæ sunt timenda, moderatè timet ita vt in timendo neque modum excedat, neque deficiat. Hinc Aristoteles *libr. 3. Ethicorum Nicomach. cap.* 10. ait, fortem

tem esse, qui timet & sustinet, quæ decet, & cuius gratiâ decet, & quomodo decet, & quando decet: Item *cap.* 12. mortem & vulnera viro forti, etiam inuito, molesta esse; illa tamen sustinere eum, quia perferre honestum est, & non perferre, turpe est. Item *lib.* 1. *magnorum moralium cap.* 21. fortem non esse, cui nihil omnino est formidabile, sed oportere ipsum timere quidem, sed sustinere. Item, *lib.* 3. *Eudem. cap.* 1. virum fortem metu carere vt plurimum: timidum autem semper metui obnoxium esse. Et hunc quidem multa & pauca, magna & parua metuere, & quidem vehementer & citò; Illum verò contrà aut prorsus non, aut leuiter, ægrè & rarò, & nonnisi magna. 5, quia qui in omnibus confidit, & vel nihil timet, vel saltem minus, quàm decet, is audax est: Ideoque reprehendendus.

At pro contraria sententia obiici potest hoc argumentum: *Qui semper bonam spem habet, omnisque metus, timoris & perturbationis est expers, ei repugnat, aliquid extimescere. Atqui vir fortis semper bonam spem habet, omnisque metus, timoris, & perturbationis est expers.* Vnde etiam ab Aristotele *libr.* 3. *Ethicor. Nicomach. cap.* 9, 10, 11: ἀνδρεῖος dicitur εὐελπὶς, ἄφοβος, ἀδεὴς & ἀνέκπληκτος καὶ ἀτάραχος. *Ergò viro forti repugnat, aliquid extimescere.* *Pro thesi affirmat. Obiectio*

Respondeo, propositionem esse veram de eo, qui immoderatè confidit, omnisque metus, timoris & perturbationis simpliciter est expers; non autem de eo, qui moderatè cõfidit, omnisq; metus, timoris & perturbationis immoderatè *Responsio ad obiect.*

est expers: qualem Aristoteles iudicat esse virum fortem in loco citato.

10 *An viri fortis sit omnia humana despicere; nihilque quod homini accidere possit, intolerandum putare?*

Sententia negat. defenditur.

STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia vir bonus vnumquodque tanti æstimare debet, quanti in se est æstimandum: Ideoque nullũ humanum bonum simpliciter despicere debet. 2, quia sunt multa bona humana, quæ honestũ est admirari, appetere & persequi: turpe verò despicere, auersari & fugere; cuiusmodi sunt artes liberales, virtutes, honores, dignitates, bonus Reipublicæ & rei familiaris status, *&c.* Ideoque hæc despicere, non est viri fortis. 3, quia multa homini accidere possunt mala, quæ honestum est, quantum fieri potest, propulsare per legitima media, & intoleranda putare; turpe verò non propulsare & tolerare; cuiusmodi sunt infamiæ sibi suisque præter meritum illata, turbatio tranquilli Reipublicæ status, iactura rei familiaris, *&c.* Vnde etiã magnanimus dicitur, qui aduersus iniustas accusationes suam famam & innocentiam defendit. Proinde, quando Cicero *libr.* 3. *Offic.* ait, fortitudinis proprium esse, omnia humana despicere, nihilq; quod homini accidere possit, intolerandum putare, id non simpliciter verum, sed secũdum quid de iis, quæ plerorumque animos aut nimium deiiciunt, aut nimium extollunt; aut à rebus melioribus & præstantioribus abstrahunt, aut quæ homini absque sua culpa eueniunt, nulloque consilio & modo honestè mutari & declinare possunt.

Ratio 1 2 3.

Ciceronis dictum ad bonum sensum trahitur.

Hinc

Hinc rectè Seneca: *Feras, non culpes, quod mutari non potest*: Item, *Optimum est pati, quod emendari non possit.* Item, *Libenter feras quod necesse est: Dolor patientia vincitur.* Cui etiam consentiunt hi versiculi:

Ferre decet patienter onus, quod ferre necesse est.
Qui iacet inuitus, durius ille iacet.

II *An viri fortis sit quæuis pericula adire & suscipere?*

STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia illa tantum pericula viro forti sunt adeunda, quę recta ratio adire iubet, h.e. quę honesta sunt, & partim ad laudē propriam, partim ad vtilitatē publicam cedere videntur. 2, quia qui pericula adit temerè contra præscriptum rectæ rationis, & solius priuati commodi gratia sine respectu ad honestatem, is non est vir fortis, sed audax.

Thesis neg. defenditur. Ratio 1 2.

Hinc sequentia porismata colliguntur: 1, mercatorem, qui sui tantum quæstus gratia extrema quæque pericula subit asperaque quælibet patitur, verè ac propriè non esse dicendum virū fortem: propterea quod vir fortis omnia agit & patitur ex præscripto rectæ rationis: & ob sua facta veram gloriam, honorem & laudem meretur: Mercator autem eiusmodi non. 2, gladiatores & pugiles, eosq; qui duello & monomachia congrediuntur solius quæstus aut vanæ gloriolæ gratia, nō esse dicendos viros fortes. 3, posse aliquem tueri nomen & laudem viri fortis, etiamsi se non sistat ad eiusmodi duellum, in quo siue vincaris, siue vincas, nulla inde queat redire in publicum vtilitas. 4, eos non esse verè fortes, qui in mala causa vitæ pericula adeunt & aduersus bonam causam

Porismata ex thesi probata colliguntur. 1 2 3 4

5 militant. 5, milites mercenarios, qui vitæ pericula adeunt eo tandem fine, vt stipendia mereantur, aut prædam exerceant, nulla ratione vel honestatis, vel pietatis habitâ, non esse verè fortes dicendos.
6. 6, non esse verè fortes, qui ex desperatione, & ad euitandam pœnam meritam in aperta vitæ pericula sese coniiciunt.

12 *An viri fortis sit, nihil omnino dolere?*

Sententia negat. defend. Ratio 1 STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia non est in potestate hominis, per naturam nihil dolere: cum dolor & voluptas ex necessitate naturæ sensum consequantur.
2 2, quia vir fortis non debet esse instar trunci aut lapidis, qui per naturam omni doloris sensu destituitur.
3 3, quia fortitudo est virtus, dolorem rectè ferendi: & quo maiorem dolorem quis percipit, eumque decenter perfert, eò maiorem fortitudinis gloriam habet.
4. 4, quia si vir fortis nullum sentiret dolorem, nulla esset eius laus: cum fortitudo sit virtus dolorem rectè ferendi.

Perisma. Proinde illi non sunt verè fortes dicendi, qui diabolicis artibus inducunt stuporem membris, ne vel vulnerari possint in bello, vel vllum ex ictu dolorem in corpore sentire.

13 *An, qui seipsos interficiunt, vlla ratione verè fortes sint dicendi?*

Sententia negatiua defenditur. Ratio 1 STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia viri fortes non sunt pusillanimi. Illi autem qui seipsos interficiunt, sunt pusillanimi: siquidem in formidando modum excedunt, & in confidendo deficiunt.
2 2, quia viri fortes molesta & aduersa quæq;, quæ honestè declinare non possunt, æquo animo ferunt. Illi autem, qui se ipsos interficiunt, iniquo

iniquo animo ferunt malum quod ipsis infertur, & fracti doloribus eius magnitudini succumbũt. 3, quia viri fortes sunt εὐέλπιδες. Illi autẽ qui seipsos interficiunt, sunt ἀέλπιδες & desperabundi. 4, quia αὐτόχειρες seu αὐτοφόνοι nec honestatis, nec publicę vtilitatis causa mortem oppetunt; sed tantùm ex impatientia, vt vitent ea, quæ ipsis acerba sunt. Viri autem fortes contrà. 5, quia viri fortes nihil agunt contra iustitiam & præscriptum rectæ rationis, αὐτοφόνοι autẽ contrà. 6, quia viri fortes mortem moderatè metuunt, vitamq; longiorem exoptant, vt sua virtute aliis prodesse magis magisque possint. Ἀυτοφόνοι autẽ vitæ pertæsi sunt, mortemque exoptant, vt per eam è malis pręsentibus, quæ tolerare nolunt, eripiãtur. Proinde errat vulgus hominum, qui viri fortis esse putat mortem sibi consciscere potius, quàm graue aliquod & acerbum malum perpeti. 3 4 5 6. *Error vulgi taxatur.*

14 *An homo facinorosus, qui fidenter & intrepidè patitur pœnas sibi illatas, sit verè & propriè dicendus fortis?*

STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia vir fortis suis factis non meretur pœnam, sed præmium. 2, quia non quælibet tolerantia seu perpessio malorum cadit in virum fortẽ; sed tantum ea, quæ honesta est. Illa autẽ externa pœnarũ perpessio est inhonesta & infamis: quippe quæ iustè infligitur homini facinoroso ad deterrendũ alios à similibus peccatis. 3, quia vir fortis ex habitu fortitudinis fidenter & intrepidè omnia agit & patitur. Homo autẽ facinorosus non item. *Sententia negatiua defenditur.* *Ratio* 1 2 3.

15 *An fortitudo cadat etiam in fœminam.*

VIdetur fortitudo non cadere in fœminam: *Sentẽtia affirm. defenditur.*

tum, quia Græcè dicitur ἀνδρεία ἀπὸ τ ἀνδρὸς quod viri ſit propria virtus: tum quia fœminæ ſuâ naturâ ſunt puſillanimes, molles & impatientes. Sed
Ratio contraria ſententia veritati magis eſt conſentanea:
1 1, quia omnis homo ſanæ mentis per naturã eſt capax cuiuſlibet virtutis ordinariæ. Ergò etiam fæmina. Et hinc fecit ait Seneca in epiſt. *Nulli præcluſa eſt virtus, omnes admittit: nec cenſum nec*
2 *ſexum eligit.* 2, quia *quod capax eſt vitii, idem capax eſt virtutis vitio contrariæ. Iam autem fæmina capax eſt puſillanimitatis & impatientiæ: Ergò etiã*
3. *fortitudinis.* 3, ſicut quidam vir animum habet effæminatum: ita contrà fæmina animum habet virilem. Ergò in eiuſmodi fæminam cadere poteſt fortitudo.

16 *An omnis mollities ſit vitium morale?*

Sententia negat. defenditur. STatuitur theſis negatiua. Rationes ſunt: 1, quia mollities alia eſt propria, alia impropria. Propria autem non eſt vitium morale: cum nihil aliud ſit, quàm ſpecies ſecundæ qualitatis tactilis.
Ratio 1
2 2, quia mollities impropria & per metaphorã dicta alia eſt naturalis, alia voluntaria. Naturalis eſt, quæ hominibus quibuſdam ineſt, vel propter naturam loci, in quo habitant, vel propter ætatem, vel ſexum. Voluntaria eſt, quæ non tam naturâ, quàm culpâ hominis contracta eſt. Prior non eſt vitium morale: Poſterior autem eſt.
3. 3, quia *ſi omnis mollities eſſet vitium morale, ſequeretur, in quodcunque ſubiectum cadit mollities, in id etiam cadere vitium morale. Sed conſequens eſt falſum & abſurdum. Ergò & antecedens.*

CA-

CAPVT VI.
De Modestia.
PRÆCEPTA.

1 Tantum de speciebus secundæ classis probitatis ad nos relatæ: Sequuntur species tertiæ classis, nempe modestia & parsimonia.

2 Modestia est virtus moralis, appetitum & studium honoris moderans.

3 Et in excessu opponitur ambitio, in defectu contemptus honoris.

4 Ambitio est vitium morale, per quod homo nimium appetens & studiosus est honoris.

5 Contemptus honoris est vitium morale, per quod homo planè negligit & aspernatur honorem.

QVÆSTIONES.

1 *Quid sit modestia?*

VOcabulum modestiæ apud Latinos valdè est ambiguum. Interdum enim sumitur pro verecundia, vt cum Cicero libr. 2. Officiorum ait: *Si est in oratione mixta modestiæ grauitas, nihil admirabilius fieri potest, eoque magis, si ea sit in adolescente.* Interdum pro virtute moderante gestus & vestitum corporis, præsertim in rebus lætis & secundis: cuiusmodi est humilitas. Interdum verò pro virtute moderante appetitum & studium honoris. Et in hac postrema significatione hoc loco vsurpatur: ab aliisque definitur modò virtus, quæ mediocritatem seruat in honoribus, nobis debitis, eo modo expetendis, quo decet: modò me-

Homonymia vocabuli excutitur.
Signif. 1
2
3.
Definitiones aliorum recensentur.

1 diocritas rectè componens appetitum iraſcendi,
2 vt in mediocri honore conſtanter præeligat id,
3. quod decet: modò virtus, per quam bonam famam in genere, & honores minores ſeu mediocres conuenienter ac decore appetimus, acquirimus, perſequimur ac tuemur. Ex quibus definitionibus prima eſt legitima, ſi modò ad genus ipſius addatur vox, *moralis*. Reliquæ verò ſunt vitioſæ. In ſecunda enim aſſignatur partim falſum genus, & ſubiectum recipiens; partim obiectum partiale, non totale. In tertia ponitur partim genus remotum, partim obiectum modeſtiæ particulare, non vniuerſale & adæquatum. Idcircò in præceptis modeſtia à me fuit definita virtus moralis appetitum & ſtudium honoris moderans. Quæ definitio conſtat ex genere proximo & differentia ſpecifica, ſumpta ab obiecto modeſtiæ proprio & adequato, quod eſt appetitus & ſtudium honoris, & quidem cuiuſlibet, ſiue ſit maior, ſiue minor, ſiue mediocris. Nam quod alii Ariſtotelem ſecuti modeſtiæ tantum ſubiiciũt honores minores ſeu mediocres, vt hac ratione diſtinguatur à magnanimitate, quam dicunt verſari circa honores magnos & eminentes; illa ſententia non poteſt conſiſtere: cum differentia ſecundum maius & minus non ſpeciem variet: & præterea magnanimitas potius ſit ſpecies fortitudinis, quam virtutis illius quæ appetitum honoris moderatur, vt patet ex quæſtione 4. cap. præcedentis.

Superiores definitiones examinantur.

Propria definitio exponitur.

Obiectioni occurritur.

2 *An honor ſit expetendus?*

Pro ſententia neg.

Ratio

1 PRo theſi negante faciunt hæc argumenta: 1, quia honor nõ eſt in numero bonorum; cum
2 ſui poſſeſſorem bonum non reddat. 2, quia honoris non

ris nõ minus improbi homines, quàm probi sunt participes, vt testatur communis experientia. 3, quia honor corrumpit mores etiam proborum. 3
Multi enim, qui probi fuerunt, dum priuatam vitam agerẽt, postea simul ac ad honores peruenerunt, variis vitiis fuerunt inquinati. Vnde prouerbium ortum: *Honores mutant mores.* 4, quia non 4
tantũ in priuata; sed etiam in publica vita honoris cupiditas excitat discordias, rixas, seditiones; & cõtrà concordiã, amicitiã & pacẽ tollit. Hinc Cic. in Lælio amicitiã sæpè labefactari ait, si in honoris contentionẽ amici incidant: Pestẽ enim nullã esse maiorẽ amicitiis, quàm in plerisq; pecuniæ cupiditatẽ; in optimis quibusq; honoris certamen & gloriæ, ex quo inimicitiæ maximę sæpè inter amicissimos extiterint. Et hoc etiam testatur historia nõ tantũ Romuli & Remi, qui honoris studio incensi, dum vterq; à se cupit vrbẽ cognominari, ita exarserunt, vt eorum discordiã sola alterius mors potuerit terminare: sed etiã Cæsaris & Pompeii, inter quos honoris & gloriæ contentio tantas inimicitias iniecit, vt bellũ ciuile cum plurimorum pręstantissimorum virorũ, atq; ipsius quoq; Reipub. pernicie & interitu coniunctum excitarent.
5, quia honoris contemptum in laude ponunt nõ 5.
solum Christiani, sed etiam Ethnici. Hinc Moses cum populo Dei maluit affligi, & exul fieri, quàm pro filio Pharaonis haberi, & summis apud Ægyptios honoribus perfrui. Et Paulus 2. ad Corinthios cap. 11. & 12. gloriatur non de honoribus, sed de carceribus, vulneribus, contumeliis, *&c.* Imò, ipse Christus, cuius vitam quantum in nobis est, imitari debemus, non existimauit rapinam esse illam, quam cum Deo habebat ęqualitatem; sed se-

ipſum exinaniuit forma ſerui aſſumpta, & mortem ignominioſam vltrò ſubiit. Hinc etiam Ariſtoteles *libr. 4. Ethic. Nicom. cap.* 4. teſtatur, eos laudari ſolere, qui honores negligunt. Et Cicero *lib. 3. Tuſc. Quaeſt.* ait, multos beatiores eſſe ob id, quod ſint inhonorati. Et Cato malebat quæri, cur non eſſent poſitæ ſtatuę Catoni, quàm cur eſſent poſitę. Idcircò etiam verè dictum videtur, λάθε βιώσας. *Sic viue vt nemo ſciat te vixiſſe.* Item, *Benè qui latuit, benè vixit.*

Pro Sententia affirm.
Rationes

At contrà pro theſi affirmante faciunt hæc argumenta:
1 1, quia honor inter bona externa principatum obtinet, vt teſtatur Ariſtoteles *libr.* 4. *Ethic. Nicomach. c.* 4. cum ait, ἡ τιμὴ μέγιστον τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν, *honor bonorum externorum eſt maximum.*
2 2, quia honor eſt pręmium virtutis. Ergò cum cauſa efficiens honoris ſit bona & expetenda, etiam honor erit talis.
3 3, quia honor hominem inſtigat ad virtutem honeſtaſque actiones earumque ſtudium auget & conſeruat. Vnde etiam rectè dicitur *calcar virtutis*; & à Valerio Maximo, *vberrimum alimentum virtutis*. Et hoc etiam teſtatur Plutarchus inquiens: ἐδεὶς φροντίζων δόξης ἀγαθῆς γένοιτ' ἂν φαῦλος, *nemo curans gloriam bonam euadit malus.* Item, Cicero lib. 1. Tuſcul. Quæſt. *Honos alit artes, omneſque incenduntur ad ſtudia gloriâ.* Item, Ouid. 5. Triſtium:

Libr. 2. titul. de antiquis inſtitutis.

——Non paruas animo dat gloria vires,
Et fœcunda facit pectora laudis amor.

4 4, quia optimi quique Auctores nos ad honoris & gloriæ ſtudium cohortantur. Quod non facerent, ſi putarent honorem non eſſe expetendum.
5 5, quia vita politica, quæ Rempublicam tuetur & conſer-

conseruat, sine honore non potest consistere. Et propterea etiam Aristoteles ait, *lib.1 Ethic.cap.5.* virum politicum non contemnere honorem. 6, 6
quia illi, qui [illegible]res appetunt, laudari; & qui negligunt, reprehendi solent, vt testatur Philosophus *lib.4 Ethic.Nicom.cap.3.& 4.* Hinc Augustinus crudeles eos appellat, qui confidenter conscientiæ famam negligunt. Et Cicero libr.1. Officiorum ait: *Negligere quid de se quisq; sentiat, non solum arrogantis est; sed etiam omnino dissoluti.* Et apud Iureconsultos sententia recepta est, *honorem vitæ; infamiã morti esse comparandam.* 7, quia 7
honor conciliat auctoritatem; præsertim viris politicis, aditumque parat ad præclaras actiones edendas benéque de Republica merendum. 8, 8
quia honor est testimonium honestæ vitæ, præsidiumque firmum aduersus improborum calumnias. 9, quia infamia est auersanda & fugienda 9.
teste Isocrate, ad Demonicum: Δεῖ εἶναι φοβερὰν τοῖς σπουδαίοις τὴν ἐν τῷ ζῆν ἀδοξίαν· *Oportet formidolosam esse probis viris vitæ infamiam.* Ergo cum contrariorum sit contraria ratio, sequitur honorem esse expetendum.

Pro decisione obseruanda sunt aliquot theoremata: 1, distinguendum esse inter honorem verum & falsum, quorum ille tanquam præmium sequitur virtutem, & nonnisi iis, qui virtute præditi sunt, debetur: hic verò viris etiam improbis tribuitur. Priorem esse expetendum: posteriorem fugiendum. 2, distinguendum esse inter moderatum appetitum honoris veri & immoderatum. Priorem esse honestum & licitum; posteriorem turpem & illicitum. 3, Honorem verum mores 3

Quæstio deciditur per theorem. 1 2

proborum nō peiores, ſed meliores reddere. Qui enim honoré conſequitur, [illegible] lętatur; & ſic alacrius agit ea, per quæ honorem illum eſt adeptus. Voluptas enim adiuuat & perficit actionem, ex qua oritur, vt docet Ariſtoteles *lib. 2. Ethicorum Nicomach. cap* 12. *& lib* 10. *cap*. 4.
4 4, Seditiones, diſcordias & reliqua mala non ex vero honore aut iuſto eius deſiderio prouenire; ſed vel ex iniqua honorum diſtributione; vt docet Ariſtoteles *libr. 2. Politicorum*; vel ex falſo honore, vel ex improbitate eius, qui honoris inſignia malis artibus affectat.
5 5, honoris contemptum laudari, habito reſpectu vel ad falſum honorem, vel ad immodicum, quod in pleriſque reperitur honoris deſiderium, vt horum comparatione dicantur honoré negligere, qui honoris exuperantiā aſpernantur.
6 6, honoré verum in ſe quidē eſſe bonū; ſed tamen nō quemlibet cuilibet cōuenire, nec omnes æquè cuiuſuis honoris eſſe capaces.
7 7, honorem ſupra meritum & dignitatem tributum obeſſe potius, quàm prodeſſe.
8. 8. Verum honorem non eſſe appellandum, qui ab improbis aut imperita plebe proficiſcitur; ſed eum tantum, qui ex iudicio bonorum & prudentium virorum defertur, vt teſtatur *Cicero lib. 3. Tuſc. ſtatim in procemio.*

3 *Quæ cautiones in honore expetendo ſint obſeruandæ?*

Cautiones in honore expetendo obſeruandæ.

NOn ſatis eſt ſcire honorem eſſe expetēdum, niſi etiam ſciamus, qua ratione rectè expeti poſſit. Obſeruandæ igitur ſunt ſequentes cautiones:
1 1, vt eum honorem appetamus qui nobis cōueniat, & quo digni ſumus, nec velimus præſtantioribus pares eſſe. Siquidē honor ſupra meritum & di-

& dignitatem tributus obeſt potius quàm prodeſt. 2, vt honorem petamus non à quibuſlibet, 2
nec à vulgo, nec ab improbis; ſed à viris bonis & prudentibus, & ad quos honorum collatio pertinet. Miſer enim eſt, qui pendet ab aura populari & nobilium turba Quiritium: cuius iudicium eſt inſtabile & incertum: Ideoque à viro magni & excelſi animi cõtemnitur. Nec improbi ſciunt quid ſit rectum, rectoque contrarium; ac proinde verus honor non eſt appellandus, qui ab his proficiſcitur. Vnde etiam Cicero eam laudem veram eſſe pronunciat, quæ ab iis proficiſcitur, qui ipſi in laude vixerũt. Et rectè ait Hector apud Næuium: *Lætus ſum laudari me abs te pater, laudato viro.* 3. vt 3
honorẽ non per ſe expetamus, ſed quatenus per eũ magis idonei reddimur ad pręclara munia obeunda, cum ſit teſtimonium noſtræ probitatis & præſtantiæ. Non enim viri boni & prudentes, ſed ambitioſi honorẽ per ſe appetũt. Idcircò etiã *Cic. li.15 epiſt* 4 *ad Catonẽ* negat ſe vnquã gloriã per ſe putaſſe expetendam. 4, vt honorẽ moderatè ex- 4
petamus: & adepti mediocriter eo lętemur, denegatum ęquo animo feramus. Et hoc etiã vult Cic. *li.3.de Rep* cum ait: *Vult planè virtus honorem: nec eſt virtutis vlla alia merces: quam tamẽ illa accipit facile, exigit non acerbè* Sed ſi aut ingrati vniuerſi aut inuiti multi aut inimici potẽtes ſuis virtutem præmiis ſpoliant, næ illa ſe tamen multis ſolatiis oblectat, maximéq; ſuo decore ſeipſam ſuſtentat. Vnde idem alibi ait, *conſcientiam virtuti ſatis amplum theatrum eſſe*. 5, vt honorẽ ex iuſta cauſa quæ- 5.
ramus i. ex virtute, cui ſoli debetur. Et hoc etiã teſtantur partim antiqua numiſmata, in quibus vir-

tutis & honoris ſimulacra ſunt coniuncta: partim templa honoris & virtutis apud Romanos ita cõiuncta, vt non aliunde quàm per virtutis templũ pateret ad templum honoris aditus. Idcircò *Aristoteles lib.*4 *Ethic. Nicom. cap.*3 χαύνους καὶ ἠλιθίους, hoc eſt, *ſuperbos & ſtultos* appellat, qui veſtitu, geſtu, aliiſque eiuſdem generis ornamentis honorem

6. captant. 6, vt loci ac temporis rationem habeamus in honore expetendo & tribuendo.

4 *An vnusquiſque teneatur ſui honoris eſſe acerrimus defenſor?*

Sententia affirm. defenditur. STatuitur theſis affirmatiua. Rationes ſunt: 1, quia honor eſt præmium & teſtimonium virtutis. Ideoque magnifacienda eſt, & quantum fi-

Ratio 1 eri poteſt, legitimo modo defendendus. 2, quia

2 honor vitæ comparatur. Ergò vt vitæ; ita & honoris ſui vnuſquiſque debet eſſe acerrimus defen-

3. ſor. 3, quia aduerſus ſeipſum crudelis eſt, qui famam ſuam negligit, neque eum pro viribus iuſtè defendit aduerſus ſycophantas & calumniatores. 4, quia infamia vnicuique quantum fieri poteſt eſt fugienda & à ſe auertenda cum morti æquiparetur. Ergò è contrariò honor eſt defenden-

Error aliorũ taxatur. dus. Proinde reprehendendi ſunt illi, qui nihil curant, quid de ſe alii ſentiant, omnemque honoris tam acquirendi, quàm conſeruandi & tuendi curam abiiciunt.

5 *Vtrum vitæ, an honoris maior ſit habenda ratio?*

Pro vita. Arg. PRo priore parte quæſtionis faciunt hæc argumenta: 1, quia vita eſt præſtãtior honore, qua-

1 tenus ab illa conſeruatio totius hominis pendet;

ab

ab hac autem non. 2, quia mors ſeu vitæ amiſſio totius hominis ſubſtantialem corruptionem ſecum trahit: honoris autem amiſſio minimè. 3, quia vt Ariſtoteles docet *lib. 3. Eth. Nicom. cap. 9.* φοβερώτατον δ' ὁ θάνατος. πέρας γὰρ καὶ οὐδὲν ἔτι τῷ τεθνεῶτι δοκεῖ οὔτε ἀγαθὸν, οὔτε κακὸν εἶναι· *Mors eſt res maxime formidabilis ſeu terribilis. Eſt enim extremum omnium rerum; & nihil amplius mortuo videtur vel bonum, vel malum eſſe.* 2. 3.

At contra pro poſteriore parte quæſtionis adducuntur hæc argumenta: 1, quia honor eſt præmium virtutis. Cum igitur maior ſit ratio habenda virtutis, quàm vitæ, videtur idem etiam de honore eſſe ſtatuendũ. 2, quia ſatius eſt mori, quàm peccare & peccando infamiam incurrere. Idcircò etiam ſumma laude digna cenſetur Suſanna, quod maluit mortem oppetere, quàm pudicitiam & caſtitatem ſuam proſtituere; & ſic aduerſus Deum grauiter peccare: contrà vituperanda Lucretia, quod maluit cum Tarquinio adulterium committere, quàm ab eo trucidari. *Pro honore. Argum.* 1 2.

Pro deciſione quæſtionis diſtinguendum eſt inter verum & falſum honorem, itemque inter veram & falſam infamiam. Maior enim ratio habenda eſt veri honoris, & huic oppoſitæ infamiæ veræ, quàm vitæ: Minor autem ratio habenda falſi honoris falſæque infamiæ, quam vitæ. Proinde vir bonus veri honoris conſeruandi & veræ infamię fugiendę cauſa mortẽ potius oppetere, quàm viuere debet, non autem falſi honoris conſeruandi, falſæque infamiæ declinandæ cauſa. *Quæſtio deciditur per diſtinct.* *Poriſma.*

6. *An homo teneatur magis eſſe ſolicitus de tribuendo, quam de recipiendo honore?*

Sententia affirm defenditur. STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia melius est honorare quam honorari, non solũ quia actio passioni, & datio acceptioni præstat: sed etiã quia honoris debiti delatio sine cal-

Ratio 1 pa & vitio prætermitti non potest: Is verò, cui debitus honos non tribuitur, nihil peccat, & apud se plus officii residere facilè patitur. 2, quia ambitiosi

2 sunt, qui honorari malũt, quam honorare. 3, quia

3 honor est honorantis potius, quàm honorati. 4,

4. quia vir bonus, dum alteri debitum honorem tribuit, officio suo probè perfungitur, etiamsi ipse à nullo honorem debitum recipiat.

7 *Quæ vitia modestiæ opponantur, & cur illa sint fugienda?*

CVm modestia sit species virtutis moralis, necesse est illam tanquam mediam inter duo extrema vitia esse collocatam. Hæc verò sunt partim ambitio, quæ Græcè dicitur φιλοτιμία, quatenus vocabulum illud in malam partem accipitur; partim contemptus honoris, qui Græcè nuncupatur ἀφιλοτιμία. Vt enim ambitio modum excedit in appetendo, acquirendo & conseruando honore: Ita contemptus honoris à modo deficit. Sunt autem multæ rationes cur ambitio & contem-

Ratio ptus honoris sint fugienda: 1, quia sunt vitia mo-

1 ralia modestiæ opposita. 2, quia ambitio oritur ex

2 præsumptione, hoc est, vendicatione falsa eius virtutis quam non habemus: Contemptus verò honoris existit ex ignorantia & denegatione eius boni & virtutis, quæ in nobis est. 3, quia am-

3 bitio facit, vt homo maiores honores ambiat, quam vel virtus ipsius meretur, vel ratio & æquitas, præsensq; temporis & loci conditio permit-

tit. Contemptus verò honoris facit, vt homo aut planè nullis, aut minoribus honoribus, quàm par eſt, ſe dignum iudicet, & ſic virtutem reprimat otioſeque deſideat. 4, quia ambitio eſt ærugo & 4
ſtultitia mentis, crux ambientium; radixque & fons multorum malorum, quibus tranquillitas & honeſtas vitæ humanæ perturbatur & inquinatur: contemptus verò honoris eſt languor virtutis, remoraque actionum honeſtarum. 5, quia vt Bern- 5
hardus ait in Sermone quadrageſimæ; *Ambitio eſt ſubtile malum, ſecretũ virus, peſtis occulta, doli artifex, mater hypocriſis, liuoris parens, vitiorum origo, tinea ſanctitatis, excæcatrix cordiũ, ex remediis morbos creãs, ex medicina languorẽ generãs.* 6 quia 6
ambitioſus ſtatim vt eſt ad honorem promotus in ſuperbiam extollitur, iactantiâ effrenatur, non curat prodeſſe, ſed gloriatur præeſſe; præſumit ſe meliorem, quia cernit ſe ſuperiorem, priores dedignatur amicos, notos ignorat heſternos, comites contemnit antiquos, vultum auertit, ceruicẽ erigit, faſtum oſtendit, grandia loquitur, ſublimia meditatur, ſubeſſe non patitur, præeſſe molitur, ſubditis oneroſus, omnibus infeſtus, præceps, moleſtus, arrogans grauis & importunus. 7, quia 7.
non tantum S. ſcriptura, ſed etiam alii Auctores tam ſacri, quàm profani ab ambitione hominem dehortantur.

CAPVT VII.
De Parſimonia.
PRÆCEPTA.

1 *Fuit Modeſtia. Sequitur Parſimonia, quæ eſt virtus moralis ſumptuum moderatrix.*

2 *Ei opponitur partim sumptuositas, partim tenacitas.*

3 *Sumptuositas est vitium morale, in sumptibus faciendis modum excedens.*

4 *Tenacitas est vitium morale, in sumptibus faciendis ad defectum declinans.*

QVÆSTIONES.

1 *An Parsimonia sit virtus moralis?*

Sentent. affirmatiua defenditur. STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia parsimonia est habitus proæreticus, per quem homo promptus redditur ad probè honestéque viuendum. 2, quia crebris & honestis parcendi actibus acquiritur. 3, quia sumptus œconomicos, præsertim eos, qui in vestitum & cultum corporis, in supellectilem & ædificiorum structuram, alimentorumque variorum & lautorum coemptionem, & id genus alia impenduntur, moderatur; prouidetque, ne quid dispendii & detrimenti res familiaris capiat: quin potius parcè erogando conseruetur & augeatur. 4, quia versatur inter duo extrema vitia, nempe sumptuositatem & tenacitatem: quarum illa in excessu; hæc in defectu peccat. 5, quia parsimonia est habitus animi honestus, vtilis & laudabilis, ad eumque comparandum optimi quique Auctores nos hortantur & instigant, vt eorum dicta testantur. Phocylides enim in suo poematio ait:

(Margin: Ratio 1, 2, 3, 4, 5)

Testimonia afferuntur.

1 Ἀρχόμενος φείδου πάντων μὴ τέρμ' ἐπιδεύης.

Incipiens parsimoniam adhibe in omnibus, ne in fine indigeas. Item, Hesiodus *libro* 1. *operum & dierum sub finem* præcipit:

2

Ἀρχ

Ἀρχομένου δὲ πίθου κ[...]γοντος κορέσασθαι,
Μεσσόθι φείδεσθαι. [...] δ᾽ ἐπὶ πυθμένι φειδώ.
Incipiente dolio & fine [...]iare;
[...]edio parce: grauis enim in fundo parsimonia.

Item Lucretius:

Diuitiæ grandes homini sunt viuere parcè, 3
Æquo animo: neque enim est [...]quam penuria parui.

Ouidius:

Non minor est virtus, quam quærere, parta tueri. 4

Cicero in paradoxo vltimo: *O dii immortales,*
non intelligunt homines, quam magnum vectigal sit 5
parsimonia. Item, *non esse emacē vectigal est.* Idcircò etiam Marcus Cato vult *patremfamilias vedacem, nō emacem esse.* Et Pompon. Atticum Cornelius Nepos laudat, quod cum opulentia afflueret, nemo illo minus emax fuerit, nemo minus ædificator. Nimirum nouerat ille Atticus, qui multa emunt, qui multas ædes extruunt, omnes sibi ipsis aditum ad paupertatem aperire, iuxta vetus illud:

Ædificare domos, & corpora pascere multa,
Ad paupertatem proximus est aditus.

Et rectè monet Seneca: *Emas non quod opus est,* 8
sed quod necesse est. Nec malè Plautus: *Festo die*
quod prodegeris, profesto egere liceat, nisi pepercec- 9
ris. Hinc Menander: 10.

Εἰ μὴ φυλάττεις μικρὰ, ἀπολεῖς τὰ μείζονα.
Nisi custodias parua, magna perdes.

Idem Lucianus. 11.

Ὡς τεθνησόμενος τῶν σῶν ἀγαθῶν ἀπόλαυε,
Ὡς δὲ βιωσόμενος φείδεο σῶν κτεάνων.
Ἔστι δ᾽ ἀνὴρ σοφὸς οὗτος, ὃς ἄμφω ταῦτα νοήσας,
Φειδοῖ καὶ δαπάνῃ μέτρον ἐφαρμόσατο.

Tanquam moriturus tuis bonis fruere,
Tanquam victurus parce tuis possessionibus.
Est autem vir sapiens, qui ambo hæc cognoscens,
Parsimoniæ & sumptui modum aptauit.

2 *An parsimonia versetur circa sumptuositatem & tenacitatem*

Sententia affirmat. defenditur. STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia parcus est medius inter sumptuosum & tenacem. Sumptuosus enim in sumptibus facien-
Ratio dis modum excedit. Tenax in iisdem deficit: Par-
1 cus verò neque modum excedit, neq; deficit: sed sumptus facit quantos, quando, vbi, quomodo
2. & cur decet. 2, quia Parsimonia propterea laudatur, quod medium locum tenet inter sumptuositatem & tenacitatem: Sumptuositas enim & tenacitas propterea vituperantur, quod sint vitia Parsimoniæ opposita. Vbi etiam obseruan-
1 dum est: 1, Parsimoniam Græcè dici φειδὼ, φειδωλὴν, φειδωλίαν: *sumptuositatem* ἀφειδίαν: *tenacitatē* γλισχρότητα, Latinè alio nomine *sordidam & immodera-*
2 *tam parcitatem*. 2, Parsimoniam differre à liberalitate, quod illa moderatur sumptuum, præsertim priuatorum, erogationem: hęc beneficiorum
3 in alios collationem. 3, sumptuositatem differre à profusione seu prodigentia, quæ Græcè dicitur ἀσωτία, barbarè *prodigalitas*: quod illa opponatur parsimoniæ & tenacitati; hæc liberalitati & illibe-
4. ralitati. 4, tenacitatem differre ab auaritia, quod illa deficiat in sumptibus faciendis, & opponatur parsimoniæ & sumptuositati: hæc verò modum excedat in appetendis & coaceruandis diuitiis; & opponatur αὐταρκείᾳ & ἀφιλοχρηματίᾳ.

Sententia negatiua defenditur.

3 *An vllus auarus verè & propriè sit parcus?*

Ratio STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia
1 auarus est improbus: parcus verò probus. 2,
2 quia auarus vituperatur: parcus verò laudatur. 3, quia

3, quia auarus [illegible] ium appetens & studiosus est diuitiarum: pa[illegible] autem non item. 4, quia auarus est tenax: parcus autem non est tenax 5, quia auarus om[illegible] agit quæstus seu lucri gratia: parcus autem honestatis gratia. 6, quia auarus non agit ex præscripto rectę ratio[illegible] parcus autem contrà. 7, quia auarus illicitis modis diuitias acquirit: parcus autem non. 3 4 5 6 7.

4 *An iuniores æque sint propensi ad parsimoniam ac seniores?*

STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia iuniores minus amant & curant pecuniam, quàm seniores: cum nondum indigentię molestiam experti sint, & propter imperitiam nesciant, quanta sit vtilitas pecuniæ, & quam difficulter possit acquiri. 2, quia iuniores magis sunt sumptuosi & prodigi, quàm seniores. 3, quia iuniores luxui & cultui corporis magis sunt dediti, quàm seniores.

Sentent. neg. defenditur. *Ratio* 1 2 3.

CAPVT VIII.

De Vigilantia.

PRÆCEPTA.

1 *Adhuc de speciebus tertiæ classis probitatis ad nos relatæ: Sequuntur species quartæ classis, nempe vigilantia & sedulitas.*

2 *Vigilantia est virtus moralis, somni & vigiliæ moderatrix.*

3 *Ei opponitur partim somnolentia, partim insomnia seu vigilia voluntaria.*

4 *Somnolentia est vitium morale, in dormiendo modum excedens.*

5 *Insomnia voluntaria est vitium morale, à naturali somni vsu hominem reuocans.*

QVÆSTIONES.

1 *An vigilantia sit virtus moralis?*

Sententia affirm. defenditur. STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia definitio virtutis moralis ei competit. 2, quia est probitas somni moderatrix. 3, quia versa-
Ratio tur inter duo extrema vitia, quorum vnum in ex-
1 cessu peccat, & Græcè dicitur φιλυπνία, Latinè *so-*
2 *mnolentia*; alterum in defectu, & Grȩcè dicitur ἀϋ-
3 πνία προαιρετικὴ, Latinè *insomnia voluntaria*. 4, quia
4 vigilantia est habitus, qui parit homini verã laudem & commendationem; contraria verò vitia pariunt vituperium. 5, quia ad vigilantiæ studium
5. hortantur nos optimi quique Auctores, & à contrariis vitiis dehortantur.

Obiectio. At contra hanc sentẽtiam obiici potest: *Nulla actio est virtus moralis. Vigilantia est actio. Ergò nõ est virtus moralis.* Assumptio probatur, quia vigilantia nihil aliud est, quàm actus vigilandi, qui Græcè propriè dicitur ἐγρήγορσις seu γρήγορσις.

Respondetur ad obiect. Respondeo esse homonymiam in vocabulo *vigilantia*, quod modò sumitur pro actu vigilandi, quæ propriè dicitur *vigilatio*; modò pro habitu laudabili rectè vigilandi, seu moderandi somnum. Et sic est virtus moralis. Vbi tamen etiam obseruandum est, vocem *vigilantia* metaphoricè vsurpari modò pro industria & diligentia, quam in re aliqua adhibemus, & sic opponi incuriæ: modò

modò pro cauta & circumspecta prouidentia; & sic opponi securitati nimiæ.

2 *An somnolentia & insomnia immoderata sint vitia moralia?*

Sentent. affirmatiua defenditur secundum quid.

MEdici inter affectus morbosos numerant somnum & vigiliam præternaturalem. Definiunt enim Somnum præternaturalem, quod sit affectus prauus capitis, cuius vi homo præter naturam ad dormiendum propendet: eiusque duas species constituunt, carum & lethargum, seu vt Latinè loquar, soporem & veternum. Vigiliam verò præternaturalem definiunt, quod sit affectus prauus capitis, cuius vi homo ad dormiendum tempore solito ineptus redditur. Videntur igitur somnolentia & insomnia immoderata esse vitia naturalia, non moralia. Verum, sciendum est, somnolentiam & insomniam immoderatam hoc loco sumi nō pro inuoluntaria propensione hominis ad immoderatè dormiendum & vigilandum, quę est morbosa affectio corporis, & à Medicis curatur: sed pro habitu voluntario, per quem homo vltra modum naturæ conuenientem somno aut vigiliæ indulget; & sic esse vitia moralia: tum, quia definitio vitii moralis iis competit; tum quia hominem peiorem efficiunt; tum quia vituperium & pœnam merentur.

3 *An somnus & vigilia immoderata homini valdè sint pernitiosa?*

Sentētia affirm. defenditur.

ETsi hæc quæstio propriè non pertinet ad Ethicam; sed partim ad Physicam, partim ad artem medicam, quę tractat de salubribus & insalubribus: tamen vt homo eo magis à somnolen-

Effecta somni immoderati recensentur.

tiâ & insomniâ voluntariâ abst[illegible]atur, placet hoc loco paucis argumentis thesi illi affirmantem probare. Sciendum igitur est, somnum immoderatum: 1, gignere copiam humorum prauorum &
1 pituitosorum. 2, aggrauare caput ob vaporum &
2 humorũ multitudinem. 3, quæ inter dormiendum
3 in eo colliguntur, spiritus animales incrassare
4 & obscurare; & sic eos ineptos reddere ad pro-
5 mouendam rerum intelligentiam. 4, memori-
6 am debilitare, obliuionemque inducere. 5, cacochymiam, hoc est, malum totius corporis habi-
7. tum inducere. 6, calorem naturalem & vitalem extinguere; & sic totum corpus refrigerare. 7, fastidium & nauseam excitare.

Effecta vigiliæ immoderatæ recensentur.

Similiter vigiliam immoderatam: 1, consume-
1 re humidum vitale. 2, exiccare & arefacere cor-
2 pus. 3, debilitare calorem naturalem & vitalem.
3 4, resoluere & absumere spiritus vitales. 5, debi-
4 lem & prauam concoctionem inducere. 6, pro-
5 fundos reddere oculos. 7, acutos & biliosos
6 morbos excitare. 8, viuidum faciei colorem cor-
7 rumpere. 9, hominem languidum & ineptum ef-
8 ficere ad diuturnos vocationis suæ labores ob-
9. eundos.

CAPVT IX.

De Sedulitate.

PRÆCEPTA.

1 *Fuit Vigilantia; Sequitur Sedulitas: quæ est virtus moralis, laboris moderatrix.*

2 *Ei opponitur partim curiositas, partim ignauia seu incuria.*

3 *Curiositas [est] vitium morale, in laborando modum excedens.*

4 *Ignauia est vitium morale, in laborando deficiens.*

QVÆSTIONES.

1 *An Sedulitas sit virtus moralis?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia definitio virtutis moralis ei competit. 2, quia est habitus moralis, laborem moderans. 3, quia versatur inter duo extrema vitia moralia, nempe curiositatem & ignauiam seu incuriam. 4, quia crebris bene laborandi actibus acquiritur. 5, quia est qualitas, quæ per se homini verum honorem & laudem parit. 6, quia eius opposita sunt vitia moralia. 7, quia ad sedulitatem tanquam speciem virtutis moralis non vulgarem tam sacra scriptura, quam alii Auctores siue sacri, siue profani homines hortantur. 8, quia *si sedulitas non esset virtus moralis, non daretur virtus aliqua, quæ hominem informaret ad seruandum iustum in laborando modum. Sed consequens est absurdum. Ergo & antecedens.*

Sentent. affirmatiua defenditur Ratio 1 2 3 4 5 6 7 8.

2 *Quid sit Sedulitas, & quæ vitia ei opponantur?*

SEdulitas, quæ Græcè dicitur φιλοπονία, ἐπιμέλεια; Latinè *solertia, industria, diligentia, assiduitas,* ab aliis definitur modò virtus labores officii sui pro viribus exequendi: modò virtus subeundi & perferendi debitos vocationis suæ labores: modò virtus, per quā labores nostræ personæ & officio cōuenientes ita, vt decet, suscipimus, cōtinuamus ac perferimus. Illæ verò definitiones omnes nonnisi verbis discrepant ab ea, quæ in præceptis est

Definitiones aliorum recensentur. 1 2 3.

assignata, si modò ad genus a[...]tur vox *moralis*. Dicitur autem sedulitas mod[...]ra[...] laborem, quia ex præscripto rectæ r[at]io[n]is monet, cui quid, quantum, vbi, quando, quomodo [...] cur sit laborandum; ne scilicet in ip[sis] laboribus vel suscipiendis vel sustinendi[s] [au]t in excessu, aut in defectu peccetur, sed se[m]per mediocritas, quæ in omnibus rebus e[st] optima, [o]bseruetur. Ac illi quidem in excessu opponitur curiositas, quæ Græcè dicitur περιεργία, ὑπερπονία, quasi dicas, *nimia operandi & laborandi industria*; Latinè alio nomine, *nimia* seu *nimis accurata diligentia*. In defectu verò ignauia seu incuria, quæ Græcè dicitur ἀεργία, ἀπονία, ἀμέλεια, φυγοπονία, ἀπραξία, *&c.* Est autem curiositas vitium morale, per quod homo in laborando modum excedit. Id autem fit: 1, cum labores suscipit & sustinet suæ personæ & officio non conuenientes, aut saltem non necessarios & vtiles. 2, cũ plus laboris, quàm oportet, vel suis vel alienis rebus impendit. 3, cum laborat quando, vbi & quomodo non decet. 4, cum aut planè nullum aut saltem non legitimum finem in laborando sibi habet propositum. Vnde patet, sub curiositate seu περιεργίᾳ, comprehendi partim πολυπραγμοσύνην, partim ἀλλοτριοεπισκοπίαν, quarum illa facit, vt homo se multis & variis negotiis non tã suis quàm alienis & ad se nihil pertinentibus immisceat: hęc verò facit, vt homo curam & inspectionem alienarum rerum ad suum officium nihil pertinentium habeat.

Curiositas quid sit.

Quomodo curiositas modum in laborando excedat. 1 2 3 4

Ignauia quid sit.

Ignauia verò est vitium morale, per quod homo in laborando deficit, hoc est, aut planè à labore abhorret, aut saltem minus, & remissius quàm ratio

ratio officii tem[illegible]risque & loci circumstantia exigit, laborat.

[illegible] homini laborandum potius sit, quam ociandum?

PRo thesi affirmante [illegible] sequentia argumenta: 1, quia homo ad laborandū natus est, vt auis advolandum. 2 quia m[illegible]s magisque decorum est, laborare, q[illegible]am ociari. Vnde Hesiodus lib. 1. operum & dierum: *Pro labore Argum.* 1 2

Ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δέ τ' ὄνειδος.

3, quia ἀνύσιμον πρᾶγμα καὶ τελεσιουργὸν ἐπιμέλεια καὶ πόνος ἐστί, hoc est, res vtilis & ad perficiendum efficax est diligentia & labor, vt docet, Plutarchus *in libello de institut. puerorum*. Cui etiam astipulatur Euripides, inquiens: 3

Τὸ συνεχὲς ἔργον παντὸς εὑρίσκει τέλος.

Continuus labor cuiusque rei inuenit finem.

Item illud Bionis: τῆς ἐπιμελείας δοῦλα πάντα γίνεται.

Diligentia omnia subiiciuntur. Item illud Virgilii:

——— *Labor omnia vincit*

Improbus. ———

4, quia labor est medium ordinarium, per quod Deus sua bona largitur hominibus. Et hoc testatur Epicharmus, inquiens: τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τἀγαθ' οἱ θεοί· *Laboribus vendunt nobis omnia bona Dii.* 4

5, quia laborantem Deus amat & iuuat. Et hoc testatur Hesiodus *lib. 1. operum*: 5

Καὶ ἐργαζόμενος πολὺ φίλτερος ἀθανάτοισιν.

Et laborans multò charior immortalibus.

Item, Euripides in Andromeda, cum ait:

Φιλεῖ δὲ τῷ κάμνοντι συσπεύδειν θεός.

Solet laborantem simul adiuuare Deus.

6, quia labor procreat, conseruat & auget bona hominibus Et hoc testatur Sophocles in vatibus: 6

Μοχθεῖν ἀνάγκη τοὺς θέλοντας εὐτυχεῖν,
Ἅπαντα τὰ καλὰ τοῦ πονοῦντος γίγνεται.
Laborare necesse est eos, qui volunt felices esse,
Omnia bona laborantis sunt. Item Euripides in Erechtheo:
Ἐκ τῶν πόνων τοι τἀγαθ' αὔξεται βροτοῖς.
Ex laboribus sanè bona augentur mortalibus.

7 7, quia sine labore nihil benè inchoatur, succeditur & perficitur. Et hoc testatur Phocylides,

Οὐδὲν ἄνευ καμάτου πέλει ἀνδράσιν εὐπετὲς ἔργον.
Nullum sine labore est hominibus facile opus.

Item Sophocles:

Ὅρα, πόνου τοι χωρὶς οὐδὲν εὐτυχεῖ,
Vide, sine labore sanè nihil benè succedit.

8 8, quia, vt idem Sophocles ait *in Iphigenia*:

Τίκτει γὰρ οὐδὲν ἐσθλὸν εἰκαία σχολή·
Θεὸς δὲ τοῖς ἀργοῦσιν οὐ παρίσταται.
Nihil boni parit otium inane.
Deus verò otiantibus non assistit.

9. 9, quia otium est irritamentum & alimentum vitiorum ac peccatorum. Homines enim nihil agẽdo male agere discunt.

Pro otio.

1 At pro thesi negante adduci possunt hæc argumenta: 1, quia labor consumit vires corporis & animi.
2 2, quia labefactat & perturbat vitæ humanæ tranquillitatem, sine qua felicitas terrena non potest consistere.
3 3, quia auocat hominem à rerum diuinarum & cœlestium contemplatione.
4. 4, quia melius est nihil agere, quam malè agere.

Quæstio deciditur per distinct.

Pro decisione quæstionis distinguendum est inter laborem moderatum, & immoderatum; honestum, & turpem; vtilẽ, & inutilem. De priore enim genere vera est thesis affirmatiua. De posteriore autem non item.

Sentẽtia negatiua defenditur.

4 *An cuilibet quoslibet labores suscipere liceat?*

Ratio

1 Statuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia labo-

labores respondere debent cuiusque vocationi & officio. Cum autem non eadem sit cuiusque vocationis & officii ratio, sequitur, neque labores eosdem cuilibet conuenire. 2, quia labores alii sunt mentales, alii corporales: & ex his alii honesti, alii turpes, alii vtiles, alii inutiles. Vt igitur cuilibet licitum est pro ratione officii & personæ dignitate suscipere labores honestos & vtiles; siue sint mentales, siue corporales: ita contra quemlibet decet fugere & intermittere labores turpes & inutiles. 2.

Proinde peccant illi, qui nulla habita ratione vel officii vel status sui ex mera curiositate vel auaritia quoslibet labores suscipere & sustinere nõ verentur. *Error aliorũ taxatur.*

5 *An sedulitas labores iucundos reddat?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia sedulitas hominẽ promptum & alacrem ad subeundos & perferendos labores reddit. 2, quia assuetudine laborandi facit, vt homo labore potius quàm otio delectetur. Et hoc etiã testatur Democritus, inquiens; πόνος συνεχὴς ἐλαφρότερος ἑαυτοῦ τῇ συνηθείᾳ γίνεται. *Labor continuus consuetudine seipso fit leuior.* 3, quia suggerit homini assiduam cogitationem de fine & fructu laborum, quâ homo excitatur ad laborandum. 4, quia ignauia labores homini reddit molestos & ingratos. *Sententia affirm. defenditur. Ratio* 1 2 3 4.

Ergò è contrario sedulitas reddit eosdem iucundos & gratos.

Finis Libri secundi.

ETHICÆ GENERALIS LIBER TERTIVS.

In quo explicantur virtutes morales, quas homo erga alios homines potissimum exercere debet: itemque virtus heroica.

CAPVT PRIMVM

De Mansuetudine.

PRÆCEPTA.

HActenus explicata est probitas ad nos potissimum relata: Sequitur probitas erga alios potissimum homines exercenda, quæ vel est ὁμιλητικὴ, *vel* κοινωνητικὴ.

2 *Homiletica est, quæ in congressu & conuersatione cum aliis est adhibenda.*

3 *Eius variæ & diuersæ sunt species certis classibus distinctæ.*

4 *Primæ classis sunt mansuetudo & humilitas.*

Mansuetudo definitur.

5 *Mansuetudo est virtus moralis, iræ & vindictæ moderatrix.*

Eius species exponuntur.

6 *Estq́ vel lenitas vel clementia.*

7 *Lenitas est mansuetudo, per quam homo in irascendo modum seruat.*

8 *Clementia est mansuetudo, per quam homo de-*

mo de

mo debitum in ... icando & puniendo modum seruat.

9 Mansuetudini opponitur vitium aliud in defectu, aliud in excessu.

10 In defectu oppon itur lentitudo & indulgentia nimia.

11 Lentitudo est vitium morale in irascendo deficiens.

12 Indulgentia nimia est vitium morale, in puniendo deficiens.

13 In excessu opponitur iracundia & crudelitas.

14 Iracundia est vitium morale, in irascendo modum excedens.

15 Crudelitas est vitium morale, in puniendo modum excedens.

QVÆSTIONES.

1 *Quid sit mansuetudo?*

MAnsuetudo Græcè πρᾳότης ab Aristotele definitur *libr.4. Ethic.Nic.cap.*11. μεσότης περὶ ὀργάς, *mediocritas circa iras*. Et *lib.*1.*magn.moral.c.*23. ἀνὰ μέσον ὀργιλότητος καὶ ἀοργησίας, hoc est, *media inter* 1
iracundiam & lentitudinem. Et *in libello de virtu-* 2
tibus, ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν ὑπ' ὀργῆς γίνονται δυσκίνητοι, 3.
virtus appetitus irascentis, per quam homines ægre ad iram concitantur.

Definitiones Arist. recensentur.

Ab aliis definitur modò mediocritas rectè cōponens appetitum irascendi, vt in attinentibus 1
ad iram constanter præeligat, quod decet; modò 2
virtus mediocritatem seruans in ira: modò virtus, 3

Definitiones aliorum exponuntur.

quæ compeſcit iram, hominemque voluntatem promptiorem ad veniam quàm ad vindictam

4 reddit: modò virtus animi tranquillo & patienti

5 omnia ferens: modò modeſtia quâ ab omni inordinatâ ira nobis temperamus, & excitatam ſub-

6 itò refrenamus: modò fortitudo θαρραλεοτική, quæ proprie animi vim iraſcibilem concitatiorem, &

7 iram moderatur & refrenat: modò virtus iram inordinatam & vindictam refrenans: modò vir-

8. tus, quæ mediocritatem ſeruat in iraſcendo, atque adeò in vindicando & puniendo.

Definitiones ſuperiores examinātur

Ex quibus definitionibus poſtremæ tres ſunt legitimæ, & conſentiunt cum ea, quæ in præceptis eſt tradita: ſi modò per virtutem quæ loco generis ponitur, intelligatur virtus moralis. Reliquæ verò ſunt vitioſæ: quoniam vel falſum genus, vel falſum ſubiectum recipiens, vel falſum obiectum, aut ſaltem non adæquatum aſſignant.

2 *Quod ſit obiectum proprium & adæquatum manſuetudinis?*

Sententia Ariſt. exponitur & examinatur.

Ira quid ſit.

ARiſtotel. obiectum manſuetudinis ponit ὀργὴν, *iram*; quæ ab eodem definitur *lib. 2 Rhetoricorum, capite 2.* ὄρεξις μετὰ λύπης τιμωρίας φαινομένης διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν, τῶν εἰς αὐτὸν ἢ εἰς αὐτοῦ τινα μὴ προσηκόντως, *appetitus vindictæ apparentis cum dolore coniunctus, ortus ex apparente iniuſto contemptu ſui aut ſuorum*: Et à Cicerone *in Tuſculanis Quæſtionibus* libido puniendi iure, qui videtur læſiſſe iniuria: Item à Poſſidonio cupiditas puniendi eius, à quo te iniquè putas læſum. Sed quoniam manſuetudo non tantum modum ſeruat in iraſcendo; ſed etiam in vindicando & puniendo: id-

dc: idcircò præter iram, illi subiicitur quoque ipsa vindicta, pœna & vltio, quæ Græcè dicitur ἐκδίκησις, τιμωρία. Et sic ex vtroque obiecto particulari obiectum proprium & adæquatum mansuetudinis conflatum. Etsi verò alii ad obiectum mansuetudinis etiam referunt omnia illa, quæ vim habent excitandi hominem ad irascendum & vindicandum: cuiusmodi sunt offensio, iniuria, damnum; potissimè autem contemptus nostri & nostrorum: tamen sub ira & vindicta commodè comprehendi possunt, tanquam causæ illius efficientes siue procreantes siue impellentes. Similiter licèt Aristoteles *lib. 3. Eudemiorū cap. 3.* asserat mansuetudinem versari circa dolorem ex ira profectum: tamen ille dolor aut commune obiectum est mansuetudinis; aut saltem sub ira comprehenditur. *Obiectioni occurritur.*

3 *Quomodo mansuetudo rectè sit diuidenda?*

Apud Aristotelem aliosque Philosophos veteres, quantum ego memini; nulla expressa reperitur mansuetudinis in species diuisio. At ex recentioribus: alii diuidunt mansuetudinem in lenitatem & clementiam: alii in lenitatem & seueritatem: alii in lenitatem & placabilitatem: alii moderationem iræ tanquam genus definiunt virtutem refrenantem vel persequentem iram & vindictam ob alius offensam: Eamque diuidunt in mansuetudinem & seueritatem, quarum illam definiunt virtutem refrenantem iram & vindictam: hanc virtutem persequentem iram & vindictam. *Aliorum diuisiones recensentur & examinātur* 1 2 3 4.

Ex quibus diuisionibus prima videtur omni-

um esse optima. Est enim officium mansuetudinis partim iram, partim vindictam moderari: quorum illud pertinet ad lenitatem; hoc ad clementiam. Ac licèt vocabulum lenitatis quandoque Synecdochicè vsurpetur pro mansuetudine in genere: clementia vero pro illa virtute vindictæ seu pœnæ moderatrice, quæ in principibus, regibus aliisque magistratibus requiritur: tamen doctrinæ distinctioris gratia lenitas rectè definitur mansuetudo iræ moderatrix: clementia mansuetudo vindictæ moderatrix.

Prolepsis.

Seueritas an sit species mansuetudinis.

Quod verò ad reliquas diuisiones attinet, videtur seueritas non esse species mansuetudinis; sed potius vitium clementiæ in excessu oppositum: Quia tamen seueritas etiam Deo in scriptura tribuitur: & à magistratu etiam sæpè cum laude & honore exercetur: inde patet vocabulum seueritatis modò in bonam, modò in malam partem vsurpari. Et sic seueritas, quatenus in bonam partem accipitur, est species mansuetudinis, quâ in alios grauius quidem; sed tamen iustè ob delicta animaduertitur. Similiter placabilitas non videtur aduersè opponi lenitati, sed partim sub lenitate, partim sub clementia comprehendi. Est enim placabilitas, Græcè συγγνωμοσύνη, nihil aliud, quàm virtus moralis, per quam homo offensam sibi factam facile alteri condonat, & in pristinam cum eo gratiam redit. Et sic non videtur differre à mansuetudine in genere accepta. Denique moderatio iræ cum sit actio, non potest propriè & absque tropo constitui genus mansuetudinis, & seueritatis, quatenus sunt species virtutis moralis.

Placabilitas quid sit.

4 Qua

4 *Quæ vitia mansuetudini opponantur?*

SIcut omnibus aliis virtutibus moralibus; ita etiam mansuetudini vitium aliud in excessu, aliud in defectu opponitur. In excessu opponitur partim iracundia, partim crudelitas. Iracundia, Græcè ὀργιλότης dicta, est vitium morale in irascendo modum excedens: & diuiditur in tres species, ἀκροχολίαν, πικρότητα καὶ βαρυθυμίαν, hoc est, *excandescentiam, amarulentiam & asperitatem animi*. Excandescentia est iracundia, quâ homo subitò & apertè ob causam leuiorem irascitur, & quidem vehementius quàm oportet; sed iram citò iterum deponit, & se placari patitur. Amarulentia est iracundia, quâ homo tardius quidem irascitur; sed iram semel animo conceptam occultè fouet tam diu, donec vel vindictam exercuerit, vel temporis diuturnitate concoxerit. Asperitas animi est iracundia aperta & pertinax, quæ absque vindicta nullo modo sedari potest. Crudelitas Græcè dicta χαλεπότης: Latinè etiam sæuitia, rigiditas & inclementia, est vitium morale in puniendo & vlciscendo modum excedens. In defectu verò opponitur mansuetudini partim lentitudo, partim indulgentia nimia. Lentitudo Græcè ἀοργησία, quasi dicas, *iræ vacuitas*, est vitium morale in irascendo deficiens. Indulgentia nimia est vitium morale in puniendo & vindicando deficiens. Vnde patet mansuetudinem non tantum versari inter lentitudinem & iracundiam, vt docet Aristoteles; sed etiam inter crudelitatem & nimiam indulgentiam.

5 *An irasci homini sit licitum?*

PRo thesi affirmatiua faciunt hæ rationes: 1, *Pro ira. Ratio 1*

quia ira per se est affectus naturalis: Ideoque non
2 vitiosus. 2, quia honestum & laudabile est irasci,
quas ob causas decet, quibus decet, quomodo,
3 quando, & quam diu decet. 3, quia turpe est & vituperabile non irasci, quando, quibus, quomodo, quas ob causas & quamdiu decet: Et qui hoc faciunt, appellantur ab Aristotele stulti, sensus & doloris expertes, inepti ad propulsandam iniuriam, adeoque seruili ingenio præditi. 4, quia ira
4 est cos fortitudinis, qua homo acuitur ad propul-
5. sanda mala, quæ ab aliis iniustè inferuntur. 5, quia ira Deo quoque in scriptura tribuitur. Id quod nó fieret, si irasci simpliciter esset malum.

Libr. 4. Eth. Nico. cap. 11. Et lib. 3. Eiusdem. cap. 3.

Contra iram Argumenta.

At pro thesi negante adducuntur hæc argumenta: 1, quia ira est furor & rabies mentis. 2, quia
1 inducit tremorem labiorum, dentium crepitum,
2 pallorem vultus, totiusq; corporis mutationem.
3 3, quia est calcar & incitamentum ad omnis generis peccata perpetranda. Hinc rectè Menander:

'Οργὴ δὲ πολλὰ δρᾶν κακὰ ἀναγκάζει κακά.
Ira multa facere cogit mala.

4 4, quia inimica est sapientiæ & iustitiæ. Et hoc testatur etiam Gregorius *lib. 5. moralium*, inquiens: *Per iram sapientia perditur, vt quid quove ordine agendum sit, nesciatur.* Item, *Per iram iustitia relinquitur: quia dum perturbata mens iudicium sine ratione exasperat; omne, quod furor suggerit, rectum putat: Per iram lux veritatis amittitur, quia cum menti iracundia confusionis tenebras incutit,*
5. *huic Deus radium suæ cognitionis abscondit.* 5, quia ira tam à sacris quàm profanis Auctoribus prohibetur & vituperatur.

Pro

Pro decisione quæstionis distinguendum est inter iram moderatam & immoderatam. Illa est, quæ terminos& cancellos à recta ratione præscriptos non transgreditur; & propterea est licita: Hæc verò est, quæ contrà agit. Id autem fit non tantum cum homo non irascitur, quando, quibus & cur decet; aut etiam irascitur quando, quibus & cur non decet: sed etiam quando citius & tardius, leuius vel grauius, longius vel breuius quam decet irascitur. Ideoque eiusmodi ira immoderata est illicita & fugienda. *Quæstio deciditur per distinct.*

6 An vindicare iniuriam homini sit licitum?

PRo thesi affirmante militant hæc argumenta: 1, quia irasci, hoc est, appetere vindictam, homini est licitum. Ergò etiam vindicare iniuriam. *Pro vindicta Argum.* 1
2, quia honestum est quandoque vindicare iniuriam; & turpe non vindicare. 2
3, quia vindicta nihil aliud est, quam iniuriæ contumeliæque iniustè illatæ punitio. Hæc autem per se & simpliciter non est illicita. 3
4, quia non tantum Deus ipse, vindicat iniuriam sibi illatam; sed etiam magistratum politicum tanquam vicarium suum ad puniēdas iniurias sibi aliisq; illatas ordinauit. 4
5, quia sine vindicatione & punitione iniuriarum, neque disciplina, neque securitas, siue domestica, siue politica consistere potest. 5
6, quia nimia conniuentia & indulgētia, quæ adhibetur vel in condonandis vel relaxandis pœnis debitis, est vitium morale. 6
7, quia non tantum clementia; sed etiam seueritas moderata in vindicandis, puniendisque peccatis adhibita est virtus moralis, laudéque digna censetur. 7.

Contra vindictam Pro thesi negante faciunt hæc argumenta: 1, quia scriptura sacra non tantum prohibet, ne vin-

Argum. dicemus iniurias nobis illatas; sed etiam præcipit,

1 vt maledicentibus benedicamus, & malefacientibus benefaciamus: *Leuit.19. Prouerb.24. Eccle-*

2. *siastici 28. Matth.* [illegible] *Rom.12. & alibi.* 2, quia cum mansuetudine, nedum præsertim clementia, pugnat vindicatio iniuriæ. Vnde etiam *Aristoteles lib.4. Eth. Nicom.cap.11* inquit, οὐ τιμωρητικὸς ὁ πρᾶος, ἀλλὰ μᾶλλον συγγνωμικός, *mansuetus non est ad vlciscendum, sed potius ad ignoscendum propensus.*

Pro decisione quæstionis quidam distinguunt inter vindictam priuatam & publicam: Et illam quidem homini illicitam esse; hanc verò licitam esse asserunt. At neque omnis priuata vindicta est illicita; neque omnis publica licita. Alioquin enim sequeretur, neque patrifamiliâs concessum esse, castigare & punire suos liberos & alios domesticos peccantes: neque magistratum in vindicandis & puniendis peccatis vnquam peccare

Propria decisio subiũgitur. posse. Itaque distinguendum est inter vindictam moderatam & iustam, & inter immoderatam & iniustam. Illa enim homini est licita siue publica sit, siue priuata: Hæc verò contrà est illicita. Ac de priore quidem vera est thesis affirmatiua cum suis argumentis: De posteriore verò thesis negatiua. Inprimis verò notandum est, sacram scripturam non prohibere simpliciter priuatam vindictam; sed tantum immoderatam & iniustam, præsertim eam quando conuitium conuitio, maleficium maleficio, adeoque in genere malum malo retaliatur & compensatur.

7 *Quæ sint propria mansueti hominis officia ἢ γνωρίσματα?*

ARistoteles *lib.4.Ethicor.Nicom.cap.*11.docet mansuetum non irasci, nisi quibus, quando, quomodo, quantum & quando debet irasci. Sed vt hæc assertio Philosophi rectius intelligatur, vberius & clarius est explicanda. Sciendum igitur est, mansuetum hominem: 1, nō omnibus irasci; sed tantum iis, qui ex destinata malitia peccant, neque suorum scelerum pœnitudine ducuntur: iis verò, qui per imprudentiam peccant, aut saltem culpam deprecantur, & veniā petunt, quantum officii ratio permittit, ignoscere 2, non irasci propter leues causas; sed tantum propter graues & arduas pertinentes ad defensionem religionis, legum, patriæ, propriique honoris. 3, non nimis citò, vel tardè irasci. 4, cauere, ne primo iræ feruore & impetu eò vsque abripiatur, vt aliquid committat, quod sit vel contra honestatem vel vtilitatem ipsius, atque adeo cuius ipsum postea pœniteat. Hinc Athenodorus Philosophus Augusto Cæsari suadet, ne iratus quicquam vel dicat, vel faciat, priusquam literarū Græcarum XXIV. nomina apud se recensuerit. Idem præcipit Statius Poëta lib.8.

Officia & nota hominis mansueti recensentur.

1 2 3 4

——— ne frena animo permitte calenti,
Da spatium, tenuemque moram, mala cuncta ministrat
Impetus, &c ———

5, non nimis grauiter vel leuiter irasci. 6, non diu iram fouere, ne in odium degeneret. Scit enim inconueniens esse, vt homo mortalis immortalem iram gerat. Idcircò etiam Paulus *Ephes.*4. vult, vt iram nostram dimetiamur ad solis motum, vt- 5 6

7 que tam velociter, quam ſol, decurrat. 7, eſſe συγγνωμικὸν μᾶλλον ἢ τιμωρητικόν, hoc eſt, *propenſum magis*
8. *ad ignoſcendum, quàm ad vlciſcendum*. 8, non tantum condonare vindictam & pœnam ei, à quo offenſus eſt, ſed etiam eius cauſam irritatricem, nempe offenſam & iniuriam altâ obliuione ſepelire.

8 *An manſuetudini iracundia magis, quàm lentitudo repugnet?*

Sententia affirm. defenditur. STatuitur theſis affirmatiua. Rationes ſunt: 1,
Ratio 1 quia iracundia eſt vitium remotius à manſuetudine quàm lentitudo.
2 2, quia frequentius peccant homines circa iracundiam, quàm lentitudinem.
3 3, quia iracundia minus eſt accommodata ad vitę ſocietatem hominumque conuerſationem. Siquidem cum hominibus iracundis, qui vel citò & ob leuem cauſam vel amarulenter, vel aſperè iraſcuntur, nemo libenter conuerſatur.
4. 4, quia iracundia plus nocet ſibi & aliis, quàm lentitudo.

Obſeruatio. Interim tamen ſciendum eſt, lentitudinem quoque eſſe vitium noxium, non tantum Reipublicæ; ſed etiam illi ipſi, qui eo laborat: ſiquidem homo lentus, vt Ariſtoteles docet: 1, habetur pro fatuo, qui tanquam lapis iniurias ſibi illatas non ſentiat. 2, pro eo, qui eſt ἀνδραποδώδης, hoc eſt, *mancipium, ſeu ſeruili & abiecto animo præditus, nec ſuæ famæ & exiſtimationis vllam curam habet.* 3, pro eo, qui ad res bene gerendas eſt ineptus.

9 *An longanimitas & miſericordia ſint ſpecies manſuetudinis?*

Theſis neg. defenditur. LOnganimitas Græcè μακροθυμία, propriè ſumitur

tur pro virtute, per quam homo ad irascendũ & puniendum non est propensus. Et sic non est species mansuetudinis; sed nihil aliud, quàm mansuetudo in lenitatem & clementiam diuisa. Hinc etiam μακρόθυμος opponitur ὀξύθυμος, qui citò & subitò irascitur. Misericordia verò, modò sumitur pro specie affectus naturalis, & sic est tristitia propter res aduersas alterius susceptæ: modò verò pro promptitudine succurrendi miseris; & sic species est non mansuetudinis, sed liberalitatis seu benignitatis.

CAPVT II.

De Humilitate.

PRÆCEPTA.

1 *Tantum de Mansuetudine. Sequitur Humilitas: quæ est virtus moralis, rerum secundarum vsum moderans.* ***Humilitas definitur.***

2 *Ei opponitur in excessu superbia; in defectu immoderata depressio.* ***Eius opposita explicantur.***

3 *Superbia est vitium morale, per quod homo in rebus secundis nimium sese effert aliisque anteponit.*

4 *Immoderata depressio est vitium morale, per quod homo in rebus secundis immodicè sese infra alios deprimit & abiicit.*

QVÆSTIONES.

1 *An humilitas sit virtus moralis?*

Statuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia definitio virtutis moralis ei competit. 2, quia est probitas rerum secundarum vsum mo- ***Sentent. affirmatiua asseritur.*** ***Ratio 1*** ***2***

derans, ſeu, vt Bernhardus definit, eſt virtus, quâ
3 verâ ſui cognitione ſibi ipſi quilibet vileſcit. 3,
quia verſatur inter duo extrema vitia, nempe ſu-
4 perbiam & nimiam ſuiipſius depreſſionem. 4,
5 quia ex ſe laudem & honorem meretur. 5, quia ad
illius ſtudium ſacra ſcriptura eiuſque interpretes
6. paſſim nos hortantur. 6, quia humilis dicitur, qui
non tantum modeſtè de ſe ſentit ex ſenſu ſuæ in-
digentiæ & infirmitatis; ſed etiam hoc cultu & ge-
ſtu corporis exprimit.

Pro theſ. neg.
Obiectiones.
At pro contraria theſi afferri poſſunt hæc ar-
gumenta: 1, quia humilitas propriè eſt qualitas
1 Phyſica altitudini oppoſita: Ideoque etiam hu-
2 miliatio opponitur exaltationi. 2, quia humilitas
impropriè & moraliter accepta pugnat cum ma-
gnanimitate. Hæc enim ſecundum Ariſtotelem
eſt virtus moralis, per quam homo ex merito ma-
gnis ſe honoribus dignum iudicat: Humilitas ve-
rò eſt, per quam homo magnis honoribus ſe indi-
gnum iudicat. Hinc etiam à Bernhardo definitur
contemptus propriæ excellentiæ. Et à Baſilio in
Hexaemero tria eſſe dicuntur, quæ radicata nu-
triunt humilitatem, nempe, aſſiduitas ſubiectio-
nis, conſideratio propriæ fragilitatis, & conſide-
3. ratio rei melioris, quæ ſcilicet nobis deeſt. 3, quia
humilitas moraliter accepta à Gregorio *libr. 15.*
moralium appellatur modò origo, modò mater
virtutum. Et à Bernhardo *in libr. 5. de conſideratio-*
ne virtutum, ſtabile fundamentum. Item ab Hu-
gone *de clauſtro animæ libr. 3*, humilitatis melle
dicuntur condiri omnia genera virtutum. Quod
ſi igitur cauſa, fundamentum & condimentum
differt ab eo, cuius eſt cauſa, fundamentú & con-
dimen-

dimentum; sequitur, humilitatem non esse virtutem moralem.

Respondeo ad primam obiectionem, esse æquiuocationem in vocabulo *humilitatis*, quod modò propriè sumitur pro qualitate physica opposita altitudini; modò impropriè & metaphoricè pro specie virtutis moralis, quæ Græcè dicitur ταπεινοφροσύνη. *Respondetur ad obiect.* 1

Ad alteram obiectionem respõdeo, humilitatem nõ pugnare cum magnanimitate: Non enim humilitas est, per quam homo magnis honoribus quibus dignus est, se indignum, aut minoribus, quàm meritus est, se dignum iudicat: multò minus humilitas est contemptus propriæ excellentiæ: sed est virtus, per quam homo ex cognitione sui, & consideratione bonorum, quæ sibi adsunt; & malorum, quæ absunt, submissè de se sentit & loquitur, neminemque præ se contemnit, & sic in rerum secundarum, presertim honorum, vsu moderatè se gerit. Deus enim non vult, vt bona à se accepta abnegemus & supprimamus; sed vt ea agnoscamus, eorumque vsum aliis communicemus. 2

Ad tertiam obiectionem respondeo, humilitatem dici originem, matrem, fundamentum & condimentum virtutum, non omnium simpliciter, sed omnium cæterarum præter seipsam. Ideoque inde non sequi, humilitatem non esse speciem virtutis moralis. 3.

2 *Quæ vitia humilitati opponantur?*

CVm humilitas sit virtus moralis, necesse est, vt illa media versetur inter duo extrema vitia, quorum vnum in excessu; alterum in defectu

Vitia humilitati opposita explicantur.

peccet. In excessu opponitur ei superbia: quæ vox origine videtur Græca esse, deducta à nomine ὑπερβιά, significãte vim modum excedentẽ; & alias Gręcè dicitur superbia, modò ὑπερηφάνεια ἢ ὑπερηφανία, quasi dicas *superemi nentia*; ab adiectiuo ὑπερηφανὴς ἢ ὑπερήφανος, quod propriè significat *eum, qui super alios apparet & eminet*; deinde metaphoricè eum, qui superbus est, & animo elatus: modò ὑπεροψία, quasi dicas, *despectus & contemptus aliorum præ se.*

Superbia quid sit secundum alios.

Definitur autem superbia ab aliis modò appetitus peruersæ celsitudinis; modò inordinatus appetitus excellentiæ, cui debetur honor & reue-
1 rentia; modò amor propriȩ excellentiæ: modò
2 defectus subiectionis hominis ad Deum, secundum quem aliquis se extollit supra id, quod est si-
3 bi præfixum secundũ diuinam regulam vel men-
4 suram. Sed hę definitiones omnes sunt vitiosæ, siue genus spectes, siue differentiam generi additam. Cum enim superbia sit vitium morale, & per consequens habitus & qualitas mala, non potest esse vel appetitus, vel defectus; quorũ ille est actio, hæc priuatio. Cumq; obiectum propriũ & adȩquatum superbiæ sit vsus rerum secundarum, quatenus ad excessum declinat, nõ potest esse sola celsitudo, vel excellentia aut simile quippiam.

Propria definitio superbiæ traditur.

Itaque rectius definitur superbia, quod sit vitium morale, per quod homo in rebus secundis nimium sese effert, aliisque præponit. Eaque exeritur partim animi elatione, partim sermone cultuq; & gestu corporis nimis superbo & ambitioso. In defectu verò opponitur humilitati vitium, quod per se quidem nomine proprio caret; dici tamen tro-

picè

picè poteſt immodica ſui demiſſio & abiectio.

3. *An humilitas omni homini ſit colenda, ſuperbia verò fugienda?*

STatuitur theſis affirmatiua. Rationes ſunt: 1, *Sententia*
quia humilitas eſt virtus moralis: ſuperbia ve- *affirmat. de-*
rò vitium morale. 2, quia humilitas Deo & homi- *fenditur.*
nibus eſt chara & grata: ſuperbia verò odioſa & 1
ingrata. 3, quia humilitas eſt mater, fundamen- 2
tum & condimentum omnium virtutum. Su- 3
perbia verò eſt initium peccati, & radix omnium
vitiorum. 4, quia ſuperbia rectè facta inquinat 4
& polluit. 5, quia apoſtaſia à Deo eſt initium ſuper- 5
biæ. 6, quia ſuperbia præcedit ruinam, Deus- 6
que tandem grauiter ſuperbos punit. Vnde Me-
nander: Ὁ Ζεὺς κολαστὴς τῶν ἄγαν ὑπερφρόνων. Et He-
rodotus libr. 1. Φιλέει ὁ θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολούειν.
7, quia omnis ſuperbus eſt ſtultus & inſipiens: 7
cum ſe ſuamque indigentiam & infirmitatem i-
gnoret. 8, quia qui ſe humiliat, exaltatur; & vice 8.
verſâ, qui ſe exaltat, humiliatur. Hinc Auguſtinus
de verbis Domini rectè ait: *Cogitas magnam conſtituere fabricam celſitudinis, de fundamento prius cogita humilitatis.* Item, *Omnes delectat celſitudo; ſed humilitas gradus eſt. Quid tendis pedem vltra te? Cadere vis, non aſſurgere: à gradu incipe, & aſcendiſti.* Vbi etiam humilitatem vocat medicinam, omnibus conſulentem, omnia tumentia comprimentem, omnia tabeſcentia reficientem, omnia ſuperflua reſecantem, omnia deprauata corrigentem.

In quam ſententiam etiam Chryſoſtomus *in Policratico libro* 3. ait: *Quiſquis gradus propriæ celſitudinis amat, humilitatis cultum*

in moribus diligentissimè teneat. Nam qui ab humilitatis operibus recedit, à dignitatis fastigio tumoris pondere cadit. Item Isidorus in Synonymis: *Esto paruus in oculis tuis, vt sis magnus in oculis Dei. Tantò enim eris apud Deum pretiosior, quantò*
9 *fueris in oculis tuis despectior.* 9, quia hominis sapientiam affectantis primum est contemplari, quid ipse sit, quid intrà se, quid extra, quid supra, quid infra, quid contra, quid antè, quid postea. Hæc consideratio, quadripartitum parit fructum, vtilitatem sui, charitatem proximi, contemptum mundi, amorem Dei, vt docet Chrysostomus *in*
10 *tractatu de Symbolo.* 10, quia virtutum stabile fundamentum est humilitas, quæ si omittitur, virtutum congregatio nonnisi ruina est, vt ait Bernhardus. Cui consentit Gregorius *lib* 34. *moraliũ.* Qui sine humilitate virtutes congregat quasi in
11. ventum puluerem portat. 11, quia non tantum S. scriptura, sed etiam profani Auctores omnem hominem ad humilitatem hortantur, & à superbia dehortantur. Hinc Euripides:

Φρονεῖν θνητὸν ὄντ᾽ οὐ χρὴ μέγα.
Non decet mortalem superbire.

CAPVT III.

De Concordia.

PRÆCEPTA.

1 *Fuit virtus homiletica primæ classis: Sequitur ea, quæ est secundæ classis, & sub se complectitur concordiam & synceritatem.*

2 *Concordia est virtus moralis, per quam homo*

homo consensionem & pacem debitam cum omnibus inire & colere promptus est.

3 *Ei in excessu opponitur discordiæ; in defectu* μισανθρωπία *seu vitæ* solitariæ studium.

4 *Discordia est vitium morale, per quod homo à consensione & pace debitâ cum aliis colenda est alienus.*

5 *Ei subiicitur litigiositas & pugnacitas.*

6 *Litigiositas est vitium morale, per quod homo propensus est ad litigandum cum aliis.*

7 *Pugnacitas est vitium morale, per quod homo propensus est ad pugnandum cum aliis.*

8 *Misanthropia est vitiũ morale per quod homo consortium hominum declinat, & vitæ solitariæ est studiosus.*

QVÆSTIONES.

I *An concordia sit virtus moralis?*

PRo thesi affirmante faciunt hæc argumenta: 1, *Pro sentẽtia*
quia definitio virtutis moralis concordiæ cõ- *affirm.*
petit. 2, quia est probitas, per quam homo cõsen- *Argumenta.*
sionem & pacem debitam cum omnibus inire & 1
colere prõptus est. 3, quia à concordia profluunt 2
actiones honestæ & laudabiles, cuiusmodi sunt 3
studium consensionis & pacis, & odium dissensionis, litigii & pugnæ. 4, quia discordia opponi- 4
tur concordiæ tanquam vitium morale. 5, quia ad 5
concordiam sectandam & colendam tanquam virtutem non vulgarem hortantur nos non tantum sacræ literæ, sed etiam alii grauissimi Aucto-

res. 6, quia qui concors est & pacificus, is habetur pro viro probo, laudéque & honore dignus iudicatur.

Pro thesi negatina arg. At contrà pro thesi negante ferri possunt hęc argumenta: 1, quia cõcordia nihil aliud est, quàm

1 conuenientia cordium & animorum, seu, vt clarius loquar, est identitas voluntatum & affectuum in diuersis hominibus. Eiusmodi autem conuenientia est relatio, & ex cõsequenti non est virtus moralis: cum hæc non sit relatio, sed qualitas.

2 2, quia concordia est species amicitiæ politicæ teste Aristotele *lib. 9 Ethic. Nicomach. c. 6. & lib. 7. Eudem. cap* 7. Amicitia autem non est virtus mo-

3. ralis, sed eius effectum. Ergo neque concordia. 3, quia concordia cadit etiam in improbos: virtus autem moralis non cadit in improbos.

Quæstio deciditur per theorem. Pro decisione quæstionis obseruanda sunt sequentia theoremata: 1, Vocabulum concordiæ, quę Græcè dicitur ὁμόνοια ἢ ὁμοφροσύνη esse ambigu-

1 um, & modò sumi pro conuenientia cordium & animorum; seu identitate voluntatum & affectuum in diuersis hominibus; modò pro habitu morali, per quem homo consensionis & pacis amans est & studiosus, qui ab aliis φιλησυχία dicitur. Ac in priore quidem significatione non esse virtutem

2. moralem; in posteriore verò esse. 2, vocabulum concordiæ in priore significatione rursus duobus modis sumi: vel propriè, pro consensu proborum in rebus bonis; & sic in improbos non cadere; vel impropriè pro consensu improborum in rebus malis, qui alio nomine dicitur conspiratio, coniuratio. Atque hoc etiam expresse docet Aristoteles *libro 7. Eudemiorum capite* 7. cùm ait:

Ἔοικε

Ἔοικε ἡ ὁμόνοια οὐχ ἁπλῶς λέγεσθαι, ὥσπερ οὐδ' ἡ φιλία· ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη καὶ φύσει σπουδαία. Διὸ οὐκ ἔστι τοὺς φαύλους ὁμονοεῖν. ἑτέρα, καθ' ἣν καὶ οἱ φαῦλοι ὁμονοοῦσιν, ὅταν τῶν αὐτῶν τὴν προαίρεσιν καὶ ἐπιθυμίαν ἔχωσι. *Videtur concordia non vno modo dici, sicut neque amicitia; sed alia quidem prima & natura bona, secundum quam improbi concordes esse nequeunt: alia secundum quam etiam improbi sunt concordes, quando earum rerum electionem & cupiditatem habent.* Quando igitur Aristoteles *libro 9. Ethicorum ad Nicomachum* ait, concordiam esse tantum proborum, non autem improborum, illud effatum Philosophi intelligendum est de concordia propriè, non impropriè dicta. Secundum hanc enim soli probi sunt concordes, non autem improbi, vt patet ex rationibus in citato loco ab eo allatis. Illi enim soli primum secum & inter se consentiunt, & in iis, vt ita loquar, versantur: Deinde voluntates habent stabiles, quæ non instar Euripi fluunt & refluunt: Tertiò nōnisi iusta & vtilia volunt & communiter appetunt.

Soli probi propriè sunt concordes.

1

2

3.

2 *An concordia differat ab homodoxia?*

Thesis affir. defenditur.

ARistoteles *libro 9. Ethicorum Nicomah. capite 6.* distinguit inter ὁμόνοιαν & ὁμοδοξίαν, hoc est, concordiam & opinionum cōsensum. Ait enim 1. illam tantum esse inter notos; hanc verò etiam inter ignotos. 2. illam versari περὶ τὰ πρακτά, *circa res agendas*; cuiusmodi sunt bona illa, quæ ad conuictum mutuum & societatem hominum, & tam priuatam, quàm publicam vtilitatem pertinent. Hanc verò περὶ τὰ νοητά, *circa res contemplandas*, cuiusmodi sunt verum & falsum. His

Differentia

1

2

addi poſſunt declarationis gratiâ adhuc duæ aliæ
3 differentiæ: 1, quod concordia partim eſt virtus moralis, partim voluntatum & affectuum in diuerſis hominibus circa rem agendam conſenſus: homodoxia verò eſt opinionum ſeu ſententiarum, circa quas ratio & intellectio hominis verſatur, conſenſus.
4. 2, quod concordia poteſt etiam eſſe inter heterodoxos, hoc eſt, eos, qui opinionibus inter ſe diſcrepant: & homodoxia inter diſcordes.

3 *An concordiæ conſeruatrix rectè dicatur æqualitas?*

STatuitur theſis affirmatiuá. Sicut enim inæqualitas parit & alit diſcordiam: ita contrà æqualitas, concordiam. Et hoc etiam teſtatur commune prouerbium ἴσα πόλεμον οὐ ποιεῖ. hoc eſt, *æqualitas bellum non parit*. Idem affirmat Ariſtoteles *in libro de mundo cap.* 5. cum inquit, τὸ ἴσον σωστικόν πως ἐστὶν ὁμονοίας, *æqualitas cōſeruatrix quodammodo eſt concordiæ*. Item, *in lib.* 5. *Polit.* cum aſſerit ſeditionem oriri, quando minores fiunt æquales, & æquales maiores.

4 *An concordia ſemper ſit honeſta & vtilis, & ſic cum omnibus colenda?*

Quæſtio deciditur per diſtinct.

SI quæſtio intelligatur de concordia quatenus ſumitur vel pro conſenſu proborum in bonis, vel pro ſpecie virtutis moralis; ſic theſis affirmatiua ſimpliciter eſt vera. Eiuſmodi enim concordia nunquam eſt turpis & noxia. Et de ea verum eſt, quod Saluſtius ait in bello Iugurthino: *Concordia res paruæ creſcunt; diſcordia maximæ dilabuntur*. Id quod etiam docere voluit Scilurus, quando octoginta filiorum pater morti iam vici-

nus

nus fasciculum ex iaculis vnicuiq; porrigens confringere iussit. Cum autem defessi omnes nihil effecissent, ipse singillatim extrahens iacula, omnia facilè fregit: hôc ipso argumento concordię atq; vnionis vtilitatem monstrauit. Si verò intelligatur quæstiò de concordia impropriè dicta, cuiusmodi est improborum in malis consensus & conspiratio, sic thesis negatiua simpliciter est vera. Talis enim concordia nunquam est honesta & vtilis; sed semper turpis & noxia. Et hoc etiam innuit Aristoteles *lib. 2. magn. moral. cap.* 12. cum ait: οἱ φαῦλοι ταὐτὰ προαιρούμενοι καὶ ἐπιθυμοῦντες βλάπτουσιν ἀλλήλους, hoc est, *improbi eadem praeligentes & concupiscentes nocent sibi inuicem.* Hinc etiam sicut aliarũ rerum diuersarum in vnum corpus commixtarum; ita etiam improborum consensus non ineptè à quibusdam dicitur concordia discors: quia licèt in aliqua re consentiant improbi: tamen fine & modo agendi inter se dissentiunt. Vnde vlterius patet, concordiam cum probis semper esse colendam: cum improbis verò nonnisi quatenus recta ratio suadet & permittit.

5 *An discordia sit vitium morale; ideoque semper fugienda?*

VOcabulum *discordiæ* perinde ac *concordiæ* non semper vno & eodem modo vsurpatur. Quandoque enim sumitur pro dissensu cordium & animorum seu diuersitate voluntatum & affectuum in quibusdã hominibus. In qua significatione ab aliis definitur modò disgregatio voluntatum in diuersa, quâ voluntas vnius fertur in vnum, & voluntas alterius fertur in aliud: modò diuersio aliquorum, quos amoris vinculum col-

Quæstio explicatur per distinct.

Homonymia vocabuli excutitur.

ligauit. Et ſic non eſt vitium morale, quia non eſt qualitas, ſed vel relatio, vel actio: Quandoque ſumitur pro habitu morali, per quem homo alienus eſt à conſenſione & pace debitâ cum aliis ineundâ & colendâ. Et ſic eſt vitium morale, quod ſub ſe partim φιλονεικίαν, *litigioſitatē*, partim φιλομαχίαν, *pugnacitatem* complectitur. Et quatenus eſt vitium morale, ſemper eſt fugienda: cum ſit turpis & noxia, ad eamque fugiendam non tantum ſacræ literæ; ſed etiam profani autores nos grauiter hortantur.

Obſeruantio ſubiicitur.

Interim ſciendum eſt, diſcordiam, quam vel probi habent cum improbis, vel improbi inter ſe, non eſſe malam ſed bonam: Ideoque non ſemper fugiendam. Vnde rectè Gregorius *libr.* 33. *moralium* ait: *Sicut noxium eſſe ſolet, ſi vnitas deſit bonis: ita pernitioſum eſt, ſi ſit in malis. Peruerſos quippe vnitas corroborat, dum concordant, & tantò minus corrigi poßunt, quantò magis vnanimes fecit.* Cum quo etiam conſentit Iſidorus libro 3. de ſummo bono inquiens: *Concordia malorum contraria eſt bonorum: & ſicut optandum eſt, vt boni pacem habeant ad inuicem: ita optandum eſt, vt mali ſint diſcordes. Impeditur enim iter bonorum, ſi vnitas non diuiditur malorum.*

CAPVT IV.

De Synceritate.

PRÆCEPTA.

Synceritas definitur.

1 *Adhuc de Concordia: Sequitur Synceritas, quæ eſt virtus moralis, per quam homo in omnibus*

omnibus factis & dictis suis ingenuè & apertè vti decet, sese gerere promptus est.

2 *Estq; vel candor, vel veracitas.* Eius species explicantur.

3 *Candor est synceritas, per quam homo nihil fucatè & simulatè, contra quam decet, agit.*

4 *Veracitas est synceritas, per quam homo ad patefaciendum & dicendum verum propensus est, & à mendacio abhorret.*

5 *Synceritati opponitur insynceritas, quæ est vitium morale, per quod homo in factis & dictis suis insyncerè sese gerere solet.* Opposita declarantur.

6 *Estq; vel hypocrisis vel mendacitas.*

7 *Hypocrisis est insynceritas per quam homo fucatè & simulatè, contra quam decet, agit.*

8 *Mendacitas est insynceritas, per quam homo ad mentiendum est procliuis.*

9 *Eius species sunt partim arrogantia & dissimulantia, partim assentatio & obtrectatio.*

10 *Arrogantia est mendacitas, quâ homo vel ea, quæ non habet, dicit se habere, vel ea, quæ habet, magis quàm decet, gloriosè iactat & venditat.*

11 *Dissimulantia est mendacitas, quâ homo ea, quæ habet, abnegat & extenuat.*

12 *Assentatio est mendacitas, qua homo alterius bona falsò & immodicè prædicat placendi causa.*

13 *Obtrectatio est mendacitas, quâ homo alterius facta vel dicta in deteriorem partem rapit & interpretatur.*

QVÆSTIONES.

1 *An synceritas sit virtus moralis?*

Quæstio explicatur per distinct.

Homonymia vocabuli excutitur.

VOcabulum synceritatis modò Physicè, modò Ethicè vsurpatur. Physicè sumitur modò pro integritate, qualis est in corporibus illæsis & non mutilatis; modò pro puritate, qualis est in corporibus, quæ nihil substantiæ heterogeneæ aut excrementitiæ sibi habent admixtum. Et sic non est virtus moralis. Ethicè verò sumitur pro habitu ἀνυποκρίτως ϗ ἀκιβδήλως, hoc est, ingenuè, cādidè & apertè sine dolo malo agendi, qui Latinè per metaphoram dicitur modò integritas, modò simplicitas opposita duplicitati, Germanicè Auffrichtigkeit oder Unfälschheit. Et sic est virtus moralis: tum, quia definitio virtutis moralis ei competit: tum, quia est probitas, per quam homo ingenuè & apertè sese in omnibus factis & dictis, vti decet, gerere promptus est: tum, quia tam sacra scriptura, quàm profani auctores ad synceritatem colendam tanquam virtutem moralem nos hortantur: tum, denique, quia insynceritas, quæ ei opponitur, pro vitio morali valdè fœdo & odioso ab omnibus habetur. Hinc *Plato libr. 5. de legibus* ait: *Decet quemlibet virum ad hoc vnum vnicè eniti, ne ipse vnquam erga vllum sit insyncerus, sed semper simplex & verax.* Et Achilles apud Homerum ait, se hominem duplum & insyncerum perinde odisse ac inferni portas.

Synceritas Ethicè accepta est virtus moralis.

Ratio 1 2 3 4.

Iliad. 1.

Ἐχθρὸς

Ἐχθρὸς γάρ μοι κεῖνος ὁμῶς ἀΐδαο πύλῃσιν,
Ὅς χ' ἕτερον μὲν κεύθει ἐνὶ φρεσὶν, ἄλλο δὲ εἴπῃ.
Odi equidem ceu claustra Erebi, quicunque loquuntur
Ore aliud, tacitoque aliud sub pectore condunt.

2 *An synceritas differat à veracitate?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia synceritas est genus veracitatis tanquam speciei, & sic eâ latius patet. 2, quia synceritatis obiectum adæquatum sunt tam facta, quàm dicta externa hominis, quatenus sunt informanda vt ab omni fuco, simulatione & dolo malo absint. Veracitatis verò obiectum adæquatum sunt sola dicta, siue ore prolata, siue scripta.

Sentētia affir. defenditur.
Ratio 1 2.

Verum, huic sententiæ videtur omninò refragari Aristoteles. Nam *libr. 4. Ethic. Nicom. cap.* 13. expressè asserit, hominem ἀληθεύειν καὶ ψεύδεσθαι ὁμοίως ἐν λόγοις, καὶ πράξεσι, καὶ προσποιήματι, *veritatem colere & mentiri pariter in dictis, factis, & simulatione.* Item, ἀληθευτικὸν εἶναι καὶ τῷ βίῳ καὶ τῷ λόγῳ, *veracem esse & vita & oratione*; qui ea, quæ habet, in se esse cõfitetur, neque ea exaggerat vel extenuat. Hinc etiam ab iis, qui Aristot. sequuntur, veracitas definitur virtus: modò, quâ studemus vt oratio, gestus & omnis vitæ nostræ actio conueniat cum mentis nostræ sententiâ, cum voluntate & affectu nostro; atque adeo per quam ita agimus & loquimur, vt sentimus & affecti sumus, nihil addendo, nihil detrahendo, aut noxiè dissimulando: modò virtus, per quam ita voluntatem nostram, & ex voluntate promanantes sermones, gestus & actiones omnes ita moderamur, vt sermo, gestus & actio habeat in se imaginem & similitudinem cogitationum, volitionum & affectuum nostro-

Obiectio 1.
Veracitas quid sit secundum Aristotelicos. 1 2

3 rum: modò virtus, per quam ad nos & ad alios pertinentia talia patefacimus, qualia sunt; & potius nostra minuimus, quam augeamus: modò
4 virtus in vita veritatem & mendacium obseruans: modò virtus modum in sermonibus & a-
5 ctionibus, quoad verum obseruans: modò affe-
6 ctus orationis & factorum conueniens menti seu eius conceptui: modò virtus studens dicere &
7. facere congruentia cum rebus.

Respondetur ad obiect. Responderi autem potest, veracitatem, quæ ab Aristot. dicitur ἀλήθεια, ab aliis φιλαλήθεια, ἀψεύδεια, modò strictè sumi in Ethicis pro virtute veritatem orationis moderante: modò verò latè pro synceritate, quæ veritatem tam in actionibus, quàm sermonibus moderatur. Et in hac postrema significatione in citato loco ab Aristotele vsurpari: Interim tamen veracitatem tantum circa sermonem versari.

3 *An synceritas rectè distribuatur in candorem & veracitatem?*

Sentent. affirmatiua defenditur. ETsi vocabulum tam candoris quàm veracitatis frequenter ab Auctoribus sumitur impropriè & per synecdochen speciei pro synceritate in genere: tamen in accurata docendi ratione videtur distinguendum esse inter synceritatem, candorem & veracitatem, tanquam inter genus & species. Synceritas enim est genus, cui candor & veracitas tanquam species subiiciuntur. Et sicut synceritas in genere moderatur tam facta quàm dicta hominis, vt ab omni fuco & falsitate sint remota: ita candor moderatur sola facta; veracitas verò sola dicta. Et sicut synceritas in genere Græcè dicitur εἰλικρίνεια· ita candor ἀνυποκρισία,

κρισία, q. d. *carentia hypocrisis*; veracitas verò φιλαλήθεια, quasi dicas, *amor* seu *studium veritatis*. Sicut etiam syncerus in genere dicitur εἰλικρινὴς· ita in specie candidus dicitur ἀνυπόκριτος· & verax φιλαλήθης ἢ ἀληθευτικός.

4 *An sit discrimen inter veritatem & veracitatem?*

ETsi vocabulum *veritatis*, sicut & ἀληθείας, sæpissimè vsurpatur tam à sacris, quàm profanis auctoribus pro veracitate: tamen propriè loquendo veritas & veracitas inter se differunt: 1, quia veritas est attributum generale entis, quod partim rebus, partim conceptibus, partim verbis inest, vt *lib. 2. Metaphysicæ cap.* 8 prolixè docetur: veracitas autem, prout ab Ethico vsurpatur, est attributum solius hominis. 2, quia veritas in genere est congruentia seu conformitas entis cum suo Archetypo. Veracitas autem est virtus moralis, per quam homo ad verum patefaciendum & dicendum procliuis redditur. 3, quia veritas, præsertim in verbis, est obiectum, circa quod veracitas versatur. 4, quia veritas alia est rerum, alia conceptuum, alia verborum: & quælibet est vel incomplexa, vel complexa. Veracitas autem hoc modo non diuiditur. Hinc Dominus Goclenius *disputat. Eth cor.* 8. distinguit inter veritatem Ethicam & Logicam: & hanc quidem dicit esse, cum oratio nostra cum re consentit: illam verò esse virtutem modum in sermonibus & actionibus, quoad verum obseruantem. Intelligit autem per veritatem Ethicam ipsam veracitatem.

Veritas propriè sumpta differt à veracitate. 1 2 3 4

5 *An viro bono licitum sit interdum simulare & dissimulare?*

Pro thesi negatiua Argumenta.

PRo thesi negante afferuntur hæc argumenta: 1, quia vir bonus omnia debet agere syncerè

1 & candidè. Qui autem simulat vel dissimulat, is non agit syncerè & candidè. Simulare enim est, id, quod non est, esse fingere: dissimulare verò

2 est, id, quod est, non esse fingere: 2, quia viro bono non est licitum fallere & decipere alios. Qui autem simulat vel dissimulat, ille fallit & decipit a-

3. lios: 3, quia hypocrisis & dissimulantia sunt vitia moralia, à quibus simulare & dissimulare tanquã effecta oriuntur. Sicut ergo vitia moralia viro bono repugnant: ita etiam eorum effecta.

Pro thesi negatiua arg.

At contrà pro thesi negante adducuntur hæc

1 argumenta: 1, quia viro bono licet occultare consilia sua, ne impediantur. Id autem fieri non po-

2 test sine simulatione. 2, quia viro bono licet in ludis scenicis præ se ferre personam alienam, variosque illius affectus, gestus, facta, & dicta, etiamsi talis persona reuerâ non sit. Id autem non potest

3 fieri sine simulatione. 3, quia in bello prudenti Imperatori licet maiores vires maioremq; commeatus copiam, quam reuerâ est, simulare, vt ho-

4 stem fallat & subditos suos tueatur. 4, quia non

1. Sam. 21. ℣. 13. tantum Dauid simulatione vsus est, cum ad vitandum periculum, in quod apud Achin regem Geth inciderat, faciem suam mutaret, seque stultum fingeret: sed etiam ipse Christus, cum Luc. 28. ℣. 28. coram duobus discipulis Emauntē euntibus fingeret se longius profecturum esse. 5, quia

5 viro bono licet ironicè loqui: Ideoque inter tropos numeratur à Rhetoribus Ironia. Id autem non

non poteſt fieri ſine ſimulatione. 6, quia ſi viro bono non licitum eſſet interdum ſimulare & diſſimulare, male feciſſet Socrates, qui ſimulatione & diſſimulatione vſus eſt aduerſus Sophiſtas, dũ illos vltra meritum commendauit & ſe nimium depreſſit dicens, ſe nihil ſcire. 7, quia viro bono licet honeſtè iocari. Id autem ſine ſimulatione & diſſimulatione fieri non poteſt. 9 7.

Quæſtio decidıtur per diſtinct. Pro deciſione quæſtionis obſeruandum eſt, ſimulationem & diſſimulationem aliam eſſe honeſtam & licitam; aliam inhoneſtam & illicitam. Prior eſt cum fingimus aliquid eſſe vel non eſſe, non animo iniuſtè fallendi & nocendi, neque animo conſequendi maiorem, quàm par eſt, honorem, vel quęſtum; neque animo euitandi & detrectandi officia Deo & proximo debita, præſertim patriæ, parentibus, cognatis & amicis; ſed animo vel probandi, vel iuſtę reprehendendi alios, vel declinandi iuſtè impedimenta & pericula imminentia, vel repręſentandi aliorũ mores ad imitandum vel fugiendum propoſitos, vel hoſtes patriæ reprimendi & ſuperandi; vel iocandi & delectandi. Poſterior eſt, cum fingimus aliquid eſſe vel non eſſe, planè alio & contrario fine & modo. De priore intelligenda eſt theſis negatiua: De poſteriore theſis affirmatiua cum ſuis argumentis.

6 *An viro bono liceat interdum fallere & decipere alium?*

Pro theſi affirm. Argumenta. PRo theſi affirmante faciunt hæc argumẽta: 1, quia viro bono licet interdum ſimulare & diſſimulare. Ergò etiam fallere & decipere alium: cum hoc ex illo ſequatur. Hinc dolus in genere à Seruio Iuriſconſulto definitur machinatio quæ- I

dam alterius decipiendi causâ, cum aliud agitur,
2 aliud ſimulatur. 2, quia quidam dolus non pugnat cum charitate proximi; ſed cum ea conſentit: quippe qui vſurpatur aut ad legitimam ſui vitæque ſuæ defenſionem, aut proximi vel iuuandi vel conſeruandi vel à malis auertendi gratiâ. Eiuſmodi dolus eſt, cum viator latronem decipit aut ſimulando aliam viam, aut à via trita declinando: item, cum Medicus ægrotum decipit, ſanitatis reſtituendæ gratiâ, vt is, qui febricitantem ita circumueniebat, vt bibendo aquam putaret ſe bibere vinum. Similis dolus fuit, quo Dauid decepit Regem Palæſtinorum, ſimulando ſe ſtul-
3. tum. 3, quia in bello probo imperatori licet inſidias ſtruere, omniſque generis ſtrategematis ad circumueniendum & fallendum hoſtem vti. At contra pro theſi negante adducuntur hæc argu-

Pro theſi negatiua arg.

1 menta: 1, quia pugnat cum ſynceritate fallere & decipere alium. Ergo viro bono non licet: quip-
2 pe in quo ſynceritas maximè requiritur. 2, quia
3. vir bonus debet eſſe ἄδολος, *expers doli*. 3, quia non ſunt facienda mala, vt eueniant bona.

Quæſtio deciditur per diſtinct. ſecundum alios.

Pro deciſione quæſtionis quidam diſtinguunt inter dolum bonum & malum. Dolum bonum vocant, qui nemini contra præſcriptum rectæ rationis nocet, prodeſt autem quibuſdam. Dolum malum vocant, qui ſemper contra præſcriptum rectæ rationis aliis officit & nocet. De priore verum eſſe aiunt quod eo vti liceat: De poſteriore autem alii ex his aſſerunt ſimpliciter verum eſſe; alii ſecundum quid. Licèt enim negent dolo malo vtendum eſſe erga amicos & eos, erga quos ſynceritatem adhibere conuenit: tamen aſſerunt

eodem

eodem tanquam armis vti licere aduersus hostes, quos vel Deus ipse, vel Respublica, vel legitimus Magistratus tales declarauerit; modò iuramentum non sit interpositum, aut alioquin fides hosti de non fallendo sanctè data fuerit. In illo enim casu ne aduersus hostes quidem dolo malo licitum esse vti: nisi fortassis altera pars, cui iuratum est, à conditionibus & pactis prior discesserit: Siquidem tunc sententiam vulgo iactatam locum habere:

Frangenti fidem, fides frangatur eidem.

Sed hæc sententia videtur non esse approbanda; quin potius statuendum esse, quod dolo malo simpliciter viro bono vti non liceat. Ad finem enim bonum & honestum mediis bonis & honestis, non malis & turpibus est contendendum. *Posterior decisio improbatur.*

7 *An viro bono semper sit dicendum verum & quidem vniuersum, quod nouit?*

PRo thesi negante faciunt hæc argumenta: 1, quia arcana suæ fidei commissa non debet diuulgare vir bonus. 2, quia consilia sua quæ sine damno & periculo non possunt patefieri, celare debet. 3, quia dona sibi à Deo collata passim & apud omnes prædicare non debet, ne ineptus & futilis habeatur. 4, quia errata sua & proximi occultare debet, neque apud alios temerè & sine graui vrgente causa patefacere. 5, quia ipse Christus in nouo testamenro sæpè præcepit, ne sua miracula aliis patefierent. *Pro sentẽtia neg. arg.* 1 2 3 4 5.

At contra pro thesi affirmante pugnant hęc argumenta: 1, quia vir bonus debet esse verax. Veracitas autem est virt. mor. per quã homo ad verum *Pro thesi affirm. Argum.* 1

2 dicendum propensus redditur. 2, quia mendacis
est, cùm ea, quæ sunt, non esse dicere, aut minora
quam sunt: tum ea, quæ non sunt, esse dicere, aut
3 maiora quam sunt. 3, quia iustum est, rebus suas
voces reddere, & proximo verum dicere, quod
4 ei debetur. 4, quia falsum testimonium viro bo-
5 no nunquam est dicendum. 5, quia vir bonus De-
um imitari debet. Is autem semper verum dicit.
6. 6, quia non tantum sacra scriptura, sed etiam pro-
fani auctores ad verum loquendum nos hortan-
tur. Hinc Christus *Matth.* 5. præcipit: Sermo ve-
ster sit Est, est; Non, non; hoc est, sermo vester ve-
rè affirmet vel neget. Et Augustinus vtrumque
reum esse ait, & qui veritatem occultat, & qui
mendacium dicit: quia & ille prodesse non vult,
& iste nocere desiderat.

Quæstio traditur per theorem.

Pro decisione quæstionis notanda sunt sequẽ-
tia theoremata: 1, Non cuivis, neque quovis tem-
pore, neque de qualibet re semper verum dicen-
dum esse. 2, à nemine id exigi, vt verum vniuer-
1 sum, quod nouit, depromat; præsertim nullâ vr-
2 gẽte necessitate. 3, Virum bonum semper debere
3 verum dicere, quibus, quando, cur, quantum &
4 quomodo debet. 4, Virum bonum non peccare
quando verum non dicit, quod tacendum est,
aut ad quod dicendum non est ratione officii ob-
5 ligatus. 5, aliud esse, non dicere verum, aliud fal-
sum dicere. Illud enim tacendo etiam fieri posse:
6 hoc verò non. 6, non semper falsum dicere, qui
minus, quàm est, dicit. Maius enim includit in se
minus, ideoque eum, qui 50. habet florenos, verè
dicere posse se 20. viginti habere; quamuis non
7 totum, quod habet, exprimat. 7, aliud esse, diuer-
sum

ſum quid dicere à veritate, aliud contrarium veritati dicere: Ideoque ſæpè fieri, vt non dicamus verum, & tamen falſum non dicamus: quando nempe vel diuerſum quid reſpondetur ab eo, quod quæritur, vel indirectum quid reſpondetur. 8, nudam, apertam & directam veritatem in pluribus caſibus & cum prudentia, & cum taciturnitate pugnare. 8.

Errant igitur illi, qui exiſtimant, in veritate dicenda nullam eſſe habendam rationem circumſtantiarum loci, temporis aut perſonarum; ſed planiſſimè & liquidiſſimè verum vbique ſemper & apud quoſvis dicendum eſſe. *Error aliorũ taxatur.*

8 *An viro bono vnquam liceat mentiri?*

STatuitur theſis negatiua. Rationes ſunt: 1, quia mendacium eſt falſiloquium, iniuſto propoſito fallendi & nocendi probatum. 2, quia mendacium per ſe eſt turpe & vituperabile, vt docet Ariſtoteles *lib. 4. Ethic. Nicom. cap. 13.* 3, quia mendaciũ Deo & hominibus eſt exoſum. 4, quia mentiendo homo fidem & authoritatem ſibi ipſi abrogat, vt poſtea non facilè ei credatur, neque vtiliter queat admonere, arguere, aut conſilium, quemadmodum oportet, aut cum fructu dare. 5, quia omne mendacium humanæ ſocietati aduerſatur, quæ conſeruari non poteſt, cum vnus alteri animi ſui ſenſa non verè, ſed falsò verbis communicat. 6, quia tam ſacræ literæ, quàm profani authores nos ad fugiendum mendacium hortantur. Hinc Leuitici cap. 19. dicitur: *Ne mentiamini, nec decipiat vnusquiſque proximum ſuum.* Epheſ. 4. *Deponentes mendacium, loquamini veritatem vnusquiſque cum proximo ſuo.* Quibus conſentit

Sentent. neg. defenditur.
Ratio 1 2 3 4 5

Phocylides, *ψεύδεα μὴ βάζειν, τὰ δ' ἐτήτυμα πάντ' ἀγορεύειν.*
Item Isidor. *Omne genus mendacii summoperè fuge.*

7. 7, quia omne mendacium pugnat cum veracitate, eiusque effecto, veriloquio.

Contra priorem sententiam exceptio. Cæterum, contra hanc sententiam alii partim excipiunt, partim obiiciunt. Distinguũt enim primum mendacium in officiosum, iocosum & perniciosum. Officiosum mendacium vocant, quod nemini nocet & alicui prodest: Iocosum, quod ioci & delectationis gratiâ profertur: perniciosum, quod damnum infert proximo. Et de postremo quidem genere mendacii concedunt veram esse thesin negantem cum suis argumentis:

Obiectiones. De prioribus verò duobus negant. Deinde obiiciunt ex sacris literis exemplum: 1, obstetricum Ægyptiacarum, quæ officiosè mentiendo liberarunt infantes Hebræorũ à tyrannide Pharaonis, & propterea præmio à Deo sunt affectæ. 2, exemplum Rachab meretricis, quæ officiosè mentiendo liberauit exploratores Israelitarum ex manu hostium. 3, Abrahami, qui vitæ suæ conseruandæ gratia officiosè mentitus est, vocando Saram sororem suam.

Resp. ad except. Quod ad exceptionem attinet, respondeo 1. distinctionem illam mendacii in offi-
1 ciosum, iocosum & pernitiosum non esse verã de mendacio propriè dicto; de quo nostra thesis intelligatur; sed de mendacio, quatenus impropriè & per synecdochen speciei sumitur pro falsilo-
2 quio. 2, falsiloquium aliud esse voluntarium, ali-
3 ud inuoluntarium. 3, falsiloquium voluntarium aliud esse simpliciter malum & illicitum, vt mendacium propriè dictum: aliud verò secundũ quid esse bonum & licitum, si nimirum citra gloriæ di-

uinæ

uinæ imminutionem & fidei datæ iacturam ex
bono animi propoſito fiat, & quidem eo fine
tantum, vt ſcilicet vel ipſe, qui id profert, vel pro-
ximus, iuſtè iuuetur & contra iniuriam defenda-
tur, aut ſaltem ſine ſcurrilitate & falſitate oble-
ctetur. Quod igitur ad exempla è ſacris obiecta *Reſpondetur*
attinet, reſpondeo neq; obſtetrices Ægyptiacas, *ad obiect.*
neque Rachabam, neque Abrahamum propriè
mentitum eſſe; ſed tantum falſum dixiſſe eo mo-
do, quo dixi falſiloquium interdum poſſe eſſe li-
citum. Sunt tamen alii, præſertim è Theologis, *Opinio alio-*
qui omne falſiloquium peccatum eſſe aſſerunt: *rum attin-*
tum quia in eo fit abuſus verborũ: tum quia pro- *gitur*
ximum fallit & decipit; tum quia hominẽ ipſum *Ratio*
ſuſpectum reddit, & fidem eius in dubium vocat; 1
tum denique quia veritatem ipſam lædit. Sed hęc 2
ſententia videtur non eſſe approbanda propter 3
rationes quas Quæſtione 7. adduximus. 4

9 *An viro bono liceat hyperbolicè, ironicè, parabo-* *Præcedens o-*
licè, fabuloſè & ambiguè loqui? *pinio reiici-* *tur.*

CVm veracitas ſit virtus moralis, per quam homo veritati conſentanea loquitur, h.e. id, quod eſt, dicit eſſe, & quod non eſt, non eſſe dicit; Mendacitas verò ſit vitium mor. per quod homo loquitur, quæ à veritate diſcrepant, h.e. id, quod eſt, negat eſſe: & quod nõ eſt, affirmat eſſe; videtur inde neceſſariò inferri, non licitũ eſſe viro bono hyperbolicè, ironicè, parabolicè, fabuloſè & ambiguè loqui. Qui.n. ita loquitur, is nõ dicit verũ, ſed falſum, aut ſaltẽ non directè dicit verũ. Nam hyperbolicè loqui eſt, vocib. rẽ magis quàm veritas patitur, exaggerare aut extenuare. Ironicè loqui, eſt, aliter quàm ſentias, loqui; & ſic cõtra mẽ-

tem falſum dicere. Parabolicè & fabuloſè loqui, eſt, narrare aliquid, quod ita reuerâ non eſt factum, aut etiam fieri non poteſt. Ambiguè loqui, eſt, verum non apertè & directè dicere.

Pro theſi affirm. probatio affertur.

At contrà videmus, non tantum grauiſſimos Auctores tam ſacros quàm profanos, paſſim in ſuis ſcriptis hyperbolicè, ironicè, parabolicè, fabuloſè & ambiguè interdum loqui; ſed etiam ipſam ſcripturã S. Hinc igitur concludi poteſt, licitum eſſe viro bono, hoc modo loqui. Vt igitur quæſtionis veritas intelligatur, ſciendum eſt, licitum eſſe viro bono hyperbolicè, ironicè, parabolicè, fabuloſè & ambiguè loqui, ſi id fiat non ex animo maleuolo fallendique & nocendi cupido; neque ex vitio vel hypocriſis, vel arrogantiæ, vel diſſimulantiæ, vel aſſentationis, vel obtrectationis; ſed animo vel taxandi & reprehendendi vitia, maloſque mores; vel animo docendi & inſtituendi alios in rebus vtilibus & bonis, vel exornandæ orationis, aut delectandorum & permouendorum auditorum gratiâ, vel mali alicuius magni honeſtè declinandi causâ. Sin autem contrario modo & fine fiat, id eſſe illicitum.

Quæſtio deciditur per distinct.

Tropicè loqui quid ſit.

Neq; ironicè, vel in genere tropicè loqui, eſt falſum dicere, aut aliter loqui, quàm ſentias. Vocabula enim per tropum modificata, non in propria ſignificatione, ſed in impropria vſurpantur. Hinc etiam Auguſt. *in epiſtola ad Galatas* ait: *Quicquid figuratè fit aut dicitur, non eſt mendacium.* Idem alibi aſſerit: *Intereſt quemadmodum verbum procedat ex animo: ream linguam non facit niſi mens rea.*

De verbis Apoſtoli.

10 *An*

10 *An sit discrimen inter mentiri, mendacium dicere, & falsum dicere?*

ETsi non rarò hæc tria inter se confunduntur: tamen in accurata docendi ratione videntur inter se esse distinguenda. Nam: 1, mentiri est contra mentem falsum loqui ex mala voluntate fallendi & nocendi: Mendaciũ verò dicere, est mendacium ab alio prolatum commemorare; siue inscienter, siue scienter? Denique falsum dicere, latius patet, quàm mentiri & mendacium dicere: 2, qui mentitur, non ipse fallitur, sed alium fallere conatur. Qui verò mendacium dicit, ipse fallitur, præsertim cùm credit se verum dicere. Hinc Nigidius, *Vir bonus*, inquit, *præstare debet, ne mentiatur: prudens, ne mendacium dicat.*

Sententia affirmat. defenditur.

Ratio 1

2.

11 *An aliquis verùm dicere possit, & tamen mentiri?*

VIdetur sententia affirmatiua prima fronte esse absurda, & contradictionem implicare: nihilominus fieri potest, vt sit vera. Nam si quis aliquid, quod in se verum est, falsum esse iudicet, idque animo fallendi & nocendi pronunciet, alterique communicet, is verum dicendo mentitur: quia non consentit oratio cum ipsius mente, sed ab ea dissentit. Et hoc etiam testatur Dn. Goclenius dum disput. 8. ait fieri posse, vt aliquis dicens verum logicè, vt, *Antipodes sunt*, mentiatur ethicè, id est, contra mentem suam dicat, si credat, Antipodes non esse.

Sententia affirm. defenditur.

12 *An falsum dicat, qui verum se putat dicere?*

SCaliger existimat, non esse falsam orationem, nisi quis volens mentiatur: neque falsa dicere

Sentent. neg. defenditur.

eum, qui vera putat dicere. Sed hęc ſententia Scaligeri conſiſtere non poteſt. Falſiloquium enim latius patet quàm mẽdacium. Et fieri poteſt, vt aliquis inſcius dicat id, quod in ſe falsũ eſt, tametſi ex errore putet ſe verum dicere. Hinc multi falſas ſententias pronunciant & defendunt, quas tamen opinantur eſſe veras: ſicut contrà multi veras ſententias pronunciant & oppugnant, quas tamen putant eſſe falſas.

13 *An veracitati opponatur mendacitas?*

Lib.4.Ethic. Nic.c.3. Lib.1.magn. mor.cap.33. Lib.4.Eud. cap.7.

Obiectio mouetur contra theſin affir. Quæſt.

Arrogantia quid.

Diſſimulantia quid.

ARiſtoteles paſſim in libris ſuis moralibus veracitatem verſari dicit inter ἀλαζονείαν & εἰρωνείαν, inter *arrogantiam & diſſimulantiam*, tanquam duo extrema vitia, quorum vnum in exceſſu, alterum in defectu peccat. Intelligit autem per arrogantiam vitium morale, per quod homo ſibi attribuit ea, quæ non ſunt, aut maiora quam ſunt. Per diſſimulantiam intelligit vitium morale, per quod homo ea, quæ ſibi inſunt aut prorſus negat, aut ſaltem nimis extenuat. Quod ſi igitur hæc opinio eſt vera, videtur inde ſequi: 1, ſolam mendacitatem non rectè in præceptis ſupra traditis dici opponi veritati: 2, malè arrogantiæ & diſſimulantiæ addi adhuc duo alia vitia, nempe adulationem & obtrectationem, quatenus hæc vocabula ſumuntur per metonymiam effecti pro ipſis habitibus, à quibus oriuntur.

Reſpondetur ad obiect.

Sed reſponderi poteſt: 1, mendacitatem eſſe genus, ſub quo arrogantia & diſſimulantia tanquam ſpecies comprehenduntur. Vtraque enim, tam arrogantia quàm diſſimulantia, eſt mendacitas, non ſecus ac tam arrogans quàm diſſimulator

lator in deteriorem partem acceptus, est mendax: tametsi arrogantia deterior sit dissimulantia: cum veracitati magis repugnet. 2, Aristotelem 2.
insufficienter enumerasse vitia veracitati opposita. Non enim tantum veracitati aduersatur is, qui sibi contrà quam decet, vel ea, quæ non sunt, vel maiora quam sunt, attribuit vt arrogans; vel ea, quę sunt, adimit, aut nimis extenuat, vt dissimulator: sed etiam is, qui vel studio placendi ea, quæ non sunt, aut maiora quam sunt; alteri attribuit, vt assentator; vel animo lædendi ea, quæ sunt, alteri detrahit, aut aliter, quam sunt interpretatur; vt obtrectator. Vbi etiam notandum est: 1, arrogantiam apud Latinos alio nomine dici iactantiam, vanitatem, ostentationem. 2, adulationem Græcè dici κολακίαν. 3, obtrectationem Græcè dici καταλαλιὰν, συκοφαντίαν, διαβολὴν, Latinè etiam *calumniam*.

14 *An inter vitia opposita veracitati omnium pessimum sit calumnia, & quod sit optimum aduersus illam remedium?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, *Pro sententia affirm.*
quia calumnia non tantum illi nocet, quem defert, quatenus ei vel malitiosè detrahit bonum 1
debitum, vel falsò crimen affingit: sed etiam partim illi, apud quem defert, quatenus pro veritate mendacium ei obtrudit: partim sibi ipsi, quatenus conscientiam suam atrociter lædit. 2, quia ca- 2
lumniator simul est liuidus, insidiosus, fraudulẽtus & iniurius. Hinc Luc. *in libel. de non facile credendo calumniæ*, scribit ab Apelle depictam esse calumniæ imaginẽ ita, vt ad virum grandibus & patulis auribus præditum, quem duæ mulieres

ignorantia & suspicio circumstant, accedat admodum bella mulier, calumnia videlicet, quæ alterâ manu facem ardentem gestat, alterâ iuuenem in cœlum suspicientem, & Deum suæ innocentiæ testem inuocantem capillis trahat. Hanc anteit Liuor, & simul comitantur Insidiæ & fraus. A tergo lugubri specie sequitur Pœnitentia; quę respiciens veritatem accedentem cum pudore intuetur.
3. 3, quia etiamsi sycophantiæ morsu inflictum vulnus sanatur: tamen cicatrix manet, vt Plutarchus ait, *in libello de discrimine amici & assentatoris*. Hinc vulgò rectè dici solet: *Calumniare audacter, semper aliquid hæret.* Et propterea etiam, vt Possidonius refert, mensis Augusti Cæsaris inscriptum fuit hoc distichon:

Quisquis amat dictis absentum rodere vitam,
Hanc mensam vetitam nouerit esse sibi.

Quod sit optimũ aduersus calumniam remediũ. Porrò, optimum aduersus calumniam remedium est, vt Plato ait, *sanctè viuere & rectè facere.* Hoc enim efficacissimum est ad refutandum & propulsandum calumniam. Ac licèt hæc sæpè etiam viros probos & innocentes premat, & arrodat: tamen tandem luce veritatis obortâ nebulæ instar euanescit.

CAPVT V.

De Ciuilitate & Grauitate.

PRÆCEPTA.

1 Tantum de virtute homiletica secundæ classis: Sequitur ea, quæ est tertiæ classis, & sub se complectitur ciuilitatem & grauitatem.

2 Ci-

2 *Ciuilitas est virtus moralis externum corporis habitum gestum & motum ad decoram elegantiam componens.* Ciuilitas definitur.

3 *Ei in defectu opponitur inciuilitas: in excessu ὑπερκομψία.* Eius vitia opposita explicantur.

4 *Inciuilitas est vitium morale, per quod homo in externo corporis habitu, gestu, & motu ineleganter & indecorè se gerit.*

5 *Hypercompsia est vitium morale, per quod homo in externo corporis habitu, gestu, & motu nimiam elegantiam, culturam & compturam adhibet.*

6 *Grauitas est virtus moralis, externum corporis habitum, gestũ & motum ad decoram dignitatem, cuiusque statui & officio conuenientem componens.* Grauitas definitur.

7 *Ei opponitur partim leuitas, partim nimia seueritas.* Eius vitia opposita explicantur.

8 *Leuitas est vitium morale, per quod homo in defectu à grauitate recedit.*

9 *Nimia seueritas est vitium morale, per quod homo in excessu à grauitate recedit.*

QVÆSTIONES.

1 *An ciuilitas & grauitas sint virtutes morales, & quidem specie inter se distincta?* Sentẽtia affir. defenditur.

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia ciuilitati & grauitati definitio generalis Ratio virtutis moralis competit. 2, quia vtraque mode- 1 ratur externum corporis habitum, gestum & mo- 2

3 tum; verſaturque inter duo extrema vitia. 3, quia vtraque honeſtis actionibus acquiritur & iterum
4 ex ſe edit honeſtas actiones. 4, quia vtraque hominem per ſe reddit probum, honoratum, laudabilē & commendabilem.
5 5, quia oppoſita vtriuſ-
6. que ſunt vitia moralia. 6, quia, licèt ciuilitas & grauitas circa idem obiectū generale verſentur; tamen obiecto ſpeciali, quod à diuerſo, directionis & moderationis modo pendet, differunt. Ciuilitas enim verſatur circa externum corporis habitum, geſtum & motum, quatenus ad decoram elegantiam componitur. Grauitas verò circa eundem verſatur, quatenus ad decoram dignitatem cuiuſque ſtatui & officio conuenientem componitur.

Homonymia vocabuli Grauitatis excutitur.

Interim tamen ſciendum eſt, vocabulum *grauitatis*, eſſe vocabulum πολύσημον, & modò ſumi pro qualitate phyſicâ, ſecundâ tactili, quæ pon-
1 derando cognoſcitur & leuitati opponitur: mo-
2 dò pro difficultate agendi facultati oppoſita: mo-
3 dò pro conſtantia in omni vitæ ſtatu, præſertim in
4 dictis & factis adhibenda: modò pro habitu æquo animo ferendi res tam aduerſas, quàm ſecundas;
5. quæ nihil aliud eſt, quàm fortitudo: modò denique pro habitu moderandi externum habitum, geſtum & motum corporis, vt nihil in eo leuitatis vel nimiæ ſeueritatis appareat. Et in hac ſignificatione hoc loco vſurpari.

2 *An ciuilitas & grauitas ſint homini valdè neceſſariæ & vtiles?*

Sentent. affirmatiua defenditur.

STatuitur theſis affirmatiua. Rationes ſunt: 1,
Ratio quia ciuilitas facit, vt homo mundiciē & con-
1 uenientem elegantiam adhibeat non tantum in

toto

toto corpore & singulis eius membris externis, præsertim oculis, manibus, pedibus: sed etiam partim in vestitu & ornatu; partim in statu & incessu; partim in loquendo, manducando, bibendo; partim deniq; in ritibus & ceremoniis externis, quæ adhibentur ab hominibus ad exhibendũ sibi mutuum honorem. Eiusmodi autem mundicies & conueniens elegantia omninò est necessaria homini, qui vult laudabiliter cum aliis cõuersari. 2, quia grauitas facit, vt homo decorã dignitatem in toto vitæ cursu adhibeat; nihilque inconstanter & leuiter agat; & sic in sui admirationem & reuerentiam alios rapiat. 3, quia ex externo habitu, gestu & motu corporis fit iudicium de interno animi habitu; vt testatur Syracides 19. inquiens: *Ex adspectu cognoscitur virtus, & ex obuia personæ specie cognoscitur, qua valeat mente*: Item, *Ornatus viri, & risus, gressusq; hominis enunciant constitutionem eius*. 4, quia ad ciuilitatem & grauitatem tanquam duo maxima hominum ornamenta, quibus in ciuili conuersatione gratiosi reddimur, hortantur nos serio doctissimi viri: Ideoq; etiam ea de re integros libellos scripserunt, vt Erasmus *de ciuilitate morum*; Doctor Althusius *de ciuili conuersatione*; Guazius, item Iohan. Casa Italus, qui elegantissimum & doctissimum libellum post se reliquit, cui titulus est, *Galatheus, siue de morum honestate & elegantia*. 5, quia vitia, opposita ciuilitati & grauitati, sunt valdè turpia, hominemq; valdè odiosum, ingratum & ridiculum reddunt.

2

3

4

5.

3 *Quomodo grauitas rectè sit definienda?*

Arist. definitiones exponuntur. 1

ARistoteles *libr. 2. magn. moral. cap. 29.* definit

grauitatem hoc modo. σεμνότης ἐστὶ αὐθαδείας καὶ ἀ μέσον τῆς καὶ ἀρεσκείας, *grauitas est medium inter peruicaciam & blanditiem.* Nam αὐθάδη, hoc est, *peruicacem*, docet esse, qui neminem vult conuenire & alloqui; eique à suis moribus nomen esse impositum, quod αὐθάδης dicatur, quasi αὐτοάδης, *qui ipse sibi placet.* Ἄρεσκον verò, hoc est, *nimis blandum*, vocat, qui cum omnibus quouis modo & tempore vult cõuersari. Σεμνὸν verò, hoc est, grauem vocat, qui neque cum omnibus, neque cum nemine, sed cum
2. dignis conuersatur. Idem *libr.* 3. *Eudemiorum c.* 7. definit grauitatem, quod sit μεσότης αὐθαδείας καὶ ἀρεσκείας, *mediocritas inter peruicaciam & blanditiem.* Nam, qui in conuictu nihil alteri gratificatur, omniaque contemnit, is Philosopho est αὐθάδης: qui verò omnia gratificatur, omnibusque se subiicit, is est ἄρεσκος. Qui verò in quibusdam obsequitur aliis, in quibusdam non; & quidem erga dignos ita sese gerit, est σεμνός.

Definitiones Arist. reiiciuntur.

Sed vtroque in loco Aristoteles cõfundit grauitatem cum humanitate, fortassis propter defectum vocabuli, quo humanitas commodè significetur. Et propterea etiam *libr.* 4. *Ethicor. Nicom. cap.* 12. expresse fatetur virtutem illam, quæ media est inter ἀρέσκειαν καὶ δυσκολίαν proprio nomine carere. Vbi etiam eum, qui omnia voluptatis gratiâ laudat, nullaque in re aduersatur, neminemque offendẽdum esse putat, vocat ἄρεσκον: qui verò in omnibus aduersatur, neque magnoperè laborat, ne quem offendat, eum vocat δύσκολον, *morosum*: qui denique in conuersatione cum aliis approbat & improbat, quæ decet & quomodo decet, solius honestatis & vtilitatis gratiâ, non animo

animo offendendi, eum nomine proprio desti-
tui asserit.

Rectius igitur ab aliis definitur grauitas, modò virtus, per quam decoram & conuenientem dignitatem in totius vitæ ratione præ nobis ferimus: *Definitiones aliorum recensentur.* 1 modò virtus, quæ motus gestusque externos ita gubernat, vt cum decoro congruãt: 2 modò virtus, quæ externam honestatem in gestu, motu, 3 incessu & habitu, corporis obseruat: modò virtus 4. motus gestusque externos (sub quo etiã vultum cultumq; corporis cõprehendunt) regens, vt congruant cum ordine naturæ, personarũ, locorum & temporum. Quanquam ex his definitionibus sola prima videtur propriè grauitati conuenire: *Sola prima approbatur.* reliquæ verò videntur grauitatem cum ciuilitate confundere. Idcircò grauitas supra in præceptis accuratius fuit definita, *Propria definitio assignatur.* quod sit virtus moralis, externum corporis habitum, gestum & motum ad decoram dignitatem cuiusque statui & officio conuenientem componens.

4 *An grauitas rectè dicatur mater & nutrix autoritatis: & vnicuique ætati competat?*

STatuitur thesis affirmatiua. *Sentent. affirmatiua defenditur.* Rationes sunt: *Ratio* 1, quia autoritas, quæ Græcè dicitur ἀξίωμα, nihil aliud est, quàm *reuerentia*, quæ alicui tribuitur ex prȩclara de eius virtutis opinione. Illa autem maximè acquiritur & conseruatur grauitate. 2, quia leuitas, quæ in moribus externis conspicitur, aut prorsus adimit homini aut saltem imminuit & obscurat autoritatem. Ergò cum oppositorum sint opposita effecta; Sequitur grauitatem eidem parere & augere autoritatem. Etsi verò

Grauitas maximè cōpetit virili ætati. grauitas etiā adoleſcentiæ non ſit inconueniens: tamen maximè virilem & conſiſtentem ætatem decet: quippe in qua authoritas inprimis requiritur.

5 *An grauitati opponatur leuitas & ſeueritas nimia?*

Sententia affir. defenditur. STatuitur theſis affirmatiua. Rationes ſunt: 1, quia leuitas & ſeueritas nimia ſunt extrema
Ratio vitia, quorum vnum in defectu, alterum in exceſ-
1 ſu cum grauitate pugnat. 2, quia grauitas eſt ho-
2 neſta & laudabilis: leuitas verò & ſeueritas nimia
3. eſt turpis & vituperabilis. 3, quia vir grauis neque eſt leuis, neque nimium ſeuerus; ſed mediū quaſi
Homonymia vocabuli ſeueritatis excutitur. locum inter vtrumque obſeruat. Vbi tamen obſeuandum eſt, ſeueritatem nimiam hoc loco non ſumi pro crudelitate, quæ quandoque à magiſtratu in puniendo adhibetur: ſed pro illo vitio, quod in moribus externis à grauitate nimis exorbitat, cuiuſmodi conſiſtit partim in vultus toruitate, partim in ſuperba grauitatis oſtentatione.

6 *An liceat cuilibet quaslibet veſtes geſtare?*

Sent. neg. defenditur. STatuitur theſis negatiua. Rationes ſunt: 1, quia
Ratio veſtium finis partim eſt honeſtas, partim vtili-
1 tas. Quæcunque igitur veſtes cum his finibus pugnant, ſunt illicitæ: cuiuſmodi ſunt, quæ ſunt vel inhoneſtæ & indecoræ, vel ineptæ & inutiles ad tegendum & fouendum corpus, vel alioquin aut luxum, aut laſciuiam, aut leuitatem arguunt.
2 2, quia turpe eſt temerè recedere à patrio veſtien-
3. di more & alienigenarum veſtitum imitari. 3, quia non eadem veſtimenta conueniunt cuilibet ætati, ſexui, ſtatui & ordini hominum. Hinc Deus

ipſe in veteri teſtamento voluit Prophetas & Sa- *Num.* 15. ℣.
cerdotes alias geſtare veſtes, quàm plebeios ho- 38.
mines. Et expreſſè prohibuit, ne mulier vtatur
veſte virili, neque vir muliebri, *Deuteronom.* 22.
℣. 5. 4, quia Apoſtoli mulieribus Chriſtianis in- 4.
terdixerunt vſum pretioſarum veſtium, ſuperfluumque crinium ornatum ex auro & gemmis, 1. *Pet.* 3. ℣. 3. 1. *Tim.* 2.

7 *An liceat viris prolixos capillos geſtare?*

STatuitur theſis negatiua. Rationes ſunt: 1, quia capillorum prolixitas arguit leuitatem; & ſic cum grauitate pugnat. 2, quia teſte Paulo in epiſtola ad Corinthios cap. 11. ℣. 14. *Natura ipſa docet viro dedecori eſſe, ſi fœminarum more comatus ſit: contra fœminæ decori eſſe, ſi comata ſit; cùm coma ei pro velamine ſit data ad teſtandam ſubiectionem ſuam erga virum* 3, quia tonſura capillorum ſicut dedecorat fœminam: ita decorat virum, vt idem Apoſtolus teſtatur in citato loco ℣. 4. 5. 6. Quod ſi quis obiiciat, capillos prolixos à natura ipſa produci; ideoque non eſſe illicitos: Reſpondeo non omne, quod natura producit, homini eſſe honeſtum & licitum. Nam etiam prolixi vngues in digitis naturæ vi efficiuntur; & tamen eos geſtare turpe eſt & illicitum.

Sententia affirmat. defenditur. *Ratio* 1 2 3. *Obiectio.* *Reſpondetur ad obiect.*

8 *An liceat homini ſaltare?*

DE hac quæſtione diuerſæ reperiuntur opiniones. Quidam enim omnem ſaltationem ſimpliciter licitam eſſe aſſerunt: quidam ſimpliciter illicitam: quidam mediam viam tenent, & quandoque licitam, quandoq; illicitam eſſe contendunt.

Diuerſa aliorum opiniones recenſentur.

Arg. pro 1. opinione. Argumenta pro prima opinione ſunt: , quia
ſaltatio eſt motus artificioſus, quo corpus homi-
1 nis exercetur. 2, quia ſanitatem corporis conſer-
2 uat. 3, quia efficit corpus hominis agile & alacre.
3 4, quia ab ebrietate hominem abſtrahit, & ſi plus,
4 quam naturæ neceſſitas requirit, bibat, crapulam
5 diſcutit. 5, quia finis illius eſt, partim declarare &
teſtari hilaritatem animi, partim honore afficere
6 perſonam cum qua inſtituitur ſaltatio. 6, quia oc-
caſionem præbet ad legitima matrimonia ineun-
7. da 7, quia nuſpiam in ſcriptura expreſsè prohi-
betur.

Arg. pro 2. opinione. Argumenta pro ſecunda opinione ſunt: 1, quia
ſaltatio ſuâ naturâ eſt turpis & inhoneſta. 2, quia
1 argumentum eſt leuitatis oppoſitæ grauitati. 3,
2 quia fomentum & irritamentum eſt laſciuiæ & li-
3 bidinis 4, quia laqueus & ſcandalum eſt non tan-
4 tum ipſi ſaltatori, ſed etiam ſpectatori. 5, quia ſæ-
5 pè occaſionem præbet ad ſtupra & adulteria con-
6 tra legē Dei perpetranda. 6, quia in concilio Lao-
dicenſi & Ilerdēſi publicè interdictū eſt Chriſtia-
7. nis ſaltatione. 7, quia ſaniores Ethnici eam explo-
ſerunt & irriſerunt. Hinc *Cic. lib. 2. Offic.* ait virum
honeſtum & probum nolle in foro ſaltare, etiam-
ſi eo modo poſſit ad maximum patrimoniū per-
uenire. Idem *pro Muræna* dicit neminem ſalta-
re ſobrium, niſi inſaniat, neque in ſolitudine, ne-
que in conuiuio moderato & honeſto. Et *in ora-
tione habita poſt reditum in ſenatu*, Aulum Gabi-
nium inimicum ſuum vocat ſaltatorem calami-
ſtratum contumeliæ cauſa. Idem *in Philippicis*
exprobrat Antonio inter alia vitia ſaltationem;
quemadmodum etiam alibi eandem criminis lo-
co Lu-

co Lucio Murenæ & Regi Deiotaro obiicit.

Argumenta pro tertia opinione sunt: 1, quia saltatio quædam est honesta, decora & moderata: quædam inhonesta, indecora & immoderata: Ideoque sicut pesterior est licita: ita prior illicita est habita 2, quia scriptura S. testatur sanctos viros, & castas mulieres saltasse. Dauid enim coram arca Domini publicè saltauit: Et puellæ victoriam eius de Goliatho choreis & cantibus celebrarunt. Sic Maria soror Mosis strato & interfecto Pharaone cum aliis mulieribus choreas duxit, & ἐπινίκιον cecinit. *Arg. pro 3. opinions.*

Etsi verò in tanta opinionum varietate difficile est, veritatem determinare; tamen saluo aliorum iudicio videtur postrema opinio, tanquam media, prioribus duabus esse longè anteponenda: Non enim saltatio, quâ saltatio, est turpis & noxia; sed quâ lasciua, libidinosa, immoderata, grauitatique & aliis virtutibus aduersa. *Tertia opinio probatur.*

Hinc etiam Petrus Martyr *in locis communibus classis secundæ cap.* 2 ait: *Mihi sanè non videtur hoc saltationis genus (quod lætitiæ causa exercetur) esse naturâ suâ vitiosum & prohibitum: quoniam agilitas corporis est donum Dei, & si accedat aliquid artis, nimirum, vt corpus ordine, aptè, numero & cum decoro moueatur, non video cur debeat reprehendi; modò in tempore moderatè ac citra offensionem fiat. Quemadmodum enim canere licet & ad gratias Deo agendas & laudes eius celebrandas possumus vti cantu; ita etiam moderata saltatione gaudium & læticiam animi testari poßumus.* Vbi tamē obseruādum est, Theologum illum clarissimum tantum loqui de saltatione solitaria; quam vir *Obseruatio subiicitur.*

abſque fæmina, & fæmina abſque viro ſola ſaltat; non verò de ſaltatione ſocia, quâ vir cum muliere promiſcuè ſaltat. Hanc enim ſimpliciter reiicit ob argumenta, quæ pro ſecunda opinione fuerunt allata. Vtrum autem hæc opinio ſimpliciter ſit vera, non immeritò dubitari poſſit, ob rationes pro prima ſententia allatas. Licèt enim illa ſaltatio ſocia, præſertim prout nũc in multis Germaniæ locis exercetur, plerumq; ſit turpis & noxia: propterea, quod cum leuitate & laſciuia ſit coniuncta; & ſępè occaſionem ad peccandum præbeat: tamen non propterea totum illud ſaltationis genus videtur eſſe reiiciendum & damnandum: cum rei etiã ſuâ naturâ bonę poſſit eſſe varius & multiplex abuſus: neque tamen propter illum abuſum, qui vitio hominum accedit, ipſa res ſit reiicienda & damnanda, ſed potius ab abuſu ad verum & incorruptum vſum transferenda. Interim tamen magna prudentia eſt adhibenda, etiam in vſurpanda eiuſmodi ſaltatione, vt decorum vbique obſeruetur, & omnibus modis caueatur, ne noſtro exemplo aliis temerè vel offendiculum, vel occaſionem malè de nobis ſuſpicandi præbeamus.

Saltatio ſocia non eſt ſimpliciter illicita.

Cautela.

9 *An viro bono ſimpliciter ſit licitum ridere?*

DIſtinguendum eſt inter riſum moderatum & immoderatum. Moderatum riſum voco, qui fit ſecundum rectæ rationis præſcriptũ, nempè, quando, vbi, cur, quantum, quomodo & apud quem decet. Immoderatũ voco, qui fit contra rectæ rationis præſcriptum, non habita ratione circumſtantiarum, quæ in omni proba & honeſta actione requiruntur. Prior igitur riſus eſt licitus

citus viro bono. Posterior verò nō est licitus; propterea quod pugnat cum grauitate & arguit leuitatem. Vnde vulgò dici solet:

Per risum multum debes cognoscere stultum.

Et rectè Isocrates Demonico præcipit, ne risum petulantem & profusum amet, eò, quod sit res stolida. Et Menander inquit:

Γέλως ἄκαιρος ἐν βροτοῖς δεινὸν κακόν,

Risus intempestiuus inter mortales graue malum.

CAPVT VI.

De Humanitate & Vrbanitate.

PRÆCEPTA.

1 *Fuit virtus homiletica tertiæ classis: Sequitur ea, quæ est quartæ classis, & sub se comprehendit humanitatem & vrbanitatem.*

2 *Humanitas est virtus moralis, per quam homo in compellando & audiendo facilem & affabilem sese præbet.* *Humanitas definitur.*

3 *Ei opponitur in defectu inhumanitas; in excessu blandities nimia.* *Eius vitia opposita explicantur.*

4 *Inhumanitas est vitium morale, per quod homo in compellando & audiendo difficilem & morosum sese exhibet.*

5 *Blandities nimia est vitium morale, per quod homo in compellando & audiendo nimis familiarem & blandum sese præbet.*

6 *Vrbanitas est virtus moralis, per quam homo in iocis dicendis & audiendis modum decorum obseruat.* *Vrbanitas definitur.*

Eius vitia opposita explicantur.

7 *Ei opponitur in excessu scurrilitas, in defectu rusticitas.*

8 *Scurrilitas est vitium morale, per quod homo in iocis dicendis & audiendis ad nimium deflectit.*

9 *Rusticitas est vitium morale, per quod homo in iocis dicendis & audiendis ad parum deflectit.*

QVÆSTIONES.

1 *Quid sit humanitas, & quomodo ab aliis appelletur?*

Homonymia vocabuli excutitur.

VOcabulum *humanitatis* est homonymum. Propriè enim sumitur pro humana natura, quæ Grecè dicitur ἀνθρωπότης. Impropriè verò modò pro doctrina & eruditione, quę hominem perficit; & sic Græcè dicitur παιδεία: modò pro specie virtutis moralis, quæ Græcè dicitur φιλανθρωπία. Et in hac significatione ab aliis definitur modò ciuilitas, per quam nos aliis affabiles præbemus: modò virtus mediocritatem seruans inter morositatem & blandiciem nimiam: modò iustitia, quâ aliis in alloquiis & colloquiis nos faciles, affabiles & comes exhibemus: modò virtus facilis in cōpellando & audiendo: modò virtus per quam in familiari conuersatione mediocritatem seruamus, alios facilè excipiendo, audiendo; cum iis communicando ita; vt neminem offendamus vel molesti alicui simus.

Definitiones aliorum recensentur. 1 2 3 4 5.

Superiores definitiones examinantur.

E quibus definitionibus aliæ genus falsum assignant, vt prima & tertia: aliæ genus quidem verum, sed tamen remotum. Nihilominus, si sensum

ſum ſpectes, videntur omnes conuenire cum illa, quæ in præceptis à me eſt poſita. Dicitur autem *humanitas*, Græcè modò φιλανθρωπία, modò εὐπροσηγορία vel φιλοπροσηγορία: modò χαριεντισμός· Latinè modò *comitas*, modò *facilitas*, modò *affabilitas*, modò etiã reſpectu magiſtratus, *popularitas*: Germanicè Freundligkeit/Leutſeligkeit.

Sunt tamen nonnulli, qui diſtinguunt inter humanitatem, facilitatem & affabilitatem, tanquam inter genus & ſpecies. Humanitatem enim ſtatuunt eſſe genus: facilitatem & affabilitatem ſpecies humanitatis: propterea quod facilitas propriè conſiſtat in placidè excipiendo alios, patienter audiendo & benignè reſpondendo: Affabilitas verò in amicè ſalutandis & alloquendis aliis. Sed hoc diſcrimen ab Auctoribus rariſſimè ſolet obſeruari; ideoque etiam in præceptis eius rationem non habui; & tria illa vocabula vſurpo, ad ſignificandam vnam & eandem virtutem.

Aliorum opinio traditur de diſcr. inter huma. facil. & affa.

2 *Quæ vitia humanitati opponantur?*

CVm omnis virtus moralis verſetur inter duo extrema vitia, idem etiam de humanitate non poteſt negari. Illorum verò vitiorum vnum in exceſſu opponitur humanitati, diciturque ab Ariſtot. Græcè ἀρέσκεια, ab aliis χρηστολογία, vocabulo in malam partem accepto: Latinè *blandiloquentia* ſeu *blanditiæ nimia*. Dicitur enim ἄρεσκος, qui aliis nimium adblanditur placeréque & obſequi ſtudet, nullaque in re vult aduerſari. Alterum in defectu peccat, diciturque ab Ariſtotele modò αὐθάδεια, modò δυσκολία· ab aliis ἀφιλανθρωπία, μισανθρωπία, Latinè modò inhumanitas, modò moroſitas, modò auſteritas. Dicitur enim inhuma-

nus, qui ſeſe difficilem, inaffabilem, aſperum, intractabilem in compellando & audiendo præbet, nullâque in re alteri vult obſequi & gratificari: ſeu qui ne in honeſtis quidem rebus aliis placere vult, & præter rationem & modum ab aliorum conuerſatione abhorret, eorumque facta & dicta improbat & ſugillat.

3 *An humanitatis ſit, alicui in omnibus obſequi, nullâque in re aduerſari?*

Sentent. neg. defenditur. STatuitur theſis negatiua. Rationes ſunt: 1, quia effectum ἀρεσκείας eſt, alicui in omnibus obſequi, nullaque in re aduerſari. 2, quia vir humanus debet approbare & improbare, laudare & vituperare, commendare & reprehendere ea, quæ iuſtè ſunt approbanda & improbanda, laudanda & vituperanda, commendanda & reprehendenda: ideoque tametſi vir humanus oblectare potius quàm offendere debet eum, cum quo conuerſatur: tamen ſi non poſſit honeſtè & vtiliter alicuius dicta & facta approbare, ſimulque videat ea ipſi aliquando dedecus aut damnum allatura, debet eum non tantum humaniter admonere, neque offenſionem metuere: ſed etiam liberè & modeſtè reprehendere: nec ſolum ſpectare præſentem voluptatem & moleſtiam, ſed magis eam, quæ ſecutura ſit. 3, quia vir humanus debet in congreſſu hominum neque nimis blandum, obſequioſum & facilem ſeſe præbere, neque nimis difficilem, moroſum, auſterũ, rigidum, intractabilem & inaffabilem. Proinde neque in omnibus obſequi, neque etiam in omnibus rebus aduerſari debet, ſed pro circumſtantia & ratione temporis, loci, perſonæ, honeſtatis & vtilitatis, in quibuſdam obſequi, in quibuſdam aduerſari.

Ratio 1. 2. 3.

4 *An adulatio sit species blanditiei nimiæ?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia adulationi cōpetit definitio blāditiei nimiæ, suprà in præceptis tradita: 2, quia adulatio, quatenus sumitur metonymicè pro habitu, est vitium morale, per quod homo dicta & facta sua fictè ad nutum & gratiam alterius accommodat quęstus sui gratiâ. 3, quia omnis adulator est nimium blandus & obsequiosus: siquidem aliis, à quibus commodum & quæstum expectat, per omnia obsequitur, & nulla in re contradicit, etiam repugnante honestate. *Sentent. affirmatiua defenditur.* Ratio 1 2 3.

Sed contra hanc sententiam obiici potest: 1, adulationem seu assentationem esse speciem mendacitatis. 2, adulatorem differre à blando, quod ille aliis placere studeat sui commodi & quæstus gratiâ; hic verò id faciat nullius cōmodi aut quæstus gratiâ, sed tantum propter hoc ipsum, vt aliis placeat. *Obiectio.* 1 2.

Resp. 1, vocem adulationis seu assentationis non semper vno & eodem modo vsurpari: sed quandoque sumi pro vitio morali, quo quis aliis attribuit ea, quæ non habet, aut maiora quam habet: Et sic esse speciem mendacitatis: quandoque verò sumi pro vitio morali, quo quis sermonem & gestū accommodat ad nutum & gratiam alterius commodi sui gratiâ: Et sic esse speciem blanditiei nimiæ. 2, falsum esse quod blandus aliis placere studeat nullius commodi & quæstus gratiâ: Licèt enim interdum commodum & quæstum suum non respiciat in blandiendo: tamē interdum hunc finem sibi habet propositum: *Respondetur ad obiect.* 1 2.

Et sic differt blandus ab adulatore tanquam genus à specie.

5 *An humanitas consistere possit cum grauitate?*

Sententia aliorum exponitur & refutatur.

SVnt multi, qui grauitatē partim ex vultus toruitate, morumque asperitate æstimant. Illi igitur existimant, humanitatem cum grauitate consistere non posse: quippe cum toruitas vultus morumque asperitas illi omnino repugnet. Sed illi vehementer decipiuntur falsa illa de grauitate opinione.

Ratio
Rationes sunt: 1, quia grauitas non con-
1 sistit in vultus toruitate, morumque asperitate, sed in decora habitus, gestus & motus externi moderatione: ideoque non ex illa, sed ex hac æstima-
2 ri debet. 2, quia idem homo simul potest esse hu-
3. manus & grauis. 3, quia grauitas coniuncta cum humanitate eò fit illustrior, maioremque dignitatem & autoritatem homini conciliat. Hinc Cicero in Catone maiore commendaturus Quintum Maximum ait, in illo viro fuisse comitate conditam grauitatem. Idem commendaturus Atticum inquit, eius comitatem non sine seueritate fuisse, neque grauitatem sine facilitate.

6 *Quid sit vrbanitas, & quæ vitia ei opponantur?*

Definitiones aliorum recensentur.

ARistoteles *lib. 1. magn. mor. cap. 31. & lib 3. Eudem. cap. 7.* vrbanitatem, quam vocat εὐτραπελίαν, definit, quod sit μεσότης βωμολοχίας καὶ ἀγροικίας,
1 *mediocritas inter scurrilitatem & rusticitatem.* Ab
2 aliis verò definitur modò mediocritas rectè componens appetitum irascendi, vt in congressibus
3. hominum in attinentibus ad sales & iocos nos constantes prębeamus vt decet: modò ciuilitas sermonis, quâ in salibus lepidis iocisque liberalibus modestam dexteritatem vsurpamus: modò virtus, quæ in ludis & iocis modum ac decorum obseruat: modò virtus, mediocritatem obseruans

circa

circa scommata & sales: modò virtus, quâ mediocritatem seruamus in conuersatione iucundâ, atque adeo quâ rectè tum iocamur, tum iocos aliò non ferimus. Ex quibus priores duæ falsum genus; posteriores remotum genus assignant. In vero tamen sensu omnes consentiunt cum ea, quæ in præceptis est expressa.

Porrò vrbanitati secundum Aristotelem *lib.*4. *Ethic.Nicom.cap.*14 *libr.*1 *magn.moral.cap.*31 *lib.* 3.*Eudem.cap.*6. opponitur in excessu βωμολοχία, h. e. *scurrilitas*, quæ ab aliis dicitur φιλοσκωμμοσύνη; in defectu ἀγροικία, Latinè *rusticitas, agrestitas, insulsitas*. Sicut enim εὐτράπελος, hoc est, *vrbanus, facetus* & *festiuus* homo est, qui in iocis dicendis & audiendis modum decorum obseruat, hoc est, iocos neq; dicit, neque audit, nisi quando, cui, cur, quantum & quomodo decet: Ita cõtra βωμολόχος, *scurra*, est, qui in iocis dicendis & audiendis modum decorum excedit, hoc est, qui non tantum immoderatè & indecorè omnis generis scommata & dicteria aculeata in alios libenter proiicit, partim risus captandi, partim exagitandi gratiâ: sed etiam eadem ab aliis in se iacta libenter audit, non habitâ ratione honestatis & iucunditatis. Ἄγροικος verò, hoc est, *inurbanus, rusticus, agrestis & insulsus homo est*, qui à iocis dicendis & audiendis planè est alienus, hoc est, qui neque ipse potest aut vult iocari, nec alios iocantes sine molestia & offensione audire potest.

Vrbanus quis sit.

Scurra quis sit.

Inurbanus quis sit.

Vbi tamen notandum est: 1, εὐτραπελίαν nõ semper in bonam partem vsurpari pro vrbanitate; sed etiam quandoque sumi pro scurrilitate. 2, βωμολό-

Obseruatio subiicitur.

χον propriè dici ſacrilegum, qui aris inſidiatur: ſed poſtea ſumi pro ſcurra.

7 *An liceat viro probo iocos vel dicere vel audire?*

ETſi hæc quæſtio ex præcedenti facilimè decidi poteſt: tamen vt eius veritas illuſtrior euadat, placet in vtramque partem eam ventilare.

Argumenta pro theſi negatiua Argumenta igitur pro theſi negante hæc proferri poſſunt: 1, quia vir probus debet eſſe intẽtus rebus ſeriis, quæ Græcè dicuntur τὰ σπουδαῖα, & opponuntur τοῖς γελοίοις, hoc eſt, *rebus iocoſis.* 2, quia vir probus nihil dicere & audire debet, niſi quod honeſtum & decorum eſt. Ioci autem plerumque non ſunt honeſti & decori. 3, quia vir probus nemini debet maledicere. σκῶμμα autem λοιδόρημά τι, *dicterium eſt quoddam maledictum*, vt teſtatur Ariſtoteles *lib. 4. Ethic. Nicomach. cap* 14. 4, quia vir probus fugere debet omnem occaſionem alios offendendi & ad iram prouocandi. Id autem fieri non poteſt, ſi ſit σκωπτικός, hoc eſt, *ſalibus & dicteriis alios inceſſat.* 5, quia ſacra ſcriptura vult, ne in loquendo verbis vanis, futilibus & inutilibus vtamur. Hinc Paulus Apoſtolus *Epheſ.* 5. v. 4. μωρολογίαν καὶ εὐτραπελίαν expreſsè vetat. Et Chriſtus *Matthæi* 12. aſſerit hominibus in extremo iudicio rationem reddendam de omni verbo otioſo.

Pro theſi affirm. Argum. At contra argumenta pro theſi affirmante hæc adduci queunt: 1, quia vir probus non ſemper poteſt intentus eſſe rebus ſeriis: Ideoque licitum ei eſt quandoque à rebus ſeriis quieſcere & animi recreãdi gratiâ ludere & iocari. Et propterea Ariſtoteles *lib.* 4. *Eudemiorum cap.* 4. inquit, δοκεῖ ἡ ἀνά-

παυσις

παυσις καὶ ἡ παιδιὰ εἶναι ἐν τῷ βίῳ ἀναγκαῖον· *Videtur requies & lusus in vita esse res necessaria* Idem in principio eiusdem capitis ait, ἀνάπαυσιν εἶναι ἐν τῷ βίῳ, καὶ ἐν ταύτῃ διαγωγὴν μετὰ παιδιᾶς, hoc est, *requiem in vita suum habere locum, & in hac, temporis traductionem cum lusu.* 2, quia vrbanitas est virtus moralis, 2
per quam homo in iocis dicendis & audiendis modum decorum obseruat. Ergò licet viro probo esse vrbano. 3, quia ioci liberales & honesti, 3
teste Aristotele in citato loco efficiunt conuersationem hominum aptam, concinnam & iucundam. Hinc homo agrestis ab eodem ad conuersationem quotidianam inutilis & ineptus habetur.
4, quia ioci liberales & honesti, sunt condimen- 4
tum laborum & oblectamentum, quo tædia ex laboribus contracta depelluntur. 5, quia in sacris 5.
literis legimus, viros etiam sanctos quandoque iocatos esse. *Genes.* 26. ℣. 8.

Pro decisione quæstionis distinguendum est in- *Quæstio de-*
ter iocos moderatos & immoderatos: Modera- *ciditur per*
tos voco, qui fiunt ex præscripto rectę rationis, *distinct.*
vbi, quando, erga quos, quantum, quomodo & cuius gratiâ decet. Immoderatos voco, qui fiunt contra præscriptum rectæ rationis, vbi, quando, erga quos, quantum, quomodo & cuius gratiâ non decet. In priore genere sunt ioci liberales, honesti, tempestiui, salsi, venusti, lepidi, eruditi & iucundi. Et hi omnes sunt laudabiles & liciti. Atque de iisdem intelligendum dictum Ciceronis libr. 1. Officiorum: *Ludo & ioco vti quidem illis licet; sed sicut somno & vigiliis, & quietibus cæteris: cum grauibus seriisque rebus satisfecerimus.* Item illud Dionis:

τῷ γελοίῳ ὥσπερ ἁλὶ πεφεισμένως δεῖ χρῆσθαι. In posteriore genere sunt ioci illiberales; inhonesti, intempestiui, insulsi, ineruditi, molesti. Et hi omnes sunt vituperabiles & illiciti: Thesis igitur negatiua quæstionis est vera de iocis immoderatis: affirmatiua autem de iocis moderatis. Vbi etiam obseruandum est, εὐτραπελίαν à Paulo *Ephes.* 4. vsurpari in malam partem, pro scurrilitate, non pro vrbanitate.

CAPVT VII.

De Taciturnitate.

PRÆCEPTA.

1 *Adhuc de virtute homiletica quartæ classis: Sequitur ea, quæ est quintæ classis; & subse continet taciturnitatem & verecundiam.*

Taciturnitas definitur.

2 *Taciturnitas est virtus moralis, per quam homo in loquendo & tacendo decorum modum obseruat.*

Eius vitia opposita explicantur.

3 *Ei opponitur partim garrulitas, partim intempestiuum silentium.*

4 *Garrulitas est vitium morale, per quod homo in loquendo modum excedit, & in tacendo deficit.*

5 *Intempestiuum silentium est vitium morale, per quod homo in tacendo modum excedit, & in loquendo deficit.*

QVÆSTIONES.

1 *An taciturnitas sit virtus moralis?*

CVm Aristoteles nuspiam in Ethicis taciturnita-

nitatem inter virtutes morales numeret, non im-
meritò dubitari possit, an illa sit virtus moralis. Ac
pro thesi quidem affirmante faciunt hæc argu- *Pro thesi af-*
menta: 1, quia definitio virtutis moralis ei com- *firm.*
petit. 2, quia mediocritatem obseruat in loquēdo *Argum.*
& tacendo; & sic inter duo extrema vitia versa- 1
tur. 3, quia est habitus honestus & laudabilis: sicut 2
contra vitia ei opposita sunt habitus turpes & vi- 3.
tuperabiles. Hinc etiam à Macrobio *lib. 7. Satur-
nalium cap.* 10. taciturnitas vna dicitur esse de vir-
tutibus Philosophiæ: propterea quod cum ora-
tor non aliter, quàm orando probetur; Philoso-
phus non minus tacendo pro tempore quàm lo-
quendo philosophetur. Et Ouidius non minus
verè quàm eleganter ait:

Eximia est virtus, præstare silentia rebus,
At contrà grauis est culpa tacenda loqui.

2. *Quid sit taciturnitas, & quæ vitia ei opponantur?*

TAciturnitas, quæ Græcè dicitur σιωπηλότης ἢ ἐχε- *Diuersæ ali-*
μυθία à Philosophis definitur, modò ἡ περὶ τὴν *orum opi-*
γλῶσσαν ἐγκράτεια, hoc est, *continentia linguæ*: modò *niones recen-*
virtus linguam refrenans, ne loquatur cum silen- *sentur & ex-*
dum est: modo ciuilitas, per quam ab intempe- *aminantur.* 1
stiuo sermone abstinemus: modò virtus, per 2
quam ea tantum loquimur, quæ loquenda sunt, 3
& quæ præsenti loco, tempori & personis accom- 4.
modata sunt, & per quam adeo nec plus loqui-
mur, quàm decet, nec minus; & per quam deniq;
tacemus secreta. Ex quibus definitionibus prio-
res tres sunt vitiosæ siue genus spectes, quod aut
falsum est, aut remotum, siue differentiam gene-
ri additam. Non enim omnis continentia linguæ

est bona & licita; neque taciturnitas consistit tantum in abstinendo ab intempestivo sermone; sed etiam in abstinendo ab intempestiuo silentio. Quarta verò melior quidem est præcedentibus, præsertim si per virtutem loco generis positam intelligatur virtus moralis: sed iusto videtur esse prolixior. Itaq; ad declinandum illam prolixitatem in præceptis fuit taciturnitas virtus moralis, per quam homo in loquendo & tacendo modum decorum obseruat. Porrò taciturnitati opponitur partim garrulitas, quæ Græcè dicitur ἀδολεσχία ἢ πολυλογία, Latinè *loquacitas, dicacitas*, partim indecorum seu intempestiuum silentium. Vtrumque autem vitium tam in excessu, quàm in defectu peccat: Garrulitas enim in loquendo excedit, & in tacendo deficit: Indecorum verò silentium in tacendo excedit; & in loquendo deficit.

Propria definitio assignatur.

3 *An homo tam tacendo, quàm loquendo peccare possit?*

Sententia affirmat. defenditur.

Statuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia non minus peccatum est tacere dicenda, quàm loqui tacenda. 2, quia non minus turpe est, intempestiuè tacere, quàm intempestiuè loqui: cum vtrumque cum taciturnitate pugnet; & illud quidem ab indecoro silentio; hoc à garrulitate seu loquacitate oriatur. 3, quia qui nescit rectè tacere, nescit etiam rectè loqui. Hinc Æschynes Socraticus reprehensus de silentio, cum Socratem præceptorem habuisset: *Non loqui solum*, dixit, *sed etiam silere didici a Socrate.* Et Isocrates, cum locutuleius quidā nomine Careon in disciplinam eius recipi vellet, duplicem mercedem postu-

Ratio 1 2 3

postulauit: Illi verò causam interroganti dixit, *alteram quidem pet'g, vt loqui discas; alteram autem, vt tacere.*

4 *An tacere melius sit quàm loqui?*

PRo thesi affirm. adducuntur hæc argumenta: 1, quia multis hominibus pharmacum malorum est silentium, vt ait Carcinus citante Stobæo serm 33. de taciturnitat. 2, quia silentii præmium periculo vacat: *nec tacuisse nocet, nocet esse locutum.* Vnde Simonides dicebat, nunquam se pœnituisse, quod tacuerit; sæpè verò, quod locutus fuerit. 3, quia decorum silentium est corona viri boni, vt ait Euripides in Antiope. 4, quia Garrulitas seu loquacitas est mater multorum peccatorum & calamitatum. 5, quia taciturnitas optimum ac tutissimum est administrandarum rerum vinculum, vt ait Valerius Maximus *lib. 3. titulo de antiquis institutionibus.* 6, quia malum hominem melius potest tacendo aliquis vincere, quàm respondendo: propterea quod malitia non instruitur sermonibus, sed excitatur, vt ait Chrysostomus super Matthæum. 7, quia secundum Hugonem libr. 2. de anima *lingua dicitur quæ lingit adulando, mordet detrahendo, attrahit mentiendo; ligat & ligari non potest, sed labitur & fallit; labitur vt anguilla, penetrat, vt sagitta, tollit amicos, multiplicat inimicos; mouet rixas, seminat discordias, vno ictu multos percutit & interficit, blanda est & subdola, & parata ad exhaurienda bona & miscenda. Qui custodit linguam, custodit vitam suam, custodit animam: cum mors & vita in potestate linguæ sit.*

Pro thesi affirm.

Argumenta.

1 2 3 4 5 6 7.

Pro thesi negatiua arg. At contra pro thesi neg. afferuntur hæc argumenta: 1, quia sermo seu loquela post rationem
1 est præcipuum naturæ donum, quo homo bestiis
2 antecellit. 2, quia facultas loquendi propterea à natura homini data est, vt homo eâ vtatur ad cõmunicandum animi sui sensa cum aliis: Id autem
3. fieri non potest si taceat. 3, quia sermo hominis scutum est & propugnaculum fortissimum, character animi, remedium perturbationum, leuamen curarum, doctrinæ & morum magister.

Quæstio deciditur per distinct. Pro decisione quæstionis distinguendum est partim inter tempus & modum diuersum tacendi & loquendi; partim inter subiecta diuersa, circa quę silentium & loquela versatur. Nam 1. quandoque melius est tacere, quàm loqui: quandoque melius loqui, quàm tacere. 2, melius est honestè tacere, quàm turpiter loqui: Et contra melius est honestè loqui, quàm turpiter tacere. 3, melius est tacere res arcanas, turpes, futiles & inutiles, quàm eloqui: Et contrà melius est eloqui res honestas, graues & vtiles quàm tacere. Hinc Isocrates ad Demonicum inquit: *Duo sint tibi tempora dicendi, vt aut de rebus quas manifestè nosti, aut quas necesse est dicere, dicas. In istis enim solis oratio præstat silentio, in aliis verò tacendum potius, quàm loquendum.* Nec malè Euripides ait: ἢ λέγε τὶ σιγῆς κρεῖττον, ἢ σιγὴν ἔχε. *Aut dic aliquid silentio melius, aut sile.* Cum quo consentit illud Pythagoræ: χρὴ σιγᾶν ἢ κρείσσονα σιγῆς λέγειν. Et scitum est illud Menandri: κρεῖττον σιωπᾶν, ἢ λαλεῖν, ἃ μὴ πρέπει.

5 *An taciturnitas omni homini sit colenda, garrulitas verò fugienda?*

Sententia affirm. defenditur. *Ratio* 1 STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia

quia taciturnitas eſt virtus moralis ſermonis & ſilentii moderatrix: Garrulitas verò eſt vitium morale in loquendo & tacendo modum excedens.
2, quia taciturnitas facit, vt homo partim ea loquatur, quæ decet, & quæ accommodata ſunt rebus, perſonis, loco & tempori: partim non plus loquatur, nec minus, quàm decet: partim etiam taceat, quę ſunt tacenda: garrulitas verò facit, vt homo contrario modo agat. 2
3, quia taciturnitas eſt optimum & tutiſſimum adminiſtrandarum rerum vinculum. 3
4, quia multorũ malorum eſt remedium: ſicut contra garrulitas multorum malorum eſt fomes & irritamentum. 4
5, quia multarum virtutum eſt cuſtos & quaſi nutrix. 5
6, quia decorum ſilentium eſt corona viri boni: Loquacitas autem neque iucundum aliquid habet, & mala eſt conuerſationi inutiliſque ciuitati, vt docet Euripides in Antiope. 6
7, quia ſilentii præmium tutum eſt, & caret periculo: Linguæ autem vanæ pœna ſemper proxima eſt. 7
8, quia, vt Poëta Heſiodus canit: 8.

Γλώσσης τοὶ θησαυρὸς ἐν ἀνθρώποισιν ἄριστος,
Φειδωλῆς, πλείστη δ' χάρις κατὰ μέτρον ἰούσης.
Optimus eſt homini lingua theſaurus, & ingens,
Gratia, quæ parcis menſurat ſingula verbis.

Cui conſentit illud Ouidii:

Eximia eſt virtus, præſtare ſilentia rebus,
At contrà grauis eſt culpa, tacenda loqui.

6 *An, qui tacet, ſemper conſentire videatur?*

VSitata eſt regula ICrum: *Qui tacet conſentire videtur.* Cum qua etiam conſentit illud Menandri: πολλοῖς ἀπόκρισις ἡ σιωπὴ τυγχάνει· *Multis reſponſum eſt ſilentium*: Item illud Euripidis in Andromeda: σιωπὴ ἄπορος ἑρμηνεὺς λόγων. *Silentium*

obscurius est interpres sermonum. Illa verò regula non simpliciter est vera, sed secundum quid. Licèt enim in rebus appetendis & fauorabilibus silentium trahatur ad consensum: tamen in rebus damnosis & præiudicialibus ex silentio consensus statim inferri non potest.

CAPVT VIII.

De Verecundia.

PRÆCEPTA.

Verecundia definitur.

1 *Fuit Taciturnitas: Sequitur Verecundia, quæ est virtus moralis, per quam homo in pudendo modum decorum obseruat.*

Eius vitia opposita explicantur.

2 *Ei in defectu opponitur impudentia; in excessu stupiditas seu immodicus pudor.*

3 *Impudentia est vitium morale, per quod homo in dictis & factis omnem pudorem exuit.*

4 *Stupiditas est vitium morale, per quod homo in dictis & factis nimium est pudibundus.*

QVÆSTIONES.

1 *An verecundia sit virtus moralis?*

Pro thesi negatiua arg.

VIdetur Aristoteles *lib.* 4. *Ethicorum Nicom. cap.* 15. verecundiam ex numero virtutum
1 moralium excludere. Rationes ipsius sunt: 1, quia
2 nullus affectus est virtus moralis. Verecundia autem est affectus. 2, quia verecundia nihil aliud est, quàm φόβ& ἀδοξίας, hoc est, *metus infamiæ.* Cum quâ definitione etiam consentit illa Thomæ Aquinatis, quâ dicitur timor turpitudinis exprobrabilis. Nullus autem timor est virtus; cum sit affe-

affectus. 3, quia omnis virtus moralis conueniens 3
est tam iuuenibus, quàm senibus. Verecundia autem non conueniens est senibus, sed tantum adolescentibus. Et propterea iuuenes verecũdi laudantur: senes autem non. Adolescentes enim verecundiâ abstrahuntur à peccatis, ad quæ alioquin ob affectuum vehementiam sunt procliues. Senes autem nihil agere debent, vnde pudor iis suboriri queat. 4, quia omnis virtus moralis cadit in virum bonum. Verecundia autem non cadit in virum bonum; tum quia oritur ex rebus malis & turpibus, quæ viro bono non sunt agendæ, sed fugiendæ, siue reuerâ, siue opinione sint turpes: tum, quia nõ viri boni, sed improbi est, aliquid suâ sponte admittere, ob quod pudore afficiatur.

At pro thesi affirmante hæc argumenta proferuntur: 1, quia definitio virtutis moralis verecundiæ competit. 2, quia verecundia pudorem in dictis & factis moderatur, versaturque media inter duo extrema vitia; quorum vnum dicitur impudentia, alterum stupiditas, teste ipso Aristot. *lib.* 1. *magn. mor. c.* 30. 3, quia est habitus per se honestus & laudabilis. 4, quia tam sacri, quàm profani auctores verecundiã commendant, & ad illã tanquã virtutem præclaram nos hortantur. Hinc Ambrosius *libr. 2. de officiis* ait: *Pulchra virtus est verecundia, & suauis gratia, quæ non solum in factis, sed etiam in ipsis spectatur sermonibus, ne modũ prætergrediaris loquendi, ne quid indecorum sermo resonet tuus.* Et Theognis ait, nullum thesaurum esse meliorem verecundiâ. 5, quia *omnibus ætatibus, personis, temporibus & locis apta est:*

Pro thesi. affirmat. Argum.
1 2 3 4. 5.

inprimis verò adolescentes iuuenilesq; animos maximè decet, vt idem Ambrosius *lib. 2. Offic.* testatur.

Thesis affir. defenditur.

Atque hæc postrema sententia vera est & amplectenda.

Respondetur ad obiect. Aristotelis.

Quod igitur ad Aristotelis sententiam attinet, illa videtur ob ambiguitatem vocabuli αἰδὼς confundere partim pudorem naturalē cum verecundia; partim pudorem moralem immoderatum cum moderato: cum tamen longè inter se differant. Pudoris enim naturalis obiectum est, in quo moderando verecundia occupatur. Neque quilibet pudor dedecet vel senes, vel viros probos; sed tantum immoderatus, vt è sequentibus quæstionibus melius intelligetur.

2 *Quid sit verecundia, & quæ vitia ei opponantur?*

Definitiones aliorum recensentur.

Aristoteles *libr. 2. mag. moral. cap. 30.* verecundiam definit, quod sit μεσότης ἀναισχυντίας καὶ καταπλήξεως περὶ πράξεις καὶ λόγους, *mediocritas inter impudentiam & stuporem circa actiones & sermones.*
1 Impudentem enim dicit esse, qui vbique & ad omnes loquitur, omniaque agit, quæ ei obueniunt: stupidum verò, qui cuncta & cunctis veretur tam in agendo quàm dicendo: verecundum verò, qui inter hos medium locum tenet, neque vt stupidus in omni & omninò præ pudore trepidat; verum agit & loquitur, vbi, quæ, & quando
2 decet. Alii verò verecundiam definiunt modò ciuilitatem per quam nos metu infamiæ eorum,
3. quæ nos dedecent, pudet: modò virtutem moralem pudoris in dictis & factis moderatricem. Ex quibus definitionibus priores duę vitioso genere laborant: postrema verò est legitima & omninò congruit cum ea, quæ in præceptis à me tradita

est.

est. Porrò verecundię, quæ Græcè dicitur αἰδὼς rectius αἰδημοσύνη, in excessu opponitur ἀναίδεια ἢ ἀναισχυντία, *impudentia* seu *inuerecundia*; in defectu κατάπληξις ἢ δυσωπία, *stupor*, seu *stupiditas*, seu *pudor indecorus & subrusticus*. Non enim tantũ turpe est, in loquendo & agendo nihil aut parum pudere; sed etiam turpe est nimium esse pudibundum, ita vt vix audeas in conspectum aliorum prodire, eosque vel intueri, vel alloqui.

3 *Vtrum pudor sit laudabilis, an vituperabilis?*

DE hac quęstione grauis est inter Philosophos morales disceptatio. Alii enim statuunt omnem pudorẽ esse laudabilem: alii omnem pudorem esse vituperabilem: alii mediam viam te- *Diuersa aliorum opiniones recensentur.*
nent & quendam laudabilem, quendam vitupe- 1
rabilem arbitrantur. 2

Argumenta pro prima opinione sunt: 1, quia 3.
pudor est metus turpitudinis & infamiæ. Eiusmo- *Pro 1. opinione argum.*
di autem metus est principium virtutis moralis: 1
quoniam abstrahit hominem à prauis & turpibus
actionibus. 2, quia pudor virtutem custodit, & vi- 2
tium expellit. 3, quia pudor est signum bonæ na- 3
turæ, & à vitiorum turpitudine abhorrentis. 4, 4
quia vbi pudor est, ibi spes aliqua futuræ emendationis est. Vbi autẽ pudor non est, ibi spes quoque non erit. Idcircò rectè ait Sen. epist. 25: *Nutriendus est pudor: qui quamdiu in animo durauerit, aliquis erit bonæ spei locus*. Et rectè exclamat ille apud Plautum in Bacch. *Periit, cui periit pudor*: siquidem, vt Plutarchus ait, *qui pudore vacat, non sentit dolorem à turpiter factis*: & consequenter illa non auersatur. 5. quia impudentia est vitupe- 5.
rabilis. Ergò vi oppositorum, pudor, qui impu-

dentiæ repugnat, eſt laudabilis. Hinc Menander ait:

Πᾶς ἐρυθριῶν χρηστὸς εἶναί μοι δοκεῖ.
Omnis erubeſcens probus eſſe mihi videtur.

Et Pythias Ariſtotelis filia interrogata, qui color eſſet pulcherrimus, dixit, qui ob pudorem ingenuis oboritur.

Pro 2. opinione, argum. Argumenta pro altera opinione ſunt: 1, quia pudor eſt comes non virtutum, ſed vitiorum, non
1 honeſtarum, ſed turpium actionum. 2, quia pu-
2. dor virum bonum non decet; neque in eum cadit, ſiue præcedat actiones, ſiue ſequatur. Cum enim virtutis habitu ſit præditus, nihil turpe cogitat vel agit, propter quod pudore ſuffundi neceſſe ſit.

Pro 3. opinione, argum. Argumenta pro tertia opinione ſunt: 1, quia pudor teſte Ariſtotele *lib.4. Ethic. cap.15.* in ætate
1 iuuenili eſt honeſtus & ingenuus: ſiquidem reuocat iuniores à vitiis & peccatis, indicatque natiuam ingenii ad virtutem propenſionem: in ætate verò adultâ & ſenili eſt turpis: cum adulti & ſenes nihil agere debeant, propter quod pudore ſuffundi neceſſe ſit. Idcirco etiam eodem in loco inquit Philoſophus, iuuenem pudibundum lau-
2. dari; ſenem verò non. 2, quia *ſi omnis pudor eſſet vel laudabilis, vel vituperabilis, non opus eſſet verecundiâ, quæ pudorem moderetur. Sed conſequens eſt abſurdum. Ergò & antecedens.*

Quæſtio explicatur per diſtinct. Pro deciſione quæſtionis diſtinguendum eſt primum inter pudorem naturalem & moralem;
1 quorum ille ſuâ naturâ eſt indifferens, hoc eſt, ne-
2. que laudabilis, neque vituperabilis: hic verò, vel laudabilis, vel vituperabilis: Deinde diſtinguendum

dum est inter pudorem moralem moderatum & immoderatum. Moderatum pudorem voco, qui fit ex præscripto rectæ rationis, vbi, quando, erga quos, quantum, quomodo, & cur decet: Et hic est honestus & licitus. Immoderatum pudorem voco, qui fit contra præscriptum rectæ rationis, vbi, quando, erga quos, cur, quantum & quomodo non decet: Et hic turpis est ac illicitus; ac Græcè propriè dicitur αἰσχύνη. Hæc enim est metus iustæ reprehensionis, ortus ex conscientia malefactorum. In priore genere est pudor ille, qui antecedit peccatum hominis, eumque ab illo abstrahit. In posteriore genere est pudor, qui post peccati perpetrationem ex malâ cõscientiâ oritur. Pudor igitur moderatus omnis per se est laudabilis: sicut immoderatus omnis est vituperabilis; siue in iuuenibus, siue in adultis & senibus existat. Ideoq; simul etiam verum est, pudorem moralem alium esse laudabilem, alium vituperabilem.

4 *An melius sit pudore affici ob turpia facta, quàm impudentem esse?*

ETsi secundum Aristotelem *lib.* 4. *Ethic. Nic. cap. vlt.* absolutè & per se malum est, aliquem ob turpia facta, quæ fecit, aut facit, pudore suffundi: tamen comparatè, & per accidens melius id est, quàm impudentem esse. Ille enim pudor arguit, hominem nõn planè esse perditi & deplorati ingenii; sed aliquem adhuc in eo honestatis amorem & curam, & per consequens, spem aliquam futuræ resipiscentiæ superesse. Vnde etiam Seneca *epist.* 11. bonũ in Adolescente signum esse ait, cũ ille ex alto rubore suffunditur. Et rectè iudicat senex ille Terentianus: *Erubescit, salua res*

Sententia affirmat. defenditur.

est. Impudentia verò arguit hominem planè esse perditi & deplorati ingenii: quippe qui nullo honestatis amore amplius tangatur, neque vllam resipiscentiæ spem ex se promat.

5 *An verecundia sit expetenda: impudentia fugienda.*

Sententia affirm. defenditur.

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia verecundia est virtus moralis. 2, quia est
Ratio pudicitiæ comes, cuius societate castitas ipsa tu-
1 tior est, vt ait Ambrosius *lib. 1. de officiis.* 3, quia o-
2 mnibus ætatibus, personis, temporibus & locis
3 apta est; maximè verò adolescentes iuueniles-
4 que animos decet, teste ibidem Ambrosio. 4, quia
verecundia secundum Bernhardum super cantica serm. 78. *est pulcra & splendida gemma morum, nuntia bonæ indolis; virga disciplinæ, expugnatrix malorum, propugnatrix puritatis innatæ; specialis gloria conscientiæ, famæ custos, vitæ decus; virtutis sedes, virtutum primitiæ, naturæ laus & insigne to-
5 tius honesti; item, soror continentiæ.* 5, quia impudentia est vitium morale, pugnans cum verecun-
6 dia. 6, quia secundum Euripidem in Medea, ἡ μεγίστη τῶν ἐν ἀνθρώποις νόσων πασῶν ἀναίδεια, hoc est, *maximus omnium morborum in hominibus est impuden-
7 tia.* 7, quia secundum Xenophontem *in lib. 1. de pædia* Cyri, ἀναισχυντία δοκεῖ εἶναι μεγίστη ἐπὶ πάντα τὰ αἰσχρὰ ἡγεμών, *Impudentia videtur esse maxima ad omnia
8 turpia dux.* 8, quia secundum Theophrastum, ἡ ἀναισχυντία ἐστὶ καταφρόνησις δόξης αἰσχροῦ ἕνεκα κέρδους, *Impudentia est contemptus gloriæ sordidi lucri gratiâ.*
9. 9, quia secundum Diphilum, οὐκ ἔστιν ἀναιδοῦς ζῶον θαρσέστερον, *homine impudente nullum animal est confidentius.*

6 *An*

6 *An homo verecundiam debeat etiam erga seipsum exercere?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia homo seipsum moderatè amare debet. Ergò etiam verecundus esse erga seipsum. 2, quia qui non est verecundus erga seipsum, non potest etiam esse verecundus erga alios. Hinc rectè inquit Musonius: αἰδοῦς παρὰ πᾶσιν ἄξιος ἔσῃ, ἐὰν πρῶτον ἄρξῃς σαυτὸν αἰδεῖσθαι, *reuerentia apud omnes dignus eris, si primum ceperis teipsum reuereri.* Item, Theophrastus, αἰδοῦ σαυτόν, καὶ ἄλλον οὐκ αἰσχυνθήσῃ, *reuerere teipsum, & non erubesces coram aliis.* Item Democ. φαῦλον κἂν μόνος ἦς μήτε λέξῃς, μήτ' ἐργάσῃ· μάθε δὲ πολὺ μᾶλλον τῶν ἄλλων σεαυτὸν αἰσχύνεσθαι, *malum, etiamsi solus sis, neque dixeris, neq; feceris. Disce autem teipsum multò magis, quàm alios reuereri.*

Argum. pro thesi aff. Ratio 1 2.

CAPVT IX.
De Liberalitate.
PRÆCEPTA.

1 *Hactenus explicata est virtus seu probitas homiletica: Sequitur* κοινωνικὴ, *quæ in communicatione versatur, & per hanc humanam societatem conseruat.*

2 *Estq; vel liberalitas vel iustitia.*

3 *Liberalitas est virtus moralis, per quam homo promptus redditur ad benefaciendum & benignè communicandum aliis sua bona.* *Liberalitas definitur & diuiditur.*

4 *Estque vel officiositas, vel munificentia.*

5 *Officiositas est liberalitas, per quam homo sua officia libenter aliis defert & præstat.*

6 *Munificentia est liberalitas, per quam homo de suis facultatibus & opibus benignum & largum se erga alios præbet.*

7 *Ei subiicitur magnificentia & hospitalitas.*

8 *Magnificentia est munificentia in sumptibus magnis publicè faciẽdis modum obseruans.*

9 *Hospitalitas est munificentia in hospitibus excipiendis, tractandis & dimittendis modum decorum obseruans.*

10 *Liberalitati opponitur illiberalitas & prodigalitas.*

11 *Illiberalitas est vitium morale in communicatione suorum bonorum cum aliis à modo deficiens.*

12 *Estq; vel inofficiositas, vel immunificẽtia.*

13 *Inofficiositas est illiberalitas, per quã homo in officiis aliis præstandis deficit.*

14 *Immunificentia est illiberalitas, per quã homo in largiendo aliis de suis facultatib. deficit.*

15 *Ei subiicitur paruificentia & inhospitalitas.*

16 *Paruificentia est immunificentia in sumptibus magnis publicè faciendis, ad parum declinans.*

17 *Inhospitalitas est immunificentia in hospitibus excipiendis & tractandis ad parum declinans.*

18 *Pro-*

18 *Prodigalitas est vitium morale, in communicatione suorum bonorum cum aliis modum excedens.*

19 *Ei subiicitur nimia officiositas, & nimia largitas.*

20 *Nimia officiositas est prodigalitas in officiis aliis præstandis ad nimium deflectens.*

21 *Nimia largitas est prodigalitas, in largiendo aliis de suis facultatibus ad nimium deflectens.*

QVÆSTIONES.

1 *Quid sit liberalitas?*

Definitiones Aristot. recensentur & examinātur.

Liberalitas definitur ab Arist. *lib. 4. Ethic. Nic. c. 1. & 2.* μεσότης περὶ χρημάτων δόσιν καὶ λῆψιν, h.e. *mediocritas circa diuitiarum dationem & acceptionem*. Item, *lib. 1. magn. mor. cap. 34.* μεσότης ἀσωτίας καὶ ἀνελευθερίας, *mediocritas inter prodigalitatem, & illiberalitatem*. Item, *lib. 3. Eudem. cap. 4.* μεσότης περὶ χρημάτων κτῆσιν καὶ ἀποβολήν, *mediocritas circa facultatum acquisitionem & amissionem*. Item, in *libello de virtutib.* ἀρετὴ ψυχῆς εὐδάπανος εἰς τὰ καλά, *virtus sumptus facere parata, in res honestas*. Item, *lib. 1. Rhet.* ἀρετὴ περὶ χρημάτων εὐποιητική, *virtus de diuitiis benefaciens* E quibus definitionib. nulla videtur posse cōsistere. Aut enim genus illegitimum, aut differentiam illegitimam exprimunt. Non enim liberalitas est ipsa mediocritas: sed virtus in mediocritate consistens. Neque illa versatur circa diuitiarum vel acquisitionem, vel acceptionem, vel custodiam: sed circa earundem vsum, quatenus in datione & amissione cōsistit. Neque

duntaxat diuitiarum vſum, ſumptuumque erogationem; ſed etiam officiorum præſtationem moderatur, vt è ſequentibus quæſitionibus clarius patebit.

Aliorum recentiorũ definitiones recenſentur & examinãtur.

Porrò ab aliis & quidem recentioribus Philoſophis liberalitas definitur modò virtus, quæ mediocritatem ſeruat in dandis accipiendiſque pecuniis: modò virtus benè diſpenſandi diuitias in vſus bonos ſibi ſuiſque & aliis: modò virtus beneficiorum erogatrix: modò iuſtitia, per quam homo aliorum commodis inſeruit, bona ſua, quæ poteſt & debet, cum iis communicando: modò charitas erga proximũ, per quam ipſi prodeſſe ſtudemus: modò virtus, bona ſua, quæ communicanda ſunt, aliis communicans: modò virtus ſeruans mediocritatem in dandis ſiue erogandis & accipiendis modicis ſumptibus. E quibus definitionibus ſola tertia & ſexta videntur approbandæ. Reliquæ verò aut genus illegitimum exprimunt, cuiuſmodi eſt iuſtitia & charitas; aut obiectum liberalitatis imperfectè aſſignant.

Proinde in præceptis fuit definita liberalitas, quæ alio nomine dicitur benignitas & beneficentia, quod ſit virtus moralis, per quã homo promptus redditur ad benefaciẽdum & benignè communicandum aliis ſua bona.

2 *Quod ſit obiectum proprium & adæquatum liberalitatis?*

Opinio Ariſtot. exponitur.

ARiſtoteles obiectum liberalitatis ſtatuit eſſe modò χρήματα; & per illud vocabulum intelligit πάντα ὅσων ἡ ἀξία νομίσματι μετρεῖται, *omnia quorum dignitas ſeu pretium nummo menſuratur*, cuiuſmodi ſunt

di ſunt opes &diuitiæ:modò δόσιν καὶ λῆψιν χρημάτων, *dationem & acceptionem diuitiarum*: modò χρῆσιν καὶ κτῆσιν χρημάτων, *vſum & poßeſſionẽ diuitiarum*; & ſub χρήσεως comprehendit δαπάνην καὶ δόσιν, *ſumptum & dationem*; ſub κτήσεως λῆψιν καὶ φυλακὴν, *acceptionem & cuſtodiam*. Verum hæc ſententia Ariſtotelis quocunque modo explicetur, non poteſt conſiſtere. *Ariſt. opinio refutatur.*

Rationes ſunt:1,quia non tantum liberalitas verſatur circa diuitias; ſed etiam aliæ virtutes morales, vt ſunt αὐτάρκεια, *parſimonia*, & id genus aliæ. 2, quia liberalitas nõ moderatur κτῆσιν, h.e. λῆψιν καὶ φυλακὴν diuitiarum; ſed χρῆσιν, hoc eſt, *vſum*, eumque non ſimpliciter, ſed quatenus in datione ſeu donatione & ſumptu conſiſtit. Nemo enim, qui naturam liberalitatis, ſeu, quod idem eſt, benignitatis & beneficentiæ rectè conſiderat, liberalem appellat eum, qui modum tenet in poſſidendis ſeu accipiendis & cuſtodiendis diuitiis: Hoc enim pertinet ad αὐτάρκειαν & parſimoniam: ſed qui in dandis & erogandis diuitiis mediocritatem obſeruat. 3, quia liberalitas non tantum moderatur vſum diuitiarum, quatenus in datione conſiſtit; ſed in genere ſpontaneam bonorum cum aliis communicationem, ſiue ſint bona interna, nempe officia per quæ intelligimus virtutes intellectuales & morales, earumque effecta, v.g. conſilia, operas, ſiue bona externa, cuiuſmodi ſunt diuitiæ & opes. *Ratio* 1 2 3.

3 *An liberalitas ſit virtus apprimè neceßaria & vtilis?*

Sentent. affirmatiua defenditur.

STatuitur theſis affirmatiua. Rationes ſunt:1, quia ſine liberalitate ſocietas hominum & vi- *Ratio* 1

tæ, quasi communitas cõseruari non potest. Hinc Theophrastus interrogatus, *quidnā vitam hominum conseruaret*, respondit, *beneficentia*. 2, quia vt
2 præclarè scriptum est à Platone, *non nobis solum nati sumus; sed ortus nostri partem patria sibi vendicat, partem parentes, partem amici.* Atque vt placet Stoicis, quæ in terris gignuntur, ad vsum hominum omnia creantur: homines autem hominũ causa sunt generati, vt ipsi inter se alii aliis prodesse possint. Id autem fieri non potest sine communicatione officiorum & facultatũ, quam libe-
3 ralitas moderatur. 3, quia vt Strabo inquit, mortales tunc maximè imitãtur Deum, cum sunt benefici. Hinc Pythagoras interrogatus, qua ratione homines Diis similes euadere possint? respondit, si veritatem amplecterentur, & cunctis beneface-
4 rent. 4, quia charitas erga proximum maximè sese
5 exercet per beneficentiam. 5, quia fructus ingenii & virtutis, omnisq; præstantiæ tum maximè capitur; cum in alterum confertur, vt ait Cic. in Lælio.
6 6, quia liberalitate qui vtuntur, beneuolentiã sibi conciliant, &, quod aptissimum est ad quietè vi-
7 uendũ, caritatem. 7, quia omne bonum est com-
8 municatiuum sui. 8, quia beneficium dare qui nescit, iniustè petit: Et dedecus est, semper sumere
9. nihilq; dare. 9, quia liberalitas inde nomen habet apud Latinos, quód liberalem & ingenuum hominẽ maximè deceat: quemadmodum etiã eandem ob causam apud Græcos dicitur ἐλευθεριότης.

Pro thesi affirm.

4 *An liberalitas rectè diuidatur in officiositatem & munificentiam?*

Ratio 1 STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia bona, quorum communicationem modera-

dera-

deratur liberalitas, sunt duplicia, alia interna, quę vocabulo officiorum comprehenduntur; alia externa, quæ diuitiarum nomine continentur. Ergò ex vi & ratione huius obiecti liberalitas etiam nō inconcinnè diuiditur in duas species, quarum vna officiorum, altera diuitiarum communicationem moderetur. Nec malè prior dici potest officiositas Græcè ἐλευθεριότης θεραπευτική: posterior munificentia Græcè ἐλευθεριότης δωρηματική. 2, quia illa diuisio congruit cum omnibus legibus perfectæ distributionis: cum partes inter se dissentiant, & cum toto consentiant; adeoque toti sint adæquatæ. 3, quia ab aliis etiam magni nominis Auctoribus approbatur. Cicero enim *libr.1. & 2. Officiorum* liberalitatem duplicem facit, vnam quæ fit operâ & industriâ; alteram, quæ fit facultatibus & copiis. Similiter Ambrosius lib.1. de officiis duplicem facit liberalitatem; vnam, quæ subsidio rei adiuuat, id est, vsu pecuniæ: alteram, quæ operum collatione impendit. Item Seneca *li.1. de beneficiis* docet, beneficium seu liberalitatem fieri dupliciter, aut operâ aut pecuniâ: alteram ex arca, alteram ex virtute depromi. Proinde errat Aristoteles, qui liberalitatem tantum ex diuitiarum, nō autem officiorum communicatione æstimat.

2 (margin, beside "2, quia illa")

3. (margin, beside "3, quia ab aliis")

Error Arist. taxatur.

5 ***An idem sit prodesse alteri & benefacere?***

STatuitur thesis neg. Licèt enim omnis, qui benefacit alteri, eidē etiā prosit: tamē vice versâ nō omnis, qui alteri prodest, eidē etiā benefacit. Nā 1. lapides, plantæ, bestiæ prosunt aliis; neq; tamen propriè dicūtur iis benefacere. 2, mercatores & opifices prosunt ciuitati, neq; tamen benefaci-

Sentent. neg. defenditur.

unt. 3, quia quidam homines etiam neſcii & nolentes proſunt aliis; neque tamen benefaciunt. Cauſa eſt, quia non eſt beneficium, niſi quod ſcienter à rectæ rationis iudicio bonaque voluntate, & quidē gratuitò ſolius honeſtatis gratiâ proficiſcitur, vt ex ſequentibus quæſtionibus melius intelligetur.

6 *An ſimpliciter honeſtum & laudabile ſit communicare alteri ſua bona?*

Pro ſentētia neg. Ratio 1 STatuitur theſis negatiua. Rationes ſunt; 1, quia nihil eſt ſimpliciter honeſtū & laudabile, niſi quod fit ex præſcripto rectæ rationis. Communicare autē alteri ſua bona nō ſemper fit ex præſcripto rectæ rationis. Hæc enim vult, vt homo non communicet ſua bona, niſi quibus decet, quando, cur, quantum, & quomodo decet. Hæ autem conditiones non ſemper in qualibet bonorum
2 communicatione obſeruãtur. 2, quia prodigi etiam communicant aliis ſua bona: Et tamen hæc actio illorum nō eſt honeſta & laudabilis; ſed tur-
3 pis & vituperabilis. 3, quia interdum honeſtum eſt & laudabile, non communicare alteri ſua bona, vt ſi parentes non communicent liberis pecuniam, quâ ſciunt illos abuſuros eſſe, ad compotationem, ad amorem illicitum, ad rerum futilium & inutilium coemptionem aliave peccata. Et hoc etiam teſtatur Seneca, dum ait eſſe quędam nocitura impetrantibus, quæ non dare, ſed negare beneficium eſt. Ideoque vtilitatem potius, quàm
4. voluntatem petentium æſtimandam eſſe. 4, quia ſi ſimpliciter honeſtum eſſet & laudabile communicare alteri ſua bona, non opus eſſet liberalitate,

litate, quę bonorum communicationem moderaretur. Sed consequens est falsum. Ergò & antecedens. Proinde non quæuis bonorum cum aliis communicatio est simpliciter honesta & laudabilis; sed tantum illa, quæ est moderata, & fit ex præscripto rectæ rationis. Et hæc sola propriè dicitur benefactio.

7 *Quibus sit benefaciendum?*

NOn omnibus sine delectu est benefaciendum. Nam vt Seneca ait lib. 1. de beneficiis cap. 1. *Beneficia sine vllo delectu magis proiicimus, quam damus.* Et, vt idem inquit lib. 2. cap. 18. *maiore delectu quarendum est, cui debeamus, quam cui præstemus beneficium.* Proinde vtile est scire, quibus sit benefaciendum. Ac primum quidem absolutè benefaciendum est omnibus hominibus, beneficio nostro indigentibus, siue noti sint, siue ignoti; siue amici, siue inimici; siue boni siue mali; siue diuites, siue pauperes; siue benemeriti, siue malemeriti; siue digni, siue indigni; siue grati, siue ingrati: sed non alio respectu, quàm quatenus sunt homines, aut nostræ opis indigi, aut spē aliquam futuræ emēdationis nobis præbent. Rationes sunt: 1, quia homines hominum causâ sunt generati, vt ipsi inter se alii aliis benefaciāt. 2, quia lex Dei & naturæ vult, vt proximum nostrum diligamus, eique id præstemus, quod volumus ab aliis nobis fieri. Proximus autem noster est, quicunque auxilio & beneficio nostro indiget. 3, quia omnes homines naturalis cognationis iure sibi inuicem sunt deuincti ad benefaciendum. 4, quia benefaciendo Deum imitari debemus, qui omnibus creaturis suis, quatenus sunt creaturę, be-

Primū præceptum.

Ratio
1
2
3
4.

nefacit, siue bonę sint, siue malæ: siue amicæ, siue inimicæ: siue dignæ, siue indignæ: siue gratæ, siue ingratæ. Deinde comparatè benefaciendum magis notis quàm ignotis: amicis, quàm inimicis: bonis, quàm malis: pauperibus quàm diuitibus: benemeritis, quàm malemeritis: dignis quàm indignis: gratis quàm ingratis. Rationes sunt: 1, quia in notos & dignos magis circumspectè & vtiliter beneficiũ collocatur, quam in ignotos & indignos. 2, quia amici, boni, benemeriti, & grati, magis digni sunt nostro beneficio quàm alii. 3, quia pauperes magis indigent nostra ope quàm diuites. 4, quia Deus ipse, cuius exemplum nobis in benefaciẽdo est imitandũ, magis benefacit amicis quàm inimicis, iustis quàm iniustis. Tertio non est benefaciendum malis, quatenus sunt mali, ne beneficiis nostris abutantur ad peccandum, & in malitia sua ac peccatis magis magisq; confirmentur: Et hoc etiam vult Syracides *cap.* 12. vbi prohibet, ne impiorum misereamur, iisque benefaciamus: Nec male ait Augustinus super Iohannem: *Donare res suas histrionibus vitium est immane, non virtus.* Item, Seneca in prouerbiis: *Bis peccas cum peccanti obsequiũ accommodas.* Interim tamen sciendum est, melius esse, benefacere etiam malis propter bonos, quàm non benefacere bonis propter malos. Et hoc etiam testatur Seneca lib. 4. de beneficiis cap. 28. *satius est prodesse etiã malis propter bonos, quam bonis deesse propter malos.*

Secundum præceptum. — *Ratio* 1, 2, 3, 4. — *Tertium præceptum.*

8 *Quomodo sit benefaciendum?*

Modus legitimus benefaciendi explicatur.

NOn quiuis modus benefaciendi est legitimus: sed tantum is, quem recta ratio pręscribit.

bit. Hæc autem vult, vt benefaciamus. 1, scientes, non ignorantes. 2, volentes non nolentes. 3, animo bono, nō malo. 4. vltro, promptè & libenter: non grauatim & cum molestia. 5, citò, non tardè.

Fundamenta huius præcepti sunt: 1, quia non est beneficium, quod fit ab ignorante aut nōlente. Vnde Seneca lib. 1. de beneficiis cap. 2. *Beneficiis si detraxeris iudicium, desinit esse beneficium.* Et lib. 4. cap. 10. *Non est beneficium, nisi quod ratione fit: quoniam ratio omnis honesti comes est.* Et lib. 6. cap. 8. *Beneficium aliquis nesciens accipit; nemo a nesciente.* Item cap. 9. *Non est beneficium, quod à bona voluntate proficiscitur, nisi illud agnoscit qui dedit.* 2, quia beneficium non in eo, quod fit aut datur, consistit: sed in ipso dantis, aut benefacientis animo, vt ait Seneca *libr. 1. de beneficiis cap. 6.* Nec videtur dedisse beneficium, qui malo animo profuit, *lib. 2. cap. 19.* Hinc etiam beneficium ab iniuria distinguit, non euentus sed animus, *lib 6. cap. 8.* Hinc Valerius Maximus lib. 4. cap. 8, titulo de liberalitate inquit: *Liberalitatis duo sunt maximè probabiles fontes, verū iudicium & honesta beneuolentia.* Et Gregorius lib. 19. moral. *Nunquam est vacua manus a munere, si arca cordis est repleta bona voluntate.* Item, *Semper illi, quod largiatur, occurrit; cui bene velle non deficit.* 3, quia beneficium vltro oblatum gratius est eo, quod precario obtinetur. Vnde Seneca lib. 2. capite 1. *Nulla res carius constat, quam quæ precibus emitur.* Item, capite 2. *Illud beneficium iucundum, victurumq; animo scias, quod obuiam venit.*

Fundamenta ipsius exponuntur.

1

2

3

4. 4, quia quod secundum virtutem fit, id fit promptè & libenter, & cum voluptate; non aútem grauatè & cum molestia. Et, *hilarem datorem diligit Deus*, vt ait Paulus 2. ad Corinth. cap. 9. 5, quia beneficium citò datum gratius est eo, quod tardè datur, promptioremque voluntatem arguit. Et hoc testantur versiculi illi:

Gratia quæ tarda est, ingrata est: gratia namque,
Quæ fieri properat, gratia grata magis.
Si bene quid facias, facias citò: nam citò factum,
Gratum erit: ingratum gratia tarda facit.

Hinc Seneca libr. 2. de beneficiis cap. 5. *Verissimum*, inquit, *existimo quod ille Comicus ait: Quid? tu non intelligis tantum te gratiæ adimere, quantum moræ adiicis?* Idem alibi ait: *Omnis benignitas properat, & proprium est libenter facientis citò facere. Qui tardè dedit & diem extrahens profuit, non ex animo fecit: Ita duas res maximas perdidit: & tempus & argumentum amicæ voluntatis: Tardè velle nolentis est.* Item, *Qui tardè fecit, diu noluit.* Item, *ingratum est beneficium, quod inter manus dantis diu hæsit.* Huc pertinet versiculus ille: *Bis dat qui citò dat: qui nil dat, munera tardat.* Item illud Græcum ὠκεῖαι χάριτες γλυκερώτεραι, *veloces gratiæ sunt dulciores.*

9 *Vnde sit benefaciendum?*

De suis, non alienis est benefaciendū.

REperiuntur nonnulli, qui vt videantur liberales & benefici, communicant aliis largiter; non tamen de suis sed de alienis bonis. Verum hoc institutum ipsorum probari nullo modo potest ob sequentia argumenta: 1, quia homo liberalis de suis bonis debet benefacere, non de alienis. In illa enim ius habet dispensandi; in hæc autem

Argum. 1

tem

tem non. Et hoc etiam testatur Seneca libr.1. de clementia, cum ait: *Non est liberalis, qui de alieno est liberalis; sed ille, qui quod alteri donat, sibi detrahit.* Item, illud Comici: *De te largitor puer.* 2, quia 2
iniustum est de alienis bonis largiri aliis: cum detrahatur ei, cui non debet detrahi. 3, quia benefa- 3
cere nihil aliud est, quàm fructum & vsum propriorum bonorum, quæ honesto titulo possidentur, aliis, qui egent, ex præscripto rectæ rationis communicare. 4, quia beneficium hominis libe- 4.
ralis non debet esse coniunctum cum alterius damno. Qui autem de alienis bonis largitur præter aut contra consensum & voluntatem legitimi domini, is largitur cum alterius damno: Ideoque ipsius factum nō est beneficium, sed maleficium. Proinde illi valdè sunt reprehendēdi, qui per fas & nefas corradūt diuitias sub hoc prætextu, vt habeant facultatē pauperibus eleemosynas largiendi. Eiusmodi .n. eleemosynę non sunt opera à vera liberalitate & benignitate, sed ab iniusta aliorum compilatione profecta: Ideoque neque Deo grata sunt, & accepta.

Error aliorũ taxatur.

10 *Quando & vbi sit benefaciendum?*

NOn quouis tempore & loco beneficentia erga alios est exercenda: sed ratione temporis considerandum est, quando benefacere aut necesse sit, aut vtile. Nam vt Cicero inquit libr.1. officiorum, *causa largitionis est, si aut necesse sit, aut vtile.* Quod si igitur tempus incidat, in quo nulla aut necessitas, aut vtilitas benefaciendi appareat, claudenda est arca liberalitatis, ne beneficium nostrum videatur aut superuacaneum, aut noxi-

Quo tempore benefaciendum.

Quo loco benefaciendū. um; & sic rationem beneficii amittat. Similiter ratione loci spectandum est, vtrum publicè in conspectu aliorum; an priuatim & clam sit benefaciendum. Interdum enim honestius & melius est beneficiario, si beneficium ei publicè detur, præsertim eiusmodi, quod testimonium sit virtutis, & ad honorem eius amplificandum faciat. Interdum verò honestius & melius est, si priuatim & clam detur; præsertim eiusmodi, quod ad subleuandam paupertatē & inopiam facit, cuiusmodi est eleemosyna. Et de hoc genere beneficii intelligendum est, quod Christus Matthæi 6. præcipit: *Nesciat sinistra tua, quod facit dextra tua.* Item illud Ambrosii, quod habetur lib. 1. de off. *Perfecta est liberalitas, vbi silentio quis tegit opus suum, & necessitatibus singulorum occultè subuenit: quem laudat os pauperis, & non labia sua.*

II *Quo fine sit benefaciendum?*

Finis legitimus benefactionis explicatur. IN benefaciendo accurata habenda est ratio finis. Non enim benefaciendū est aliis vel ostentationis & gloriæ vanæ aucupandæ; vel commodi & quæstus inde ad se reuersuri gratiâ: sed solius honestatis ac indigentiæ aliorum subleuandæ causâ. Rationes sunt: 1, quia vt docet Aristoteles

Ratio 1 *lib. 4. Ethicorum Nicomach. cap. 2,* αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις καλαὶ καὶ καλοῦ ἕνεκα, *actiones virtutis sunt honestæ,*

2 *& honestatis gratiâ fieri debent.* Ergo etiam liberalitatis actiones ita debent esse comparatæ. 2, quia beneficium inquinatur & obscuratur, si ostentationis & gloriæ vanæ aucupandæ gratia fiat: imò planè beneficii nomen amittit. Hinc Seneca lib. 2. de legib. cap. 11. *Nihil æquè in beneficio dando vitandum ac superbia. Quid opus arrogantiâ*

vul-

vultus? quid tumore verborum? ipsa res te extollit, detrahenda est manus iactantiæ. Res loquentur nobis tacentibus. Non tantum ingratum, sed inuisum est beneficium superbè datum. Item, cap. 13. *ô superbia magnæ fortunæ! ô stultissimum malum; vt à te nihil accipere iuuat: vt omne beneficium in iniuriam conuertis,* &c. Quô pertinet etiam illud Ambrosii lib. 2. de off. *Non illa perfecta est liberalitas, si iactantiæ causâ magis, quam misericordiæ largiaris.* 3 quia, vt Sen. ait lib. 1. de benef. c 1. *beneficium dandum est, non fœnerandum. Et magni animi & boni proprium est, non fructum beneficiorum sequi.* 3
Vnde idem in citato loco ait: *Dignus est decipi, qui de recipiendo cogitauit, cum daret.* Et lib. 4. c. 1. *Pudeat vllum venale esse beneficium. Gratuitos habemus Deos. Si Deos imitaris, da & ingratis beneficium.* Et Cic. *lib.* 1. *offic.* docet liberalitatem debere esse gratuitam, non mercenariam. 4, quia proprius & essentialis finis liberalitatis est, succurrere 4.
necessitati & indigentiæ aliorum. Proinde liberales non sunt illi, qui aliis dant beneficium, vt vel maiora beneficia reportent, vel vt fauorem sibi concilient, & parent promotionem ad honores; vel vt causam in iudicio obtineāt; vel vt se ostentent; vel denique vt ab importunitate petentium liberentur.

12 *Quantum sit benefaciendum?*

IN benefaciendo homo liberalis partim quantitatem indigentiæ in eo, cui dandū est; partim quantitatem facultatum suarum spectare & ponderare debet. Tantum enim est dādum cuilibet, quantum cum indigentia accipientis efflagitat; tum ratio facultatum nostrarum patitur. Ra-

Ratio tiones sunt: 1, quia minus indigentibus, minus; &
1 magis indigentibus, magis est dandum. 2, quia, vt
2 Cicero ait lib. 1. offic. *cauendum est, ne benignitas maior sit quam facultates.* Et hoc etiam innuit Seneca lib. 2. cap. 15. de benef. *Respiciendæ sunt cuiq; facultates suæ viresque, ne aut plus præstemus, quam*
3 *possumus, aut minus.* 3, quia non ita est largiẽdum,
2. Cor. 8. ℣. 30. vt aliis sit relaxatio, nobis afflictio; hoc est, vt alii reficiantur & abundent; nos verò affligamur & egeamus. Hinc Seneca lib. 2. cap. 15. *Dabo egenti, sed vt ipse non egeam: succurram perituro; sed vt i-*
4. *pse non peream.* 4, quia prodigi hominis est, nimium largiendo profundere sua bona. Et, vt Cicero ait 2. offic. *nihil est stultius, quam quod libenter facis, curare, ne id diutius facere possis.* Hinc Ambrosius lib. 1. de officiis: *Dominus non vult effundi opes, sed dispensari.*

13 *An beneficium per se sit sensile?*

Pro thesi negatiua STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt; 1, quia nullum opus virtutis moralis, cum sit honestũ,
Ratio per se est sensile. Beneficium autem est opus vir-
1 tutis moralis. 2, quia *beneficium non in eo, quod fit,*
2 *aut datur, consistit; sed in ipso dantis & benefacientis animo*, vt ait Seneca libr. 1. de beneficiis cap. 6.
3. 3, quia non sensus per se potest esse iudex & æstimator beneficii, sed recta ratio.

Obiectioni occurritur. Neque obstat, si quis obiiciat, aurum, argentum & id genus alia, quæ à liberali dantur, per se oculis cerni & manu tangi. *Multum enim interest*, vt idem Seneca ait cap. 5. lib 1. de beneficiis, *inter materiam beneficii, & ipsum beneficium. Aurum enim, argentum, & similia, quæ alicui dantur ab homine liberali, non sunt beneficium, sed materia bene-*

beneficii. Et sicut corona non est ipse honor, sed honoris insigne: sic non est beneficium id, quod sub oculos venit; sed beneficii vestigium & nota. Itaque eodẽ in loco idem Auctor rectè asserit: *Non potest beneficium manu tangi, sed animo cernitur.*

14 *An beneficium æstimandum sit ex quantitate eius, quod datur?*

STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia *Pro sententia*
sicut beneficium maximè à beneuolo & prom- *neg.* *Ratio*
pto animo dantis pendet: ita etiam ex eodem est 1
æstimandum. 2, quia sæpè accidit vt beneficium, 2
quod secundum rei quantitatem minus est, affectu sit maius: Et cõtra, quod secundum rei quantitatem maius est, affectu sit minus. Hinc etiam fit, vt interdum qui pauca dat, liberalior sit eo, qui dat multa; si modò ex paucioribus det. 3, quia 3.
hoc idem testantur grauissimi viri. Aristoteles enim *lib. 4. Ethic. Nic. cap. 2.* inquit, οὐκ ἐν τῷ πλήθει τῶν διδομένων τὸ ἐλευθέριον, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ διδόντος ἕξει. αὕτη δὲ κατὰ τὴν οὐσίαν δίδωσι· *Non in multitudine eorum, quæ dantur; sed in habitu eius qui dat, sita est vis liberalitatis. Hic autem dat pro facultatibus.* Sic Leo Papa in apparitione Domini inquit, *fidelium largitatem non de muneris pensari pondere, sed de beneuolentiæ quantitate.* Et Hieronymus ad Paulinum asserit, *liberalitatem non cumulatione patrimonii, sed largitatis definiri affectu.* Hinc etiam ipse Christus, cum videret viduam aliquam pauperculã, vnum teruncium in gazophylacium coniicere, apertè pronunciauit, illam plus dedisse, quàm omnes Scribas & Pharisæos cæterosque diuites: cum illa dederit de sua paupertate, quod habebat: hi verò de sua opulentia & redundantia.

15 *An homo omnia sua bona debeat communicare aliis?*

Pro thesi negatiua Ratio 1 2 3.

STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia quorundam bonorum proprietas honesta est & licita. 2, quia quorundam bonorũ, v.g. vxorum communitas, est turpis & illicita. 3, quia illa bona nõ sunt communicanda aliis, quæ iis sunt aut noxia, aut saltem non vtilia, vt si quis donaret cultrũ vel gladium acutum puero, aut fœminæ arma: aut venatori rustico libros; aut studioso retia. Hinc August. in sermone Domini in monte: *Dandum est, quod nec tibi, nec alteri noceat.* Neque valet,

Obiectioni occurritur. 1

si quis obiiciat vulgatum illud Gręcorũ prouerbium τὰ τῶν φίλων κοινὰ, *amicorũ omnia sunt communia.* Illud enim non est simpliciter verum, sed tantum de bonis, quæ honestum & licitum est aliis com-

2 municare. Multò minus valet, si quis alleget sententiam Platonis dicentis, felicem Reipublicæ statum rerum omnium communitate constare: Item, felicem ac beatam fore ciuitatem, in qua non audirentur hæc verba, *meum*, &, *non meum.* Hoc enim dictum Platonis videtur non recipiendum, nisi sanâ & concinnâ interpretatione mol-

3. liatur. Nec illud comprobat vitæ facultatumque communitas in primitiuâ Ecclesiâ inter Christianos obseruari solita. Hęc enim ad tempus tantum instituta fuit à primis Christianis ex zelo erga Christianam religionem, vt eò melius expeditiusq; pietatis studiis vacare possent. Neq; vnquam in sacris literis expresse à Deo fuit mandata.

Prothes. neg. Ratio 1

16 *An liberalis sit, qui dat, quod sibi vel alteri nocet?*

STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia omne beneficium, ab homine liberali profe-

ctum,

ctum, debet esse honestum & vtile cum sibi, tum aliis. 2, quia finis liberalitatis proprius & essentia- 2
lis est, succurrere aliorum necessitati & indigentiæ. Id autem non facit is, qui alteri dat, quod ipsi
nocet. 3, quia nõ tantum beneficium est, dare ali- 3.
cui, quod ipsi prodest; sed etiã non dare, quod ipsi nocet. Hinc Sen. lib. 2. de benef. c. 14. *Sunt quadã nocitura impetrantibus, quæ nõ dare, sed negare, beneficiũ est. Æstimabimus itaq; vtilitatem potius, quàm voluntatem petentiũ. Sæpe enim noxia concupiscimus, nec despicimus, perniciosa sint, licèt; quia iudiciũ interpellat affectus. Sed cum subsidit cupiditas, cum impetus ille flagrantis animi, qui cõsilia fugat, cecidit; detestamur pernitiosos malorum munerum auctores. Vt frigidam ægris negamus; & lugentibus ac sibi iratis ferrum, aut amantibus quicquid contra se vsuros ardor petit: sic ea, quæ nocitura sunt, impensè & submiße, nonnunquam etiam miserabiliter rogantibus perseuerabimus non dare.* Item in eodem capite: *Exorari in perniciem rogantium sæua bonitas est. Quemadmodum pulcherrimum opus est, etiam inuitos nolentesque seruare: ita rogantibus pestifera largiri, blandum & affabile odium est. Beneficium demus, quod vsu magis ac magis placeat, quod nunquam in malum vertat. Pecuniam non dabo, quam adulteræ sciam dari, ne in societatem turpis facti, aut consilii veniam.* Idem testatur Cicero lib. 1. Offic. sic scribens: *Liberalitate vtamur, quæ prosit amicis, nemini noceat. Nihil enim liberale, quod non est iustũ.* Item, Augustin. in serm. Domini in monte, cum inquit: *Dandum est, quod nec tibi nec alteri noceat: & cum negaueris quod petit, indicanda est iustitia, & non, cum in-*

anem dimittas; & aliquando melius aliquid dabis, etiam cum iniustè petentem correxeris.

17 *An homo possit esse liberalis erga seipsum?*

Prothes. neg. Ratio

I STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia liberalitas est virtus κοινωνικὴ, per quam homo aliis benefacit. 2, quia nemo sibi sua bona communicare potest, nisi impropriè, vt cum homo de suis bonis sibi prodest. Hinc Seneca libr. 5. de beneficiis: *Sicut non est liberalis, qui sibi donat; nec clemens, qui sibi ignoscit; nec misericors, qui malis suis tangitur, sed qui aliis; ita etiam nemo sibi ipsi beneficium dat, sed naturæ suæ paret, quæ monet refugienda esse nociua, & appetenda proficua.*

2.

18 *An liberalis sit, qui beneficium accipit?*

Sentent. neg. defenditur.

CIcero *li. 1. Offic.* duo facit genera liberalitatis, vnum dandi beneficium, alterum reddendi. Et in ea re imitatus est Aristotelem, qui *in libris moralibus* passim docet, liberalitatem in dando & accipiēdo occupari; Sed hæc opinio *supra Qv.* 2. fuit refutata. Liberalitas enim non in accipiendo, sed in dando consistit. Ideoque nec liberalis est, qui accipit, sed qui dat beneficium. Neque ōbstat quod dare & accipere ita sunt connexa, vt vnum sine altero consistere nequeat. Liberalis enim proprium est dare; sicut beneficiarii accipere. Itaque nemo, qui accipit beneficium, potest dici liberalis; nisi beneficiarius etiam sit dicendus liberalis: quo nihil absurdius cogitari potest.

Obiectioni occurritur.

19 *An pauper possit esse liberalis?*

Sententia affirm. defenditur.

CVm liberalis ille dicatur, qui alteri de suis bonis communicat: Pauper autem nihil, aut

parum

parum bonorum propriorum habeat: videtur nõ posse dici liberalis. Nihilominus contrarium videtur statuendum esse. Nam primum pauper potest esse officiosus, hoc est, suis officiis aliis inseruire & gratificari. Deinde licèt eo modo, quo diuites, non possit esse munificus: tamen cum liberalitas secundum facultates sit exercenda, eaque non ex quantitate eius, quod datur; sed ex animo & affectu dantis sit æstimanda: videtur etiam pauper posse esse munificus, si animum beneuolum & promptum largiendi habeat; etiamsi aut nihil, aut parum possit aliis largiri.

20 *An liberalis possit euadere diues?*

ARistoteles *lib. 4. Ethic. Nic. c. 2.* docet difficile esse, vt liberalis ditescat; propterea, quod non sit ληπτικὸς neque φυλακτικὸς, sed προετικὸς, hoc est, *non ad accipiendum neque custodiendum, sed largiendum propensus*; & pecuniam non propter se magni faciat, sed dationis gratia. Sed hęc sententia non simpliciter videtur esse approbanda. Rationes sunt: 1, quia non pugnat cum liberalitate vel moderatum studium acquirẽdi honestis mediis diuitias; vel parsimonia, per quam diuitiæ acquisitæ conseruantur. 2, quia liberalis debet aliis benefacere secundum facultates suas, & per consequẽs, sine detrimento rei familiaris. 3, quia quicunque largiendo seipsum redigit ad inopiam, is non est liberalis, sed prodigus. 4. quia historia & experientia testatur, multos per benedictionem diuinam euasisse diuites, qui tamen erga alios fuerint benefici & liberales. Proinde etiam probari non potest, quod Aristoteles in eodem citato

Sententia Arist. exponitur & refutatur.

Ratio 1, 2, 3, 4.

loco asserit, liberalis esse, ita superare modum in dando, vt sibi pauciora relinquat, suique rationem non habeat.

21 *An, qui diuitias suo labore pepererunt, sint liberaliores iis, qui ab aliis partas acceperunt vel donatione, vel hæreditate?*

Pro sententia neg. Ratio

SEntentiam negãtem defendit Aristoteles *lib.* 4. *Ethicor. Nicomach. cap.* 2. Rationes sunt: 1, quia omnes magis amant sua ipsorũ opera, quàm aliena, vt testatur exemplum parentum & poëtarum. Ergo etiam diuitias suo labore partas magis amant, quàm alieno: & per consequens, minus sunt propensi ad largiendum de illis, quàm de his. 2, quia, qui diuitias suo labore pepererunt, magis experti sunt indigentiæ molestiam, quàm illi, qui diuitias alieno labore partas acceperunt. Ideoque etiam in iis communicandis minus sunt largi.

22 *An honestius sit dare, quàm accipere beneficium?*

Pro thesi. affirmat. Ratio

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia τῆς ἀρετῆς μᾶλλον τὸ εὖ ποιεῖν, ἢ τὸ εὖ πάσχειν. *virtutis est magis benè facere, quam benè pati*, vt ait Aristoteles *lib.* 4. *Ethicorum Nicomach. cap.* 1. 2, quia dare beneficium proficiscitur ab habitu virtutis moralis, nimirum liberalitatis: accipere autem beneficium non item. 3, quia nemo laudatur, quia accipit beneficium, sed quia dat beneficium. 4, quia etiam improbus potest accipere beneficium; non autem dare, nisi probus. 5, quia quis nescius etiam potest accipere beneficium: nemo autem dare, nisi sciens.

23 *An*

23 *An simpliciter turpe sit beneficiis vinci ab aliis?*

STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia in omnibus non æquè perfectus est habitus liberalitatis. 2, quia omnibus æqualis benefaciendi facultas non suppetit. Idem testatur Seneca lib. 4. de beneficiis, cap. 5. *Non est turpe vinci beneficiis à parente. Quidni non sit turpe cum à nullo turpe sit? Quibusdam enim & pares & impares sumus: Pares animo, quem solum illi exigunt, quem nos solum promittimus: Impares fortunâ, quæ si cui obstitit, quo minus referret gratiam, non ideo illi tanquam victo erubescendum est. Non est turpe non assequi, dummodo sequaris.* Quæ postrema verba Senecæ diligenter sunt obseruanda. Indicant enim, non tantum quando non sit turpe beneficiis vinci ab aliis; sed etiam quando sit turpe, nimirum si non sequaris: hoc est, si animum & voluntatem benefaciendi non habeas.

Pro thesi negatiua

Ratio 1

2.

24 *An magnificentia sit species liberalitatis, & per consequens, munificentia?*

ARistoteles in omnibus suis scriptis moralibus semper magnificentiam, quam vocat μεγαλοπρέπειαν, distinguit à liberalitate tanquam diuersam & distinctam speciem virtutis moralis. Et propterea etiam magnificentiam dicit versari circa sumptus magnos, & in res magnas collatos. Liberalitatem verò circa sumptus paruos & in res paruas collatos, aliasque actiones pecuniarias. Verum hæc sententia Aristotelis non videtur esse approbanda, ob sequentes rationes: 1, quia definitio liberalitatis supra tra-

Sententia Arist. exponitur & refutatur.

2 dita competit etiam magnificentiæ. 2, quia obiectum liberalitatis latius patet, quàm magnificentiæ, idque suo ambitu comprehendit. Et hoc etiam ipse Aristoteles, sui quasi immemor, expresse docet *lib.* 4 *Nicom. cap.* 4. cum ait liberalitatem extendi ad omnes actiones pecuniarias: magnificentiam verò ad sumptuarias duntaxat.
3. 3, quia omnis magnificus est liberalis; sed non omnis liberalis est magnificus, vt idem Aristoteles asserit in citato loco. Ergò vi coniugatorum etiam omnis magnificentia est liberalitas; sed non omnis liberalitas est magnificentia. Quod verò eadem magnificentia sit species non officiositatis, sed munificentiæ, hoc inde patet primò, quod munificentia in genere diuitiarum vsum in dando consistentem moderatur: magnificentia verò tantum in specie, quatenus magni sumptus in res magnas conferuntur.

Magnificentia species est munificẽtiæ.

1 (primò) … 2. Deinde, quod omnis magnificus est munificus, sed non omnis munificus est magnificus.

25 *An pauper possit esse magnificus?*

Sẽtẽtia Arist. exponitur, & secundũ quid improbatur.

ARistoteles thesin negantem defendit. Cum enim magnificus sit, qui magnos, hoc est, amplos & honoratos sumptus in res magnas, siue sacras, siue profanas decorè & concinnè facit: Pauper autem eiusmodi sumptus facere non possit; cum non habeat, vnde eos faciat: hinc concludit, pauperem non posse esse munificum. Sed distinguendum esse videtur inter eum, qui affectu tantum est magnificus, & qui effectu simul. Licèt enim pauper non possit effectu esse magnificus ob penuriam pecuniæ, sine quâ magni sumptus fieri non possunt: tamen quo minus affectu talis sit, nihil

nihil obſtat & prohibet; præſertim ſi in aliqua dignitate ſit conſtitutus.

26 *An hoſpitalitas ſit ſpecies munificentiæ, & à magnificentia diſtincta?*

ETſi quidam reperiuntur, qui hoſpitalitatem malunt ſpeciem officioſitatis, quàm munificentiæ conſtituere: tamen contraria ſententia videtur eſſe verior; propterea, quòd hoſpitalitas per ſe non officiorum, ſed diuitiarum communicationem moderatur. Licèt enim vnus & idem homo erga hoſpitem ſuum poſſit eſſe officioſus & munificus: tamen quatenus hoſpitalitatis actiones erga eum exercet, non eſt officioſus ſed munificus: ſiquidem communicatio domus, victus & lecti comprehenditur ſub diuitiarum communicatione. Vtrum autem hoſpitalitas ſit diſtincta à magnificẽtia, de eo meritò dubitatur: cum Ariſtoteles *lib. 4. Nicomach. cap. 5.* expreſsè affirmet magnificentiã verſari περὶ ξένων ὑποδοχὰς καὶ ἀποστολάς, hoc eſt, *circa hoſpitum receptiones & dimiſſiones.* Verum neque hac in parte videtur aſtipulandum eſſe Ariſtoteli. Rationes ſunt: 1, quia priuati ſumptus, quos quis domi facit in tractandis hoſpitibus tanquã priuatis perſonis, propriè ad magnificentiam non ſunt referendi; ſed tantum ſumptus publici, iique magni & ampli & in res magnas impenſi: quemadmodum etiam ipſe Ariſtoteles ibidem teſtatur, cum ait magnificum non eſſe in ſe ipſum ſumptuoſum, ſed εἰς τὰ κοινά, in res communes & publicas. 2, quia pauper etiam poteſt eſſe hoſpitalis erga alios: tametſi ipſo effectu non poſſit eſſe magnificus, hoc eſt, neque in exci-

Theſis affir. defenditur.

Ratio 1

2.

piendis & tractandis; neque in dimittendis hospitibus magnos sumptus facere.

27 *Quæ vitia liberalitati opponantur?*

Opposita liberalitatis explicantur.

Liberalitati in genere opponitur in excessu prodigalitas, quæ Græcè dicitur ἀσωτία, quod hominē ita corrumpat vt neq; seipsum, neq; sua bona seruare possit: in defectu verò illiberalitas, Græcè ἀνελευθερία. Prodigus enim est, qui modum in dando excedit, hoc est, qui sua bona impendit, in quæ non decet, & plura, quam decet, & quando non decet: Illiberalis verò, qui in dando à modo deficit, hoc est, qui non impendit in quæ decet, & quantum decet, & quando decet. Quoniam autem liberalitas diuiditur in officiositatem & munificentiam: idcirco officiositati in defectu opponitur inofficiositas; in excessu nimia officiositas: Munificentię verò in defectu, immunificentia; in excessu, nimia largitas. Rursus quoniam munificentia diuiditur in magnificentiam & hospitalitatem: idcircò in excessu opponitur magnificentiæ insolens & inepta magnificentiæ affectatio ex honesti & decori ignorantia orta, quæ ab Aristotele dicitur modò ἀπειροκαλία, modò βαναυσία, à Latinis luxus; in defectu verò μικροπρέπεια, paruificentia, seu vt alii vertunt, indecora parsimonia seu sordes: Hospitalitati verò in defectu opponitur inhospitalitas, quæ Græcè dicitur ἀξενία: in excessu verò πολυξενία. Hinc Hesiodus *libro 1. operum & dierum* monet fratrem suum:

Lib. 1. magn. mor. cap. 24.

Μηδὲ πολύξεινον, μήτ' ἄξεινον καλέεσθαι.
Ne multorum, neque nullorum hospes voceris.

28 *An illiberalitas differat ab auaritia?*

VVlgò à Peripateticis illiberalitas confundi- *Error Peri-*
tur cum auaritia: tum quia omnis auarus sit *pateticorum*
illiberalis: tum quia illiberalis ab Aristotele defi- *exponitur &*
niatur, qui in dando deficit, & in accipiendo mo- *taxatur.*
dum excedit. Sed hic error meritò est taxandus: *Ratio*
1, quia auaritia est vitiũ, quod homo erga seipsum 1
potissimum exercet, & opponitur αὐταρκείᾳ: Illibe-
ralitas verò est vitiũ, quod erga alios potissimum
exercetur; & opponitur liberalitati. 2, quia auari- 2.
tia consistit in nimio appetitu & studio corraden-
di diuitias: illiberalitas verò in nihil aut parum
dando siue communicando aliis de suis bonis si-
ue internis, siue externis. Neque obstant rationes *Respondetur*
supra allatæ. Licèt enim auaritia & illiberalitas *ad rationes*
sint connexa, quorum vnum sine altero non re- *Peripat.*
periatur: tamen auaritia non est illiberalitas; ne-
que illiberalitas est auaritia. Præterea falsum est,
quod illiberalis in dando deficiat, & in accipien-
do modum excedat. Est enim propriũ obiectum
illiberalis, quemadmodum etiam illiberalitatis,
non λῆψις, sed δόσις duntaxat tam officiorum, quàm
diuitiarum.

29 *An illiberalitas deterior sit prodigalitate?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, *Pro thesi af-*
quia illiberalitas magis pugnat cum liberali- *firm. Ratio*
tate, quàm prodigalitas. 2, quia difficilius cura- 1
ri potest, quàm prodigalitas. Hæc enim partim 2
progressu ætatis, partim inopiâ bonorum, quæ
communicanda sunt, corrigi potest. Illa verò
contrà cum ætate & maiore bonorum possessio-
ne crescit. 3, quia illiberalitas frequentior est, 3
pluresque homines occupat, quàm prodiga-

4 litas. 4, quia prodigus videtur magis ex stoliditate & imprudentia peccare, quàm ex destinata malitia Illiberalis verò contrà. 5, quia prodigus multis prodest: Illiberalis verò nemini, ne sibi ipsi
6. quidem. 6, quia omnis illiberalis est auarus, Nullus autem prodigus est auarus.

10 *An prodigus sit improbus?*

Sententia Arist. exponitur & refellitur.

Videtur Aristoteli *libr. 4. Ethic. Nicom. cap. 3.* prodigus nõ esse improbus: propterea, quod improbi & degeneris animi non sit: sed stulti modum dando excedere, non accipiendo: sed hæc

Ratio

1 opinio non potest consistere: 1, quia prodigalitas est vitium morale in excessu oppositum liberali-
2 tati. Ideoque cui illa inest, is est improbus. 2, quia prodigus interdum simul est intemperans, quatenus sumptus immoderatos in fercula & rem veneream confert: interdum iniustus, quatenus
3. accipit vnde non decet ea, quæ aliis vult largiri. 3, quia prodigi largitiones non sunt honestæ, neque honestatis causa fiunt, quippe quæ sine delectu exercentur, sæpè etiam erga eos, quibus non est largiendum, cuiusmodi sunt histriones, adulatores, aliarumque voluptatum corporis administri.

31 *An reges, cum modum excedunt in dando, appellandi sint prodigi?*

Sententia Arist. exponitur & refutatur.

Sententiam negantem defendit Aristoteles *lib. 4. Eth. Nic. cap. 2* Ratio ipsius est, quia prodigus est, qui nimiis largitionibus rem suã familiarem absumit. Regum autem copiæ & opes tantæ sunt & tam multæ ac magnæ, vt non possint nimiis largitionibus & sumptibus exhauriri. Verum hæc Aristotelis sententia videtur planè non esse

esse concedenda, propter sequentes rationes: 1, quia prodigus definitur, qui modum in dando excedit, hoc est, qui dat, quibus non debet, quantum non debet, & quando non debet. Reges autem sæpè modum in dando excedunt, hoc est, dant, quibus, quantum & quando non debent. Ergo Reges possunt verè appellari prodigi. 2, quia reges etiam nimiis largitionibus possunt bona sua absumere aut saltem magnum iis detrimentum inferre: Idcircò rectè à veteribus dicitur prodigalitas vas magnum sine fundo, ingens arca sine sera.

Ratio 1

2.

32 *An vitia magnificentiæ opposita sint homini ignominiosa?*

SEntentiam negãtem defendit Aristoteles *lib.* 4. *Ethic. Nicomach. cap.* 6. Dicit enim vitia illa homini nullum probrũ inferre: propterea quod neque proximo noxia sint, neque admodum deformia. Quæ sententia etsi concedi potest, si intelligatur de probro aliquo insigni & publico: tamen reiiciẽda est, si in genere intelligatur de qualibet turpitudine. Cum enim omne vitiũ sit turpe, necesse est, vt concedatur, vitia etiam magnificentiæ opposita esse turpia.

Sententia Arist. exponitur & limitatur.

33 *An eleemosyna sit species liberalitatis?*

EX recentioribus quidam eleemosynam numerant inter species liberalitatis. Ideoque definiunt, quod sit virtus siue liberalitas specialis, quâ egentes & pauperes per commiserationem victu, amictu, & aliis rebus necessariis subleuamus. Sed contra hanc sententiam obiici potest, vocabulum Græcum ἐλεημοσύνην primum propriè significare *misericordiam*, hoc est, affectum, quo

Opinio aliorum exponitur & examinatur.

contristamur propter res aduersas aliorum: Deinde per metonymiam efficiẽtis beneficiũ, quod ex misericordia pauperi datur. In vtraq; autem significatione illi neque definitionem virtutis moralis, neque liberalitatis competere. Responderi autem potest, misericordiam Grecè ἐλεημοσύνην interdum etiam vsurpari pro habitu morali pauperibus benefaciendi; & sic esse speciem liberalitatis, quæ ad munificentiam commodè referri possit, ita, vt non opus sit distinctè & separatim de ea agere.

34 *An cuilibet licitum sit de suis bonis alteri donare quantum velit?*

ETsi hæc quæstio è superioribus quæst. facilè decidi potest: tamen, vt eius veritas luculentius appareat, colophonis loco paucis eã attingere visum fuit. Est autem in illa thesis neg. vera. Rationes sunt;

Pro sententia neg. Ratio 1 1, quia liberalitas moderatur bonorũ cum aliis communicationẽ, ne vel modum excedat, vel ab eo deficiat. Illa aũt moderatione opus non esset, si cuilibet licitum esset de suis bonis alteri donare quantum velit.

2 2, quia largitiones debent fieri secundum facultates. Tunc autem fiunt secundum facultates, quando sine damno & iactura rei familiaris fiunt.

3. 3, quia nemini licet esse prodigo. Prodigus autem est, qui modum in largiendo excedit, hoc est, qui non tantum dat, quibus, quando & vbi non debet dare; sed etiam qui plus dat, quàm debet, non habita ratione vel personæ, vel facultatum suarum.

Obiectio. At contrà obiici potest:

1 1, liberalitati non posse certum præscribi terminum.

2. 2, vnumquemque plenariam potestatem habere dispensandi & e-

largi-

largiendi ſua bona pro libitu. Reſpondeo, vtrumque eſſe falſum. Nam primò ſicut aliæ virtutes; ita etiam liberalitas certum habet modum certoſq; fines, quos vltra citraq; nequit conſiſtere rectum. Deinde, nemo habet poteſtatem ſua bona largiendi, quibus, quando, vbi, quomodo, quãtum & cuius gratiâ non debet: quemadmodum patet è multis quæſtionibus ſuprà tractatis. Interim libenter etiam fateor, homini liberali in dando & largiendo habendam eſſe rationem partim facultatum ſuarum, partim eius, cui vult donare vel largiri, indigentiæ & dignitatis. Quò enim is, qui dat plures vel pauciores poſſidet diuitias; eo etiam plus vel minus dare debet: Et quò magis vel minus indigus aut dignus eſt is, qui accipit; eò maior vel minor debet eſſe donatio & largitio.

Reſpondetur ad obiect.

Cautela.

CAPVT X.
De Iuſtitia.
PRÆCEPTA.

1 *Adhuc de Liberalitate: Sequitur Iuſtitia, quæ eſt virtus moralis, per quã homo promptus eſt ad ſuum cuiq; in diſtribuendis & commutandis rebus ſecundum iuris tenorem tribuendum.*

Iuſtitia definitur.

2 *Eſtq; vel diſtributiua vel cõmmutatiua.*

Eadem diuiditur.

3 *Diſtributiua iuſtitia eſt, quæ in diſtributione rerum æqualitatem ſeruat pro dignitate & merito perſonarum.*

4 *Eſtq; vel attribuens, vel retribuens.*

5 *Attribuens iuſtitia eſt, quæ æqualiter cuiq; tam bona, quàm mala debita aſſignat.*

6 Retribuens iustitia est, quæ æqualiter cuique tam bona, quàm mala debita compensat.

7 Estq; vel remunerans, vel puniens.

8 Remunerans iustitia est, quæ præmia debita æqualiter vnicuiq; distribuit.

9 Ei subiicitur gratitudo & misthapodosia.

Gratitudo quid sit.

10 Gratitudo est iustitia remunerans, per quam homo se gratum ergà benefactorem declarat.

11 Misthapodosia est iustitia remunerans, per quam homo pro laboribus debitam mercedem aliis libenter persoluit.

12 Puniens iustitia est, quæ pœnas debitas æqualiter vnicuiq; distribuit.

13 Commutatiua iustitia est, quæ in commutatione rerum æqualitatem seruat sine respectu dignitatis & meriti personarum.

14 Ei subiicitur fidelitas & iustitia correctiua.

Fidelitas quid sit.

15 Fidelitas est iustitia, per quam homo pacta & promissa constanter sine fraude seruat.

16 Iustitia correctiua est, quæ inæqualitatem in rerum commutatione obortam corrigit & emendat.

Iniustitia definitur.

17 Iustitiæ opponitur iniustitia, quæ est vitium morale, per quod homo alienus est à tribuendo cuiq;, quod suum est.

18 Estq; vel distributiua vel commutatiua.

19 Dis-

19 Distributiua iniustitia est, quæ in distributione rerum inæqualitatem seruat.

20 Commutatiua iniustitia est, quæ in commutatione rerum inæqualitatem seruat.

21 Ad vtramq; refertur pleonexia, meionexia & prosopolepsia.

22 Pleonexia est iniustitia, per quam homo de bonis externis sibi plus, quàm par est, assumit & vendicat.

23 Meionexia est iniustitia, per quam homo de malis externis minus sibi, quàm par est, assumit.

24 Prosopolepsia est iniustitia, per quam homo ad externas personarum qualitates ad rem nihil pertinentes respiciens, æqualibus dat inæqualia, aut inæqualibus, æqualia.

QVÆSTIONES.

1 An iustitia sit species virtutis moralis?

PRo thesi negante afferri posse videntur hæc argumenta: 1, quia iustitia ita latè patet, vt sub se omnes reliquas virtutes morales tanquam species comprehendat. Et hoc testatur vulgatus ille versiculus Theognidis ab Aristotele citatus *lib. 5. Ethic. Nic. cap. 1.* *Arg. pro thes. neg.* 1

Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετή 'στι,
Iustitia in sese virtutes continet omnes.

Ergò cum omnis virtus moralis, specialiter sumpta, sit iustitia: sequitur hanc non posse statui speciem virtutis moralis. 2, quia iustitia est mater & nutrix cæterarum virtutum, teste Polo Pythago- 2

rico, cuius verba in libro de iuſtitia à Lucano citãtur, hoc modo: Δοκεῖ μοι τὰν ἀνθρώπων τὰν δικαιοσύναν ματέρα καὶ τιθήναν τᾶν ἄλλων ἀρετᾶν προσειπεῖν, *Videtur mihi iuſtitia inter homines mater & nutrix cæterarum virtutum appellanda.* Vbi etiam ad confirmandam hanc aſſertionem duas rationes ſubiicit: quarum prima eſt, quod ſine iuſtitia neque temperans, neque fortis, neque prudens quiſquam fieri poteſt: altera eſt, quod iuſtitia eſt ἁρμονία καὶ εἰρήνα τᾶς ὅλας ψυχᾶς μετ' εὐρυθμίας, *harmonia & pax totius animæ cum concinnitate.* Et hoc etiam teſtatur Cicero *lib. 1. Officiorum*: cum ait ſine iuſtitia nihil poſſe eſſe laudabile: nihilque honeſtum eſſe, quod iuſtitia vacat: item iuſtitiam ſine prudentia multum poſſe; ſine iuſtitia nihil valere prudentiam.
3 3, quia omnis ſpecies virtutis moralis ſeruat mediocritatem inter duo extrema vitia. Iuſtitia autem non mediocritatem ſeruat inter duo extrema vitia: cum ei ſola iniuſtitia opponatur.
4 4, quia omnis ſpecies virtutis moralis affectum ſeu motum aliquem internum hominis moderatur: iuſtitia autem nullum affectum ſeu motum internum hominis moderatur.
5 5, quia omnis ſpecies virtutis moralis eſt proprium hominis bonum: Iuſtitia autem non eſt proprium hominis bonum. Eſt enim alienum bonum, vt docet Ariſtoteles *lib. 5. Ethicorum Nicomach. cap. 3.* cum ad alium referatur, eaque, quæ aliis ſunt vtilia, agat.
6. 6, quia iniuſtitia non eſt ſpecies vitii moralis, ſed omnia vitia moralia tanquam genus comprehendit.

Pro thesi affirmat.

Argum. 1 At contrà pro theſi affirmante adducũtur hæc argumenta: 1, quia definitio generalis virtutis mora-

moralis ei competit. 2, quia est habitus per se ho- 2
nestus & laudabilis. 3, quia omnes Philosophi, 3.
qui vnquã de virtutibus moralibus scripserunt, semper inter virtutes morales numerant iustitiam. Et propterea etiam Aristoteles *libr. 5. Ethicorum Nicomach. cap. 3*, inquit: κρατίστη τῶν ἀρετῶν εἶναι δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη, καὶ οὔθ' ἕσπερος, οὔθ' ἑῷος οὕτω θαυμαστός, *præstantissima virtutum videtur esse iustitia, & neque Hesperus, neque lucifer ita admirabilis.* Et Cicero lib. 3. Officiorum ait: *Iustitia est virtus excellentissima & splendidissima, omnium virtutum regina ac domina.*

Quæstio traditur per theorem.

1 Pro decisione quæstionis obseruandum est; 1, Iustitiam aliam esse vniuersalem, aliam particularem. Ac vniuersalem quidem iustitiam nihil aliud esse, quàm obedientiam quam homo erga leges ad se pertinentes præstat: seu habitum proæreticum, quo homo vitam & mores instituit secundum legum præscriptum: Ideoque à virtute morali in genere accepta realiter non differre; sed planè cum ea coincidere: ab aliisq; bonitatem seu rectitudinem moralem nuncupari. Particularem verò iustitiam esse, per quam homo suum cuiq; secundum iuris tenorẽ tribuit, & tam in distributione quã commutatione rerũ æqualitatẽ seruat.
2. 2, Iniustitiã aliã esse vniuersalẽ, aliã particularem. Ac vniuersalẽ quidẽ iniustitiã esse, per quam homo inobedientẽ se præbet erga leges in genere: eamq; παρανομίαν ab Arist. dictam non differre realiter à vitio mor. generatim sumpto; sed planè cũ eo coincidere: Ideoq; ab aliis dici prauitatem seu malitiam moralem; Particularem verò iniustitiam esse, per quam homo suum cuique se-

cundum iuris tenorem non tribuit; ſed tam in diſtributione, quàm commutatione rerum inæqualitatem ſeruat.

Refutantur argumenta pro theſi negatiua allata. Quod igitur ad argumenta attinet pro theſi negante allata, reſpondeo ad primum illud, eſſe verum de iuſtitia vniuerſali, non particulari: Ideoque etiam non illam, ſed hanc eſſe ſpeciem
1 virtutis moralis. Ad alterum reſpondeo, iuſtitiam
2 non particularem, ſed vniuerſalem dici matrem & nutricem cæterarum virtutum; & quidem non
3 propriè, ſed impropriè & καταχρηστικῶς. Ad tertium reſpondeo, aſſumptionem eſſe falſam. Iuſtitia enim particularis non minus, ac reliquę virtutes, medium locum tenet inter duo extrema vitia; nempe exceſſum & defectum: ſiquidem æqualitatem obſeruat inter plus & minus. Sed vtrumq; extremum vno iniuſtitiæ vocabulo comprehenditur. Eſt enim iniuſtitia, per quam homo de bonis & malis ſibi aliisve plus vel minus, quàm par eſt, tribuit. Hinc etiam iuſtitia definitur à Peripateticis, teſte Hierace *in lib. de iuſtitia*, μεσότης πλεονεξίας καὶ μειονεξίας, *mediocritas inter pluris, minoriſque habitionẽ*. Item, ἕξις καθ' ἣν πλεονεκτικοί τινες ἢ μειονεκτικοί ἐσμεν, *habitus, ſecundum quẽ quidam iuſto plus, mi-*
4 *nusq; ſibi aßumunt*. Ad quartum reſpõdeo, aſſumptionẽ ſimiliter eſſe falſam. Moderatur. n. iuſtitia particularis appetitum bonorum externorũ, & auerſationem malorum externorum, nec non vo-
5 luptatem & dolorem inde orientem. Ad quintum reſpondeo, iuſtitiam ratione κτήσεως, hoc eſt, *poſſeſſionis*, eſſe proprium hominis bonum; ratione verò χρήσεως, id eſt, *vſus*, per quem exercetur erga alios, eſſe alienum bonum; nõ ſecus ac multas

alias

alias virtutes morales. Ad sextum respondeo, illud verum esse de iniustitia vniuersali, non autem de particulari: Ideoque etiam non illam, sed hanc esse speciem vitii moralis. 6.

2 *An distributio iustitiæ in vniuersalem & particularem, sit generis in species?*

STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia tantum est distinctio vocabuli æquiuoci in sua æquiuocata. 2, quia quæ sunt species eiusdem generis, illarum vna non includitur essentialiter in altera. Particularis autem iustitia essentialiter includitur in iustitia vniuersali. 3, quia iustitia vniuersalis nihil aliud est, quam virt. mor. generatim sumpta. Ideoque sicut virtus moralis & iustitia particularis nō sunt species eiusdem generis proximi: Ita neque iustitia vniuersalis & particularis. Proinde errant illi, qui existimant, distributionem iustitiæ in vniuersalem & particularem esse diuisionem generis in species. *Pro thesi negat. argum.* 1 2 3. *Error aliorũ taxatur.*

3 *Quomodo iustitia particularis habeat se ad vniuersalem?*

SVnt quidam, qui putant, iustitiam particularem habere se tãquam membrũ ad integrum. Et hoc probãt partim testimonio Arist. qui *lib.5. Eth. Nic.* & alibi iustitiam vniuersalem vocat modò τελείαν ἀρετὴν, *perfectã virtute*, modò ὅλην ἀρετὴν, *totam* seu *vniuersam virtutem*; particularem verò vocat μέρος ὅλης τῆς ἀρετῆς, partim totius virtutis, ratione: 1, quia iustitia vniuersalis est obediẽtia erga omnes leges; & sic virtutes omnes tãquam totum partes in se continet. 2, quia qui iustus est iustitiâ vniuersali, iustus etiã est iustitia particulari: nõ autem contra, qui iustus est iustitia particulari, sta- *Diuersa aliorum opiniones exponũtur.* *Prima opinio.* *Ratio* 1 2.

Secunda opinio. tim etiam iustus est iustitia vniuersali. Alii verò sunt, qui existimāt, iustitiam particularem habere se ad vniuersalem tanquam speciem ad genus.

Ratio Et hoc inde probant: 1, quia iustitia particularis

1 est species virtutis moralis generatim sumptæ, quæ reipsa nō differt à iustitia vniuersali, sed cum

2 ea vnum & idem est. 2, quia qui iustus est iustitia particulari, etiam iustus est iustitia vniuersali: non autem contrà: siquidem genus latius patet quàm

3. species. 3, quia absurdum est, statuere vnam aliquam virtutem è reliquis omnibus esse compositam tanquam integrum è suis membris. Cæterum ex his duabus opinionibus prior falsa est; posterior vera. Neque obstant argumenta pro priore opinione allata. Nam primum statuendum est, Aristotelem aut grauiter hallucinatum esse; aut iustitiam vniuersalem appellasse perfectam & totam virtutem: quia est genus omnium virtutum particularium: particularem verò partem totius virtutis, quia est species illius tanquam generis. Deinde falsa est definitio iustitiæ vniuersalis, quæ dicitur obedientia erga omnes leges. Cum enim nemo hominum in mundo reperiatur, qui omnibus legibus obediat, sequitur ex hac hypothesi in nullo homine iustitiam vniuersalem reperiri. Sed cōsequens hoc est absurdum. Ergò absurda quoque est hypothesis, ex qua infertur. Denique id quod loco secundæ rationis affertur, planè est falsum & contrarium verum. Quicunque enim iustus est iustitia vniuersali, is non statim est iustus iustitia particulari: qui autem iustus est iustitiâ particulari, is etiam iustus est iustitia vniuersali.

Posterior opinio probatur.

Respondetur ad argumenta pro priore opinione.

4 *An iustitia vniuersalis, & virtus moralis inter se differant?*

ARistoteles *lib. 5. Ethicor. Nicomach. cap. 3.* sub finem docet iustitiam vniuersalem eandem quidem esse cum virtute morali; sed eius essentiam non esse eandem; verum, quatenus habet respectum ad alium, esse iustitiam: quatenus verò absolutè est talis aliquis habitus, esse virtutē moralem. At hæc sententia Aristotelis videtur contradictionem implicare. Si enim iustitia vniuersalis planè eadem est cum virtute morali, non potest essentia ab ea differre. Siquidem illa, quæ reipsa sunt eadem, essentiam quoque & definitionem eandem habent: neque vnum ab altero, nisi accidentario quodam respectu differre potest: quemadmodum etiam sæpè idem à se ipso hoc modo differre solet. Statuendum igitur est, iustitiam vniuersalem & virtutem moralem inter se non realiter differre; sed tantum diuersis appellationibus.

Sententia Arist. exponitur & refellitur.

Propria sententia additur.

5 *Quid sit iustitia particularis?*

ARistoteles *lib. 5. Ethicorum Nicomach. cap. 1.* iustitiam definit ἕξιν, ἀφ' ἧς πρακτικοὶ τῶν δικαίων εἰσὶ, καὶ ἀφ' ἧς δικαιοπραγοῦσι, καὶ βούλονται τὰ δίκαια, hoc est, *habitum, quo ad iusta agenda prompti redduntur homines, & à quo iusta agunt & volunt.* Sed hæc definitio nimis est generalis: quippe quæ iustitiæ tā vniuersali, quàm particulari competat. In cap. autem 9. eiusd. lib. iustitiā definit, secundum quam iustus dicitur aptus ad cōsultè agendum id, quod iustum est, & ad ius tribuendum & sibi ad alium, & alii ad alium, non ita vt sibi plus eius, quod optabile est, minus proximo; & contra sibi minus,

Definitiones diuersæ Aristotelis recēsentur & examinātur.

1

2

eius quod noxium est, plus proximo; sed æquale secundum proportionem tribuat, Similiter verò alii ad alium. Cuius definitionis sensus est, iustitiam esse virtutem moralē, per quam homo promptus redditur ad tribuendum æqualiter vnicuique quod suum est. In quo sensu etiam idem Phi-
3. losophus *libr.* 1. *Rhetor. cap.* 9. iustitiam dicit esse ἀρετὴν, δι' ἣν τὰ αὑτῶν ἕκαστοι ἔχουσι, καὶ ὡς ὁ νόμος, *virtutem per quam, quæ sua sunt, singuli habent, & vt lex exigit.*

Definitiones aliorum traduntur & examinātur. Porrò, præter has Aristotelis definitiones, aliæ passim apud Auctores reperiuntur, dum iustitia particularis modò dicitur habitus æqualitatem
1 cuique tribuendi; modò constans & perpetua vo-
2 luntas suum ius cuique tribuens: modò probitas
3. suum cuique ex debito tribuens. Quæ definitiones in sensu planè coincidunt cum Aristotelica: nisi quod prima genus remotum exprimit, non proximum: altera verò falsum genus assignat. Voluntas enim siue sumatur pro facultate volendi, siue pro actu volendi, siue pro re volita, non potest esse genus iustitiæ; cum hæc sit species virtutis moralis, & ex consequenti habitus; illa verò non.

6 *Quod sit obiectum iustitiæ particularis?*

Diuersæ aliorum opiniones recēsentur & diiudicantur. DE hac quæst. diuersę reperiuntur Philosoph. opiniones. Alii enim statuunt obiectum iustitiæ particularis esse res ciuiles, quatenus alteri ab altero debentur: Alii personas & res, quate-
1 nus in ciuili societate spectantur, & ex earum mu-
2 tua comparatione omnes actiones, omniaque di-
3 cta, facta scriptave ciuilia atque legitima oriun-
4 tur. Alii leges ciuiles seu iura ciuilia: Alii actiones ciui-

ciuiles, quatenus lege definiuntur, hoc est, vel iubentur & prohibentur: Alii iustum & iniustum, 5
æquum & iniquum: Alii bona & mala externa, 6
quatenus ad ciuilem hominum societatem referuntur: Alii appetitionem & auersationem eius- 7.
modi bonorum, & malorum externorum voluptatemque & dolorem inde resultantem: Alii denique distributionem & commutationem rerum ciuilium. Cæterum hæ opiniones omnes videntur inter se non repugnare, sed in sano sensu optimè conuenire. Inprimis verò posteriores quatuor ipse Aristoteles *lib. 5. Eth. Nic.* passim innuit. Nam *cap. 2.* ait iniustum versari περὶ τὰ ἀγαθά, οὐ πάντα, ἀλλὰ περὶ ὅσα εὐτυχία καὶ ἀτυχία, ἃ ἐστὶ μὲν ἁπλῶς αἰεὶ ἀγαθά, τινὶ δ' οὐκ αἰεί, hoc est, *circa bona non omnia, sed circa quæ secunda & aduersa fortuna versatur, quæ quidem absolutè semper sunt bona; sed alicui non semper.* Itē, iniustum non semper plus appetere seu eligere, sed etiam minus in iis, quæ absolutè sunt mala. Idem *cap. 4.* inquit iniustitiam particularem versari circa honorem aut diuitias, aut salutem, aut si quo vno nomine hęc omnia complecti possimus: item propter voluptatem suscipi, quæ è lucro proficiscitur. Quod autem de iniustitia asserit ratione obiecti, idem etiam de iustitia est intelligendum: cum virtus & vitium circa idem obiectū versentur. Idem *cap. 5.* asserit, iustitiam aliam versari in distributione vel honoris, vel diuitiarum, vel aliarum rerum, quæ inter eos diuidi possunt, qui eiusdem Reipublicæ communione inter se sunt coniuncti: aliam verò in contractibus. Idem etiam passim in eodem libro τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον explicat, circa quod iustitia vel iniustitia ver-

satur, vt ex sequentibus quæstionibus melius innotescet.

7 *Quid sit ius, & quotuplex: & quomodo à lege differat?*

CVm omnis iustitia tã vniuersalis, quàm particularis circa ius versetur, non absque re erit paucis hoc loco attingere, quid sit ius & quotuplex. Ac vt hoc commodius fiat, distinguendum est ante omnia inter ius verum & falsum seu adulterinum: quemadmodum facit Aristoteles *lib.1.Rhetor.cap.15.* vbi docet Iudicis officium esse discernere, τὸ κίβδηλον δίκαιον καὶ τὸ ἀληθές: Definitur autem vulgò ius, quod vel natura, vel ciuitas, vel populus, vel gens, vel consuetudo iubet. Quę definitio videtur non esse recipienda: tum, quia non semper verum ius est, quod vel ciuitas, vel populus, vel gens, vel consuetudo iubet; sed sæpè ius falsum: tum, quia non facit mentionem Dei & rectæ rationis, à quibus tamen principiis omne ius pendet. Itaque rectius facere videntur illi, qui ius verum, de quo quæstio proposita est intelligenda, definiunt, vel iussum Dei, vel iussum rectę rationis, hoc est, id quod Deus vel recta ratio iubet; vel iussum legis, quatenus scilicet hæc Dei voluntati & rectæ rationi est consentanea. Porrò in distribuendo iure discors est Philosophorum opinio.

Ius aliud verum, aliud falsum.

Variæ iuris distributiones recensentur.

Aristoteles *libr.5. Ethicorum Nicomach. cap.2, 3, & 5.* ius quod vocat τὸ δίκαιον, distribuit in τὸ νόμιμον καὶ τὸ ἴσον, hoc est, *in legitimum & æquale*. Legitimum vocat, quod lex scripta definit:
1 Æquale verò, quod medium est inter plus & minus. Idem
2 *cap.10.* ius diuidit in politicum & œconomicum.

Politi-

Politicum vocat, quod inter ciues obseruatur ad salutem Reipublicæ: idque diuidit in naturale & legitimum. Naturale vocat, quod vbique gentium idem valet, etiamsi lege scripta non sit definitum. Legitimum vocat, quod lege scriptâ est definitum. Oeconomicum vocat, quod ad salutem familiæ est constitutum & ordinatum. Idem *libro* 1. *Rhetoricorum*, *cap*. 10. & 13. dum legem diuidit in communem & propriam, simul innuit ius aliud esse commune, quod lex communis iubet; aliud proprium, quod lex propria iubet. Vocat autem legem communem, quæ ex naturæ, hoc est, rectæ rationis instinctu vbique locorum apud omnes gentes viget: Vnde etiam dicitur lex naturalis. Propriam verò vocat, quæ ex pacto & consensu in certo populo viget, siue sit scripta, siue non scripta. Alii verò ius diuidunt in ius naturale, ius gentium & ciuile. Ac ius quidem naturale vocant, quod natura docuit omnia animalia: Ius verò gentium, quod recta ratio omnibus hominibus obseruandum præcipit: Ius ciuile, quod recta ratio inter ciues eiusdem Reipublicæ præcipit. Hinc Petrus Gregorius *libr*. 1. *de Republica*, *cap*. 3. inquit: *Quæ bruta faciunt incitatione naturali, ea si homines ratione faciant, iure naturali facere dicuntur. Quæ bruta non faciunt, ea, si homines omnes ratione faciant, iure gentium faciunt*. Alii ius diuidunt in naturale & positiuum. Et hoc rursus in diuinum & humanum, seu politicum: & hoc vicissim in publicum & priuatum.

3 (margin, beside "Idem libro 1.") · 4 (margin, beside "Alii verò ius diuidunt") · 5 (margin, beside "Alii ius diuidunt in naturale")

Superiores distributiones examinantur.

Atque hæc postrema diuisio videtur omnium esse optima: & cum ea etiam congruit tertia Ari-

ſtotelica, quâ ius aliud dicitur commune, aliud proprium. Per commune enim intelligitur, ius naturale: per proprium, poſitiuum. Quod verò ad reliquas diuiſiones attinet, illæ omnes videntur eſſe vitioſæ. Aut enim partes habent inter ſe non diſſentientes, vt prima, in qua ius æquale diſtinguitur à legitimo: cum tamen ſub eo tanquam ſpecies ſub genere comprehendatur: aut partem habent toti repugnantem, vel toto latiorem, vt ſecunda; in qua ius naturale & legitimum ſubiicitur iuri politico: cum tamen prius toti repugnet, niſi ſumatur pro iure publico in genere ſumpto: poſterius eo ſit latius: aut denique pro partibus habent diuerſis quæ non ſunt diuerſæ, vt quarta, in qua ius naturale & ius gentium inter ſe diſtinguuntur: cum tamen propriè ſint vnum & idem: neque ius naturale beſtiis accommodari niſi per metaphoram poſſit. Hinc etiam Petrus Gregorius in citato loco ait ius gentiũ dici ipſum ius naturale, hominum item bonum, & æquum, naturalem rationem, legem naturalem, adeoque Naturam ipſam.

Quomodo ius à lege differat.

Reſtat nunc igitur vt quomodo ius à lege differat, breuiter doceamus. Etſi enim multi ſunt, qui putant ius à lege differre, tanquam genus à ſpecie: tamen hæc ſententia videtur non eſſe approbanda, niſi vocabulum, legis, tropicè vſurpetur pro iure legitimo: & hoc rurſus pro iure tantum ſcripto.

Lex propriè quid ſit.

Lex enim, quæ nomen ſuum habet vel à ligando, quod obliget eum cui fertur, vel à legendo, quod publicè legatur, propriè eſt ſententia pręcipiens ea quæ ſunt faciẽda, prohibensque contraria. Ideoque à Thoma Aquinate dicitur

tur regula & mensura actuum agendorum vel omittendorum. Ius verò propriè est id, quod lege iubetur & præcipitur: quemadmodum testatur Aristoteles *lib. 1. magn. moral: cap. 34* cum inquit, δίκαιά ἐστιν ἃ ὁ νόμος κελεύει ποιεῖν, *Iusta*, seu *iura sunt, quæ lex iubet facere*. Ideoque inter se differunt lex & ius partim vt causa efficiens & effectum, partim tanquam adiunctum occupatum & subiectum occapans.

8 *An iustitia particularis circa quodlibet ius versetur?*

STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia ius est quicquid lex iubet siue naturalis, siue *Pro thesi negatiua*
positiua, siue diuina, siue humana. Non autem *Ratio*
circa quodlibet, quod lex iubet iustitia particula- 1
ris versatur. Ergò neque circa quodlibet ius. 2, 2
quia iustitia particularis tantum versatur circa τὸ ἴσον, hoc est, *circa ius, quod æquale est, & medium inter plus & minus*, vt testatur Aristoteles *lib. 5: Ethic. Nicomach. cap. 6.* 3, quia iniustitia particularis 3.
non versatur περὶ πᾶν ἄδικον, *circa quodlibet iniustum*; sed tantum περὶ τὸ ἄνισον, *circa inæquale, quod est vel plus vel minus*. Ergò cum illa opponatur iustitiæ particulari: sequitur hanc quoque non περὶ πᾶν τὸ δίκαιον versari; sed tantum περὶ τὸ ἴσον.

9 *An iustitia particularis rectè diuidatur in distributiuam & commutatiuam?*

VVlgata & in scholis recepta est diuisio illa iustitiæ particularis in distributiuam & commutatiuam. Eaque sumpta videtur ex obiecto iustitiæ particularis. Hæc enim non tantum in distributione & commutatione rerum moderandâ *Sententia affirm. defenditur.*

versatur; sed etiam circa ius ipsum in distributione & commutatione eiusmodi obseruandum: 1, Quod propterea ab Aristotele *libr.* 5. *Ethicorum Nicomach. cap.* 5. & 7. duplex constituitur; vnum τὸ διανεμητικὸν δίκαιον, *ius distributiuum*, quod ἐν ταῖς διανομαῖς, hoc est, *distributionibus vel honoris, vel pecuniarum, vel aliarum rerum quæ inter ciues eiusdem Reipublicæ diuidi possunt*, obseruatur; alterum τὸ διορθωτικὸν δίκαιον, *ius correctiuum, quod in contractibus obseruatur, mediumque est inter* ζημίαν καὶ κέρδος; ab aliisque generaliori vocabulo dicitur ius commutatiuum, quod circa commutationes rerum occupatur. Hinc igitur factum est, vt iustitia quoque particularis in duas species diuidatur, quarum vna dicatur, iustitia διανεμητικὴ, *distributiua*, altera, συναλλακτικὴ, *commutatiua*.

Aliorum obiectiones recensentur.

Sed hęc diuisio ab aliis impugnatur his argumẽtis:

1 1, quod angustior sit suo diuiso: cũ non quamlibet speciẽ iustitiæ particularis suo ambitu comprehendat. v. g. veracitatem, gratitudinẽ & innocentiam.

2. 2, quod omnis iustitia sit distributiua; cum sit virtus moralis suum cuique tribuens: Ideoque distributiua iustitia non sit species iustitiæ, sed ipsa iustitia.

Respondetur ad obiect.

Responderi autem potest pro defensione illius, in vtroq; argumento committi fallaciam petitionis principii, quatenus falsum argumentum pro vero sumitur. Nam primum illa distributio non est angustior suo diuiso, sed ei adęquata: cum gratitudo ad iustitiam distributiuam referatur: veracitas verò & innocentia non sint species iustitiæ particularis; sed illa quidem sit species synceritatis; hæc verò sit adiunctum generale partim

virtu-

virtutis moralis, partim eius, qui virtute præditus est. Omnis enim virtus moralis est innocens, hoc est, neque suo possessori, neq; aliis nocet: quemadmodum omnis vir probus est innocens, hoc est, neque sibi, neque aliis consultò nocet. Deinde licèt omnis iustitia sit virtus moralis suum cuique tribuens; tamen non omnis dicitur distributiua, quatenus per distributiuam iustitiam intelligitur ea, quæ distributionem rerum moderatur & iustitiæ commutatiuę opponitur, quæ commutationem rerum moderatur.

10 *An iustitia particularis mediocritatem obseruet, & qualis illa sit?*

IN prima parte quæstionis statuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia omnis virtus moralis obseruat mediocritatem. Iustitia autem est virtus moralis. 2, quia iustitia particularis obseruat æqualitatem. Æqualitas autem omnis est mediocritas; non secus ac omne æquale est medium inter plus & minus.

Pro thesi affirmat. Ratio 1 2.

Porrò videtur mediocritas, quam iustitia particularis obseruat, cõsistere in proportione. Vt enim omnis proportio ad minimũ cõstat quatuor terminis, eandẽ æqualitatem inter se habentibus: ita quoq; ius, quo vel distribuimus vel cõmutamus aliqua. Nam res, quæ vel distribuuntur vel commutantur, ad minimũ duas esse oportet, & ad minimum duas personas, quæ res aliquas inter se vel distribuunt, vel commutant; & in illis etiam esse quandam æqualitatem. Aliter enim cum æquales inæqualia, aut inæquales æqualia accipiunt, querelæ statim oriuntur & pugnæ. Cum autem pro-

portio alia ſit coniuncta, alia diſiuncta; ſciendum eſt, iuſtitiam particularẽ in diſtributione obſeruare proportionem diſiunctam: Vt enim in hac quatuor termini expreſsè ponuntur: ita etiam in diſtributione quatuor deprehendes. Oportet enim ad minimum duas perſonas eſſe, inter quas aliquid diſtribuitur, ac inde rei diſtribuendę duas partes fieri. In cõmutatione verò obſeruare proportionem, modò diſiunctam, modò coniunctam. Vt enim in proportione cõiuncta tres tantum termini expreſsè ponuntur, quorum medius bis conſideratur ac duobus valet: ita ſæpè duo contrahentes de vnâ tantum re litigant. v.g. de vno depoſito, de vno limite, aut etiam de vno iure: quod cum medium ſit inter lucrũ & damnum, ad vtrumque illorum comparatum coniunctam ſemper proportionem efficit.

11 *Quomodo iuſtitia diſtributiua & commutatiua inter ſe differant?*

De diſcrimine iuſtitiæ diſtributiuæ & commutatiuæ.

VTile & neceſſarium eſt ſcire, quomodo iuſtitia diſtributiua & commutatiua inter ſe differant. Itaque de differentiis vtriuſque paucis eſt agendum. Ac primum quidem iuſtitia diſtribu-
1 tiua verſatur in diſtributionibus rerum, nempe, bonorum & malorum; cuiuſmodi ſunt præmia & pœnæ, cõmoda vel incommoda ſeu onera: Com-
2 mutatiua verò in commutationibus rerum. Deinde iuſtitia diſtributiua verſatur circa τὸ δίκαιον διανεμητικόν, hoc eſt, *circa ius diſtributiuum*, quod in diſtributionibus rerum obſeruatur: Commutatiua verò circa τὸ δίκαιον διορθωτικόν, hoc eſt, *circa ius correctiuum*, ſeu potius, *commutatiuum*, quod in

com-

commutationibus rerum obseruatur. Tertiò iustitia distributiua obseruat æqualitatem secundum proportionem Geometricam: commutatiua verò æqualitatem secundum proportionem Arithmeticam. Sicut enim in proportione geometrica non spectatur distantiarum in terminis, sed rationum æqualitas: Ita iustitia distributiua in distributione rerũ non spectat partium distribuendarum æqualitatem; sed rationem & proportionem, quàm ad ipsas personas habent, quibus fit distributio, quarum singulis magnitudine respondent, vt quantò quisq; dignior fuerit, tantò maiorem rei distribuendæ partem accipiat. Rursus, sicut in proportione arithmetica, non rationum, sed distantiarum notatur æqualitas; & medium eius tot numeris superatur ab altero extremo, quot numeris alterum superat: ita quoque iustitia commutatiua in commutatione rerum non spectat personarum contrahentium, sed rerum commutandarum ęqualitatem. 3

4. Quartò iustitia distributiua magis versatur circa res publicas quàm priuatas. Commutatiua verò contrà.

Quomodo iusta distributio fiat.

Porrò, ad melius intelligendam hanc veritatem, notandum est: 1, iustam distributionem fieri, si res distribuẽda ita diuidatur, vt quam rationem habent inter se personæ, quibus fit distributio, eandem habeant rei distribuẽdæ partes, vt si ex duobus alter duplo præstet alteri, altera quoque pars duplo sit maior. Hinc enim quam rationem præstantior ad maiorem partem habuerit, eandem quoque inferior habebit ad partem minorem, ac suâ quisque deprehendetur æquè dignus. Ac inde distributione facta quisq; cum sua parte ean-

dem habebit proportionem ad alteram, quam ante distributionem & ipsi inter se & partes rei distribuendæ habuerunt. Et sic eueniet, quod Aristoteles dicit, nempe, in geometrica proportione fieri, vt eadem sit ratio totius ad totum, quæ partium inter se esse deprehenditur. 2, Iustã commutationem rerum fieri, si sine respectu dignitatis & meritorum personarum obseruetur ipsa rerum commutandarum æqualitas, quæ inter plus & minus, seu, vt Aristoteles loquitur, inter lucrũ & damnum, medium quoddam est proportione arithmetica constans. 3, Iustitiam particularem secundum recentiores, præter proportionem Arithmeticam & Geometricam, obseruare etiam proportionem harmonicam, in quâ maior terminus ad minimũ ita sese habet, vt differentia maximi supra medium ad differẽtiam medii supra minimum. Sed hanc ex Arithmetica & Geometrica coalescere: cum & differentiæ in ea & rationis similitudo consideretur. 4, Iustitiam commutatiuam non tantum in contractibus vsum habere; sed vbicunque est rerum æstimatio & pensitatio; vt in iudiciis, in quibus non modò damni & lucri, sed etiam delicti & pœnæ fit pensitatio.

Quomodo iusta commutatio fiat.

Proportio harmonica vnde constet.

12 *An iustitia tam distributiua quam commutatiua in species diuidi possit, & quæ illæ sint?*

Thesis affir. defenditur.

ETsi pauci hactenus conati sunt certas differentias inuestigare, quibus iustitia tam distributiua quàm commutatiua in species commodè diuidi possit: tamen, cum vtraque latissimè pateat, non dubium est, quin vtriusque certæ species constitui possint. Quæ autem illæ sint, nondum clarè & perfectè constat. Quoniam verò officium iusti-

iuſtitiæ diſtributiuæ eſt, partim attribuere, partim retribuere vnicuique æqualiter tam bona, quàm mala: Idcircò à me diuiſa fuit primum in attribuentem, & retribuentem: Deinde iuſtitia retribuens in remunerantem & punientem, ſeu vindicatiuam: quarum priori ſubieci gratitudinem & miſthapodoſiam, quatenus vocabulum illud metonymicè vſurpatur. Rurſus, quoniam iuſtitię commutatiuæ officium eſt, non tantum in genere obſeruare æqualitatem ſecundum proportionem geometricam in rerum commutationibus: ſed etiam in ſpecie partim ſeruare pacta & promiſſa; partim corrigere & emendare inæqualitatem in rerum commutationibus: idcircò huic ſubieci fidelitatem & iuſtitiam correctiuam.

13 *An gratitudo ſit ſpecies iuſtitiæ diſtributiuæ, & quomodo à gratia differat?*

OMnes quidem Philoſophi ſentiunt gratitudinem eſſe virtutem moralem: ſed vtrum ſit ſpecies peculiaris virtutis moralis, an verò ad aliquam eius ſpeciem referri debeat, de eo eſt controuerſia. Plerique tamen ſtatuunt gratitudinem eſſe ſpeciem iuſtitiæ, & quidem diſtributiuæ. Rationes ſunt: 1, quia ei non tantum definitio iuſtitiæ in genere, ſed etiam diſtributiuæ competit. 2, quia definitur modò virtus ſpecialis gratiam benefactori reddēs: modò virtus beneficii memor, cum ſtudio ſaltem referendi: modò virtus, quâ declaramus nos gratos erga benefactores: modò virtus acceptum beneficium agnoſcens, eiuſque memoriam conſeruans: modò virtus ſtudens beneficia compenſare: modò iuſtitia retribuens

Pro theſi affirm. Ratio 1

2. *Definitiones diuerſæ gratitudinis recenſentur.*

benè de nobis merito iucundam accepti beneficii memoriam: modò iustitia iucundam accepti beneficii memoriam conseruans: modò iustitia distributiua, quâ agnoscimus beneficia nobis præstita, eorumque memoriam conseruamus, & vtrumque sicut animo; ita & verbis & gestibus, tum etiam factis, si possumus, testamur, atque adeo beneficium beneficio compensamus.
3. 3, quia ingratitudo est species iniustitiæ distributiuæ; cum sit vitium morale, per quod homo gratiam benefactori debitam non retribuit; sed beneficia vel obliuiscitur, vel dissimulat, vel nō reddit, cum debet & potest.

Quomodo gratitudo à gratia differat.

Differt autē gratitudo à gratia. 1, quod gratia modò sumitur pro fauore, modò pro benignitate, modò pro eo, quod benefactori retribuitur, quod est vel animus gratus beneficiique memor, vel signum animi grati siue verbale, siue reale. Gratitudo verò tantum sumitur pro virtute morali, seu iustitia, per quam homo propensus est ad gratiam suo benefactori reddēdam.
2. 2, quod gratitudo moderetur gratiam & ad illam benefactori retribuendam hominem excitat: Et sic ad gratiam sese habet, partim tanquam adiunctum occupatum ad subiectum occupans, partim tanquam causa efficiens ad effectum.

14 *An gratitudo rectè statuatur alia animi, alia facti?*

Opinio aliorum exponitur & reiicitur.

SVnt quidam qui hanc diuisionem improbant, & reiiciunt, propterea, quod gratitudo sit vnicus & simplex habitus, qui in diuersas species diuidi nequeat. Sed non video cur in sano sensu nō admitti possit. Necesse enim est, gratitudinem certis aliquibus signis declarari. Illa autem signa alia

alia sunt animi, alia facti. Signa animi sunt, quibus declaramus nos beneficiorum acceptorum meminisse, & ad illa recompensanda animum promptum habere; cuiusmodi sunt gratiarum actio, vota, precesque pro salute benefactoris concepta, frequens beneficiorum commemoratio & prędicatio, officiorum oblatio, compensationis promissio. Signa facti sunt quælibet dona & officia, quæ ei, à quo beneficia accepimus, vicissim in recompensationem, quantum fieri potest, præstamus. Proinde ratione signorum, quibus gratitudo declaratur, videtur non malè gratitudo alia animi, alia facti statui. Et hoc etiã innuunt Grammatici, dum distinguunt inter habere, agere & referre gratiam. *Habere enim gratiam* illis est, *animum memorem & gratum habere. Agere gratias*, est *verbis ostendere nos gratos & beneficii accepti memores esse: Referre gratiam* est *factis beneficium compensare.* Hinc etiam nonnulli partes gratitudinis quatuor constituunt; 1, agnitionem beneficii accepti. 2, memoriam eiusdem beneficii. 3, cõtestationem beneficii agniti & memoria conseruati. 4, compensationem, si ea sit in nostra potestate.

15 *An gratitudo possit sine beneficiorum recompensatione consistere?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia ad gratitudinis habitum satis est, si quis animum memorem gratumque habeat, voluntatemque promptam recompensandi beneficii; etiamsi actualis beneficiorum recompensatio non sequatur. Vnde rectè dici solet, χαρίτων θυμὸς ἄριστος. 2, quia externa beneficiorũ recompensatio sæpè *Pro thesi aff-firm.* *Ratio* 1 2

est impossibilis, vel ob meritorũ magnitudinem, vel ob officiorum & facultatum tenuitatem. Vnde Aristoteles *libr. 9. Ethicorum Nicomach. cap. 1.* Τοῖς φιλοσοφίας κοινωνήσασι τιμὴ ἰσόῤῥοπος οὐκ ἂν γένοιτο, ἀλλ' ἴσως ἱκανὸν, καθάπερ καὶ πρὸς θεοὺς καὶ πρὸς γονεῖς τὸ ἐνδεχόμενον. *Philosophiæ magistris pretium æquiualens reddi non potest; sed fortassis satis est, si iis, quemadmodum Diis & parentibus reddatur id, quod reddi potest.*

3. 3, quia animus memor & referendæ gratiæ studiosus est loco recompensationis externæ, si præstari non possit. Vnde rectè Seneca: *Qui gratè beneficium accipit, primam eius pensionem soluit.* Item, *Reddit beneficium, qui libenter debet.* Et Cicero 1. Philip. *Cum gratia referri non potest, quanta debetur; habenda tamen est, quantam maximam animi nostri capere possunt.*

Obiectioni occurritur. Quod autem Cicero alibi ait, gratitudinis esse, plus quam in nos collatum est, reddere: non secus ac ager fertilis quod accipit, non nisi magno fœnore reddit: id verum est tunc, cum beneficiorum recompensatio est possibilis; non autem cum est impossibilis. Eo sensu verum est etiam, quod Aristoteles *libro 5. Ethicorum Nicomach. capite 8.* ait, Gratiarum templum in propatulo vrbis loco situm esse, vt sit remuneratio, quæ gratiæ propria est. Item illud Hesiodi, quod eadem mensura reddere iubet ea, quæ acceperis, aut etiã cumulatiore, si possis.

16 *An gratitudo omni homini sit colenda; ingratitudo verò fugienda?*

Prothes. aff. Ratio 1 STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia gratitudo est virtus Deo & hominibus amabilis & accepta: ingratitudo verò est vitium iisdem

iiſdem odioſum & deteſtabile. 2, quia gratitudo vulgo dicitur in ſe complecti veracitatem & iuſtitiam, quatenus homo gratus beneficia accepta agnoſcit, & nullo modo diſſimulat, eademq; pro viribus compenſare nititur. Ingratitudo verò dicitur in ſe continere mendacitatem & iniuſtitiam, quatenus homo ingratus beneficia accepta non agnoſcit aut diſſimulat, eademq; nec cōpenſat, nec compēſare conatur. 3, quia nullum officium magis referendâ gratiâ neceſſariū eſt. 4, quia eſt animi ingenui, cui multum debeas, eidē plurimum velle debere. 5, quia ingratitudo non tantum in ſe eſt turpiſſima; ſed etiā teſte Xenophonte, ad omnem turpitudinem aditum patefacit. 6, quia hominē reddit improbū, Deoq; & hominibus inuiſum. Vnde à Bernhard. dicitur hoſtis gratiæ, inimica ſalutis. Et vulgò dici ſolet: *Ingratum dixeris, omnia dixeris.* 7, quia gratitudo fontē liberalitatis ſeu beneficētiæ aperit: ingratitudo verò obſtruit. Gratiarum enim diſcurſus ceſſat, vbi recurſus non fuerit, teſte Bernhardo ſerm. 22. 8, quia ingratitudo ſocietatem humanam deſtruit, quæ tribuendo & retribuendo maximè ſolet conſeruari. Hinc Valerius Maximus *libro 5. titulo de gratitudine*, inquit: *Dandi & accipiendi beneficia commercium, ſine quo vita hominum mors eſt, tollit, quiſquis benè merito parem referre gratiam negligit.* 9, quia ingrato homine nihil eſt peius: &, *improbus homo eſt, qui beneficium ſcit ſumere, & reddere neſcit.* Idcircò etiam rectè ait Lucianus:

Φαῦλος ἀνὴρ πίθος ἐστὶ τετρημένος, εἰς ὃν ἁπάσας
Ἀντλῶν τὰς χάριτας εἰς κενὸν ἐξέχεας.

Malus vir dolium est perforatum, in quod omnes
Gratias effundens frustra effudisti.

17 *An reuerentia sit species iustitiæ distributiuæ?*

Sententia aliorum exponitur. SVnt quidam, qui existimant reuerentiam non esse speciem virtutis moralis; sed honoris, qui aliis ob virtutem statusque & officii dignitatem
1 debetur. Alii verò reperiuntur, qui existimant
2. reuerentiam, esse speciem iustitiæ distributiuæ, & ex consequenti virtutis moralis. Ideoque definiunt illam modò iustitiam, per quam homines ætate, statu, donisque superiores colimus & veneramur: modò virtutem, quâ vltrò nos subiicimus superioribus eosque honoramus, & debitis officiis & obsequio colimus. Eiq; opponunt partim irreuerentiam, quâ nec agnoscimus nos personæ superiori subiectos esse, nec eam debito honore afficimus, sed despectui habemus, atque adeò nec præceptis, nec monitis eius obtemperamus, nec debita officia ei præstam⁹: partim ὀφθαλμοδουλίαν, seu reuerentiam πρὸς χάριν, quando *ad oculum* & *simulatè aliquem obseruamus*.

Quæstio deciditur per distinct. Pro decisione quæstionis distinguendum: 1, inter reuerentiam actiuam & passiuam. 2, inter reuerentiam actiuam quatenus sumitur vel pro actu vel pro habitu reuerendi eos, qui loco & dignitate sunt superiores. Et in hac postrema duntaxat significatione est species iustitiæ distributiuæ: in reliquis verò est species honoris superioribus debiti.

Pro sententia affirm. 18 *An iustitia commutatiua moderetur contractus?*

Ratio 1 STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia obiectum iustitiæ commutatiuæ sunt o-

mnes res, de quibus inter se contrahere homines possunt. Ergò etiam ipsi contractus. 2, quia iusti- 2
tia commutatiua in contractibus sine respectu personarum contrahentium seruat duntaxat rerum, de quibus fiunt contractus, æqualitatem, vt ita neutra pars habeat, quod possit vel de nimio gloriari, vel de nimis paruo conqueri 3, quia in- 3
æqualitatem, quæ in contractibus respectu lucri & damni oboritur, ad æqualitatem reducit; dum habita ratione proportionis Arithmeticę tantum de lucro alterius detrahit, quantum de damno alteri per iniuriam accessit: Et vice versâ, tantum alteri damni addit, quantum de lucro alterius per iniuriam discessit. Vnde etiam Aristoteles Iudicem dicit Græcè appellari modo μεσίδιον, *mediatorem*, quod medium constituat inter partes litigantes; modò δικαστὴν, quasi διχαστὴν, à verbo διχάζω, *diuido*; quod rem, de qua litigantes disceptant, quasi in æquales partes diuidat; non secus, ac si quis in linea inæqualiter diuisa adferat maioris partis excessum, & eo minoris defectum suppleat. 4, quia facit, vt personæ contrahentes inter se 4
fidem datam seruent, sine qua non possunt consistere contractus. 5, quia omnis contractus est in- 5.
iustus, quem iustitia commutatiua non moderatur. Obseruandum autem hoc loco obiter est, secundum Aristotelem *lib. 5. Ethic. Nicomach. cap.* 5. contractus alios dici ἑκουσίους *voluntarios*; alios ἀκουσίους, *inuoluntarios*. Ac voluntarios quidem vocari, qui communi contrahentium consensu & voluntate fiunt, cuiusmodi sunt vēditio, emptio, fideiussio, commodatum, depositum, locatio & conductio. Inuoluntarios verò vocari, qui fiunt

Quomodo contractus diuidantur secundum Arist.

citra vnius partis contrahentis conſenſum & voluntatem: eoſque diuidi in λατραίυς καὶ βιαίυς, *clandeſtinos & violentos*, quorum illi clam & occultè fiunt, vt ſunt, furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, ſerui alieni deceptio, cædes dolo facta, falſum teſtimonium: hi violenter & coactè, vt ſunt verbera, vincula, rapina, mutilatio corporis, maledicentia, contumelia.

19 ***An permutatio ſemper ſit rerum earundem & æqualium, & quomodo rectè inſtitui poſſit?***

CVm ciuilis ſocietas ex diuerſis & inæqualibus hominum generibus cõſtet, neque ſemper iiſdem rebus abundemus vel indigeamus: fieri non poteſt vt permutatio ſemper ſit rerum earundem & æqualium; ſed neceſſe eſt vt ſæpè ſit rerum diuerſarum & inæqualium. Vt igitur eiuſmodi permutatio rectè inſtituatur, neceſſe eſt, vt res permutandæ inter ſe comparentur, & ex proportione illa, quam inter ſe habent, æquentur. Comparatio autem fieri non poteſt, niſi ad vnum aliquod tertium: Et hoc oportet eſſe tale, vt ſit menſura cæterarum rerum omnium. Eſtque per ſe nihil aliud quàm ἡ χρεία, hoc eſt, *indigentia*. Hæc enim cuncta continet: nec ſolum ad contractus homines impellit; verum etiam pretia rerum æſtimat, vt tantò pretioſior res quælibet habeatur, quantò magis homines illâ indigent. Cum autem homo non quouis tempore quibuſlibet indigeat: idcircò ad contractus & commercia hominum conſeruanda, inuentus eſt ex pacto & conuentione hominum nummus, tanquam vicarius indigentiæ: non ſolum vt ſit quaſi ſponſor

Cur nummus inuentus.

futu-

futuræ, indigentiæ, vt is, qui iam non indiget re aliqua, aliquando cum indiguerit, per nummum eius copiam habere & consequi possit: sed etiam vt tanquam mensura, indigentiæ quantitatem metiatur; & per consequens, commutandarum rerum æqualitatem certis terminis circumscribat. Hinc etiam medium exercendi iustitiam commutatiuam duplex rectè constituitur; vnum naturale, quod est indigentia: alterum voluntarium, quod est nummus seu pecunia. Et vtrumque medium est veluti mensura, quâ omnium rerum permutandarum pretia æstimantur & definiuntur.

20 *An fidelitas sit species iustitiæ, & quomodo à fide differat?*

SVnt quidam, qui fidelitatem speciem synceritatis constituunt. Sed rectius faciunt, qui eandem iustitiæ subiiciunt. Est enim fidelitas nihil aliud, quàm iustitia, per quam homo prōptus est, fidem alteri datam seruare: Et sic etiam est virtus moralis suum cuique tribuens. Differt autem à fide partim tanquam causa efficiens à suo effecto, partim tanquam adiunctum occupatum à subiecto occupante. *Est* enim *fides*, prout hoc loco vsurpatur secundum Ciceronem libro 1. officiorum, *dictorum conuentorumque constantia & veritas. Et dicitur ita, quod fiat id, quod dictum est.* Ideoque ab eodem in citato loco iustitiæ fundamentum nuncupatur.

Sententia affirm. defenditur.

21 *An fides semper sit seruanda?*

Pro sententia affirm. Ratio 1

PRo thesi affirmante faciunt hæc argumēta: 1, quia fidelitas hoc exigit, quæ est iustitia, per

quam homo pacta & promissa constanter sine fraude seruat.
2 2, quia fides est iustitiæ fundamentum, quo labascente, necesse etiam est, ipsam iustitiam labascere.
3 3, quia vir bonus non tantum fidei violatæ crimine; sed suspicione quoque, quoad eius fieri potest, carere debet.
4 4, quia perfidiosum & nefarium est, fidem frangere.
5. 5, quia in priuatis contractibus nullum sanctius est iusiurandum quàm fides: publicæ verò fidei tanta est auctoritas & existimatio, vt nemini tutius pecunias credere, quàm Reipublicæ priuata arbitrarentur. Hinc etiam apud Romanos adeò venerabilis & sancta erat fides publica; vt eam pro numine colerent. Itaque apud eos solenne erat sacrarium fidei, in quo pacis leges, fœdera & induciæ iureiurando confirmabantur, vt eius, qui ea violaret, sacrum Diis caput esset.

Arg. pro thes. neg. At contra pro thesi negante obiici potest, non semper iustum esse promissum seruare: 1, si id de re aliqua iniusta & impia factum sit; quod nimirum pugnet expresse vel cum commodo publico Ecclesiæ & Reipublicæ Christianæ, vel cum verbo Dei: etiamsi iuramentum fuerit interpositum. Neminem enim obligari ad seruandum; quod cum probitate & pietate pugnat. 2, si ab eo, qui promisit, præstari nullo modo possit. Neminem enim ad impossibile obligari. 3, si noxium futurum sit ei ipsi, cui promissum est. 4, si quis fraude aliquâ circumuentus promiserit aliquid; quod non oportuerit. 5, si conditioni promisso annexæ non satisfiat ab eo, cui promissum est. 6, si mutatio aliqua sit facta in persona eius, cui aliquid promissum est, aut alia circumstantia, ita, vt salua hone-

honestate & pietate non possit promissum seruari; vt si quis promiserit alicui auxilium ad aliquid peragendum; & interim ille perfidus in patriam fiat, & contra eam bellum inferat. 7, si ei, qui promisit, plus noceat, quàm illi prosit, cui promissũ est. Pro decisione quæstionis distinguendum esse videtur inter fidem, quatenus iustè dari & seruari potest: & quatenus non iustè dari & seruari potest: seu inter fidem iustitiæ consentaneam & eidem repugnantem. Prior semper est seruanda: Posterior autem non.

Cic. lib. 1. Officiorum.

Quæstio deciditur per distinct.

22 ***An iustitia rectè diuidatur in absolutam & limitatam, seu seueram & remissam?***

EX diuersitate iuris, circa quod iustitia versatur, videtur hæc diuisio rectè posse desumi. Illud enim vel est *absolutum, aut rigidum, seuerum & strictum ius*, quod Græcè dicitur τὸ ἀκριβοδίκαιον· vel *limitatum, remissum, & benignum*, quod Grȩcè vocatur τὸ ἐπιεικὲς, hoc ȩst, *æquum & bonum*. Prius genus iuris est, quod lege scriptâ constitutum est, eiusque sensu literali nititur. Posterius genus iuris est, quod ex mitiore & benigniore legis scriptȩ interpretatione & limitatione existit. Vnde ab Aristotele *lib. 5. Ethicor: Nicomach: cap. 4.* vocatur modò ἐπανόρθωμα νομίμου δικαίου, hoc est, *correctio iuris legitimi*: modò ἐπανόρθωμα νόμου, ᾗ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου, *correctio legis*: sc. scriptæ, *quatenus ei aliquid ob dictionis generalitatem deest*. Item, *lib. 1. Rhetor. c. 13.* vocatur modò νόμου ἰδίου καὶ γεγραμμένου ἔλλειμμα, hoc est, *id quod legi propriæ & scriptæ deest, quominus sit perfecta*: modò τὸ παρὰ τὸν γεγραμμένον νόμον δίκαιον; *quod præter scriptam lege iustum est*. Ex quo etiam patet, æquum & bonum esse supplementũ eius,

Pro thesi affir. probabiliter disputatur.

Ius strictum quid sit.

Ius æquum quid sit.

quod iuri ſcripto & abſoluto deeſt, neq; lege ſcripta eſt expreſſum: ſiue ignorante Legiſlatore, ſiue ſciente quidem, ſed propter varietatem & infinitatem circumſtantiarum, quæ in rebus agendis occurrunt, determinare non valente. Non enim ſemper omnes circumſtantiæ rerum agendarum poſſunt lege ſcripta expreſsè comprehendi. Ideoque Legiſlator ſæpè de eo, quod plerunque ſolet euenire, legem condit vniuerſalem, omiſſo eo, quod rarius accidit. Et hoc teſtatur etiam Ariſtoteles *libr. 4. Ethicorum N:com. cap.* 14. cum ait: *Lex omnis vniuerſalis eſt: de quibusdam verò non poſſibile eſt rectè loqui vniuerſaliter. In quibus igitur neceſſe eſt vniuerſaliter loqui; neque tamen rectè fieri poteſt; in iis lex ſumit id, quod plerunque ſolet euenire; non ignorans id, quod in hoc peccatur. Nec tamen idcirco lex minus recta eſt. Non enim culpa in lege eſt, neque in Legislatore, ſed in natura rei, de qua lex eſt lata. Quādo igitur lex quidem loquitur vniuerſaliter: accidit autem in his aliquid præter vniuerſale; tunc licitum eſt, quatenus prætermiſit aliquid legislator, & peccauit vniuerſaliter loquendo, id quod deeſt, supplere: quod etiam ipſe Legislator facturus eſſet, ſi adeſſet, & ſi ſciuiſſet, lege expreſſiſſet.* Item, paulò pòſt. Non omnia lege ſunt comprehenſa: quoniam de quibuſdam lex ferri non poteſt. Ideoque plebiſcito opus eſt. Rei enim indeterminatæ regula etiam eſt indeterminata, vt & ſtructuræ Leſbiæ regula plumbea eſt. Ad figuram enim lapidis torquetur & inflectitur, neque eadem manet. Sic & plebiſcitum ad res quotidiè occurrentes accommodari & transferri ſolet. Cum igitur ius aliud ſit abſo-

absolutum, seuerum & rigidum, aliud limitatum, benignum seu æquum & bonum; videtur quoque iustitia rectè diuidi in absolutam & limitatam; quarum illa circa ius absolutum; hæc circa ius limitatum seu æquum & bonum versatur; & proprio vocabulo Græcè dicitur ἐπιείκεια, Latinè *æquitas*. Et propterea etiam Aristoteles *libro 5. Ethicorum Nicomach. capite* 14. sub finem ait, æquitatem esse iustitiam quandam, & nõ alium quendam habitum. Cæterum hæc sententia de iustitiæ in absolutam & limitatam diuisione videtur non esse recipienda & approbanda. *Sentent. affirmatiua reiicitur.* Sicut enim ius absolutum & strictum non est verum ius, sed tantum apparens ius; cum æquitati aduersetur: ita etiam iustitia absoluta, quæ ius strictum & rigidum sectatur, non est vera; sed apparens iustitia. Interim tamen æquitas rectè statuitur species iustitiæ veræ: & æquum & bonum species iuris veri non quidem scripti, sed non scripti. *Hinc Aristoteles lib. 5. Ethic. Nic. cap.* 14. ait, Τὸ ἐπιεικὲς δίκαιον μέν ἐστιν, οὐ τὸ κατὰ τὸν νόμον δέ, ἀλλ' ἐπανόρθωμα νομίμου δικαίου.

23 *Quid sit æquitas, & quæ eius sint effecta?*

VT definitio æquitatis rectius constitui possit, primum omnium videbimus, quis dicatur *æquus & bonus*, Græcè ὁ ἐπιεικής. Definitur autem ab Aristotele *libr. 5. Ethicorum Nicomach. capite* 14. ὁ προαιρετικὸς καὶ πρακτικὸς τῶν ἐπιεικῶν, καὶ ὁ μὴ ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ' ἐλαττωτικός, καίπερ ἔχων τὸν νόμον βοηθόν. *qui promptus est ad eligendum & agendum id, quod æquum & bonum est, neque strictè in deteriorem partem ius scriptum interpretatur; sed de eo aliquid remittit, etiamsi legis auxilio niti possit.* Hinc igitur

Quis dicatur æquus & bonus.

Æquitas quid sit. patet, quod æquitas sit habitus moralis, per quem homo promptus redditur ad eligendum & agendum id, quod æquum & bonum est: Seu, vt accuratius & clarius loquar, quod sit iustitia æqui bonique dispensatrix.

Effecta æquitatis recenset Arist lib. 1. Rhet. c.13. Porrò effecta æquitatis in genere sunt, ius scriptum mitius & benignius interpretari: in eaque interpretatione, non ad legem scriptam, sed ad Legislatorem; non ad orationem, sed ad mentem Legislatoris respicere: & si quid in lege scriptâ est omissum, supplere & sic corrigere, seu emendare ius scriptum. Hinc ortæ sunt regulæ illæ Iureconsultorum: *Scire leges non est verba earum tenere, sed vim ac potestatem. Non licet salvis verbis legis sententiam eius circumuenire. Æquitas stricto iure potior. Tam ex lege est, quod venit ex mente eius, quàm quod ex verbis. In legem committit, qui verba legis amplexus contra legis nititur voluntatem. Vbicunque ex verbis simpliciter intellectis resultaret iniquitas, tum à verbis receditur, & mens seruatur. Benignius accipiendæ sunt leges, vt voluntas earum conseruetur. Sententia legis potior est verbis. Non in verbis & literis, sed in consilio & mente Legislatoris vis legis est posita.* Quarum regularum fundamenta hæc sunt: 1, quia verba nobis ad exprimendas animi cogitationes; non cogitationes propter verba concessæ. 2, quia verba dependent à mente; non mens à verbis. 3, quia multa sunt, quæ melius intelligi, quàm verbis exprimi possunt. 4, quia mens certior verbis: cum mens neque fingi, neque fallere possit: verba autem possint. 5, quia mens sine verbis esse potest: verba autem sine mente inanes sunt soni. 6, quia lex

Cur sententia legis potior sit verbis.

Ratio
1
2
3
4
5
6.

lex nihil aliud est, quàm ipsa recta ratio Legislatoris: Ideoque non verborum contextum, non literarum figuram, sed intus in mente abditum Legisslatoris consilium, quod & ipsa verba declarant, spectare debet is, qui leges interpretari cupit. Et propterea etiam Aristoteles vult *libr. 1. Rhetor.* Iudicem debere esse tanquam argentarium, qui æquitatis normâ ceu lapide Lydio adulterinum ius à vero discernere possit.

In specie effecta æquitatis recensentur.

In specie verò effectum æquitatis est:1, respicere non ad actionem, sed ad proæresin agentis; neque ad partem, sed ad totum; neque qualis nunc
sit is, qui deliquit, sed qualis semper aut plerum- 1
que fuerit. 2, non eadem pœna digna iudicare 2
ἀτυχήματα, ἁμαρτήματα καὶ ἀδικήματα, hoc est, *infortunia, errata, & flagitia*: cum infortunia fiant præter opinionem & sine malitia: errata sine malitia, sed non præter opinionem: flagitia verò cum opinio-
ne & malitia. 3, remittere aliquid de suo iure, ve- 3
niamque dare delinquentibus, in iis, in quibus
decet. 4, meminisse bonorum potius, quàm ma- 4
lorum acceptorum. 5, patienter ferre iniuriam il- 5
latam, eamque verbis potius, quàm factis iudica-
ri velle. 6, ad arbitrium potius, quàm ad iudicium 6.
ire velle: cum arbiter æquum; iudex verò legem respiciat. Ex his autem, quæ dicta sunt partim de

Porismata colliguntur.

natura, partim de effectis æquitatis patet: 1, æqui- 1
tati opponi iniquitatem, quæ est iniustitia, per quam homo ad eligendum & agendum id, quod iniquum est, propensus est, siue sit temeraria legum relaxatione, siue nimiâ earundem exaspera- 2.
tione. 2, æquitatem non rectè ab aliis definiri modò summi iuris, de quo lex principaliter non lo-

quitur, mitigationem: modò correctionem iuris scripti: modò emendationem legis, quâ parte deficit: modò limitationem scripti iuris in eo casu, de quo lex præcipuè non loquitur: modò supplementum eius, quod legi deest propter vniuersalitatem. Illæ enim definitiones non verè & propriè competunt ipsi æquitati, sed potius ipsi iuri, quod dicitur æquum & bonum, aut saltem effectis ipsius æquitatis. Cum enim casus aliquis sese offert, qui lege comprehensus non est, æquitas æstimatis tum illius casus circumstantiis, tum Legislatoris mente ac consilio, quo legem tulit, defectum illum ita supplet, ac de præsenti casu ita pronunciat, vt si Legislator ipse adesset, de eo aliter non pronunciaret; imò de eo legem tulisset, si tale quid euenturum præuidisset.

24 *An ius talionis simpliciter sit iustum?*

Sententia affirm. à Pythagoricis defenditur. IVs talionis, quod Grecè dicitur τὸ ἀντιπεπονθὸς, Latinè *perpessio mutua & reciproca*, Pythagoræi statuebant simpliciter esse iustum. Definiebant enim id esse simpliciter iustum, si quis, quod alteri fecit, vicissim ab altero patiatur. Et propterea etiam Poëtæ fingunt hoc ius à Rhadamantho Iudice infernali obseruari: quemadmodum ostēdit versiculus ille, qui ei tribuitur:

Εἴκε πάθοι τά κ᾽ ἔρεξε, δίκη κ᾽ ἰθεῖα γένοιτο.
Iusta malis hæc admisso pro crimine pœna est,
Vt quæ fecerunt aliis, patiantur & ipsi.

Sententia neg. ab Arist. defenditur. *Ratio* 1 Sed Aristoteles negat ius talionis, prout à Pythagoricis intelligitur, simpliciter esse iustum: 1, quia neque ad ius distributiuum, neque ad ius correctiuum referri potest; sed simpliciter vsurpatum

patum ab vtroq; discrepat: cum illud respectum personæ habeat: hoc verò etsi per se personam non respicit; tamen si alicuius persona læsa fuerit ad examinandam nocumenti magnitudinem personam læsi considerat. Neque enim si magistratus aliquem pulsauerit, eum vicissim iubet pulsare. At qui magistratum pulsauerit, eum non solum pulsare, sed & supplicio afficere iubet. 2, quia non distinguit inter τὸ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον, 2
hoc est, inter id, quod sponte, & inuitè fit: cum tamen in pœnis infligendis non tam peccatum ipsum, quàm animus peccantis sit spectandus.
3, quia non semper fieri potest commutatio re- 3.
rum duarum simpliciter æqualium; neque semper eadem reddi pro iisdem possunt.

Interim tamen ipse Aristoteles monet, ius talionis in ciuili hominum communitate simpliciter negligendum non esse. Retributionem enim ait ciuitatem conseruare: Idque facere non tantum retributionem bonorum, quâ cessante etiam bonorum communicatio cessaret: verum etiam retributionem malorum quâ neglectâ certissima sequitur seruitus, & nobis cuncta mala patienda essent: cum tamen ad mala propulsanda & bona communicanda omnes societatem ciuilem colamus. Sed vt iustum sit ius talionis, necesse esse ait Philosophus, vt illud ad proportionem reuocetur, per quam res diuersæ & inæquales ad æqualitatem redigantur. Vnde idem *lib. 5. Ethicor. Nicomach. cap.* 8. rectè asserit: οὔτε ἂν μὴ οὔσης ἀλλαγῆς κοινωνία ἦν, οὔτ' ἀλλαγὴ ἰσότητος μὴ οὔσης, οὔτ' ἰσότης μὴ οὔσης συμμετρίας. *Neque communitas esse potest sine permutatione; neque permu-*

tatio sine æqualitate; neque æqualitas sine proportione.

25 *An omnis qui iusta vel iniusta agit, sit iustus vel iniustus?*

Pro thesi negatiua *Ratio* 1 Statuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia qui iustum vel iniustum agit inuitus vel ex ignorantia facti, vel ex naturæ necessitate, vel ex alterius violentia, is non est iustus vel iniustus: cum non agat iustè vel iniustè: siquidem iustè & iniustè agit tantum is, qui sponte ea agit. Hinc, qui depositum reddit inuitus, aut metu coactus, is non est iustus.
2 2, quia qui iustum vel iniustum sponte agit; non tamen consultò & ex habitu iustitiæ vel iniustitiæ, is non est iustus vel iniustus.
3. 3, quia is tantum dicitur iustus, vel iniustus, qui sponte & consultò, adeoque ex habitu iustitiæ vel iniustitiæ iustum vel iniustum agit. Hinc Aristoteles *lib. 5. Ethic. Nicomach. cap.* 10. primum accuratè distinguit inter τὸ δίκαιον καὶ δικαιοπράγημα, itemque inter τὸ ἄδικον καὶ ἀδίκημα, hoc est, inter *iustum & iustè factum, iniustum & iniustè factum.* Ait enim hominem ἀδικεῖν καὶ δικαιοπραγεῖν, hoc est, *iniustè & iustè agere*, quando sponte illa agit: quando verò inuitus agit, neque iniustè, neque iustè agere. Ideoq; omne iustè & iniustè factum esse spontaneum. Deinde distinguit inter peccata quibus alter alterum lędit. Ait enim tribus modis illa fieri; vel ex ignorantia, vel ex affectu, vel ex malitia. Ac peccatum quidem ex ignorantia vocat, cum is, qui lædit vel nescit se lædere, vel ignorat se hoc modo lædere, vel non animaduertit instrumentum, quod tractat, ad lædendum aptum esse, vel cum eo agit non animo lædendi. Et hoc peccati genus

genus duplex constituit; quorum vnum vocat ἀτύχημα, cum quis inopinatè lędit, hoc est, ex ignorantia alicuius circumstantiæ aut casus, quem nemo hominum prouidisset: alterum ἁμάρτημα, cum quis lædit ignorantia rei, quàm circumspectus aliquis animaduertisset. Peccatum verò ex affectu vocat, cum quis sciens quidem lædit, non consultò tamen; sed vel irâ, vel aliis affectibus, qui necessarii & naturales hominibus accidunt; vt mortis metus, dolor ex cruciatu corporis. Peccatum ex malitia vocat, cum quis de industria & consultò lædit; & sic in distribuendis & commutandis rebus æqualitatem lædit. Ex his autē tribus peccatorum generibus solum postremū ita est comparatum, vt qui hoc facit, dicatur iniuriam facere & iniustus: Priora autem duo non item: cum primum sit inuitum: alterum spontaneum quidem, sed non consultò & deliberatò factum. Vnde etiam fit, vt postremum omnium minimè veniam mereatur. Ex reliquis verò συγγνωμικά sint, hoc est, veniam mereantur, quæ vel ex alicuius circumstantiæ ignorantiâ, vel ex aliquo affectu naturali fortius impellente fiunt: quæ autem ex ignorantia iuris & legum, aut ex odio, inuidiâ, aliisque inhumanis & prauis affectibus fiunt, seriò & grauiter castigari debeant.

26 *An semper iustum sit, suum cuiq; tribuere?*

CVm iustitia sit virtus, suum cuique tribuendi, videtur semper iustum esse suum cuique tribuere. At incidere possunt tempora, vbi iustū non sit suum alicui tribuere, sed iniustum: vt si gladium apud me depositum redderem homini furioso, aut promissum contra bonos mores da- *Thesis neg. defenditur.*

tum alteri seruarem: Itaque suum cuique ita est tribuẽdum, vt semper respiciatur ad fundamenta iustitiæ, quorum primum est, Vt ne cui noceatur: alterum vt communi vtilitati gloriæque Dei seruiatur. Hinc quidam dictum illud, quo asseritur, suum cuique tribuendum esse, ita interpretantur, vt sit sensus, Nulli non dandum esse quod ad ipsum pertinet, & ad eius commodum atque vtilitatem spectat.

27 *An semper iustum sit, summo iure cum aliquo agere?*

Quæstio explicatur per distinct.

DIstinguendum est inter summum ius verum, & adulterinum. Illud est, quod cum verbis & mente legis rectæ conditæ exactè congruit, neque correctione & emendatione opus habet. Hoc est, quod cum verbis quidem legis; sed non cum mente eiusdem exactè congruit; cuiusmodi est id, quod oritur vel ex calumniosa & malitiosa legis interpretatione, vel ex rigore legis scriptæ sine mitigatione, quàm legislator ipse, si adesset, admitteret propter aliquam non aspernandam circumstantiam. Thesis igitur affirmatiua est vera, si intelligatur de summo iure vero, quod cum æquitate non pugnat: Falsa autem de iure summo adulterino, quod æquitati est contrarium, & propterea ab ea est corrigendum & emendandum. Interim tamen iniustitiæ non est accusandus, qui cum alio semper non agit summo iure, si id suum sit & proprium: vt ex sequenti quæstione clarius intelligetur.

Pro thesi affirm.

28 *An licitum sit vnicuique de suo iure remittere?*

Ratio 1

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia

quia neque cum honestate, neque cum iustitia pugnat, de suo iure remittere. 2, quia opus & argumentum singulare est humanitatis, mansuetudinis, liberalitatis, misericordiæ & æquitatis, de suo iure remittere. Vnde etiam Aristoteles *lib. 5. Ethicorum Nicomach. cap. 12.* ait: ὁ ἐπιεικὴς ἐλαττωτικός ἐστι· *Vir bonus & æquus de suo iure libenter & facilè aliis concedere solet.* 3, quia qui de suo iure remittit, is neque sibi, neque alteri facit iniuriam. 4, quia Deus de suo iure plurimum quotidie hominibus remittit, dum iis parcit & pœnas dignas aut plane remittit, aut non eo modo, quo posset, infligit. 5, quia scriptura sacra passim homines Christianos hortatur, vt de suo iure remittant, & ad exemplum Dei offensas proximo suo condonent. Id autem non fieret, nisi iustum & licitum esset de suo iure remittere.

Obiectio. Verum aduersus hanc sententiam obiici potest: 1, quod non liceat seipsum bono aliquo suo priuare: cum iustitiæ munus sit, neminem lædere. Ideoque neque de suo iure remittere. 2, quod magistratui non sit licitum, impunitos relinquere homines facinorosos.

Respondeo ad primam obiectionem, distinguendum inter bona, quæ ad vitam & salutem hominis simpliciter sunt necessaria: & quæ talia non sunt. De prioribus verum est, quod non liceat seipsum iis priuare: De posterioribus autem minimè.

Ad alteram obiectionem respondeo, illam thesin nostram non impugnare. Ius enim, quod Magistratus habet in facinorosos, non est ipsius proprium, sed alienum, nempe Dei. De iure

autem alieno nemini licitum est alicui remittere.

29 *An vim vi repellere liceat?*

Sententia aliorum exponitur.

VVlgata & trita inter homines sententia est, vim vi repellere licet. Cuius veritas videtur inde pendere, quod vt Cicero ait lib. 1. Officiorũ, *Omni animantium generi a natura est tributum, vt se, vitam corpusque tueatur, declinetque ea, quæ ei nocitura videantur.* Licet enim iustitiæ munus sit, neminem lædere: tamen videtur illud ita limitandum esse, vt ne cui quis noceat, nisi lacessitus iniuria, vt idem Cicero ibidem interpretatur. Sed huic sententiæ videtur obstare sacra scriptura, quæ vult, vt homo Christianus non malum pro malo, sed bonum pro malo reddat: potiusque geminam iniuriam patiatur, quàm vt vnam referat & retaliet. Vt igitur veritas planius intelligatur, sciendum est, homini Christiano licere quidem seipsum & proximum suum defendere omnibus mediis licitis; non autẽ vllis illicitis. Sunt autem media licita, quæ honesta & iusta sunt legéque diuinâ concessa. Illicita verò quæ inhonesta & iniusta sunt, legéque diuinâ prohibita. Itaque non licet primum iniuriam iniuriâ, conuitium conuitio retaliare. Deinde non licet priuatę personæ vitæ suæ defendẽdæ gratia alium, quantumuis iniustè in se impetum facientem occidere. Licet tamen iniuriam suam propulsare honestæ & inculpatæ tutelæ moderatione, eiusdemque vindictam à magistratu legitimè expetere. Et si posteriore modo intelligatur dictum illud: *Vim vi repellere licet*, est verum. Si verò priore; est falsum.

Quæstio explicatur per distinct.

30 *An*

30 *An summum ius rectè dicatur summa iniuria?*

VVlgatum inter homines prouerbium circumfertur; *summũ ius, summa iniuria.* Quod vt rectius explicetur ac intelligatur, in medium afferemus argumenta nonnulla, quibus illud videtur impugnari posse, cuiusmodi sunt: 1, quia τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον sunt contraria: Ideoque ex natura & vi contrariorum sequitur id, quod iustum est, non posse esse iniustum. 2, quia omne ius est in genere bonorum, sicut iniuria in genere malorum. Ideoque sicut summum bonum non potest esse summum malum: ita neque summum ius potest esse summa iniuria. 3, quia summè iustus non potest esse summè iniuriosus. Ergò neque summum ius potest esse summa iniuria.

Pro thesi affirm. *Argum.* 1 2 3.

Pro decisione quæstionis distinguendum est inter summum ius verum & adulterinũ, de quo vtroque dictum fuit *supra Quæst* 27. Thesis enim affirmatiua est vera de summo iure, quod adulterinum est & falsum: non autem de eo, quod est verum. Ideoque argumenta contra illam allata ex ignorantia veri elenchi peccant: cum non loquantur de eo, quod verè ius seu iustum est. Atque hinc etiam intelligi potest dictum Augustini, quod habetur in libro de vera religione: *Nimia iustitia incurrit peccatum: temperata iustitia facit perfectos.* Intelligit enim per nimiam iustitiam non veram & seueram iustitiam, quæ ius scriptum obseruat in eo casu, de quo lex scripta principaliter loquitur: Hanc enim vocat temperatam iustitiam: sed falsam & apparentem iustitiam, quæ ius scriptum obseruat in eo casu, de quo lex

Quæstio deciditur per distinct.

principaliter non loquitur. Ideoque potius dicitur iniustitia seu iniquitas, quàm iustitia.

31 *An satius sit innocentem absoluere, quàm nocentem condemnare?*

Thesis affir. defenditur. ETsi coram Deo grauiter peccat Iudex, non tantum cum nocentem absoluit, sed etiam cum innocentem condemnat: tamen satius est, præsertim in causa dubia, nocentem absoluere, quàm innocentem condemnare. In innocentis enim condemnatione non solum Respublica læditur, cuius non minus interest innocentes absolui, quàm nocentes puniri: sed præterea etiam ipse innocens, qui, nisi absoluatur, iure suo priuatur, & graui iniuria afficitur. At innocentis absolutione sola Respublica læditur, nec ipse nocens iure aliquo suo priuatur, aut vlla iniuria afficitur.

32 *An, qui iniustum aliquid patitur, rectè dicatur iniuriam pati?*

Pro thesi negatiua

STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia iniustum latius patet quàm iniuria. 2, quia non

Ratio 1 omnis, qui iniustum aliquid agit, iniuriam facit.

2 Ergò neque omnis qui iniustum aliquid patitur, iniuriam patitur.

3. 3, quia nemo iniuriam patitur, nisi ab eo qui ipsi sponte & animo iniuriandi iniustum facit. Et hoc etiam testatur Aristoteles *lib. 5. Eth. Nicom. cap. 4.* cum ait: οὐ ταὐτὸν τὸ τὰ ἄδικα πράττειν τῷ ἀδικεῖν, οὐδὲ τὸ ἄδικα πάσχειν τῷ ἀδικεῖσθαι: *Non idem iniusta agere & iniuriam facere: neque iniusta pati & iniuriam pati.*

Arg. pro thes. neg.

33 *An volenti fiat iniuria?*

1 PRo thesi negante faciunt hæc argumenta: 1, quia

quia iniuriam pati, est lædi inuitum cõtra legem, & iniuriam facere, est lædere aliquem sponte contra legem eiusque voluntatem. 2, quia homo 2
volens tantum facit iniuriam. Ergò inuitus tantum patitur iniuriam. 3, quia experientia com- 3
munis testatur, neminem esse, qui volens iniuriam accipiat. 4, Idem testatur Aristoteles *libr.5.Ethicorum Nicomach.cap.*11. cum ait: βλάπτεταί τις 4
ἑκὼν καὶ τὰ ἄδικα πάσχει· ἀδικεῖται δ' οὐδεὶς ἑκών. οὐδεὶς γὰρ βούλεται: *Læditur aliquis sponte & iniusta patitur: iniuriam autem nemo patitur sponte. Nemo enim vult iniuriam accipere.* Item, ἔστιν ἁπλῶς τὸ ἀδικεῖν βλάπτειν οἷόν ἵνα παρὰ τὴν ἐκείνου βούλησιν· *Est simpliciter iniuriam facere, lædere aliquem contra ipsius voluntatem.* Hinc etiam iniuria dicitur non in potestate patientis, sed facientis esse. Sunt tamen nonnulli, qui statuunt rectè, volenti non posse fieri iniuriam: sed perperam volenti posse. Item, ei, qui alio fine & modo velit, ac illi læsio infertur.

34 *An quis sibi ipsi iniuriam facere possit?*

PRo thesi negante faciunt hæc argumenta: 1, *Pro thesi negatiua*
quia nemo potest seipsum lædere sponte con- *Argum.*
tra legem. 2, quia qui iniuriam facit, is alteri ali- 1
quid eripit & sibi addit. Idem autem eidem simul 2
eripi & addi non potest. 3, quia nemo sibi ipse est 3
contrarius. Esset autem sibi ipse contrarius, si sibi iniuriam faceret. Simul enim esset volens & nolens. Volens, quatenus iniuriam facit; nolẽs, quatenus iniuriã patitur. 4, quia nemo seipso est pri- 4
or & posterior. Qui autem iniuriam facit, prior est eo, qui eandem patitur: cum agens semper naturâ prior sit patiente. 5, quia semper necesse 5

est, ius & iniuriam esse inter plures. Non autem esset inter plures, si homo sibiipsi iniuriam facere
6. posset. 6, quia homo propriè nullum ius habet erga seipsum, sed tantum ergà alium. Ergò etiam non sibi, sed alii iniuriam facere potest. Hinc etiam nemo suæ coniugis dicitur adulter, sed alienæ. Nemo suarum facultatum fur, sed alienarum.

Pro sententia affirm. At pro contraria sententia obiici potest: 1, autoritas Platonis 4. *de Repub.* vbi statuit, neminem
Arg. 1 ergà aliũ esse iniurium, nisi prius sit erga seipsum
2 iniurius. 2, exemplum eorum, qui seipsos sponte aut interficiunt, aut corrumpunt, siue vulnerando, siue mutilando, siue indulgẽdo prauis affectibus & cupiditatibus, siue potando, siue pericula
3. subeundo. 3, ratio, quia homo, quando agit contra ius naturale, quod præcipit, vt homo seipsum amet, conseruet & perficiat, suumque appetitum rectæ rationis imperio subiiciat, tunc seipsum
Respondetur ad argumenta pro thesi affirm. sponte lædit, & sic sibi ipse iniuriam facit. Respõdeo: 1, ad autoritatem Platonis, verbum ἀδικεῖν nõ propriè, sed impropriè vsurpari. Ideoque ex illo
1 nihil contra sententiam Aristotelis posse conclu-
2 di. 2, hominem posse quidem sponte seipsum lædere; sed tamen non posse sponte sibi iniuriam facere: cum læsionem illam contrà voluntatem
3. suam non patiatur Et propterea etiam rationem, quæ loco tertii argumenti allata fuit, non valere, cum homo violando ius naturale, non sibi, sed Deo & magistratui iniuriam faciat. Sunt tamen alii qui statuunt, neminem plenè & rectè constitutâ voluntate sibi ipsi iniuriam facere: voluntate autem perturbatâ & malè affectâ posse.

35 *An pater filio, maritus vxori, herus seruo iniuriam facere possit?*

ARistoteles *lib. 5. Ethic. Nicomach. cap.* 10. videtur thesin negantem defendere. Rationes ipsius sunt: 1, quia inter patrem & filium, maritum & vxorem, dominum & seruum propriè ius non est; sed tantum impropriè per quandam similitudinem iuris ciuilis. Vbi autem ius propriè locum non habet, ibi neque iniuria. 2, quia nemo sibi ipse iniuriam facere potest. Filius enim dum minorennis est, patris sui quasi pars est: Vxor mariti quasi dimidium: seruus, heri possessio. *Pro thesi affirmat. Ratio* 1 2

Verùm hæc sententia nullo modo est concedenda: 1, quia non minus leges à Deo & recta ratione præscriptæ sunt parentibus, maritis & heris, secundùm quas illis est viuendum, quàm aliis. Vbi autem leges locum habent, ibi etiam ius. 2, quia verè & propriè loquendo neque filius est pars patris, neque vxor dimidium mariti; neque seruus, possessio sui heri. 3, quia iniuriam facere est lædere aliquem sponte contra legem & voluntatem ipsius. Iam autem & pater filium, & maritus vxorem, & herus seruum lædere sponte potest contra legem & voluntatem ipsius. Ergò etiam iniuriam facere eidem potest. 4, quia ex hypothesi Aristotelis sequeretur, propter eandem neque filium parenti, neque vxorem marito, neque seruum hero suo iniuriam facere posse: quod tamen omninò est absurdum. *Pro thes. neg. Ratio* 1 2 3 4.

36 *An iniuriam pati sit licitum?*

VIdetur Aristoteles thesin negantem defendere. Nam *lib* 5. *Ethicorum Nicom. cap.* 9. ait: δικαιοπραγίαν μέσον εἶναι τοῦ ἀδικεῖν, καὶ ἀδικεῖσθαι, hoc est, *in-* *Sententia Arist. exponitur & refellitur.*

ſtam actionem medium eſſe inter facere & accipere iniuriam : cum illud ſit plus habere; hoc minus. Item, ibidem ſub finem: τοῦ ἀδικήματος τὸ μὲν ἔλαττον, τὸ ἀδικεῖσθαι· τὸ δὲ μεῖζον, τὸ ἀδικεῖν· hoc eſt, *iniuſti facti minus extremum eſſe, iniuriam accipere; maius autem, iniuriam facere*. Item cap. 15. *ſeu vltimo*, ἄμφω μὲν φαῦλα, καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι, καὶ τὸ ἀδικεῖν. τὸ μὲν γὰρ ἔλαττον, τὸ δὲ πλεῖον ἔχειν ἐστὶ τοῦ μέσου. *Vtrumque malum eſſe iniuriam & accipere & pati. Illud enim eſſe minus, hoc plus habere de medio*. Sed tamen per ſe minus malum eſſe iniuriam accipere, quàm pati.

Ratio Verum hæc ſententia Ariſtotelis videtur falſa eſſe, & abſurdam, quia ſacra ſcriptura hortatur homines ad iniuriam patiendam, 1. *Corinthiorum 6.* 2, quia viri fortis & manſueti eſt, iniuriam pati. 3, quia, vt idem Ariſtoteles ait *ſub finem lib. 5. Ethicor. Nicomach.* τὸ ἀδικεῖσθαι ἄνευ κακίας καὶ ἀδικίας, *iniuriam pati vitio & iniuſtitia vacat*. 4, quia iniuriam pati eſt honeſtum & laudabile. 5, quia omnes pii in hoc mundo multas & varias iniurias paſſi leguntur, vt teſtatur exemplum Prophetarum, Apoſtolorum, adeoque ipſius Chriſti. Vnde Chryſoſtomus ſuper Matthæum exemplo Chriſti nos iniurias, magnanimiter ſuſtinere monet. Et rectè Seneca in prouerbiis ait: *Viri boni eſt ſcire pati, nec facere iniuriam*.

(margin: 1, 2, 3, 4, 5.)

Cautela. Interim tamen ſciendum eſt, aliud eſſe pati iniuriam, aliud iniuriam impunitam relinquere. Illud enim ſemper licitum eſt: hoc verò non ſemper eſt licitum; præſertim magiſtratui; qui propterea à Deo cõſtitutus eſt, vt probos defendat, & improbos puniat.

37 *Vtrum is, qui alicui plus minusve, quàm par est, tribuit, iniustè agat: an qui plus minusve recipit?*

DIstinguẽdum est partim inter personas, quibus plus minusve tribuitur, partim inter res ipsas, quæ distribuũtur, siue sint bonæ siue malæ, eæq; vel propriæ vel alienæ. Nõ enim iniustè agit, qui de suis bonis vni plus tribuit quàm alteri; cũ neutri debeat. 2, qui minus de bonis sibi debitis recipit, quàm par est. 3, qui minus bonorum & plus malorum, quàm debet, in se volens recipit. Iniustè verò agit: 1, qui de bonis & malis alienis vni plus, & alteri minus, quàm par est, tribuit. 2, qui minus malorum, quàm debet, in se recipit, & plus alteri relinquit. Hinc rectè inquit Aristoteles, iniqua distributione iniustè agere dantẽ, non accipientem: cum principium iniquę illius actionis non sit in accipiente, sed iñ dante. Neque iniuriam pati, qui debitâ suâ parte sciens & volens se fraudat. Licèt enim damnum patiatur: tamen aliud est damnum pati; aliud iniuriam pati: siquidem damnum quis etiam sciens & volens pati potest: iniuriam autem nonnisi inuitus. *Quæstio explicatur per distinct.*

38 *An iniustitia rectè distribuatur in lædentem & deserentem: & quæ vtriusq; sit causa impulsiua?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia non tantum iniustus est, qui alteri iniuriam facit, sed etiam qui alium ab iniuria, si potest, non defendit. 2, quia iustitia alia est innocens, per quam homo neminem contra ius lædit; alia defendens, per quam homo non tantum se suosque; sed etiam alios honestis & legitimis mediis defendit. Ergò cum iustitia opponatur *Pro thes. aff. Ratio 1 2.*

iniustitiæ, rectè hęc quoque alia dicitur lędens, alia deserens. Et hoc testatur etiam Cicero *libr. 1. Offic. in doctrina de iustitia*, cum inquit: *Iniustitiæ duo genera sunt; vnum eorum, qui inferunt, alterum eorum, qui ab iis, quibus infertur, si possint, non propulsant iniuriam.* Porrò, causa impulsiua iniustitiæ lædentis secundum Ciceronem modò est perturbatio aliqua, cuiusmodi est ira, metus, &c. modò cupiditas nimia, cuiusmodi est auaritia & ambitio. Deserentis verò modò est fuga incommodorum, vt cum quis aut inimicitias, aut laborem, aut sumptus alterius gratiâ suscipere non vult; modò fuga laborum; hoc est, negligentia; pigritia, inertia; modò nimium literarum studium; modò occupationum multitudo; modò cura nimia rei familiaris vel augendæ, vel tuendæ; modò denique μισανθρωπία, *odium quoddam hominum.*

Quæ sit causa impulsiua iniustitiæ lædentis & deserentis.

39 *An pleonexia, meionexia & prosopolepsia sint species iniustitiæ?*

Pro thesi negatiua probabiliter disseritur.

SI vocabula, eorumque propria significata respicias, videntur pleonexia, meionexia & prosopolepsia non semper esse species iniustitiæ. Nō enim semper iniustum est, plus minusve habere, vt si quis plus oneris vel damni, quàm par est, sciens & volens in se recipiat pacis & concordiæ gratiâ, aut animo benefaciendi & inseruiendi aliis, is non potest vllius iniustitiæ accusari: siquidem neque aliis, neque sibi iniuriam facit. Similiter si quis minus lucri quàm debetur, sciens & volens in gratiam proximi sui accipiat, is iniustitiæ culpâ vacat.

Præterea non semper iniustum est, respectum habere personarum: siquidem iustitia distribu-

tiua exigit, vt in distributione præmiorum & pœnarum respectum habeamus personarum, hoc est, vnumquemque præmio & pœnâ pro dignitate & merito personarum afficiamus. Quod si verò vsum horum vocabulorum seu vsitatam & vulgatam significationem spectes, negari non potest, pleonexiam, meionexiam & prosopolepsiam esse species iniustitiæ.

Pro thesi affirm.

Pleonexia enim est vitium morale, per quod homo de bonis externis plus sibi, quàm par est, attribuit, & minus aliis relinquit.

Pleonexia quid sit.

Meionexia verò est vitium morale, per quod homo de malis externis minus sibi, quàm par est, attribuit, & plus aliis relinquit.

Meionexia quid.

Prosopolepsia est vitium morale, per quod homo aut æqualibus dat inæqualia, aut inæqualibus æqualia, habito respectu ad externas duntaxat personarum qualitates, quæ ad rem seu causam præsentem nihil prorsus pertinent.

Prosopolepsia quid.

Non igitur prosopoleptes est: 1, qui in distributione præmiorum & pœnarum respectum habet ad dignitatem & meritum personarum. 2, qui de suis bonis vni ex duobus, quibus nihil debet, plus quàm alteri benefacit; etiamsi ambo æqualis sint conditionis & status. 3, qui pro inæquali labore æqualem tribuit mercedem; si modò nihil contra promissionem & conuentionem committat.

Quis non sit Prosopoleptes. 1 2 3.

Contrà prosopoleptes est: 1, qui vnum plus honorat quàm alterum, non quia dignior est honore; sed quia opulentior est. 2, qui vnum minus punit, quàm alterum; non quia minus promeruerit pœnam, sed quia generis & status est præstantioris. 3, qui mercenariis pro æquali labore contra

Quis sit Prosopoleptes. 1 2 3.

conuentionem inæqualem mercedem persoluit, habita ratione fauoris aut cognationis.

40 *An vllo modo licitum & iustum sit, seipsum interficere?*

Pro thes. neg. STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia
Ratio nemo sui iuris est. Ideoque neque ius habet in-
1 terficiendi seipsum. 2, quia omnis homo est seruus
2 Dei. Iniustum autem est seruum alienum contra
3 voluntatem Domini interficere. 3, quia omnis
homo est ciuis mundi. Iniustum autem est, ciuem
aliquem iniussu legis & magistratus è medio tol-
4 lere. 4, quia non minus iniustum est hominem
vitam à Deo sibi concessam contra voluntatem
Dei, ac militem stationem suam, in quâ colloca-
5 tus est, iniussu imperatoris deserere. 5, quia lex
prohibens, ne quis occidat alterum, multò ma-
gis prohibet, ne quis occidat seipsum. Quod e-
nim non licet in alterum, id in seipsum non li-
cet. Regula enim charitatis erga proximum est
sumenda ab ea charitate, qua diligimus nosmet-
6 ipsos. 6, quia naturale est omni animantium ge-
neri seipsum conseruare & tueri, declinareque
ea, quæ sibi nocitura videntur. Ideoque naturæ
7 aduersatur qui seipsum interficit. 7, quia nemo
seipsum interficit, nisi id faciat ex desperatio-
ne & impotentiâ mentis, aut saltem insania men-
8 tis. 8, quia nulla bestia seipsam interficit. Mul-
tò minus ergò homo, qui bestiâ longè nobili-
9 or est creatura. 9, quia qui sponte & deliberato
animo seipsum interficit, à magistratu puniri so-
let partim infamiæ irrogatione, partim sepultu-
ræ ho-

tæ honestæ priuatione. 10, quia idem testatur æ-nigma Philolai Pythagorici: *Ne diuidas in via lignum*, hoc est, ne in vitæ cursu animam à corpore secernas. Et rectè Plato in Phędone ait: *Cum anima sit nobis a Diis in custodiam tradita, nemo per vim eam extrudere debet.* 10.

Pro thesi affirm. Arg.

At in contrariam partem obiici possunt hæc argumēta: 1, quia homo semper tenetur appetere id, quod est melius. Sed mori interdum melius est quàm viuere: tum quia honesta & gloriosa mors præferenda est vitæ turpi & infami; teste Aristotele *libro 3. Ethicorum Nicomachiorum, capite 9.* tum quia melius est non esse, quàm malè & miserè esse: tum quia per mortem homo sæpè liberatur à grauissimis malis vel præsentibus vel imminentibus: tum quia mors est via & ianua ad aliam meliorem vitā. 2, quia honestius & fortius est, sponte à seipso, quàm ab alio interfici. 3, quia bonum est animam ex carcere & compedibus corporis soluere, & natiuæ suæ libertati restituere. Et propterea etiam Seneca ait, quamlibet venam nostri corporis esse viam ad libertatem. 4, quia multi commendantur & laudantur, quod seipsos interfecerint, vt Cato, Curtius, Lucretia. Id autem non fieret, si simpliciter iniustum esset seipsum interficere. 1 2 3 4.

Respondetur ad argumenta pro thesi affirm.

Respondeo ad primum argumentum, propositionem non esse simpliciter veram, sed tantum de iis, quæ reuera sunt meliora, non tantum si vtilitatem, sed etiam honestatem spectes. Quæ autem videntur esse meliora; & tamen reuera talia non sunt, siue vtilitatem, siue honestatem spectes, illa nō licere homini appetere. Quod vero ad assumptionem 1

attinet, illa quidem eſt vera tunc, cum vita eſt turpis & mors honeſta: melius enim eſt, honeſtè mori, quàm turpiter viuere: non autem eſt vera, cum mori turpiter melius iudicatur, quàm miſerè & afflictè mori. Ac etiamſi interdum melius ſit mori, quàm viuere; & ſic homini liceat mortem potius appetere, quàm vitam: ſi nempe id fiat non ad vitandum naturæ & fortunæ malū; ſed ſolum ad vitandum mala animi, nempe vitium & peccatum morale, & ad aſſequēdum bonum melius ac præſtantius; nempe vitam & ſalutem æternam: tamen inde non ſequitur, homini interdum licitum eſſe, ſeipſum interficere. Ad bonum enim contendendum eſt per honeſta & licita media; non autem per inhoneſta & illicita; cuiuſmodi eſt, ſui ipſius interfectio, vt patet ex rationibus ſu-
2 pra pro theſi negante allatis. Ad ſecundum argumentum reſpondeo, in eo peti principium. Semper enim inhoneſtū eſt & iniuſtum, ſeipſum interficere: non autem ſemper inhoneſtum & iniuſtum eſt, interfici ab alio, quando nimirum id fit à magiſtratu ſecundum Iuſtitiæ regulam. Ad
3 tertium argumentum reſpondeo, abſolutè quidem bonum eſſe, animam ſoluere ex carcere & compedibus corporis; ſed non cuilibet eſſe bonum, præſertim ei, qui nullum ius habet ſoluen-
4 di. Ad quartum argumentum reſpondeo, multos ex prauo & corrupto hominum iudicio commendari & laudari, qui reuerâ non commendationem & laudem, ſed vituperationem & infamiam merentur. Et hoc verum eſſe de Catone, Curtio, Lucretiâ, & id genus aliis. Cato enim partim ex animi mollitie & impatientiâ; partim ex

inuidia

inuidia gloriæ Cæſareæ ſeipſum interfecit, ne in poteſtatem Cæſaris veniret. Curtius autem tametſi ſtudio & amore patriæ armatus incitato equo proſiliebat in hiatum in medio foro vrbis Romanæ operâ Diaboli factum: tamen grauiter peccabat ob rationes ſupra allatas. Denique Lucretia non poteſt excuſari, quod ad vitandam infamiæ publicæ notam immerenti ſibi infligendam primum Sexti Tarquinii voluntati ſatisfecerit, & ſic ſtuprum commiſerit: Deinde ex impatientia ſeipſam interfecerit. Atque hinc etiam patet, quid ſentiendum ſit de exemplis illarum fæminarum, quæ in Eccleſia Pontificia pro ſanctis habentur, quod ad defendendam caſtitatem & religionem ſeipſas interfecerint. Non enim ſunt faciẽda mala, vt eueniant bona; ſed ad bonum finem ſemper per media honeſta & licita eſt contendendum. *Poriſma.*

CAPVT XI.

De Virtute heroica.

PRÆCEPTA.

1 *Hactenus explicata eſt virtus moralis ordinaria, quæ ab aliis dicitur virtus communis ſeu ciuilis. Reſtat extraordinaria ſeu heroica; quæ eſt virtus moralis hominem ſupra communem aliorum conditionem & ſortem eleuans.* *Virtus heroica defenditur.*

2 *In ea conſideranda partim cauſa & ſubiectum; partim adiuncta requiſita, & oppoſita.*

3 *Cauſa virtutis heroicæ alia eſt efficiens, alia finis.* *De cauſis virt. heroicæ.*

4 Efficiens alia est prima, alia secunda.

5 Prima est peculiaris Dei afflatus & ductus.

6 Secunda alia est mediata, alia immediata.

7 Mediata alia est remota, alia propinqua.

8 Remota partim est singulare temperamentum & dispositio corporis; partim peculiaris naturæ impetus ab eiusmodi temperamento pendens.

9 Propinqua partim est optima institutio, & quæ inde oritur, sapientia & doctrina eminens: partim ardens amor & desiderium honestatis & diuinæ conditionis.

10 Immediata seu proxima est actuum heroicorum frequens iteratio.

11 Finis est partim rerum magnarum præclara susceptio & gestio: partim summa hominis cum Deo assimilatio.

12 Subiectum heroicæ virtutis aliud est recipiens, aliud occupans.

13 Subiectum recipiens sunt Heroes & Heroinæ, hoc est, personæ illustres, ob eximiam virtutem supra communem hominum cōditionem & sortem eleuatæ.

14 Subiectum occupans sunt omnes illæ res, circa quas virtutes ordinariæ versantur; sed quatenus in iis excellentia & eminentia quædam cernitur: Imprimis verò bona publica,

quæ

quæ gloriam Dei, Reip. felicitatem, salutemq; hominum, præsertim æternam, concernunt.

15 *Adiuncta requisita virtutis heroicæ sunt partim admirabilis impetus & facultas inchoãdi præclara & eximia facta; partim singularis celeritas & constantia efficiẽdi; partim felicitas seu successus valde secundus perficiendi.* De adiunctis.

16 *Opposita virtutis heroicæ sunt partim feritas seu immanitas voluntaria: partim summa ignauia & ineptitudo voluntaria ad omne virtutis studium.* De oppositis.

17 *Feritas est vitium morale, per quod homo quasi in beluam degenerat, beluinasque actiones exercet.* Feritas quid.

18 *Summa ignauia & ineptitudo voluntaria ad omne virtutis studium, est vitium morale, per quod homo in colenda virtute planè stupidus & frigidus est.*

QVÆSTIONES.

1 *An virtus heroica à communi virtute differat specie?*

SVnt nonnulli, qui statuunt virtutẽ heroicam à communi non differre specie; sed tantũ gradu perfectionis accidẽtalis, sicut feruor à tepore. Et hoc inde probant, quod virtus heroica nihil aliud sit quàm virtus communis, quatenus adiunctam sibi habet ὑπεροχὴν, h. e. *excellentiam* & *eminentiam* quandam. Vnde etiam fieri dicunt, vt ab aliis culmen, apex & splendor virtutis communis nuncupetur. Opinio aliorum exponitur.

Pro thesi affirm. Verum pro contraria opinione alii asserũt hæc
argumenta: 1, quia virtus heroica eleuat hominẽ
Arg. supra communẽ naturæ humanæ conditionem:
1 id autem non facit virtus communis. 2, quia vir-
2 tus heroica exactius,firmius & splendidius finem
3 suum attingit quàm cõmunis. 3, quia virtus com-
munis,in quoslibet homines cadit ratione valen-
4 tes: Heroica autem non. 4, quia virtus heroica à
peculiari Dei afflatu in homine excitatur. Com-
5 munis autem non. 5, quia virtus heroica est præ-
stabilior & honoratior communi; vt testatur Ari-
6. stoteles *lib. 2. Ethic. Nicomach. cap.* 1. 6, quia feritas specie differt à vitio communi, vt in eodem loco testatur Aristoteles: cum ait, tria esse genera eorum, quæ in moribus sunt fugienda, vitium, incontinentiam & feritatem. Et paulò pòst, feritatem esse diuersum genus à vitio communi: Proinde, cum virtus heroica opponatur feritati, quæ Græcè dicitur θηριότης seu θηριώδεια; sequitur, illam quoque specie à communi virtute differre.

2 *Quæ sit causa efficiens virtutis heroicæ?*

SVnt quidam, qui virtutem Heroicam non aliunde existere arbitrantur, quam ex singulari Dei afflatu: cum certum sit, Deum & indolem præstantem donare, & singulari quodam impetu homines nonnullos impellere ad res magnas & præclaras gerendas, iisdemque felicitatem supra communem hominum sortem largiri. Hinc Cicero ex Platone ait, nullum vnquam virum magnum extitisse sine peculiari afflatu diuino. Et virtus heroica magis diuina, quàm humana censetur. Sed hæc sententia non est simpliciter vera. Li-

cèt

cèt enim singularis Dei afflatus sit prima causa efficiens virtutis heroicæ: tamen præter hanc dantur adhuc aliæ secundæ sibi inuicem subordinatę. Inter quas vna est *singulare temperamentum* corporis, quod Grecè vocatur ἰδιοκρασία: altera peculiaris naturæ impetus ex tali temperamento resultans: tertia est optima institutio, & quæ inde oritur sapientia & doctrina excellens & eminens. Quarta est ardens amor & appetitus honestatis & diuinæ conditionis, qui secundum Piccolomineum g. 6. Philosoph. ciuilis c. 1. 2. & 8. quasi spiritus est, hominē eleuans, heroemq; formans. Vnde etiam quidam nomen Herois deriuant, non ἀπὸ τῆς ἥρας, *à Iunone*; neque ἀπὸ τῆς ἔρας, quod sit quasi *terrenus dæmon*; sed ἀπὸ τοῦ ἔρωτος, hoc est, *ab amore vehementi & ardente* virtutis ac honestatis, per quem homo Deo similis redditur, præclarasque & generosas actiones supra communem hominis conditionem ex se edit. Quinta & vltima, est frequens heroicorum actuum iteratio, quæ nisi adsit, non potest habitus virtutis heroicæ perfectè acquiri.

3 *An virtus heroica in quoslibet homines cadat?*

SEntentiam negantem omnes Philosophi defendunt, sed non eodem modo. Alii enim statuunt virtutem heroicam tātum locum habere in viris, iisque ex illustri familia ortis. Ideoque eam partim toti fæminarum generi; partim viris obscuro & ignobili loco natis adimunt. Alii verò existimant virtutem illam non tantum in viris, sed etiam fæminis locum habere; qui ob virtutem eximiam actionesque præclaras & admira-

Aliorum opiniones recensentur.

1

2.

biles sunt illustres, & supra communem hominum conditionem & sortem eleuati, cuiusmodi sunt Heroës & heroinę. Idcircò etiam dicunt Heroës à Poëtis fingi à Deo ducere genus suum; vt significetur, sine peculiari Dei afflatu non posse virum magnum & excellentem in vllo virtutis genere existere. Itemque, semideos appellari, quod propter virtutis excellentiam ad similitudinem Dei proximè accedant. Hinc etiam illis opponi asserunt homines immanes & efferatos, qui ob insignem morum deprauationem & vitiositatem, & in figura humana vitam belluarum imitantur: Ideoque ex homine & fera finguntur oriri, quales sunt homines illi, qui perperam educati feris deteriores euadunt, vt ait Aristoteles *lib. 1. Politicorum*.

Posterior opinio approbatur. Atque hæc postrema sententia priore verisimilior videtur: Ideoque illi præponenda: præsertim cum historiæ testentur non tantum viros multos humili & obscuro loco natos; sed etiam complures fæminas per virtutem eximiam actionesque præclaras euasisse illustres, & in numerum Heroum ac Heroinarum venisse.

4 *In quibus rebus maximè fulgeat & exeratur virtus heroica?*

Recensentur ea in quibus virtus heroica maximè fulget. VT natura virtutis heroicæ rectius cognoscatur, vtile est, considerare, in quibus rebus maximè fulgeat & exeratur. Primum igitur maximè conspicitur in iis rebus, quas mundus amat & admiratur, alto & excelso animo contemnen-

1 dis. 2, in iis bonis summo desiderio appetendis, 3.

2 quæ gloriam Dei, Reipublicæ & Ecclesiæ Christianæ

ſtianæ commodum, ſalutemque hominum æternam concernunt. 3, in promptè & alacriter aggrediendis & ſuſcipiendis rebus magnis & præclaris, celeriter, expeditè & conſtanter gerendis feliciterque perficiendis. 4, in rebus arduis & aduerſis omnibus magno & infracto animo tolerandis & ſuperandis; præſertim in morte ipſa contemnenda: quæ inter mala corporis maximũ eſt & terribiliſſimum. 5, in promouendo communi bono, neglecto ſuo proprio.

3

4

5.

Cautela ſubiungitur.

Sed diligenter cauendum eſt, ne vitium inſigne ſub ſpecie virtutis heroicæ nobis ſurrepat: Multi enim olim habiti ſunt & fortaſſis iam etiam habentur pro heroibus, qui non virtute heroica, ſed vitiis nefandis ac deteſtandis fuerunt nobilitati. In quorum genere ſunt omnes illi, qui ob eximiæ fortitudinis & magnanimitatis gloriam ab omnibus commendantur; proptereà quod ſibi ipſi cruentas manus intulerint: cuiuſmodi, verbi gratia, fuit Cato Vticenſis minor, primi pronepos; qui ſuperato Pompeio à Cæſare gladio ſe interfecit. Item, Curtius, qui pro ſalute patriæ armatus & viuus equo proſiliit in foueam in foro Romano obortam. Sic Æneas ab Homero & Virgilio inter Heroas celebratur; quem tamen Lactantius *libro 5. de Iuſtitia*, impietatis crimine damnat; propterea, quod Turnum non repugnantem, ſed precantem interemerit, exiſtimans ſe morte Turni pietatem ſuam erga Pallantem à Turno interfectum magis patefacere poſſe.

5 *An viris heroicis omnia ſint faciliora & procliuiora quàm aliis?*

Pro theſ. aff. Ratio STatuitur theſis affirmatiua. Rationes ſunt: 1,

1 quia non tantum peculiari naturæ inſtinctu & impetu feruntur ad agendum; ſed etiam ſingu-

2 lari Dei afflatu & ductu. 2, quia vehementiſſimo ardent amore & deſiderio virtutis & honeſtatis,

3 quo excitantur ad agendum. 3, quia opportunitates & occaſiones rerum gerendarum maiores ha-

4. bent, quàm alii homines. 4, quia felicitatem & ſucceſſum maiorem, quàm alii in agendo à Deo conſequuntur. 4, quia nullis voluptatum illecebris à propoſito & conatu abſtrahuntur, nullis moleſtiis & difficultatibus retardantur; ſed omne, quod ipſis obſiſtit, ſtrenuè perrumpunt. Hinc etiam fit, vt cum Deus aliquid ſingulare & admirandum in Eccleſiâ, Scholis & Rebuſpublicis vult efficere, tum excitet heroica ingenia, quorum opera præter omnium ſpem & exſpectationem celeriter & feliciter id perficiat.

6 *An facta Heroum extraordinaria ſint imitanda, & quomodo de iis iudicandum?*

Sententia aliorum exponitur & refutatur. SVnt quidam in ea opinione, vt exiſtiment licitum eſſe cuilibet, facta Heroum, etiam extraordinaria imitari. Sed illi errant grauiter, efficiuntque vt multi, qui volunt eſſe Heroum imitatores, ridiculæ illorum ſimiæ fiant. Sciendum igitur, facta Heroum extraordinaria neminem imitari debere, niſi qui ſpiritu & virtute illâ ſeſe inſtructum ſentiat, qua illi ipſi Heroes, quos vult imitari, inſtructi fuerunt. Hinc etiam fit, vt de factis Heroum ordinariâ viâ non ſemper ſit iudicandum.

candum: cum sint personæ excellentes & eminentes; neque ordinario, sed extraordinario modo sæpè agant.

7 *An Heroum exitus rarò sint optati & felices?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia Heroes, quando impingunt, grauissimè impingunt: cum impetus habeant vehementes, quos non possunt semper cohibere. Hinc in sacris literis vir sapiens non leuiter desipere dicitur. 2, quia magnitudine inuidiæ tanquam mole quadam premuntur, siquidem idem est inuidiæ & virtutis gradus. 3, quia multis periculis & insidiis sunt obnoxii, quibus non rarò solent opprimi: Idcircò eò ardentiùs orare debent heroica ingenia, vt à Deo regantur, dirigantur, protegantur & defendantur.

Pro thesi affirm. *Ratio* 1 2 3.

8 *An magnanimitas & magnificentia sint species virtutis heroicæ?*

CVm magnanimitas secundum Aristotelem versetur circa magnos & eminentes honores: magnificentia verò circa magnos & eminentes sumptus; existimare quis posset, vtramque esse speciem virtutis heroicæ.

Sed hæc sententia non potest concedi propter sequentes rationes: 1, quia ab Aristotele cæterisq; Philosophis magnanimitas & magnificentia numerantur inter virtutes communes & ordinarias. 2, quia non eleuant hominem supra communem naturæ humanæ conditionem & sortem. 3, quia non oriuntur ex singulari Dei afflatu. 4, quia cadunt etiam in homines, qui heroico ingenio & animo non sunt præditi. 5, quia ex sola obiecti magnitudine virtus heroica non est æstimanda. Hinc

Thesis neg. defenditur. *Ratio* 1 2 3 4 5.

etiam Piccolomineus *in gradu 6. Philosophia ciuilis, cap. 5.* rectè ait, non omnem magnificentiam, omnemque magnanimitatem heroicam esse; sed eam tantum, quæ vel maximè fulget, vel ad finem eminentiorem eleuat.

9 *Quid sit feritas, vnde oriatur, & vbi maximè fulgeat?*

SIcut virtus heroica est virtus moralis, hominem supra humanam conditionem eleuans: ita feritas est vitium morale, hominem infra humanam conditionem deprimens. Et sicut virtus heroica oritur partim ex singulari Dei afflatu, partim ex peculiari naturæ optimæ instinctu, partim ex optima institutione, partim ex flagranti amore & desiderio honestatis & diuinæ conditionis, partim denique ex frequenti actuum heroicorum iteratione: ita feritas oritur partim ex singulari Diaboli afflatu, partim ex peculiari naturæ pessimæ instinctu, partim ex pessima institutione, partim ex summo amore & desiderio turpitudinis scelerumque nefariorum; partim denique ex crebra actuum bestialiũ iteratione. Hinc sicut virtus heroica hominem in excellenti gradu Deo assimilat: ita feritas hominem omni rectæ rationis vsu priuat, & beluæ in summo gradu assimilat. Et propterea Poëtæ, sicut Heroës fingunt esse semideos: ita feros & immanes homines, qui ex praua educatione & assuetudine humanam naturam quasi exuunt, deterioresque & efferatiores sunt ipsis beluis, fingunt esse terræ filios, qui cum Diis pugnare voluerunt: siquidem terrenis cogitationibus, affectibus & cupiditatibus prorsus sunt dediti, mundique spiritu ducun-

ducuntur. In quorum numero olim fuerunt Catilina, Sylla, Caligula, Domitianus, & alii magna crudelitate notissimi.

Porrò illa feritas maximè cõspicitur, in iis; 1, qui ita sunt dediti rei venereæ; vt etiam cum bestia congredi non vereantur. 2, qui omnem religionem, pietatem & honestatem contemnunt, pedibusque quasi conculcant, adeoque in Deum maledicta coniicere non dubitant. 3, qui patriam prodere non verentur. 4, qui aliorum miseriis & calamitatibus lætantur, & oblectantur. 5, qui crudis hominum carnibus ex proæresi vesci non verentur. 6, qui cruore inimicorum pascunt oculos, suppliciorumque, quæ de aliis sumuntur intuitu sese oblectant.

Recensentur quædam in quibus feritas maximè cernitur.
1
2
3
4
5
6.

10 *An feritas sit deterior vitiò communi?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia id est deterius, quod præstantiori opponitur. Feritas autem opponitur virtuti heroicæ, quæ præstantior est virtute communi. 2, quia feritas hominem omni rectæ rationis vsu priuat, eumque infra humanam conditionem depressum beluæ in summo gradu assimilat. Vitium autem commune hoc non facit. 3, quia feritas tantum cadit in homines insigni scelerũ turpitudine notatos: vitium autem commune non item.

Pro thes. aff. Ratiò
1
2
3.

Sed contra obiici potest hoc argumentum: *Si homo vitiosus, quaten⁹ est vitiosus, deterior est quamis bestiâ*; teste Platone & Arist: *sequitur vitium commune esse deterius feritate. Sed verum prius: E. & posterius.* Resp. feritatem aliam esse naturalem, aliam morbosam, aliam moralem: Ac vitium quidem cõmune esse deterius, tum feritate naturali;

Obiectio

Respondetur ad obiect.

quæ beluarum est propria; tum feritate morbosa: Non autem esse deterius feritate morali: siquidem hæc suâ prauitate superat vitium commune.

11 *Quot sint species tum virtutis heroicæ, tum feritatis?*

CVm virtus heroica & feritas occupentur in iisdem rebus, in quibus versatur virtus communis, & vitium commune; nisi quod in eminentiore gradu in illis quàm in his considerentur: sequitur, tot esse species virtutis heroicæ, & feritatis, quot sunt species virtutis & vitii communis. Hinc alii heroicè vel immaniter agunt circa temperantiæ vel intemperantiæ; alii circa liberalitatis & prodigalitatis; alii circa mansuetudinis & iracundiæ obiectum, & sic deinceps.

Finis Libri tertii.

ETHICÆ GENERALIS LIBER QVARTVS.

In quo generaliter agitur de actionibus hominum moralibus, quatenus sunt morales.

CAPVT PRIMVM,

De Definitione actionum moralium.

PRÆCEPTA.

1 *Fuit*

Fuit Aretologia: Sequitur Praxiologia: quæ est altera pars Ethicæ, tractans generaliter de actionibus moralibus.

2 *In illa consideranda partim natura, partim distributio actionum moralium in genere.*

3 *Natura cognoscitur partim ex definitione; partim ex principiis.*

4 *Actiones morales sunt motus hominis ad bonum, vel malum morale determinati.*

QVÆSTIONES.

1 *An tractatio de actionibus moralibus pertineat ad solam Ethicam; & num à tractatione de virtutibus moralibus sit separanda?*

CVm multæ disciplinæ reperiantur, quæ de actionibus moralibus agant: inprimis verò Oeconomica, Politica, Iurisprudentia & Theologia: videtur necessariò concludi; tractationem de actionibus moralibus ad solam Ethicam non pertinere. Sed sciendum est, actiones morales variis modis posse considerari; & pro diuersa consideratione ad diuersas disciplinas referri. Nam: 1, considerari possunt, quatenus sunt partim entia, partim motus, & actiones substantiæ tam increatæ, quàm creatę competentes: Et sic ad solam metaphysicam pertinent. 2, quatenus sunt motus & actiones naturales corporibus naturalibus conuenientes: Et sic pertinent ad solam Physicam. 3, quatenus sunt actiones morales omni substantiæ intelligenti, aut saltem Deo & Angelis competentes: Et sic iterum absolutè ad Metaphysicam; respectiuè verò ad Theologiam pertinent. 4, qua-

Actiones morales variis modis cõsiderari possunt.

1 2 3 4

tenus sunt actiones morales, soli homini compe-
5. tentes. Et sic rursus considerantur vel generaliter, vel specialiter. Priore modo pertinent ad E-
6. thicam, nempe generalem: posteriore modo ad alias disciplinas practicas. Theologia enim considerat actiones morales hominis, quatenus sunt piæ, vel impiæ mediaque ad salutem vel mortem æternam hominem ducentia. Oeconomica, quatenus spectant ad societatem & vitam & felicitatem domesticam; Politica, quatenus referuntur ad societatem & vitam & felicitatem ciuilem; Iurisprudentia, quatenus iure ciuili definiuntur, & sunt vel iustæ vel iniustæ: æquæ vel iniquæ.

Porrò, cum hactenus nullus ferè Philosophorum moralium fuerit, qui in Ethica tractationem de actionibus moralibus seorsum instituerit separatam à tractatione de virtutibus moralibus, videtur nouitatis temerariæ crimen meritò mihi obiici posse. Verum sciendum est, id à me non temerè & studio nouitatis, esse factum; sed propter graues causas. Cum enim viderem actiones morales esse res à virtutibus & vitiis moralibus omninò distinctas, & ab ipsis differre absolutè tanquam motus à qualitatibus; neque tamen in doctrina de virtutibus & vitiis vllum locum inuenire possem, in quo commodè de actionibus moralibus, earumque natura & distributionibus generaliter agi queat, putaui hanc doctrinam nullibi melius & magis appositè, quàm post virtutum moralium tractationem institui posse: præsertim cum hęc illi magnam lucem pręferre & inferre videatur.

Obiectio. Quod si obiicias, Aristotelem eiusque sectatores

riores de actionibus moralibus in ipſa virtutum doctrina agere, quatenus ſunt partim cauſa efficiens virtutum moralium, & his oppoſitorum vitiorum, partim quatenus ſunt effecta tam virtutum quàm vitiorum: ideoque non opus eſſe, vt ſeorſum de iis peculiaris tractatio inſtituatur: Reſpondeo, actiones morales ibi non omninò generaliter, neque abſolutè conſiderari; ſed partim limitatè, partim reſpectiuè, quatenus rationem vel efficientis vel effecti induunt. Dantur autem quædam actiones morales, quę ad virtutem & vitium morale neque efficientis, neque effecti rationem habent: vt infra docebitur. *Reſponſio.*

2 *Quid ſint actiones morales, & quomodo à naturalibus & artificialibus differant?*

IN definiendis actionibus moralibus Philoſophi inter ſe diſſentiunt. Aliis enim ſunt motus hominis naturales modificati: aliis motus hominis ſpontanei laude vel vituperio digni: aliis operationes hominis voluntariæ honeſtati ſeu rectæ rationi cõſentientes, vel repugnãtes: aliis motiones hominis à virtute vel vitio morali prodeũtes. Verum hæ definitiones omnes ſunt vitioſæ. Nam prima latior eſt ſuo definito: cum etiã actionibus artificialibus competat. Reliquæ verò ſunt anguſtiores ſuo definito. Non enim omnes actiones morales ſunt ſpontaneæ & voluntariæ; ſed dantur quædam etiam, quæ ſunt inuitæ, vt ſuo loco probabitur: Neque omnes ſunt vel laude vel vituperio dignæ; ſed tantum ſpontaneæ & voluntariæ: Neque omnes à virtute vel vitio morali prodeunt; ſed etiam præcedunt virtutem

Definitiones aliorum recenſentur & refutantur. 1 2 3 4.

& vitium morale, tanquam cauſa efficiens ſuum effectum. Proinde reiectis aliorum definitionibus, actiones morales à me definitæ ſunt in præceptis, quod ſint motus hominis ad bonum, vel malum morale determinati. Hinc igitur facilè colligi & intelligi poteſt, quomodo à naturalibus & artificialibus differant. Naturales enim actiones non ſunt determinatæ ad bonum vel malum morale, ſed indeterminatæ: tametſi ſi bonum & malum naturale ſpectes, ſuam etiam habeant determinationem à cauſis naturalibus profectam. Similiter artificiales actiones, quatenus ſunt artificiales, neque ad bonum, neq; ad malum morale ſunt determinatæ; ſed per ſe ad vtrumque indifferenter ſeſe habent: interim tamē ſunt determinatæ ad bonum vel malum artificiale. Sunt enim ex his aliæ artificialiter bonæ, quæ congruunt cum regula artis: quædam artificialiter malæ, quæ à regula artis diſcrepant.

Propria definitio aſſignatur.

3 *An ſit diſcrimen inter mores & actiones morales?*

Homonymia vocabuli moris *excutitur.*

PRo declaratione huius quæſtionis excutienda eſt homonymia vocabuli *moris*. Illud enim: 1, ſumitur pro quauis promptitudine naturali benè vel malè agendi: adeoque etiam pro quauis actione naturali ad bonum vel malum naturale determinatâ, ſiue inſit corporibus animatis ſiue inanimatis, vt cum mores cælo, beſtiis, & infantibus tribuuntur. 2, pro conſuetudine ſiue in genere, ſiue in ſpecie pro conſuetudine approbata. 3, pro habitu morali, à quo aliquis dicitur benè vel malè moratus. 4, pro motibus ad bonum vel malum morale determinatis, ſiue præcedant, ſiue conſequantur habitum moralem. Et in hac poſtrema ſignifi-

Signif. 1 2 3 4.

Quæſtio deciditur

significatione mores non differunt ab actionibus moralibus. Ideoque sicut actiones morales aliæ sunt internæ, aliæ externæ; ita etiam mores alii dicuntur interni, alii externi; quorum illi Græcè propriè dicuntur τὰ ἤθη; hi τρόποι.

4 *An actiones morales cadant in omnes homines?*

DIstinguẽdum est inter homines vsum rationis habentes, & non habentes. De prioribus vera est thesis affirmatiua quæstionis. De posterioribus verò est falsa. Nam neque infantes, neque moriones, neque deliri & amentes homines, quatenus sunt tales, actionum moralium sunt capaces. Rationes sunt: 1, quia nemo potest edere ex se actiones morales, nisi possit discernere inter bonum & malum morale, seu, quod idem est, inter honestum & turpe. Id autem non potest fieri ab iis, qui vsu rationis destituuntur: quemadmodum nominatim de infantibus hoc probat sacra scriptura *Deuter.* 4.39. Et Ionæ *cap. vltimo sub finem.* 2, quia in quemcunque cadunt actiones morales, in illum etiam cadunt habitus morales. In illos autem homines, qui vsum rationis non habent, non cadunt habitus morales: cum sint qualitates proæreticæ. 3, quia hominum vsu rationis carentium motus tantum sunt naturales, qui per se neque honesti, neque turpes, neque probi, neque improbi dici possunt.

Quæstio explicatur per distinct.

Ratio 1 · *2* · *3.*

5 *An ex actionibus moralibus hominis certum possit sumi iudicium de habitu eiusdem morali?*

PRo thesi affirmante faciunt hæc argumenta: 1, quia actiones morales partim sunt causæ efficientes habitus moralis, partim eiusdem effecta. Ex causa autem efficiente certum sumi potest iu-

Pro thesi affirmat. Argum. 1

dicium de effecto; & ex effecto de causa efficiente. Sunt enim efficiens & effectum relata, quorum
2 natura est sese mutuo declarare & notificare. 2, quia ἕκαστος οἷός ἐστι, τοιαῦτα καὶ πράττει καὶ λέγει, καὶ οὕτω ζῇ. hoc est, *qualis quisque est, talia & agit, & dicit, & sic viuit*; seu, quod idem est, talis ipsius est & actio & oratio & vita, teste Aristotele *libr.* 4. *Ethicorum Nicom. cap.* 13. Et hoc testatur sacra scriptura *Matthæi* 12. *Bonus homo ex bono thesauro cordis profert bona: Malus homo ex malo thesauro cordis mala*
3 *profert*. Item, *ex abundantia cordis os loquitur*. 3, quia sicut ex fructibus cognoscitur arbor; ita ex actionibus moralibus ipse habitus moralis, à quo
4 illæ promanãt. 4, quia vir probus quatenus prob⁹ nunquã volẽs improbè agit, teste Arist. *lib.* 4. *Eth. Nic. c.* 4. Sicut contra vir improbus, quatenus improbus, nunquam volens probè agit: non secus, ac arbor bona non potest malos fructus ferre; neque arbor mala bonos fructus ferre.

Obiectio pro thesi neg. Sed in contrariam partem obiici potest, multos homines improbos simulatè & insyncerè agere, suaq; hypocrisi tegere etiam improba facta, vt videantur esse bona.

Responsio. Resp. non ex vna atque altera actione morali certum iudicium sumi posse de habitu morali; sed ex perpetua actionum continuatione & serie, aut saltem ea, quæ plerunque fit, exercitatione. Ideoque licèt interdum homines improbi suâ hypocrisi efficiant, vt tum ipsi videantur probi, tum actiones ipsorũ: tamen si singulos ipsorum mores, totumq; vitæ & actionum cursum sedulò & attentè obseruauerimus, inde habitus ipsorum moralis, & quidem malus, certò deprehendi potest.

6 *An homo etiam non agendo se benè vel malè moratum declarare possit?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia nō tantùm facere honestum arguit benè moratum, sed etiam non facere turpe: Similiter non tantum facere turpe arguit malè moratum; sed etiam non facere honestum. 2, quia bene moratus est non tantum qui honestè agit, sed etiam, qui honestè patitur: Similiter malè moratus est, non tantum, qui turpiter agit: sed etiam, qui turpiter patitur. 3, quia sicut peccatū aliud est commissionis, aliud omissionis; illud, cum malum prohibitum facimus; hoc, cum bonum præceptum non facimus; ita etiam officium rectum aliud est commissionis, aliud omissionis; illud, cum bonum facimus; hoc, cum malum non facimus.

Pro thesi affirm. Ratio 1 2 3

Interim tamen notandum est, quod Aristoteles monet *lib.4. Ethicorum Nicomachiorū cap.1.* Τῆς ἀρετῆς μᾶλλον τὸ εὖ ποιεῖν, ἢ τὸ εὖ πάσχειν, καὶ τὰ καλὰ πράττειν, ἢ τὰ αἰσχρὰ μὴ πράττειν· hoc est, *Virtutis magis est benefacere, quam malè pati, & honesta agere magis, quàm turpia non agere.* *Obseruatio.*

CAPVT II.
De Principiis actionum moralium.
PRÆCEPTA.

1 *Principia actionum moralium alia sunt externa, alia interna.*

2 *Externa principia sunt finis & efficiens.*

3 *Finis actionum moralium est boni propositi assecutio, & mali declinatio.*

4 *Efficiens actionum moralium alia est in homine, alia extra hominem.*

5 *In homine efficiens partim est natura, partim intellectus, partim liberum arbitrium.*

6 *Natura est causa efficiens actionum moralium, quatenus per eam intelligitur inclinatio, seu propensio naturalis ad bonum vel malum morale agendum ex temperamento & dispositione corporis orta.*

7 *Intellectus est causa efficiens actionum moralium, quatenus eius ambitu comprehenditur; partim cognitio boni & mali moralis, siue recta siue praua; partim iudicium intellectuale de bono & malo cognito siue rectum siue prauum; partim habitus intellectualis, siue prudentia, siue imprudentia.*

8 *Liberum arbitrium est causa efficiens actionum moralium, quatenus eius ambitu comprehenditur non tantum facultas naturalis, sed etiam ipse actus approbandi vel improbandi, volendi, & nolendi, persequendi vel fugiendi bonum vel malum cognitum ac diiudicatum.*

9 *Extra hominem efficiens alia est præparans, alia impellens.*

10 *Præparans est, quæ hominem extrinsecus disponit ad moraliter agendum: cuiusmodi est educatio, institutio & disciplina siue recta, siue praua.*

11 *Im-*

11 *Impellens est, quæ hominem extrinsecus excitat ad moraliter agendum: cuiusmodi est suasio & dissuasio; laus, & vituperium; præmium, & pœna, & id genus alia.*

12 *Tantum de principiis externis actionum moralium: Sequuntur interna; nempe materia & forma.*

13 *Materia actionum moralium sunt motus naturales.*

14 *Forma est motuum naturalium ad bonum vel malum morale determinatio.*

QVÆSTIONES.

1 *An omnis actio moralis habeat finem aliquem, cuius gratia fiat: & num ille finis semper rationem boni habeat?*

PRo thesi affirmante faciunt hęc argumenta: 1, quia nulla actio moralis fit temerè & frustra; cum rationem pro causa habeat. 2, quia finis est primarium principium vnde actionis moralis siue bonitas siue malitia æstimatur. 3, quia omnis actio moralis fit vel boni alicuius assequendi, vel mali declinandi gratiâ. 4, quia omnis finis est appetibilis. Nihil autem est appetibile nisi rationem boni habeat. *Arg. pro thes. affirm.* 1 2 3 4.

At pro contraria sententia obiici potest: 1, quod appetitio & persecutio finis, quatenus est moralis, sit actio moralis, neque tamen finis alicuius gratiâ fiat. 2, quod improbus sæpè mali alicuius gratiâ agat. *Pro thesi negatiua Obiectio.* 1 2.

Pro decisione quæstionis sciendum est: 1, actionem moralem aliam propter se fieri; aliam pro- *Quæstio deciditur per theorem* 1

pter aliud: Ac de posteriore quidē veram esse thesin affirmantem quęstionis: de priore autem non.
2 2, finem, quatenus est finis, semper habere ratio-
3. nem boni, si non veri, saltem apparentis. 3, finem ex ordinatione naturæ semper esse verum bonum; præter naturam vero & ex peruersione non esse verum, sed apparens bonum teste Aristotele *lib. 2. Eudem cap.* 10.

Respondetur ad obiect. Quod igitur ad argumenta attinet pro thesi
1 particulari negante allata; in primo fateor appetitionem & persecutionem finis quatenus est finis, si sponte & certâ ratione fiat, esse actionem moralem, neque finis alterius gratiâ fieri; sed illam esse ex numero actionum moraliū, quæ propter se fiunt: ideoque thesin affirmantem quæstionis, quæ de iis non est intelligenda, non impu-
2. gnare. In altero argumēto fateor improbos multa quidem sæpè mali alicuius gratiâ agere; non tamen vllum malum habere rationem finis per se, quatenus est malum; sed quatenus ex errore iudicii induit rationem alicuius boni.

2 *An actiones morales pendeant à temperamento & dispositione corporis?*

Pro thesi affirmatiua Argum. PRo thesi affirmante quæstionis faciunt hæc argum. 1, quia ex temperamento & dispositi-
1 one corporis oriuntur naturales inclinationes & propensiones ad moraliter agendū. 2, quia histo-
2 rię & experientia communis testantur, pro varietate locorum, anni, temporum, alimentorum, ætatum & vitæ generum variari temperamēta corporum; & sic mores ipsos hominum variari. Hinc Aristoteles in proœmio de anima asserit, ob varietatem temperamenti alios esse iracundos, alios

mites,

mites, alios intrepidos, alios formidolosos. 3, quia fundamentum artis Physiognomicæ est, quod *mores sequantur temperamentum & dispositionem corporis*. Idcircò etiam Galenus librum composuit, in quo auctoritate experientiâ & rationibus probat, mores sequi temperamentum corporis.

At contra hanc sententiam obiici potest, actiones morales pendere partim à libero arbitrio, partim ab educatione & institutione siue rectâ siue prauâ: Ideoque earum efficientiam nō rectè asscribi temperamento & dispositioni corporis. *Obiectio.*

Respondeo, vnius effecti posse esse multas causas efficientes per se sibi inuicem subordinatas, quarum aliæ sint remotiores, aliæ propinquiores; easque inter se non pugnare, sed suaui harmoniâ consentire. Actiones igitur morales pendere à temperamento & dispositione corporis tanquam à causa efficienti remotiore: à libero arbitrio verò & educatione ac institutione, tanquam à causa efficiente propinquiore. *Responsio.*

3 *An intellectus sit principium efficiens actionum moralium?*

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia intellectus versatur non tantum circa verum & falsum; sed etiam circa bonum & malum, sine quarum rerum notitiâ actiones morales fieri nō possunt. 2, quia ab intellectu pendet voluntas, quatenus homo nihil vult, nisi quod intelligit; & quidem sic vult, vt intelligit. Notitia enim boni & mali regit partim approbationem & improbationem; partim volitionem & nolitionem; partim persecutionem & fugam boni & mali cogniti. Et qualis ac quanta est notitia boni; *Pro thesi affirm. Ratio 1 2*

talis & tanta est etiam eiusdem approbatio, volitio, & persecutio. Contrà, qualis & quanta est notitia mali: talis & tanta etiam est eiusdem improbatio, nolitio & fuga. Hinc orta sunt illa axiomata: *Ignoti nulla cupido. Tantum quisque vult, quantum intelligit se velle debere. Claritas notitiæ in intellectu parit ardorem in voluntate.* Et contra, *Obscuritas notitiæ in intellectu parit ignauiam in voluntate. Tantum diligimus, quantum cognoscimus.* Item, *Error in intellectu, parit errorem in voluntate. Peccatum morale præsupponit peccatum intellectuale.*

3 3, quia communis opinio Philosophorum est, actionum moralium duo esse principia, Rationem & Appetitum: quarum illa iudicet, quid sit bonum vel malum: hic verò incitet ad bonum persequendum & malum fugiendum. Hinc Aristoteles *libr. 1. Ethicorum Nicomach. cap. vltimo*, asserit, Rationem semper ad optima hortari hominem: sed appetitum rationi repugnare & reluctari instar membri paralytici, quod dextrorsum motum sinistrorsum perperam fertur.

4. 4, quia iudicium intellectuale, quod consistit in discretione veri & falsi, boni & mali, præsupponit notitiam rerum circa quas versatur: & qualis est notitia, tale etiam est iudicium. Ab illo autem iudicio pendent actiones morales. Ergò etiam ab intellectu.

4 *An liberum arbitrium sit principium efficiens actionum moralium?*

Pro thesi affirm. STatuitur thesis affirmatiua, quatenus per liberum arbitrium intelligitur, non tantum facultas naturalis; sed etiam actus approbandi, vel improbandi; volendi, vel nolendi; persequendi, vel fugien-

fugiendi bonum vel malum cognitum ac diiudicatum. Rationes sunt: 1, quia homo liberè potest actiones suas naturales determinare vel ad bonũ, vel ad malum morale, vt infra suo loco copiosè probabitur. Illa autẽ determinatio nõ potest fieri sine libero arbitrio. 2, quia penes hominem est bonum vel malum ab intellectu monstratum & indicatum approbare, vel improbare; velle, vel nolle; persequi, vel fugere. Actiones autem morales operationes in se includunt, aut saltem sine his fieri non possunt, perinde ac effectum sine causa efficiente fieri nequit. 3, quia propterea Deus hominem in prima creatione libero arbitrio donauit & instruxit, vt eo ad benè agendum vtatur: tametsi homo illo præclaro dono Dei sæpè ad malè agendum etiam abutatur.

Ratio 1

2

3.

5 *An consultatio sit principium efficiens actionum moralium: & de quibus rebus institui possit?*

ETsi nonnullæ actiones morales sine consultatione fiant; tamen negari non potest, multas consultatione indigere, & sine ea commodè fieri non posse; nimirum omnes illas, quæ dicuntur proæreticę, habitumque virtutis & vitii moralis vel antecedunt tanquam causa efficiens, vel consequuntur, tanquam effectum. Idcircò etiam Aristoteles *libr. 3. Ethicorum Nicomach. cap. 5.* de consultatione tanquam principio habituum & actionum moralium, prolixè tractat. Cæterum, cùm in omni consultatione duo potissimum sint spectanda, nempe obiectum seu res, de qua consultari possit & debeat, & modus, quo cõsultatio sit instituenda: primum omnium de obiecto il-

Thesis affir. defenditur.

lius est agendum. Sciendum igitur est, nō omnes res ſub conſultationem cadere; ſed tantum illas, quæ ad nos pertinent, in noſtraq; ſunt poteſtate, vt fiant, vel non fiant, nobiſque ſunt ignotę & dubiæ, vt docet Ariſtot. *lib.3. Eth.Nic.cap.5.* & *lib.1. Rhet.c.4.* Remouentur igitur ab obiecto conſultationis: 1, res neceſſarię, quæ vel ſemper ſunt & nunquā fiunt; vel fiunt quidē, non tamē à nobis, ſed aut à Deo ſolo, aut eius famulâ naturâ. 2, res contingentes, quarum effectio non eſt in noſtrâ poteſtate; aut etiamſi ſit, tamen vel ſunt alienæ à nobis, h.e. neque ad nos, neq; ad noſtros, nempe eos, qui noſtræ curæ ſunt commiſſi, ſpectant: vel nobis notę ſunt ac certę. Hinc rectè Ariſt. in citato loco docet, hominē conſultare nō de fine ſed de mediis, quæ ad finē ducunt. Et hoc probat ab exemplo Medici, Oratoris, & Politici, & aliorū artificū, qui nō deliberant de fine ſuo proprio; quippe quem cognitū & certò ſibi propoſitū habent; ſed duntaxat de mediis idoneis, quibus illum finē aſſequi poſſunt. Idem *lib. 2. Eud.c.10.* diſertè ait: Περὶ μὲν τοῦ τέλους οὐθεὶς βουλεύεται, ἀλλὰ τοῦτ᾽ ἔστιν ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις, ὥσπερ ἐν ταῖς θεωρητικαῖς ἐπιστήμαις ὑποθέσεις· περὶ δὲ τῶν πρὸς τὸ τέλος φερόντων ἡ σκέψις καὶ μετὰ τέχνης, καὶ ἄνευ τέχνης πᾶσίν ἐστιν· h.e. *De fine quidem nemo deliberat, ſed ille principium eſt & fundamentum, quemadmodum in contemplatiuis ſcientiis hypotheſes: De iis verò, quæ ad finem ducunt, cōſideratio partim artificialis, partim inartificialis omnibus eſt.* Idcircò etiam cōſultatio à Piccol. *gradu 2. Philoſop. ciuilis c.21.* definitur, quod ſit inueſtigatio per rationem mediorum latentium, quæ ad nos pertinent, & in noſtra ſunt facultate, vt potiora inueniamus pro cō-

ſequen-

ſequendo medio. Cum qua ſententia etiam congruit aſſertio aliorũ rectè intellecta, qui ſtatuunt, ſub deliberationẽ cadere neque præterita, neq; fortuita, quæ ex caſu aut fortuna pendent; neque abſolutè neceſſaria; neq; neceſſaria ex hypotheſi cauſarum naturalium eodem ſemper modo agẽtium, neque ea quæ ad nos nihil pertinent, nec in noſtra ſunt poteſtate ſita: Sed humana tantũ negotia, in quibus vel cõſequendis & efficiendis, vel mutandis & emendandis, vel declinandis humana ratio & induſtria aliquid præſtare poteſt.

Sed hoc loco occurrunt quędam dubitationes ſeu difficultates, quæ remouendæ ſunt, vt veritas quæſtionis magis eluceſcat. Prima dubitatio eſt, vtrum ſimpliciter verum ſit, quod conſultatio tantum fiat de rebus, quæ in noſtra ſunt poteſtate, & ad nos pertinent. Nam experientia teſtatur, conſiliarios principum, itemque parentes ſæpè deliberare de rebus, quæ non in ſua, ſed ſuorum dominorum & filiorum ſunt poteſtate, & ad illos pertinent. Secunda dubitatio eſt, vtrum ſimpliciter verum ſit, quod conſultatio fiat non de fine, ſed de mediis ad finem ducentibus? Experientia enim teſtatur, hominem ſæpè deliberare de fine, vtrum nimirum hoc vel illud vitæ genus ſequi; vtrum huic vel illi facultati aut opificio operam dare debeat? Tertia dubitatio eſt, vtrum etiam conſultatio in artibus locum habeat? *Dubitationes mouentur.* 1 2 3.

Ad primam dubitationẽ reſpondeo, conſultationẽ ſemper eſſe de rebus, quæ ad nos pertinent, & in noſtra ſunt poteſtate: ſed per nos non tantũ intelligẽdos eſſe nos indiuiduos, ſed omnes, q ad *Soluuntur dubitationes* 1

nos pertinent, siue cognationis, siue amicitiæ, siue officii ratione; Et sic etiam consiliarios & parentes rectè dici deliberare de suis rebus, quando deliberant de rebus ad suos dominos & filios pertinentibus; cum personam eorum repræsentent. Ac etiamsi interdum homo exercitii gratiâ consultet de rebus alienis, vt rectius actiones suas instituere valeat, & prudentior euadat: tamen id semper facit ex hac hypothesi; Si res illæ ad me pertinerent, vterer his mediis.

2 Ad alteram dubitationem respondeo, finem alium esse vltimum, alium subordinatum seu intermedium. De priore, simpliciter verum esse, quod nulla prorsus deliberatio institui soleat: cum per se notus sit & expetendus. De posteriore autem non item: cum de eo quandoque deliberetur, quatenus relatus ad vltimum finem suscipit rationem medii, quo ille acquiri ac effici potest. Et sic consultatio de genere vitæ seu studiorum, est quidem de fine subordinato; non tamen quatenus est finis; sed quatenus est medium ad finem vltimum ducens. *Obseruatio* Vbi etiam obseruandum est, aliud esse consultare de fine, aliud consultare pro fine. Dum enim consultamus de mediis, consultamus quidem pro fine, sed non de fine.

3. Ad tertiam dubitationem respondeo, in artibus consultationem locum habere, quatenus dubitatio incidit vel de diuersis opinionibus, vtra potius sit approbanda & eligenda: vel de diuersis mediis ad eundem finē spectantibus, vtrum potius sit eligendum & sequendum.

Modus legitimus instituendi consultationem explicatur.

6 *Quomodo consultatio sit instituenda, & cur?*

MOdus instituendi consultationem consistit in tri-

in tribus potissimum: 1, in certi finis constitutione. Necesse enim, vt consultandi certus finis sit propositus tanquam scopus ad quem collineet, & quē cupiat obtinere. Nisi enim hoc fiat, consultatio ipsius erit vana & temeraria. 2, in inquisitione mediorum idoneorum ad finem ducentium. Necesse enim est, vt fine constituto deliberetur de mediis, quib⁹ finis obtineri possit. In illis verò spectari debet partim numerus, partim qualitas. Quod ad numerum, videndum est, vtrum paucis, an pluribus mediis opus sit ad assequendum finem. Et si pauciora sufficere videntur, plura non sunt eligenda. Non enim debet per plura fieri, quod per pauciora fieri potest: cum in pluribus semper cōfusio & lapsus sit facilior, quàm in paucioribus. Quoad qualitatē, vidēdum est 1, vtrum media sint honesta, an turpia; vtilia, an inutilia; facilia, an difficilia; possibilia, an impossibilia. Et ex his media, honesta, vtilia, facilia & possibilia sunt eligenda, reiectis turpibus, inutilibus, difficilibus & impossibilibus. Deinde comparatio est instituenda inter ipsa media eligenda, vtra sint honestiora, vtiliora, faciliora magisque possibilia. Et hæc iis, quæ minus talia sunt, in electione sunt præponēda. Ad quam rem etiam plurimum prodest comparatio præsentium cum præteritis, & futurorum cum vtrisque. 3, in vsu & applicatione mediorum inuentorum & electorum ad finem propositum. Prouidendum enim est consultanti, quomodo mediis idoneis à se inuentis & electis rectè vti possit, eaq; ad finem appositè applicare. Id autē fiet, si primum vltima cum primis, & media cum vltimis nō cōfundantur, sed ab eo, quod

(margin: 1 … 2 … 3.)

in analysi finis seu inuentione est vltimum & remotissimum, initium fiat in executione & effectione; & sic per intermedia subordinata ordine progressus fiat, donec ad proximum medium, quod cum fine immediatè cohæret, perueniatur. τὸ γὰρ ἔσχατον ἐν τῇ ἀναλύσει πρῶτον εἶναι ἐν τῇ γενέσει, hoc est, *Quod vltimum est in resolutione seu inuentione, id primum est in generatione seu executione*; vt docet Aristoteles *lib. 3. Ethicorum Nicomachior. cap. 5.* Deinde si idonea auxilia & instrumenta adhibeantur per quæ media rectè deliberata executioni mandentur. Denique si opportuna occasio executionis obseruetur, ne vel nimis cito, vel nimis tardè rem aggrediamur. Id quod etiam monet tritum illud adagium, σπεῦδε βραδέως, *festina lentè*: quo significatur tempestiuam celeritatem cum prudenti tarditate esse miscendam & quasi temperandam.

Causæ impulsiuæ consultationis explicantur.

Porrò, causæ, quæ impellunt hominem ad cõsultandum, sunt duæ præcipuæ. Prima est ignorantia mediorum, quibus finem propositum as-
1 sequi licet. Altera est dubitatio de mediis, quæ
2. sint potiora, aliisque præferenda. Cum enim nota & certa sunt media, homo non consultat; sed potius dat operam, vt media illa eligat & exequatur. Cum verò sunt ignota & dubia, homo deliberat de iis, donec illa certò explorauerit & cognouerit: aut si ipse per imperitiam & imprudentiam hoc non potest præstare, alios prudentiores in consilium adhibet. Hinc Aristoteles *cap. 5. libro 3. Ethicorum Nicomachiorum* inquit: Συμβούλους δὲ παραλαμβάνομεν εἰς τὰ μεγάλα, ἀπιστοῦντες ἡμῖν αὐτοῖς, ὡς οὐχ ἱκανοῖς διαγνῶναι. *Ad res magnas alios in consi-*

consilium adhibemus nobis ipsis diffidentes, quasi minus ad eas dispiciendas ac diiudicandas idonei.

Ex quo patet, consultationem rectè distingui in solitariam & sociam. Interdum enim homo solus secũ deliberat, cum nimirũ vel res, de qua deliberandum est, est secretissima; vel amicus fidelis non est ad manus, vel denique res non patitur moram. Interdum verò cum alio deliberat, qui est vir bonus, prudens, ipsique amicus & fidelis. *Porisma.*

7 *An praelectio sit principium efficiens actionum moralium & quomodo à consultatione differat?*

ARistoteles *lib. 3 Ethic. Nicom. cap. 5. & libr. 2. Eud. cap.* 10. inter principia efficientia virtutum & actionum mor. numerat προαίρεσιν, hoc est, *praelectionem*. Idcirco etiã eam definit, quod sit ὄρεξις βουλευτικὴ τῶν ἐφ' ἡμῖν, *appetitio consulta rerum, quæ in nostra sunt potestate.* Cuius definitionis sensus est, præelectionem esse appetitionem mediorum idoneorum, per consultationem inuentorum ad consequendum finem. Quæ sententia Philosophi vera quidem est, cum de habitibus moralibus, tum de actionibus, quę habitus morales, aut antecedunt tanquã causa efficiens, vel cõsequuntur, tanquam effecta; nõ autem de omnibus actionibus moralibus: cum quædam sint spõtaneæ, sed inconsultæ & ἀπροαίρετοι, quædam verò etiã inuitæ, vt suo loco infra docebitur. Licet autem præelectio cum cõsultatione conueniat obiecto; quod vtraque versetur non circa res necessarias & impossibiles; neq; circa res contingentes, *Praelectio quid sit.*

quæ in potestate nostra non sunt, vt fiant vel non fiant; neque ad nos pertinent; neque circa finem, sed circa media ad finem ducentia: tamen differt ab eadem: 1, ordine naturę; quod consultatio pręcedit præelectionem, præelectio verò sequitur consultationem. 2, definitione: quod consultatio est inquisitio mediorum idoneorum ad finem ducētium: præelectio verò appetitio mediorum, quæ per consultationem sunt inuenta & idonea iudicata. 3, effecto, quod consultatio hominem dirigit ad agendum; præelectio verò exequitur.

Differentia explicatur.

1

2

3.

8 *An præelectio differat à volitione?*

Opinio Aristotelis exponitur.

SEntentiam affirmantem defendit Aristoteles prolixè *libr. 3. Ethicorum Nicom. cap. 5. & lib. 2. Eudem. cap. 10.* Licèt enim concedat, præelectionem conuenire cum volitione, partim genere proximo, quod est appetitio; partim obiecto generali, quod est bonum aliquod, partim subiecto recipiente, quod est homo, partim causa efficiente communi, quæ est partim cognitio, partim iudicium intellectuale: tamen eandem docet differre à volitione; 1, quod pręelectio præsupponit consultationem, per quam vnum alteri præfertur, ab eaque immediatè tanquam à causa efficiente pendet: volitio autem non. 2, quod volitio versatur circa finem: præelectio verò circa media ad finem ordinata. 3, quod præelectio versatur tantum circa ea, quæ in nostra sunt potestate, & ad nos pertinent: volitio verò etiam circa ea, quæ in nostra potestate non sunt, neque ad nos, sed ad alios pertinent: imò, etiam circa ea, quæ sunt impossibilia vel simpliciter, vel nobis. 4, quod præelectio soli inest homini, qui vsum rationis habet,

In quare differat.

1

2

3

4.

& ad

&c ad consultandum est aptus: Volitio verò etiam iis, qui contrario modo sunt affecti; cuiusmodi sunt pueri, moriones, deliri, *&c.*

Verum contra hanc sententiam Aristotelis dubitationes moueri possunt. *Dubitationes contra opinionem Aristotelis mouentur.* Nam: 1, omnis appetitio rationalis est volitio: Cum igitur praelectio sit appetitio rationalis, sequitur illam esse volitionem.
1
2, quia commune est dogma Philolosophorum, *Qui vult finẽ, vult etiam media, ad finem ducentia.*
2
Quod si hoc est verum, sequitur falsum esse, quod volitio tantum finem respiciat.
3, quia ipse Aristoteles *lib.* 2. *Eudem. cap.* 10. expresse sibi contradicit, cum ait; ἅπαντες βουλόμεθα ἃ καὶ προαιρούμεθα· οὐ μήν τοι γε ἃ βουλόμεθα πάντα προαιρούμεθα. *Omnes volumus quae praeligimus; non tamen quae volumus, omnia praeligimus.*
3
Vt igitur veritas quaestionis ꝓpositae innotescat, simulque dubitationibus iam motis occurratur, sciendum est, vocabulum *volitionis*, modò in trita & propria significatione vsurpari pro qualibet appetitione rationali, siue circa finem, siue circa media ad finem ducentia versetur; siue eam praecedat consultatio, siue non: modò in stricta & impropria significatione sumi pro solâ illâ appetitione rationali, quae circa finẽ versatur. Secundum priorem igitur significationem volitio est genus praelectionis, nec ab ea distinguitur tanquam res toto genere diuersa. *Quaestio deciditur per distinct.* Secundum posteriorem autem significationem praelectio & volitio differunt eo modo, quo ex Aristotele traditum fuit. Quamobrem etiam non malè videtur volitio tanquam genus diuidi in volitionem inconsultam, & consultam. Inconsulta enim est appetitio finis: Et propterea dicitur in-

consulta, quia de fine nunquam instituitur consultatio, sed is semper tanquam principium supponitur. Consulta volitio, est appetitio mediorum ad finẽ consequendum idoneorum: Et propterea dicitur consulta, quia de mediis homo deliberat & consultat tam diu, donec cognoscat, quæ sint aut simpliciter, aut magis idonea & vtilia pro consequendo fine.

9 *An praelectio differat ab opinione?*

Pro thesi affirmatiua Argum.

SEntentiam affirmantem idem Aristoteles defendit *lib.3.Ethicorum Nicomachiorum cap.*4. *& lib.2.Eudem.cap.*10. Argumenta ipsius sunt: 1,
1 quia præelectio tãtum versatur circa res agendas, & quæ in hominis sunt potestate. Opinio verò circa omnes res, quarum est aliqua notitia; & sic
2 etiam circa res impossibiles. 2, quia opinio vero & falso distinguitur: proæresis verò bono & malo.
3 3, quia à præelectione homo dicitur bonus vel malus: ab opinione non item. Verba Aristotelis sunt, τῷ προαιρεῖσθαι τἀγαθὰ, ἢ τὰ κακὰ ποιοί τινές ἐσμεν· τῷ δὲ δοξάζειν οὔ· *Eligendo bona vel mala cuiusdam modi*
4 *sumus: opinando verò non.* 4, quia præelectionis finis seu effectum est persecutio & fuga rei: opi-
5 nionis autem non. 5, quia præelectio laudatur à rectitudine seu bonitate: Opinio verò à verita-
6 te. 6, quia præelectio est eorum, quæ maximè scimus esse bona: Opinio verò eorum, quæ non omninò scimus. 7, quia non iidem videntur eli-
7 gere optima & opinari: sed nonnulli melius quidem opinari; sed ob animi vitium non eli-
8. gere, quæ decet. 8, quia ex opinione consultatiua existit præelectio.

10 *An volitionis obiectum sit bonum duntaxat?*

Aliorum opiniones recensentur.

CVm bonum aliud sit verum, aliud apparens, Socratici quidē putarunt, volitionis obiectum esse tantū verum bonum: Academici verò statuerunt esse solum apparens bonū. 1
Sed vtramque opinionem refutat Arist. *lib.* 3. *Ethic. Nic. c.* 6. 2
Ex priore enim ait sequi malum id, quod improbus vult aut voluntati non subiici; & sic ipsum inuitum peccare: aut si voluntati subiiciatur, id esse bonum. Ex posteriore verò ait sequi, nihil suâ naturâ esse expetendum; sed id solum, quod cuique videretur: & sic res expetendas sæpe inter se esse contrarias: cum aliud aliis videatur expetendum. Proinde Aristoteles mediam senten- 3.
tiam inter has duas extremas defendit; nempe, obiectum voluntatis, neque esse solum verum bonum, neque solum apparens bonum; sed vtrumque: ita tamen, vt verum bonū simpliciter & suâ naturâ voluntati subiiciatur: apparens verò non. Idcircò etiā addit, virum bonum nihil velle, nisi verum bonum: propterea quod singula rectè diiudicat, & in singulis verum perspicit, quasi eorum norma sit ac mensura. Improbum verò sæpè velle bonum apparens: propterea quod corruptum habeat de rebus iudicium, & quicquid iucundum est, bonum & expetendum esse arbitretur; etiamsi reuera malum sit, hoc est, turpe & noxium: non secus ac homini ægroto sæpè salubria & expetenda videntur, quæ reuera sunt insalubria & auersanda.

Obiectio.

Sed contra thesin affirmantem quæstionis videtur obiici posse id, quod Aristoteles affirmat *libr.* 2. *Eudem. cap.* 10. cum inquit: ἡ βούλησις φύσει μὲν τοῦ ἀγαθοῦ ἐστι, παρὰ φύσιν δὲ, τοῦ κακοῦ. καὶ βούλεται φύσει μὲν τ'

ἀγαθόν, παρὰ φύσιν δὲ καὶ διαστροφὴν καὶ τὸ κακόν· *Voluntas natu: â quidem est boni; præter naturam verò mali; & vult natura quidè bonum, præter naturam verò & ex peruersione etiam malum.* Respondeo, malum quidem cadere sub voluntatem; non tamen quatenus est malum; sed quatenus bonum apparet, seu quatenus speciem & apparentiam boni præ se fert. *Responsio.*

11 *An persuasio vim habeat cogendi hominem ad moraliter agendum?*

Thesis neg. defenditur. SVnt nonnulli, qui putant se coactè agere, cum aliquid ab aliis persuasi agunt. Ideoque ad excusanda sua facta dicunt se persuasos ea fecisse. Verum hæc opinio est erronea. Rationes sunt: 1, quia in libero hominis arbitrio est, vel approbare aliquid, vel improbare. Ideoque persuadendo effici non potest, vt homo aliquid inuitus vel approbet, vel improbet. 2, quia persuasio non est proximum principium moraliter agendi, sed partim volitio, partim proæresis; quarum vtraque per se est libera seu indifferens ad vtrumque oppositorum. 3, quia quicquid homo ex persuasione agit; id sine molestia & cum iucunditate agit. Omne autem violentum est molestum; & nihil quisquam vi agit quod gaudens agit, vt testatur Aristoteles *lib.2. Eud. cap.8.* 4, quia violentia & necessitas videtur opponi persuasioni in rebus agendis, vt ibidem docet Philosophus.

Ratio 1, 2, 3, 4.

12 *An principium proximum efficiens actionum moralium sit in homine?*

Pro thesi affirm. Ratio 1

STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1, quia homo per naturam particeps est liberi arbitrii, cuius beneficio potest operationes suas natu-

naturales determinare vel ad bonum, vel ad malum morale, vt *in Anthropologia c.2.probl. 7.* prolixè probatum eſt. 2, quia homo per aſſuetudinẽ 2
contrahit ſibi habitum moralem, qui principium internum eſt benè vel malè agendi. Vnde homo dicitur ſponte eſſe probus vel improbus. 3, quia 3
leges traduntur de iis rebus, quæ ab homine fieri, vel non fieri poſſunt. 4, quia homo ob actiones 4
morales vel laudatur, vel vituperatur. Id autem non fieret, niſi in eo eſſet principium proximum eiuſmodi actionum. 5, quia ad hominem dirigun- 5
tur & inſtituuntur ſuaſiones, & diſſuaſiones; hortationes, & dehortationes. Id quod fruſtrà fieret, niſi penes hominem eſſet principium proximum actionum moralium. 6, quia hominem ſæpè pœ- 6
nitet, quod hoc vel illud egerit. Id verò non contingeret, niſi in ſe haberet principium agendi cõtrarium. 7, quia homo in libris moralibus ab Ari- 7.
ſtotele dicitur modò principium, modò parens, modò dominus ſuarum actionum. Et vulgò idem dicitur ſuæ fortunæ faber, hoc eſt, tam felicitatis, quàm miſeriæ ſuæ auctor. Id autem falſum eſſet, ſi in illo non eſſet principium proximum actionum moralium.

13 *An actiones morales conſtent ex materia & forma, & quæ illæ ſint?*

VVlgò in ſchola Peripateticorum omnis motus traditur eſſe expers materiæ & formæ. Quę ſententia etſi vera eſt de motu naturali, quatenus eſt abſolutus & indeterminatus: tamen falſa eſt de motu morali & artificiali. In illis enim motus naturalis fungitur officio materiæ; modificatio autem ſeu determinatio officio formæ.

Sentent. affirmatiua defenditur.

Non autem quælibet determinatio est forma specifica actionum moralium; sed tantum illa, quę ad bonum, vel malum morale dirigitur, quęque facit, vt actiones morales vel congruant cum regula honestatis, vel ab eadem discrepent. *Obiectio.* Sed contra obiici potest, actiones morales nihil aliud esse, quàm motus naturales, certo modo determinatos. Ideoque cum genus non sit materia suę speciei; neque motus naturales posse esse materiã actionum mor. *Responsio.* Respondeo, committi in obiectione illâ fallaciam petitionis principii. Non enim tantum falsum genus sumitur pro vero; sed etiam falsa definitio pro vera. Motus siquidem naturales non possunt esse genus actionum moralium, quatenus sunt morales; cum his definitio illorum nó competat. Et sic neque definitio consistere potest.

14 *An sine vi & concursu naturæ vlla actio moralis ab homine edi possit?*

Pro thesi negatiua Statuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia *Ratio* 1 ad omnem actionem moralem constituendam requiritur motus aliquis naturalis, tanquam materia. Nullus autem motus naturalis potest fieri sine vi & concursu naturæ, hoc est, sine 2. causarum naturalium efficientiâ. 2, quia *Omnis actio determinata præsupponit absolutam*, vt libr. 5. Metaphys. c. 4. Q. 19. docetur. *Actio autem moralis est actio determinata. Ergò illa quoque præsupponit absolutam.* Hæc autem sine vi & concursu naturæ fieri non potest. *Error aliorũ taxatur.* Proinde errant illi, qui ab actionibus moralibus omnem naturæ concursum & efficientiam excludunt.

CAPVT

CAPVT III.
De Distributione actionum moralium in genere.
PRÆCEPTA.

1 *Adhuc de natura actionum moralium: Sequitur earundē distrib. quæ in genere est triplex.* Distributiones actionū moraliū exponuntur.

2 *Prima distributio est, quod actio moralis alia est simplex, alia mixta.* I

3 *Simplex actio moralis est, quæ vnius & eiusdem est naturæ.*

4 *Estque vel spontanea, vel inuita.*

5 *Spontanea est, quæ fit ab homine ad agendum propenso, & cognoscente singulas actionis circumstantias.*

6 *Estq; vel consulta, vel inconsulta.*

7 *Consulta est, quæ fit deliberato animo & ex certa proæresi.*

8 *Inconsulta est, quæ fit sine deliberatione & proæresi.*

9 *Vtraque vel antecedit habitum moralem, vel consequitur.*

10 *Antecedens actio est, quâ habitus moralis acquiritur.*

11 *Consequens actio est, quâ habitus moralis iam acquisitus exercetur & declaratur.*

12 *Inuita actio est, quæ ab homine fit vel per ignorantiam vel per vim.*

13 *Estq; vel imprudens, vel violenta.*

14 *Imprudens actio est, quæ fit per ignorantiam facti pœnitentem.*

15 *Violenta actio est, quæ fit à principio externo contra hominis agentis propensionem & voluntatem.*

16 Mixta actio moralis est, *quæ simpliciter neque est spontanea, neque violenta; sed mediæ naturæ, & per negationem extremorum dicitur* non spontanea, non inuita.

2 *Distrib.* 17 *Altera distributio est, quod actio moralis alia est bona, alia mala.*

18 *Actio bona est, quæ ad bonum morale est determinata.*

19 *Actio mala est, quæ ad malum morale est determinata.*

3 *Distrib.* 20 *Tertia distributio est, quod actio moralis alia est interna, alia externa.*

21 *Interna est, quæ per se sub sensum hominis externum non cadit.*

22 *Externa est, quæ per se sub sensum hominis externum cadit.*

QVÆSTIONES.

1 *An omnis actio moralis rectè & sufficienter diuidatur in spontaneam & inuitam?*

Prima sententia aliorum exponitur.

REperiuntur nonnulli Philosophi, qui putant, omnem actionem moralem esse spontaneam, & nullam inuitam. Rationes ipsorum sunt: 1,

Ratio 1

quia omnis actio moralis est operatio, cuius principium est in agente & sciente singulas actionis circum-

circumſtantias. 2, quia nihil per ſe dignum eſt laude vel vituperio, præmio vel pœnâ, niſi ſit ſpontaneum. Cum igitur omnis actio moralis digna ſit laude vel vituperio, præmio vel pœnâ: ſequitur omnem actionem moralem eſſe ſpõtaneam. 2
3, quia omnis actio moralis aut præcedit habitum moralem tanquam cauſa illius efficiens; aut conſequitur tanquam effectum. Nulla autem operatio poteſt eſſe vel efficiens habitus moralis, vel effectum niſi ſit ſpontanea. 4, quia homo nõ inuitè, ſed ſponte eſt probus vel improbus. 3 4.

Sed hæc ſententia videtur non eſſe approbanda; cum experientia communis teſtetur, hominẽ interdum inuitè peccare, vel per vim & coactionem; vel per ignorantiam facti pœnitentem. Neque obſtant rationes, pro eius probatione allatę. In prioribus enim tribus fallacia committitur à dicto ſecundum quid, ad dictũ ſimpliciter. Quod enim tantum verum eſt de actione ſpontanea vel in genere, vel ſaltẽ conſultâ, id perperam omni actioni morali tribuitur. In poſtrema verò eſt fallacia conſequentis quatenus ex illa conceſſa concluſio tamen generalis affirmata non ſequitur.

Superior ſententia improbatur.

Refutantur rationes pro priore ſententia.

Hinc alii reiectâ hac opinione ſtatuunt omnem actionem moralem aut eſſe ſpontaneam, aut inuitam; quia illius principium aut ſit internum aut externum: homoque aut ſponte, hoc eſt, ſecundum naturalem ſuam propenſionem & voluntatem agat, aut inuitè, hoc eſt, contra naturalem ſuam propenſionem & voluntatem. Sed neque hæc diſtributio eſt ſufficiens, cum dentur actiones morales, quæ neque ſint ſpontaneæ, neque inuitæ, ſed mediæ cuiuſdam naturę, quæ negatiô-

Secunda opinio exponitur.

Secunda opinio etiam improbatur.

Tertia opinio affertur & approbatur.

ne extremorum exprimantur. Itaque rectius faciunt illi, qui secuti Aristotelem, actionẽ moralem primum diuidunt in simplicem & mixtam: Ac simplicẽ quidem vocant, quę est vnius & eiusdem naturæ: nec incommodè pura seu homogenea dici potest: mixtam verò, quæ diuersæ est naturæ: nec ineptè impura seu heterogenea dici potest. Deinde simplicem diuidunt in spontaneam & inuitam. Ita enim distributio actionum moralium est suo distributo adæquata, eoque neque latior neque angustior. Cum quâ etiam cõgruit tripartita illa vulgata, quâ actio moralis alia dicitur spõtanea, alia inuita, alia neutra. Quę tamen non est ita exacta, ac præcedens.

2 *Quid sit actio spontanea & quotuplex?*

Spontaneum quid sit in genere.

Actio spontanea quid sit.

DEfinit Aristoteles *lib. 3. Ethicor. Nicom. cap. 3.* τὸ ἑκούσιον οὗ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ εἰδότι τὰ καθ' ἕκαστα ἐν οἷς ἡ πρᾶξις, *Spontaneum est, cuius principium est in eo, qui scit singula, in quibus actio versatur.* Hinc igitur colligitur, quod actio spontanea sit, quæ fit ab homine vi interna ad agendum propenso, & cognoscente singulas actionis circumstantias; seu, cuius principium est in homine agente & sciente omnes actionis circumstantias. Et hæc definitio probatur à coniugatis; quia, vt Piccolomineus docet *gradu 2. cap. 11.* Sponte agere est, dum principium vel propensio est in eo, quod agit, & res singulas, in quibus actio versatur, non ignorat.

Actio spontanea quotuplex.

Cum autem omnis actio moralis spontanea aut cum deliberatione & proæresi fiat, aut sine deliberatione & proæresi, vt testatur Aristoteles *lib. 5. Ethicorum Nicomachiorum, cap. 10.* hinc rectè alia dicitur *consulta*, Græcè προβεβουλευμένη,

alia

alia *inconsulta*, Græcè ἀπροβούλευτος · seu, quod idem est, alia προαιρετικὴ, alia ἀπροαίρετος. Rursus cum omnis actio spontanea aut præcedat habitum moralem, aut sequatur; hinc rectè alia dicitur antecedens, alia consequens.

3 *Vtrum actio spontanea soli homini; an verò etiam bestiis competat?*

EX Philosophis alii priorem, alii posteriorem partem quæstionis defendunt. Argumenta pro priore parte sunt: 1, quia spontanea actio pendet à ratione & præelectione. Ratio autem & præelectio non competit bestiis, sed soli homini. 2, quia spontanea actio digna est vel laude vel vituperio, vel præmio vel pœnâ. Talis autem non est vlla actio bestiarum. Ideoque spontanea actio non bestiis, sed soli homini competit.

Pro priore sententia. *Arg.* 1 2.

Argumenta pro posteriore parte sunt: 1, quia bestiæ multa dicuntur sponte, multa inuitè agere. Sic equus sponte dicitur currere per prata, quando freno solutus per ea ad libitum vagatur: inuitè verò dum ab Equite freno & calcaribus ad currendum cogitur. 2, quia in quod inuita actio cadit, in id etiam cadit spontanea. In bestias autem cadit actio inuita. 3, quia Aristoteles *libro 3. Ethicorum Nicom. cap.* 1. absurdum iudicat statuere, feras & infantes non agere sponte.

Pro posteriori sententia. *Argum.* 1 2 3.

Pro decisione quæst. notandum est, actionem spontaneã modò latè & generaliter vsurpari pro qualibet operatione, quæ libera est à coactione, quæq; fit cũ appetitu aliquo; siue fiat sine cognitione, siue cum cognitione: Et sic non tantum be-

Quæstio deciditur per distinct.

ſtiis, ſed etiam plantis & corporibus inanimatis competere: quandoque verò ſtrictè & ſpecialiter vſurpari pro actione, quæ fit cum ratione & voluntate: & ſic ſoli homini competere, nihilque aliud eſſe, quam actionem volũtariam oppoſitam inuoluntariæ. Et in hac ſignificatione intelligendum eſſe, quando Latini nonnulli Auctores dicunt, ſponte aliquid facere, eſſe, per voluntatem facere; inuitè, contra voluntatem. Vnde porrò colligitur actionem ſpontaneam in lata ſignificatione differre ab actione voluntaria tanquam genus à ſpecie: ſiquidẽ illa cadit in res tam inanimatas, quàm animatas: hæc verò in ſolum hominẽ; cùm voluntas ſecundum Ariſtotelem ſit ὄρεξις μετ' ἀγαθοῦ λόγου, *appetitus boni cum ratione*. In ſtrictâ verò ſignificatione actionem ſpontaneam non differre à voluntaria; quemadmodum neque inuitam ab inuoluntaria. Et ſic ferè ſemper in Ethicis Ariſtoteles ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον pro voluntario & inuoluntario accipit.

Porisma.

4 *Quid ſit actio inuita, & quotuplex?*

ARiſtoteles *lib. 5. Ethicorum Nicomach. cap. 1.* in genere definit τὸ ἀκούσιον, τὸ βίᾳ ἢ δι' ἄγνοιαν γινόμενον, hoc eſt, *inuitum eſſe, quod vi aut per ignorantiam fit*. Hinc igitur colligitur, quod actio inuita ſit, quæ fit ab homine agente vel per vim, vel per ignorantiam. Vnde porrò colligitur, quod actio inuita ſit duplex; vna violenta ſeu coacta; altera imprudens, ſeu, vt alii loquũtur, inuita per ignorantiam. Violenta actio eſt actio inuita, quæ fit à principio externo contra hominis agentis propenſionem & voluntatem. Et hæc deducitur ex definitione generali *violenti*, quam tradit Ariſtoteles

Inuitum quid ſit in genere.

Actio inuita quid.

Eadem quotuplex.

teles *cap. 1. libr. 3. Ethicorum Nicomach.* his verbis: βίαιον, οὗ ἡ ἀρχὴ ἔξωθεν τοιαύτη οὖσα, ἐν ᾗ μηδὲν συμβάλλεται ὁ πράττων ἢ ὁ πάσχων, *Violentum est, cuius principium est externum, & eiusmodi, ut nihil adiumenti conferat is, qui agit & patitur.* Imprudens actio est actio inuita, quæ prodit ab ignorantia singularum actionis circumstãtiarum, tanquam à causa principali; eaque patefactâ pœnitentiam secum trahit. *Violentum quid sit.*

5 *An aliud sit per ignorantiam agere, aliud ignorantem agere?*

STatuitur thesis affirmatiua. Ratio est, quia ignorantem agere latius patet, quàm per ignorantiam agere. Licèt enim omnis, qui per ignorantiam agit, ignorans etiam agat: tamen non omnis, qui ignorans agit, agit etiam per ignorantiam. Nam qui aliquid agit ex vehemente animi perturbatione, v.g. irâ, vel ex ebrietate, vel ex habitu vitioso, ignorans quidem agit, quatenus hæc mentis aciẽ peruertunt & obumbrant: non tamẽ per ignorantiam agit: quia hæc non est causa principalis illius actionis; tametsi cum agente sit coniuncta. Ebrius enim, v.g. quando aliquem interficit & nescit se hoc agere: tum ebrius agit ignorans; sed non per ignorantiam, quia hæc non est causa peccati illius, sed ebrietas.

6 *An omnis ignorantia actionem reddat inuitam?*

STatuitur thesis negatiua. Est enim ignorantia alia iuris, alia facti. Ignorantia iuris est, quando homo ignorat id, quod scire debeat. Estque alia iuris vniuersalis, alia iuris particularis. Ignorantia iuris vniuersalis est, quando quis ignorat princi- *Ignorantia quotuplex.*

pia practica vniuersalia, seu pręcepta communia de honesto & turpi, iusto & iniusto, quæ omnes homines ratione vtentes scire poterant & debebant. Ignorantia iuris particularis est, quâ quis ignorat speciale aliquod & extraordinarium edictum, aut mandatum promulgatum ab eo, qui legis condendæ potestatem habet. Ignorantia facti est, qua quis ex singularibus actionis circumstantiis vnam atque alteram ignorat. Sunt autem actionis circumstantiæ in vniuersum decem; nẽpe agens, quod agitur, in quod agitur, quo instrumento, quomodo, cuius gratiâ, quando, vbi, coram quo & quam diu. Ex quibus aliæ sunt principales, vt finis cuius gratiâ, & obiectum in quod agitur. Reliquæ sunt minus principales, vt locus, tempus, instrumenta, qualitas, quantitas, & id genus alia.

Quot sint circumstantiæ actionũ.

Cæterum, ignorantia iuris actionem non reddit inuitam propriè: quia est affectata & voluntaria; & causa peccati ex tali ignorantia commissi non tam est ipsa ignorantia, quàm hominis peruersitas, qui noluit ea scire, quæ potuisset & debuisset, antequam actionem susciperet; si saltem mediocriter attendere voluisset. Quilibet enim homo rationis compos tenetur scire principia practica, præsertim vniuersalia, vt secundum ea actiones suas conformare possit. Ignorantia autem facti reddit actionem inuitam, si sit pœnitens, hoc est, pœnitudinem sibi adiunctam habeat, non autem si sit impœnitens. Actio enim, quæ oritur ex ignorantia facti impœnitente, simpliciter neque est spõtanea neque inuita, sed mixta, quę vulgò non spontanea, non inuita dicitur.

Siqui-

Siquidem homo eam simpliciter non facit sponte, respectu voluntatis præcedentis; neque simpliciter facit inuitè respectu voluntatis subsequẽtis. Hinc non omnes ex ignorantia facti peccantes inuiti peccasse dicuntur; sed tantum illi, quos post factum errore deprehenso pœnitet. Quos verò non pœnitet, illi nec volentes dicuntur peccasse, cum quid agerent, ignorarent; nec etiam inuiti, cum nihil videantur contra voluntatem egisse. Itaque dicuntur non sponte peccasse. Et propterea etiam ipse Aristoteles ignorantiam facti, quam vocat ἄγνοιαν τῶν καθ' ἕκαστα, aliam dicit esse ἐπίλυπον, *dolorificam*, quæ adiunctam habeat pœnitentiam, testantem, quod actio sit edita contra voluntatem agentis: aliam verò ἄλυπον, *doloris & pœnitentiæ expertem*; quæ testatur voluntatem actionis à facto non prorsus abhorruisse.

7 *An actiones mixtæ magis sint spontaneæ quàm inuitæ?*

Thesis affir. defenditur.

ETsi actiones mixtæ simpliciter neque sunt spontaneæ neque inuitæ: tamen comparatè magis sunt spontaneæ, quàm inuitæ: 1, ratione finis, qui maius bonum est, ideoque eligendum. 2, ratione principii, quod est cõsultatio recta, & prę-electio ei consentanea. 3, ratione mediorum seu instrumẽtorum, quæ libera tunc temporis in homine supponuntur. 4, quia violentia & ignorantia circumstantiarum plerunque abest. Exempli gratia: actiones mixtæ sunt, si quis ingruẽte tempestate horrendâ bona sua in mare proiiciat naufragii gratiâ: aut latroni magnam summam pecuniæ promittat, vitæ conseruandæ gratiâ: aut

(margin: 1, 2, 3, 4)

ad tuendos liberos suos periculo vitæ præsentissimo sese obiiciat. Et tamen eiusmodi actiones magis sunt spontaneæ quàm inuitæ.

8 *Vtrum actiones mixtæ per se laudem, an vituperium; veniam, an pœnam mereantur?*

Quæstio explicatur per distinct.

IN actionibus mixtis consideratur partim electio, partim coactio. Ratione electionis illæ quandoque laudem merentur, si nimirum quis propter maius bonum minus malum fecerit: quandoque vituperium, si nimirum quis propter minus bonum maius malum fecerit. Ratione coactionis interdum veniam merentur, vt si quis tormentis coactus falsum confiteatur: quandoque pœnam, vt si quis vitæ suæ conseruandæ gratiâ aut veram religionem abneget, aut patriam prodat, aut parentes interficiat. Hæc enim simpliciter & externè sunt turpia, vt potius extrema quæque homini sint perpetienda, quàm illa facienda. Et propterea rectè Aristoteles ait *lib. 3. Ethic. Nicomach. cap.* 1. ἔνια ἴσως οὐκ ἐστὶν ἀναγκασθῆναι, ἀλλὰ μᾶλλον ἀποθανητέον παθόντα τὰ δεινότατα· *Sed fortaße nonnulla eiusmodi sunt, vt nullâ vi aut necessitate coacti ea facere debeamus, potiusque mors nobis sit oppetenda, maximique cruciatus perferendi.*

9 *Vtrum actiones, quæ ex ira, cupiditate, aut aliâ animi perturbatione fiunt, sint spontaneæ an inuitæ?*

Opiniones aliorũ recensentur.

DE hac quæstione videtur esse dissensio inter Platonem & Aristotelem. Plato enim *in Dialogo 9. de legibus* statuit ea, quę fiunt ex irâ me-
1 diare inter spontè & inuitè facta. Aristoteles ve-
2. rò *lib. 3. Ethicorum Nicomachior. cap. 1. sub finem,* videtur

videtur aſſerere ea, quæ fiunt ex ira & cupiditate vehemente, non inuitè, ſed ſponte fieri.

Argumenta pro ſententia Platonis ſunt: 1. quia primæ animi perturbationes non ſunt in noſtra poteſtate, & propterea, quæ per illas fiunt, ſponte à nobis non fiunt. Quale enim eſt principium actionis, talis eſt ipſa actio. *Arg. pro 1. opinione.* 1

2, quia ſi ea, quæ fiunt per ignorantiam facti, quam veritate perſpectâ non comitatur dolor & pœnitentia, non fiunt vel inuitè vel ſpontè, ſed mediant inter ſpontè & inuitè facta: ſequitur etiam ea, quæ ex ira aut alia vehemente animi perturbatione fiunt, non fieri vel ſpontè vel inuitè. Perturbatio enim vehemẽs iudicium rationis perturbat, vt homo neſciat, quid agat. Similiter ſi ea, quæ fiunt per ignorantiam facti; quam ſequitur pœnitentia, non fiunt ſpontè, ſed inuitè, ſequitur ea quoque, quæ ex irâ aut alia perturbatione, quàm pœnitentia ſequitur, fiunt, non fieri ſpontè. 2

3, quia veniam merentur illi, qui dicunt ſe aliquid ex ira aut vehemente alia perturbatione feciſſe. Ergò actiones illæ non ſunt ſpontaneæ. 3.

Argumenta pro ſententia Ariſtotelis ſunt: 1, quia quæcunque beſtię naturaliter agunt ex ira & cupiditate vehemente, illa agunt ſponte. Ergò multò magis ea, quæ homines agunt cum cognitione & appetitu rationali. *Arg. pro 2. opinione.* 1

2, quia honeſta, quæ fiunt ex ira aut alia perturbatione animi, dicũtur ſponte fieri; cum fiant ex principio rectæ rationi conſentaneo. Ergò etiam turpia; cum planè ſit eadem ratio. 2

3, quia quæ fiunt ex ira & cupiditate, ab interno principio pendent, adiunctamque ſibi habent iucunditatem. 3

4, quia illa dicuntur 4.

ſponte fieri, quæ neque per vim ſeu violentiam, neque per ignorantiam facti pœnitentem fiunt. Talia autem ſunt, quæ ex ira & cupiditate vehementi fiunt.

Quæſtio deciditur per theorem. Pro deciſione quæſtionis obſeruanda ſunt aliquot theoremata: 1, aliud eſſe, hominem iratum aliquid agere, aliud hominem per iram aliquid agere. Prius enim latius patet, quâm poſterius, non ſecus ac ignorantem agere & per ignorantiam agere. Quicunque enim per iram agit, etiam iratus agit, ſed non contra. Dicitur enim homo per iram agere, quando ira eſt principalis cauſa efficiens, ob quam agit, & niſi adeſſet, non ageret. Iratus verò dicitur agere, quando ira non eſt principalis cauſa actionis: Et ſic multa ſæpè facit homo, quæ rectę rationi ſunt conſentanea. 2, ſpontaneum ab Ariſtotele dici, quod fit cum ratione & appetitu rationali ſine externa violẽtia & ignorantia facti pœnitente; & ſic opponitur inuito tam per violentiam, quàm per ignorantiam facti. A Platone verò ſpontaneum dici non tantum id, quod inuitè per violentiam & ignorantiã opponitur; ſed etiã id, quod fit à principio interno turbato & obumbrato; nẽpe à ratione perturbatâ & obumbratâ. Nihil enim ſponte putat fieri, niſi fiat à ratione liberâ & ſyncerâ: Et propterea negat pueros & beſtias ſpõte agere. 3, Ariſt. ſententiam veriorẽ eſſe quàm Plat. tum, quia in irato & perturbato homine principium agendi eſt internũ, non externum; neque vel coactum, vel ignorantia rerum ſingularium obumbratum: tum, quia homo per naturam ſuam aptus eſt per virtutes morales vehementes perturbationes corrigere.

Quod

Quod igitur ad argumenta attinet pro Platonis sententia allata, respondeo ad primum, perturbationes seu affectus animi primos nō esse in hominis facultate, quatenus sunt naturales & indifferentes; esse tamen, quatenus sunt moderandi, & vel ad bonum, vel ad malum morale determinandi. Ad alterum respondeo, non esse eandem rationem eorum, quæ per ignorantiam facti impœnitentem fiunt, & quæ fiunt ex ira & perturbatione aliquâ animi. Dum enim per iram aliamve perturbationem agimus, possunt nobis singulæ actionis circumstantiæ esse notæ, nec vlla externa vis nos ad agendum compellit: non autē dum per ignorantiam facti agimus. Ac etiamsi perturbatio vehemens iudicium rationis perturbet & confundat, vt homo nesciat quid agat: tamen illa non est ignorantia facti, sed iuris, vt testatur actio hominis vitiosi. *Refutantur Arg. pro 1. opinione.* 1 2.

10 *An actiones morales, quæ habitum antecedunt, sint eiusdem speciei cum iis, quæ consequuntur?*

PRo thesi negante faciunt hæc argumenta: 1, quia actiones antecedentes sunt causa efficiens habitus moralis: consequentes verò illius effectum. Quę autem vt efficiens & effectum differunt, illa non sunt eiusdem speciei. 2, quia antecedentes actiones fiunt cum luctâ appetitus & rectæ rationis, h.e. difficulter, molestè & inconstanter: cōsequentes verò sine luctâ appetitus & rectæ rationis, hoc est, facilè, iucundè & constanter. 3, quia antecedentes actiones sunt quidē probæ vel improbæ, sed non probè vel improbè factæ: quia non fiunt ex habitu vel probitatis vel improbi- *Pro thesi negatiua Argum.* 1 2 3.

tatis: consequentes verò non tantum sunt probę vel improbæ, sed etiam probè & improbè factæ.

Pro thesi affirm. At contra pro thesi affirmante adducútur hęc argumenta: 1, quia actiones antecedentes à consequentibus non differunt, nisi secundum perfectionem & imperfectionem. Perfectio autem & imperfectio non constituunt diuersas species. 2, quia actiones antecedentes & consequentes nõ tantum cõueniunt inter se genere proximo, caussisque efficientibus communibus & remotis; sed etiam fine, à quo actiones morales formam suam habent. Etsi verò difficile est, quæstionis propositæ veritatem determinare ob rationum contrariarum momenta: tamen thesis negatiua videtur probabilior affirmatiua: tum, quia rationes illius maioris ponderis esse apparent: tum, quia argumenta pro thesi affirmante non probant id, quod est probandum: cum perfectio alia sit essentialis, alia accidentalis: fierique possit, vt quæ specie differunt, in multis rebus inter se conueniant.

Argum.
1
2.
Quæstio deciditur

II *An actiones morales rectè distribuantur in bonas & malas?*

Pro thesi affirm. Ratio
1 STatuitur thesis affirmatiua. Rationes sunt: 1 quia actiones morales aut congruunt cum regula honestatis seu boni moralis, aut ab eadem discrepant. Si congruunt, dicuntur bonæ: si dis-
2. crepant, dicuntur malæ. 2, quia distributio illa nõ tantum habet partes inter se dissentientes, & à toto dissentientes; sed etiam eidem est adęquata, ita vt nulla actio moralis sit, quæ ad alterutram partem non possit referri. Etsi verò ab aliis actiones morales diuiduntur modò in rectas & prauas, modò

modò in probas & improbas, modò in honestas & turpes: illæ tamen diuisiones reipsa & in sano sensu à superiore non dissentiunt; sed planè consentiunt; nisi quod vocabulis aliis exprimantur.

12 *An in facultate hominis sit agere & non agere tam benè quam malè?*

SEntentiam affirmantem passim Aristoteles in libris suis moralibus defendit. Rationes sunt: *Prothes. aff.* *Ratio*

1, quia homo sponte est probus vel improbus; &, vt *lib. 2. Ethic. Nicomach. cap.* 7. loquitur Philosophus, ἐφ' ἡμῖν ἔσται τὸ ἐπιεικέσι καὶ φαύλοις εἶναι, *In nobis situm est, vt probi vel improbi simus.* Vnde etiam ab eodem *in citato loco, & lib. 2. Eudem. cap.* 6. virtus & vitium dicuntur esse spontanea. I

2, quia in homine sunt principia actionum tam bonarum, quàm malarum: cuiusmodi sunt intellectus & liberum arbitrium. Vnde etiam homo sicut per naturam dicitur principium suorum liberorum: ita etiam per voluntatem & proæresin dicitur principium suarum actionum tam bonarum quàm malarum. 2

3, quia, vt Aristoteles loquitur *in loco citato*, εἰ τὸ πράττειν καλὸν ὂν ἐφ' ἡμῖν ἐστι, καὶ τὸ μὴ πράττειν ἐφ' ἡμῖν ἔσται αἰσχρὸν ὄν, καὶ εἰ τὸ μὴ πράττειν καλὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν, καὶ τὸ πράττειν αἰσχρὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν. *Si agere, quod honestum est, in nobis est*, hoc est, in nostra facultate & arbitrio, *etiam nō agere, quod turpe est, in nobis est: Et si nō agere, quod honestum est, in nobis est, etiam agere quod turpe est, in nobis est.* 3

4, quia duplex libertas in rebus agendis homini à Deo est concessa; vna contradictionis, quâ potest agere & non agere: altera, contrarietatis, quâ potest agere tam bonum, quàm malum. 4

5, quia leges præcipiunt, vt homo probè viuat & agat, fugiatque contraria. Leges autem 5

ſunt de iis rebus, quarum efficiendarum facultas
6 eſt in homine. 6, quia leges obedientibus pręmia, inobedientibus pœnas decernunt & conſtituunt; vt illis excitentur ad honeſtè agendum, his vero à turpibus actionibus deterreantur. Hunc autem finem ſuum leges aſſequi non poſſent, niſi in facultate hominis eſſet agere & non agere tam benè, quàm malè.
7 7, quia ſuaſiones & diſſuaſiones, hortationes & dehortationes eo fine inſtituuntur, vt homo ad honeſtas actiones inflammetur, & ab inhoneſtis auocetur Id autẽ non fieret, niſi penes hominem eſſet benè vel malè agere, aut non agere. Vnde rectè Ariſtoteles *ibidem* ait: πρὸς ὅσα μήτ' ἐφ' ἡμῖν ἐστι, μήθ' ἑκούσια, οὐδεὶς προτρέπεται πράττειν, ὡς οὐδὲν πρὸ ἔργου ὄντος πεισθῆναι· *Ad ea agenda nemo hortando excitatur, quæ neque in nobis poſita ſunt, neque ſponte fiunt; perinde quaſi nihil profuturum ſit perſuaderi, vt ne vel caleamus, vel doleamus, vel*
8 *eſuriamus*, &c. 8, quia homo ob honeſtas actiones laudatur, præmioque afficitur: ob turpes verò
9. vituperatur & punitur. 9, quia hominem ſæpè pœnitet peccati commiſſi, ſeque alioſque incuſat. Id autem non fieret, niſi in facultate hominis eſſet agere & non agere, tam benè, quàm malè.

Protheſi negatiua At verò hanc ſententiam Ariſtotelis Plato eiuſque ſectatores videntur improbare. Putant enim virum bonum ſolum ſponte agere: impro-
Ratio 1 bum verò non ſponte. Rationes ipſorum ſunt: 1, quia nemo vult malum ſibi adeſſe; & propterea etiam improbus in peccando non vult ipſum peccatum quatenus eſt malum: cum malum per
2 ſe non ſit appetibile. 2, quia nemo ſponte fit improbus,

probus, non ſecus ac nemo ſponte fit ægrotus. 3, 3
quia nemo ſciens peccat, ſed ex ignorantia & errore, quatenus malum pro bono apprehendit. Et hoc etiam teſtatur Ariſtoteles *libr. 3. Ethicorum Nicomachiorum, cap 2.* ἀγνοεῖ μὲν πᾶς ὁ μοχθηρὸς ἃ δεῖ πράττειν, καὶ ὧν ἀφεκτέον. καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἁμαρτίαν ἄδικοι καὶ ὅλως κακοὶ γίνονται· *Ignorat quidem omnis improbus ea, quæ ſunt facienda & omittenda: & propter eiuſmodi errorem iniuſti & omnino mali fiunt homines.* Sicut contra *cap. 4. eiuſdem libri* ait: ὁ σπουδαῖος ἕκαστα κρίνει ὀρθῶς, καὶ ἐν ἑκάστοις τἀληθὲς αὐτῷ φαίνεται· *Vir bonus de ſingulis rebus rectè iudicat, & in ſingulis rebus verum ipſi apparet.* Item, ὁ σπουδαῖος τἀληθὲς ἐν ἑκάστοις ὁρᾷ ὥσπερ κανὼν καὶ μέτρον αὐτῶν. *Vir bonus in ſingulis rebus verum perſpicit tanquam earum norma & menſura.* 4, quia quilibet homo 4
id appetit & agit, quod bonum ei apparet. Sed vt alicui verum bonum appareat, penes ipſum non eſt. Tale enim cuique apparet, quale ingenium poſſidet. 5, quia homo non poteſt, quando 5
vult, ab improbitate habituali deſiſtere: cum habitus contractus difficulter mutari poſſit, & in ipſius poteſtate non ſit. 6, quia homo interdum 6.
inuitè agit quod bonum & malum eſt, nempè vel per vim, vel per ignorantiam facti.

Sententia Platonica improbatur.

Cæterum, cum hæc ſententia Platonica, quæ ſtatuit improbum non ſponte peccare, niſi ad bonum ſenſum trahatur, admodum abſurda videatur, & non tantum rationi, experiẽtiæ & diſciplinæ morali communiq; hominum conſenſui & inſtitutioni aduerſetur; ſed etiam occaſionem præbeat delinquentibus ſe excuſandi, & minus iu-

ſtas iudicandi leges aduerſus delinquentes latas: neceſſe eſt, vt argumenta pro illa allata refutentur.

Refutantur arg. pro theſi neg. allata.

1 Ad primum igitur reſpondeo, neminem velle malum ſibi adeſſe, quatenus eſt malum, ſed tamē idem velle, quatenus habet rationem boni alicuius vel vtilis vel delectabilis. Et quia homo vult id, per quod fit improbus, vult etiam ipſam improbitatem, quatenus videtur ſibi eſſe bona. Qui enim vult media, vult etiam finem, ad quem media ducunt.

2 Ad alterum argumentum reſpōdeo, primum, in eo eſſe elenchum falſorum parium. Morbus enim hominis ſæpè ex naturæ neceſſitate aut caſu fortuito accidit: improbitas autem non item. Deinde falſum eſſe, quod homo nunquam ſponte fiat ægrotus. Nam vt Ariſtoteles docet 3. *Ethicor. Nicomach. cap.* 5. dum homo incontinenter viuit, & Medicorum præcepta conſiliaque aſpernatur, ſponte in morbum labitur. Hinc etiam multi, qui ob vitæ intemperantiam ægrotant, reprehendi ſolent. Id quod non fieret, ſi ſponte morbum ſibi non contraxiſſent.

3 Ad tertium argumentum reſpōdeo per diſtinctionem. Sicut enim ſcientia alia eſt habitualis, alia actualis: alia confuſa, alia diſtincta; alia certa, alia incerta; alia clara, alia obſcura; alia otioſa & inefficax, & quaſi ligata; vt patet in dormientibus, ebriis & affectu aliquo vehemente perturbatis, alia efficax, ad vſum expedita & quaſi libera: Ita homo ſciens dicitur vel habitualiter, vel actualiter; vel confusè vel diſtinctè; vel certè vel incertè; vel clarè vel obſcurè; vel otiosè vel efficaciter.

caciter. Licèt igitur nemo ſciens peccet, quatenus actu, diſtinctè, certè, clarè & efficaciter eſt ſciens: tamen peccat quatenus eſt vel habitualiter tantum, vel confusè, vel incertè, vel obſcurè, vel otiosè ſciens. Deinde non quælibet ignorantia facit vt homo inuitè peccet. Datur enim quædam ignorantia affectata & voluntaria; cuius homo ipſe eſt cauſa principalis, vel ob negligentiam & incogitantiam, quod nō cognoſcere ſtudet principia practica & leges, quas ſcire tenetur; vel ob vitę diſſolutionem; vel ob prauā conſuetudinem; vel ob vitioſum habitum; vel denique ob intermiſſum vſum ſcientiæ habitualis. Et propterea etiam homo punitur, quando ex eiuſmodi affectata ignorantiâ peccat, quia potuiſſet ignorantiam illā propulſare & fugere; ſi modò ſtudium diſcēdi & conſiderandi adhibere voluiſſet, aliaque obſtacula & impedimenta remouere.

Ad quartum argumentum reſpondeo, falſum eſſe, quod penes hominem non ſit, vt ei verum bonum appareat. Cauſa enim cur non appareat, eſt vel negligentia, & incogitantia, vel conſuetudo praua vel habitus vitioſus contractus. Et hoc teſtatur etiam Ariſtoteles *l. b. 3. Ethicorum Nicomach. cap. 7.* cum inquit: ὁποῖός ποθ' ἕκαστός ἐστι, τοιοῦτο καὶ τὸ τέλος φαίνεται αὐτῷ. Εἰ μὲν οὖν ἕκαστος ἑαυτῷ τῆς ἕξεώς ἐστί πως αἴτιος, καὶ τῆς φαντασίας ἔσται πως αὐτὸς αἴτιος. *Qualis quiſq; eſt, talis & finis ei apparet. Si igitur quiſque ſibi habitus quodammodo eſt cauſa, etiam apparentiæ erit quodammodo cauſa.* In quam ſententiam etiam ait Piccolomineus *gradu 3. Philoſophiæ ciuilis*, cū ait: *Nos ob noſtrum vita genus, obque improbas aſſuetudines frequenter ſumus cauſæ, vt ea, quæ ma-* 4

ia sunt, videantur nobis bona; ac ita frequenter homines semetipsos dicuntur reddere cæcos mentisque acie priuare; vt etiam vitium dicitur labefactare & peruertere mentis aciem.

5 Ad quintum argumentum respõdeo primum, quod quamuis habitus, cum fuerit contractus, in hominis facultate simpliciter non sit, vt possit quouis temporis momento pro libitu mutare: tamen antequam contraheretur, in eius potestate fuit: cum voluntaria iteratione prauarum actionum ab illo fuerit productus. Sic etiã morbi corporis, quando volumus, deponi nõ possunt: cum tamen illorum plures sint voluntarii, vtpote, intemperantiâ contracti. Vt enim qui lapidem misit, licèt eum retrahere nequeat; sponte tamen misisse dicitur: quia in eius potestate erat lapidem mittere & non mittere: Ita quoque morbi & habitus, licèt, postquam contracti sunt, nostræ potestatis esse desinant; voluntarii tamen sunt: quia tunc cum contraherentur, à volentibus contracti sunt. Præterea, licèt habitus contractus non sit amplius in nostra potestate, tamen actiones semper prodeunt è nobis sponte: cum habitus non sit primum principium agendi; sed id, quo agens agit, & ratio agẽdi certo quodam modo, nempe, promptè, expeditè & iucundè. Denique licèt habitus contractus sit stabilis & difficulter mutabilis: tamen diuturnitate temporis repetitioneque contrariarum actionum tandem ab homine mutari potest, vt docet Aristoteles *in post prædicamentis & alibi.*

6. Ad sextum argumentum respondeo, hominem quidem interdum inuitè vel per vim, vel per igno-

ignorantiam facti, id quod bonum & malum est, agere: Sed quæstionem propositam de eiusmodi actionibus non esse intelligendam, sed tantum de actionibus spontaneis, quæ habitum moralem aut antecedunt, aut consequuntur.

13 *An habitus moralis sit principium actionum moralium, & quidem proximum?*

IN prima parte quæstionis thesis affirmatiua est vera, quatenus intelligitur de actionibus moralibus spontaneis. Rationes sunt: 1, quia habitus moralis est qualitas secundum quam homo ad moraliter agendum disponitur. 2, quia est mensura & regula actionũ moralium. 3, quia per eum operationes, quæ suâ naturâ sũt absolutę & indifferentes cõtrahuntur & determinantur ad bonũ vel malum morale. 4, quia cum actiones morales aliæ antecedant, aliæ cõsequantur habitum moralem: respectu priorum, habitus moralis est principium finale, quatenus eius gratiâ fiunt: respectu posteriorum verò est principium efficiens. *Prima pars Quæst. defenditur secundum quid.* *Ratio* 1 2 3 4.

In altera parte thesis affirmatiua est vera, quatenus habitus moralis cõsideratur vt finis proximus actionum antecedentium: falsa verò, quatenus, habitus mor. consideratur vt efficiens actionum cõsequentium. Licèt enim habitus moralis hominẽ promptum reddat ad moraliter agendũ: (vnde etiam signum contracti habitus statuitur hilaritas, facilitas & constantia in obeunda muneris sui functione: & operari habitu dicitur, qui expeditè, promptè & constanter operatur) tamẽ ab eo immediatè actiones mor. non profluunt; sed necesse est, aliam causam interuenire. Sic inter habitum moralẽ & actiones internas, necesse est, *Altera pars Qu. defenditur secundũ quid.*

interuenire actualem cognitionem & diiudicationem rei vel expetendæ, vel fugiendæ. Inter illum verò & actiones externas necesse est interuenire partim rectam volitionem finis; partim rectam proæresin, hoc est, appetitionem idoneorũ mediorum ad finem ducentium.

14 *An bona intentio reddat actionem bonam?*

Pro thesi negatiua Argumenta. PRo thesi negante faciunt hæc argumenta: 1, quia experientia testatur, finem posse esse bonum; cum tamen actio in se sit mala; vt si quis eleemosynæ dandæ gratiâ aliis sua bona siue clam siue vi eripiat. 2, quia bonitas actionis æstimatur ex bonitate proæresis potius, quàm ex bonitate finis.

Pro thesi affirmatiua Argum. At pro thesi affirmante adduci solent hæc argumenta: 1, quia actiones vulgò fine distingui dicuntur. 2, quia finis dicitur bonitatem conciliare mediis, vt lib. 2. Metaph. c. 2. Quæst. 38. docetur. 3, quia qui in constituendo fine errat, ille etiam in mediis ad finem ordinatis errat: cùm hæc formam & rationem rectam ex ipso fine recipiant. 4, quia intentio mala semper reddit actionem malam. Ergò vi contrariorum, intentio bona, actionem reddit bonam.

Quæstio deciditur Pro decisione quæstionis dico, bonam intentionem reddere actionem bonam, si non verè, saltem apparenter bonam.

Respondetur ad arg. Quod verò ad argumenta attinet in vtramque partem allata respondeo: 1, actionem in se malam dici posse apparenter bonam respectu finis boni. 2, bonitatem actionis aliam esse absolutam, aliam respectiuam, eamque vel veram vel apparentem.

Licèt

Licèt igitur respectiua & apparens bonitas actionis ex bonitate finis æstimetur: tamen de absoluta non semper est verum. 3, actiones fine quidem discerni; sed non semper secundum qualitatem moralem, ita vt illæ sint iudicandæ bonæ, quæ finem sibi bonum habent propositum. 4, finem conciliare mediis bonitatem, si non absolutam & veram, saltem respectiuam eamque apparentem. 5, rectam finis constitutionem non semper rectè formare medias, nisi illa constitutio ab ipsa virtute proficiscatur, quæ causa est omnis rectitudinis; vt testatur Aristoteles *libr.3. Ethicorum Nicomachiorum cap.5.* cum inquit: κατ᾽ ἀρετὴν τὸ ὀρθόν, *quicquid rectè fit, secundum virtutem fit.* 6, non esse parem rationem intentionis malæ & bonæ respectu mediorum. Illa enim semper facit media mala; hæc vero non semper facit media bona: cum non tantum per honesta & licita, sed etiam turpia & illicita media quis ad finem bonum tendere possit.

3 4 5 6.

15 *An actiones vnius virtutis perfectè ab homine exerceri possint, sine actionibus aliarum virtutum?*

Sententia aliorum exponitur.

SVnt quidam Philosophi, qui thesin affirmantem defendunt, partim ex eo, quod virtutes morales, quæ sunt principia actionum moralium, necessariò inter se sunt connexæ; ita, vt vna sine altera perfectè existere nequeat: partim ex cõtrario, quod qui in vno delinquit, in omnibus deliquisse rectè dicatur. Sed hæc opinio videtur non esse concedenda: 1, quia communi experientiæ aduersatur, quæ testatur sæpè hominem vni-

Arg. 1 2.

Refutatur superior opinio. Ratio 1

us virtutis actionem ſine aliarum virtutum actio-
2. ne perfectè exercere. 2, quia rectæ rationi repugnat, quæ docet, ſicut vna virtus moralis ſine alia acquiri ab homine ſolet: ita etiam vnam ſine alia agendo exerceri & declarari.

Refutantur arg. pro theſi neg. allata.

Quod igitur ad argumenta attinet pro theſi negante allata, in primo eſt fallacia petitionis principii, dum falſum
1 argumentum pro vero ſumitur, vt patet *ex cap. 2.*
2. *libri 2. Quaſtionis* 8. In altero eſt fallacia *à dicto ſecundum quid ad dictum ſimpliciter*. Nō enim ſimpliciter vera eſt ſententia illa, quâ qui in vno delinquit, in omnibus delinquere dicitur; ſed tantum vera eſt, quoad ea, quæ communia ſunt omnibus vitiis moralibus: cuiuſmodi eſt receſſus à medio, turpitudo, *&c.* non autem quoad ea, quæ ſingulorum vitiorum ſunt propria. Hinc etiam intelligi poteſt dictum Iacobi, quod *in eius epiſtola cap.* 2. habetur. Ὅστις ὅλον τὸν νόμον τηρήσει, πταίσει δὲ ἐν ἑνί, γέγονε πάντων ἔνοχος· *Qui totam legem ſeruabit, offendet verò in vnam, is omnium eſt reus.* Senſus enim illius dicti eſt, hominem aduerſus vnum Legis præceptum delinquentem, omnium reum fieri, quatenus recedit à charitate Dei & proximi: quæ finis eſt omnium præceptorum legis; & ſic pœnam omnibus delinquentibus deſtinatam incurrit. Simili ratione, cum honeſtum ſit finis omnium virtutum moralium: idcirco, qui ab honeſto recedit, ratione receſſus illius, ab honeſto aduerſus omnes virtutes delinquere iudicatur.

Pro theſi affirm.

16 *An omnia peccata moralia ſint æqualia?*

Argum.
1 SEntentiam affirmantē olim defenderūt Stoici, aliique, qui Stoicos ſecuti ſunt, vt patet ex

tertio

tertio paradoxo Ciceronis. Argumenta ipsorum præcipua fuerunt: 1, quia omnia peccata moralia sunt tanquam transitiones linearum. Qui autem semel transit lineã, peccat; nec ad augendã transeundi culpam quicquã pertinet longior in transeundo progressus. 2, quia omnia peccata moralia 2
æquè sunt illicita. 3, quia omnia vitia moralia sunt 3
æqualia: cum sint nihil aliud quàm prauitates animi. Ergo etiam omnia peccata moralia, quæ ex vitiis moralibus promanant. 4, quia omnia re- 4
ctè facta sunt æqualia: cum à virtutibus moralibus proficiscantur, quæ inter se sunt æquales: & nihil recto rectius esse possit. Ergò ex natura contrariorum omnia etiam peccata, quæ rectè factis opponuntur, sunt ęqualia. 5, quia omnia peccata 5
moralia oriuntur ex perturbatione rationis atque ordinis. Perturbata autem ratione semel & ordine, nihil addi potest, quo magis peccari posse videatur. 6, quia peccata non ex inæqualitate 6
obiectorum, sed ex æqualitate vitiorum sunt metienda. 7, quia nihil magis arcet homines ab o- 7.
mni improbitate, quàm si credant, nullum in delictis esse discrimen, omniaque peccata moralia esse æqualia.

Cæterum, hæc sententia Stoicorum falsa est & *Pro sententia*
absurda, propter sequentes rationes: 1, quia pec- *affirmat.*
cata moralia sunt transgressiones medii, quod 1
recta ratio virtuti morali obseruandum præscribit. Homo autem dum peccat, modò longius, modò propius à medio illo recedit. 2, 2
quia causæ efficientes peccatorum moralium non sunt æquales; sed quædam magis, quædam minus malæ. 3, quia obiecta circa quæ 3

versantur peccata moralia, non sunt æqualia; sed
quędam maiora & præstantiora, quædam minora
4 & ignobiliora. 4, quia peccata spontanea, deteri-
5 ora sunt inuitis; & cōsulta, incōsultis. 5, quia quæ-
dam peccata commiserationem & veniam me-
rentur; eaque modò magis, modò minus: quæ-
6 dam verò non. 6, quia inæquales pœnæ à Legisla-
toribus delictis sunt constitutæ. Id autem non
fieret, si omnia essent æqualia. Iniustum enim est,
æqualibus peccatis inæquales pœnas decernere.
7. 7, quia Aristoteles *lib.* 5. *Ethicorum Nicomachio-
rum cap.* 10. *&* *lib.* 1. *Rhetoric. capite* 13. tria genera
constituit peccatorum, quibus alter alteri da-
mnum infert. Alia enim vocat ἀτυχήματα, *infortu-
nia*; alia ἁμαρτήματα, *errata*, alia ἀδικήματα, *iniustè fa-
cta* seu *crimina*. Ἀτυχήματα dicit esse, ὅσα παραλόγως καὶ
μὴ ἀπὸ μοχθηρίας, *quæ præter opinionem & non à ma-
litia fiunt*: Ἁμαρτήματα, ὅσα μὴ παραλόγως καὶ μὴ ἀπὸ πονη-
ρίας, *quæ non præter opinionem fiunt neque à mali-
tia*: Ἀδικήματα, ὅσα μήτε παραλόγως, ἀπὸ πονηρίας δέ ἐστι, *quæ
non præter opinionem, sed à malitia fiunt*. Quæ tri-
chotomia Aristotelis ad dichotomiam commo-
dè reuocari potest, si dicamus, peccatum aliud
fieri per ignorantiam & sine malitia: aliud sine i-
gnorantia & cum malitia: Et prius quidem, quod
vno vocabulo dici solet ἀγνόημα, vel esse inopina-
tum seu improuisum, vt ἀτύχημα: vel non inopina-
tum seu prouisum vt ἁμάρτημα. Posterius verò,
quod dicitur ἀδίκημα, vel fieri sine deliberatione
& præelectione, vt id, quod fit ex affectu & cupi-
ditate subitâ & vehemente; & Græcè vocatur
ἀπροβούλευτον καὶ ἀπροαίρετον ἀδίκημα; vel cum delibera-
tione & præelectione, seu ex destinata malitiâ,
quod

quod Græcè dicitur προβεβουλευμένον καὶ προαιρετικόν. 8, quia idem Philosophus in citatis locis, quædam peccata docet esse συγγνωμικά, *venialia*, quę veniam merentur; alia οὐ συγγνωμικά, *non venialia*, quæ veniam non merentur. Illa autem distinctio peccatorum inæqualitatem arguit. 9, quia Iurisconsulti certos delictorum gradus constituunt, ideoque aliud vocant dolum nempe malum; aliud, culpam; aliud, casum. Dolum vocant peccatum ex destinata malitia animo fallendi profectum. Culpam vocant peccatum per imprudentiam factum, quæ tamen humana diligētia euitari potuisset: Eamque diuidunt in latam, leuem & leuissimam. Latam culpam vocant, cum quis per crassam ignorantiam admittit talia, quæ omnes vel sciunt non esse facienda, vel saltem scire debebant: aut ignorans intermittit ea, quæ summo studio erant expedienda & facienda. Leuem culpam vocant, cum quis sine malitia ex sola segnitie animi non adhibet exactam illam diligentiam, quam homo consideratus in rebus suis secūdum communem hominum naturam præstare solet. Leuissimam culpam vocant, cum quis non adhibet exactissimam considerationem & diligentiam, qualem consideratissimus & diligentissimus quisque supra communem hominū naturam & consuetudinem in propriis suis rebus adhiberet. Casum vocant peccatum præter omnem agentis cogitationem factum.

8 — 9. — *Dolus quid.* — *Culpa quid.* — *Eaq;* 1 *Lata.* — 2 *Leuis.* — 3 *Leuissima.* — *Casus quid.*

Proinde rectè concluditur, peccata moralia non omnia esse æqualia, sed quædam æqualia; quędam inæqualia: & ex his alia plures, alia pauciores intensionis & remissionis gradus habere.

Quæstio concluditur.

Respondetur breuiter ad arg. pro thesi affirm. Quod igitur ad argumenta pro thesi affirmante allata attinet, respondeo, illa omnia fallaciam petitionis principii committere. Sumitur enim in iis pro vero & certo, quod tamen falsum est & incertum.

17 *An vna actio improba possit hominem facere improbum?*

Pro thesi negatiua STatuitur thesis negatiua. Rationes sunt: 1, quia nemo dicitur improbus, nisi ab habitu improbitatis sibi inhærente. Habitus autem nullus acquiritur vna actione, sed pluribus actionibus eiusdem generis frequenter iteratis. 2, quia nemo fit improbus nec cum semel, sed cum semper, aut plerumque improbè agit. 3, quia vna actio proba non potest hominem facere probum. Ergò vi cõtrariorum, neq; vna actio improba hominem potest facere improbum. Neque obstat, quod vulgò dici solet, vnam actioné improbam multas probas obscurare & corrumpere. Nam etiamsi id cõceditur; inde tamen nihil inferri potest, quod superiori thesi repugnet.

Ratio 1, 2, 3.

Obiectioni occurritur.

18 *An facienda sint mala, vt eueniant bona?*

COmmune est Theologorum axioma, *nõ esse facienda mala, vt eueniant bona.* Eius veritatem non tantũ approbat Apostolus Paulus *Rom.* 3. ℣. 8. sed etiam ipsa ratio, quæ suadet, vt ad finé bonum per honesta & licita, non autem per turpia & illicita media contendamus.

At in contrariam partem obiicitur exemplum eorum, qui maioris boni conseruandi aut acquirendi, partim maioris mali euitandi gratiâ mala faciunt; vt, cum quis vitæ suæ conseruandæ gratiâ

facit

facit iacturam vel mercium ſuarum in mari, vel pecuniæ ſuæ in itinere: item, cum ignorantiæ vitandæ gratiâ totum patrimonium ſuum abſumit, variaſque laborum & periculorum moleſtias ac difficultates in ſe ſuſcipit. Reſpondeo bonum aliud eſſe honeſtum, aliud vtile, aliud iucundum: quemadmodum malum aliud turpe, aliud noxium, aliud moleſtũ. Quod ſi de malo turpi intelligas theſin negantem quæſtionis, illa ſimpliciter eſt vera. Non enim vllo modo ſunt facienda turpia vt bonum inde vel honeſta, vel vtilia, vel iucunda eueniant. Si verò de malo noxio vel moleſto intelligas, non ſimpliciter eſt vera. Licitum enim eſt quandoque facere mala, noxia & moleſta, vt inde aut bonum honeſtum conſequamur, & malum turpe fugiamus; aut ſaltem maius bonum vtile aut iucundum ſiue conſeruemus, ſiue conſequamur; aut maius malum noxium & moleſtum fugiamus. *Quæstio deciditur per distinct.*

19 *An ſemper ex duobus malis ſit eligendum minus?*

TRitum eſt Philoſophorum effatum, ex duobus malis minus eſſe eligendum. Ratio ipſius eſt, quia minus malum comparatum cum maiore malo obtinet locum boni; vt teſtatur Ariſtoteles *lib. 5. Eth. Nic. c. 7.* cum ait: ἐν ἀγαθοῦ λόγῳ γίνεται τὸ ἔλαττον κακὸν πρὸς τὸ μεῖζον κακόν. ἔστι γὰρ τὸ ἔλαττον κακὸν μᾶλλον αἱρετὸν τοῦ μείζονος· τὸ δ' αἱρετὸν, ἀγαθὸν, καὶ τὸ μᾶλλον, μεῖζον. *Boni rationem obtinet minus malum cum maiore comparatum. Est enim minus malum magis expetendum, quàm maius. Quod autem expetendum eſt* *Sentent. neg. defenditur.*

bonum eſt, & quod magis expetendū, magis bonum eſt. Verum hoc effatum Philoſophicum non ſimpliciter eſt verum; ſed tantum ſecundum quid, nempe de malis noxiis & moleſtis, quorum electio eſt libera & licita, & ſine peccato aut ſaltem innocentiæ periculo fieri nequit. Inter duo enim mala turpia, ſeu honeſta neutrum eſt eligendum nec maius nec minus: cum vtumque lege ſit prohibitum. Et propterea etiam Ariſtoteles *lib. 3. Ethicorum Nicomchiorum cap.* 1. ait eſſe quædam, quæ nullâ vi & neceſſitate coacti facere debeamus, potiuſque nobis mors ſit oppetenda, grauiſſimique cruciatus perferendi. v.g. Si Tyrannus aliquis viro bono & pio optionem det, vt aut veram religionem abneget, aut innocentem hominem ſpoliet ac interficiat: neutrum eſt eligendum: quia vtrumque eſt inhoneſtum & impium, & à Deo prohibitum. Idem *lib. 4. Ethicorum Nicomachiorum cap.* 14. ait: ἐστὶ τὰ μὲν κατ᾽ ἀλήθειαν αἰσχρὰ, τὰ δὲ κατὰ δόξαν· οὐδέτερα δὲ πρακτέα. Similiter inter duo mala pœnę, quorum opinio innocenti offertur, neutrum eſt eligendum, ne in criminis ſuſpicionem veniamus.

Hinc Princeps Condęus, cum ei à Carolo IX. Galliarū Rege optio daretur, vt aut Miſſam eligeret, aut mortem, aut carcerem perpetuum, prudenter admodum & laudabiliter, reſpondit: Primum Deo iuuante nunquā eligam: duo reliqua Regis arbitrio permitto: ſic tamen vt bene ſperē Deum hæc quoque ſuâ paternâ prouidentiâ gubernaturum. Sciebat enim malum turpe & impium ſimpliciter eſſe repudiandum: ex malis autem pœnæ neutrum ſibi innocenti eſſe eligendum,

dum, ne sceleris suspicione se immerentem onerarent.

20 *An actio, quæ absolutè & per se mala est, pro ratione circumstantiarum possit fieri & censeri bona?*

PRo thesi affirmante faciunt partim exempla, partim ratio. Exempla sunt: 1, proiectio mercium in mare coortâ graui & periculosa tempestate, absolutè & per se est mala: & tamen à mercatore sæpè tanquam medium bonum eligitur & suscipitur, ad vitandum naufragium & conseruandam vitam. 2, sectio & combustio alicuius membri absolutè & per se est mala; & tamen ab ægroto interdum eligitur ad curandum morbum & recipiendam sanitatem. Ratio est, quia minus malum comparatum cum maiore malo obtinet rationem boni, vt Aristoteles non tantum *cap. 1. sed etiam cap. 2. libri 5. Ethicorum Nicomachiorum* testatur, inquiens: δοκεῖ τὸ μεῖον κακὸν ἀγαθόν πως εἶναι, *videtur minus malum, quodammodo bonum esse.* At pro thesi negante obiici potest regula illa Philosophorum, quæ statuit aliquid, quod per se est tale, nec per se nec per accidens, posse reddi non tale, seu oppositam obtinere conditionem & naturam.

Pro sententia affirmat. Arg. 1

2.

Pro thesi negatiua Obiectio

Pro decisione quæstionis sciendum est, thesin affirmantẽ quæstionis esse veram de illo genere mali, quod noxium est & molestum; non autem de eo, quod est turpe ac inhonestum, præsertim si vt tale cõsideretur. Quod igitur ad obiectionem attinet pro thesi negante allatam, respondeo, ea, quæ absolutè sunt mala (scilicet in genere noxiorum & molestorum) semper esse mala in suo de-

Quæstio deciditur per distinct.

Respondetur ad obiect.

finito gradu, & nunquam ratione ſui eſſe abſolutè eligenda: tamen comparata cum aliis minus mala, & ſic bona dici poſſe. Neque huic aſſertioni obſtare regulam allatam, quæ vera eſt de his, quæ abſolutè rei competunt, & abſolutè conſiderantur; non verò de his, quæ in relatione & comparatione ſunt poſita. Hæc enim per varias comparationes variis modis iudicari poſſe: cum tamen abſolutè ſemper mala ſint. Siquidem abſolutè malum, & alicui bonum inter ſe non pugnant.

21 ***An peccatum morale aliud ſit excuſabile, aliud inexcuſabile, & quodnam ſit tale?***

SEntentiam affirmantem defendit Ariſtoteles *lib. 5. Ethic. Nicomach. cap. 10. ſub finem.* Sic enim inquit: τῶν ἀκουσίων τὰ μέν ἐστι συγγνωμονικά, τὰ δ' οὐ συγγνωμονικά· ὅσα μὲν γὰρ μὴ μόνον ἀγνοοῦντες, ἀλλὰ καὶ δι' ἄγνοιαν ἁμαρτάνουσι, συγγνωμονικά· ὅσα δὲ μὴ δι' ἄγνοιαν, ἀλλὰ ἀγνοοῦντες μὲν, διὰ πάθος δὲ μήτε φυσικὸν, μήτ' ἀνθρώπινον, οὐ συγγνωμονικά. *Eorum, quæ inuitè fiunt, alia veniam merentur, alia non. Quæcunque enim non ſolum ignorantes, ſed etiam propter ignorantiam peccant homines, iis ignorandum eſt: Quæcunque verò non propter ignorantiam peccant, ſed ignoranter propter affectum, neque naturalem, neque humanum; iis non eſt ignoſcendum.* Hinc igitur manifeſtè colligitur, peccatum morale aliud eſſe excuſabile, aliud inexcuſabile. Illud ſiquidem definitur peccatum, quod veniam meretur: hoc verò, quod veniam non meretur.

Peccatum excuſabile quid.

Porrò, quod peccatum ſit excuſabile ſeu veniale; quod verò inexcuſabile ſeu non veniale, id explicatu admodum eſt graue, præſertim ſi ad

singularia sit descendendum. Interim tamen in genere notandum est, inexcusabilia esse peccata: 1, quæ consultò & ex destinata malitia fiunt, vt sunt ἀδικήματα προαιρετικά. 2, quæ fiunt ex ignorantia affectata iuris, præsertim vniuersalis. 3, quæ fiunt ex ignorantia facti impœnitente, hoc est, quam post rei patefactionem & cognitionem pœnitentia non sequitur. 4, quæ fiunt propter affectum aliquem neque naturalem, neque humanum, verbi gratiâ, ex odio, inuidia aut ebrietate voluntaria. 5, quæ fiunt ex casu fortuito: cum quo tamen coniunctum est propositum malè agendi: aut cuius causa aliqua est in agente vel tractãte rem ludicram & vanam, quæ omitti rectius & honestius potuisset, vel aliam efficienti vim cõferente; vt si quis propositum habeat interficiẽdi Titiũ, & ex casu fortuito occidat Caiũ interuenientem: aut, si quis per lusum tegulas è tecto in terram, aut saxa è monte in vallem iaciat, & sic ex casu fortuito interficiat hominẽ: aut si quis bacillo debili cupiat leuiter verberare alium eamque interficiat. Contra verò venialia & excusabilia peccata sunt: 1, quæ ex ignorantia iuris particularis non affectata fiunt, vt si peregrinus ingressus vrbẽ peccet contra aliquod illius statutum, quod nondum eo tempore sciebat, neque propter recentem ingressum scire poterat 2, quæ fiunt ex ignorãtia facti pœnitẽte, h.e. quam re cognita pœnitentia sequitur. 3, quæ fiunt propter affectũ aliquem vehementẽ, naturalẽ tamen & humanum. v.g. ex amore nimio liberorum, aut ebrietate inuoluntaria. 4, quæ fiunt ex casu fortuito, qui neque oritur ex re ludicra, neque vllam causam in

Quæ peccata sint inexcusabilia.

1

2

3

4

5.

Quæ peccata sint excusabilia.

1

2

3

4.

agente habet, vt si quis ligna secans, & securim fortiter attollens, aliquem à tergo, quem adesse ignoraret, occideret: aut per securim è manubrio excidentem alium hominem forte fortunâ prætereuntem interficeret.

22 *An actiones morales rectè distribuantur in internas & externas; & num vtraque semper inter se consentiant?*

In prima parte Quæst. thesis affirm. defenditur.

In Secunda thesis affirm. defenditur secundum quid.

CVm actiones morales aliæ intra, aliæ extra hominem: aliæque per se sint insensiles, aliæ sensiles: videntur non ineptè diuidi posse in internas & externas. Vtrum autem internæ & externæ illæ actiones semper inter se consentiant, de eo non immeritò dubitatur. In hypocritis enim & insynceris hominibus videntur externæ ab internis dissentire. Sed responderi potest, in hominibus verè probis semper externas cum internis consentire: In improbis verò non item: quippe qui sæpè actiones externas edunt, quæ videntur probæ, honestæ & laudabiles, cum tamen reuera ab internis actionibus discrepent.

Finis totius Ethicæ Generalis.

Vesp. ant. ad Mag. Non licet.
20 Fer. 6. De ea. ℟. ex 2. ...

de Saba. ... Reges Tharsis.
& mart.
Epiph. De ea vt infra oct.
Initium Epist. 1. ad Corinth.
...reliqua vt in praesenti
...

18 Dominica 2. post Epiph. Cathedra S. Petri Romæ duplex, 9. lect. ex Homil. Dom. Nuptiæ factæ sunt com. S. Pauli, & Dom. ac S. Priscæ virg. omissa lect. In Vesp. com. S. Pauli, & Dom. ac SS. sequ. Dicuntur Vesp. defunct. pro ... die Ianuarij.

P

Phil: Lat:

No 8